

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

La Batllia de Miravet (segles XVII i XVIII). Demografia, societat i economia

Josep Cañabate Fortuño

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Departament d'Història i Arqueologia

Àrea d'Història Moderna

Programa de Doctorat Societat i Cultura

LA BATLLIA DE MIRAVET (SEGLES XVII I XVIII)

DEMOGRAFIA, SOCIETAT I ECONOMIA

Josep Cañabate Fortuño

Director: Dr. Jaume Dantí i Riu

Tutor: Dr. Valentí Gual Vilà

Setembre 2018

Imatge portada: Creu de l'Orde de l'Hospital pintada a l'antiga església parroquial de Miravet.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Departament d'Història i Arqueologia

Àrea d'Història Moderna

Programa de Doctorat Societat i Cultura

LA BATLLIA DE MIRAVET (SEGLES XVII I XVIII)
DEMOGRAFIA, SOCIETAT I ECONOMIA

Josep Cañabate Fortuño

Director: Dr. Jaume Dantí i Riu

Tutor: Dr. Valentí Gual Vilà

Setembre 2018

LA BATLLIA DE MIRAVET (SEGLES XVII I XVIII)

DEMOGRAFIA, SOCIETAT I ECONOMIA

ÍNDEX

1-INTRODUCCIÓ	9
1.1-MARC GEOGRÀFIC I CONTEXT HISTÒRIC	19
1.2-FONTS I METODOLOGIA	31
I-LA POBLACIÓ DE LA BATLLIA DE MIRAVET (SEGLES XVII I XVIII)	49
2-ELS RECOMPTE DE POBLACIÓ	49
3-NATALITAT	65
3.1-ESTACIONALITAT BAPTISMES I CONCEPCIONS.....	79
3.2-CONCLUSIONS NATALITAT.....	83
4-MORTALITAT	85
4.1-EVOLUCIÓ MORTALITAT ADULTA.....	88
4.2-EVOLUCIÓ MORTALITAT INFANTIL.....	105
4.3-ESTACIONALITAT MORTALITAT ADULTA I INFANTIL	113
4.4-CRISIS DE MORTALITAT ADULTA.....	120
4.5-CONCLUSIONS MORTALITAT.....	138
5-CREIXEMENT VEGETATIU	141
6-NUPCIALITAT	151
6.1-FECUNDITAT.....	164
6.2-ESTACIONALITAT MATRIMONIAL.....	167
6.3-TIPOLOGIA DE MATRIMONIS.....	173

6.4-PROCEDÈNCIA DELS ESPOSOS.....	179
6.5-CONCLUSIONS NUPCIALITAT.....	201
II-RENDA SENYORIAL I RECURSOS ECONÒMICS A LA BATLLIA DE MIRAVET ...	205
7-RENDES SENYORIALS DE LA BATLLIA DE MIRAVET.....	205
8-ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT I HÀBITAT	231
9-ESTRUCTURA DE LA PRODUCCIÓ.....	247
10-CONCLUSIONS	271
ANNEXOS	281
GRÀFICS.....	281
TAULES.....	303
FONTS I BIBLIOGRAFIA	319
FONTS.....	319
BIBLIOGRAFIA.....	321

1-INTRODUCCIÓ

El present treball té els seus orígens en els meus estudis en Història i el Màster en Estudis Històrics a la Universitat de Barcelona. En ells vaig poder conèixer diverses temàtiques històriques, on el meu interès es va centrar en Miravet i el seu entorn a l'època moderna. Com a natural d'aquesta vila, sempre he volgut conèixer-ne el passat durant aquest període de temps. Són uns segles convulsos i poc estudiats en la zona de l'Ebre català. Des de l'anomenada Església Vella de Miravet (l'antic temple parroquial de la població) vaig iniciar les indagacions sobre la població del lloc i l'edat moderna. En el Màster vaig aprofundir en la demografia històrica de mans del Dr. Valentí Gual. Ell ens va ensenyar a analitzar les actes dels sacramentaris dels arxius parroquials per interpretar l'evolució dels seus habitants. D'aquí en va sorgir un nou interès per investigar una documentació inèdita en aquest camp: l'Arxiu Parroquial de Miravet. És un dels pocs conservats a la comarca amb una sèrie remarcable (1614-1639 i 1663-actualitat). Els diversos conflictes armats, especialment la darrera Guerra Civil, van destruir la majoria d'arxius de la zona. Era una sort que a la vila s'haguessin salvat els llibres parroquials, i era necessari iniciar-ne l'estudi. En la primera recerca va sorgir el Treball Final de Màster (2013), una mostra de l'evolució demogràfica de Miravet en els segles XVII i XVIII.¹ Així vaig començar a aprofundir en aquesta tipologia d'investigacions, i en van sortir dos articles: una comunicació al VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya, on establia l'evolució demogràfica de Miravet entre la Guerra de Successió i del Francès², i un altre a la *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, com a resum i primera mostra dels nous coneixements establerts sobre la població miravetana de l'època.³

Per continuar els estudis vaig decidir seguir la línia demogràfica iniciada a Miravet i prosseguir la meva formació a través de la realització de la tesi que ara presento. Per fer-ho, vaig demanar la direcció i tutorització del Dr. Jaume Dantí i del Dr. Valentí Gual. Els dos són experts en la matèria i altres elements sobre el món rural, que també s'han investigat. Per realitzar la nova recerca es va

---

¹ CAÑABATE FORTUÑO, J., *Vida i mort a Miravet a l'època moderna*. Llegit al Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona el dia 26 de juny de 2013 davant un tribunal format pels professorats següent: Dra. María Ángeles Pérez Samper, Dr. Àngel Casals Martínez i Dr. Jaume Dantí Riu. El treball va obtenir la qualificació de notable.

² CAÑABATE FORTUÑO, J., "La població de Miravet durant la Guerra de Successió i la Guerra del Francès", *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: <<Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713, 1813>>*, Barcelona, 2013, pàgs. 426-435.

³ CAÑABATE FORTUÑO, J., "La població de Miravet (1620-1820). Evolució demogràfica", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 25 (2015), pàgs. 15-30.

ampliar l'abast geogràfic, cercant una vinculació històrica. Miravet formava part d'una senyoria de l'Orde de l'Hospital des del segle XIV, heretada dels templers. Aquest domini, conegut com la Batllia de Miravet, constituïa un ens administratiu i geogràfic a l'Ebre català. Vaig escollir aquest antic component d'unió, i no un d'actual com les comarques, per cercar una interrelació històrica, geogràfica, cultural, econòmica i política als segles XVII i XVIII. L'estudi se centra en aquests dos segles, però continua fins al 1820 i la desaparició progressiva del règim senyorial, que va finalitzar amb les desamortitzacions. L'esquema temporal se centra en l'interès per l'època i les fonts disponibles. Els registres parroquials tenen inici al segle XVII, perquè no s'han conservat amb anterioritat. Després l'anàlisi s'ha estès fins als primers anys del segle XIX amb l'objectiu de poder conèixer l'evolució de la població i del domini hospitaler en aquest temps. S'arriba fins la Guerra del Francès, amb tots els canvis i transformacions que va suposar, i la fi de l'Orde de l'Hospital i la seva documentació.

L'apartat demogràfic sobre la Batllia està marcat per les fonts disponibles. Una part dels arxius parroquials han desaparegut amb el pas del temps i les guerres. Els que s'han conservat són suficients per realitzar la recerca de la població del domini senyorial, on se n'han afegit altres de proximitat.⁴ A l'estudi demogràfic s'hi ha sumat el de la renda senyorial i part dels recursos econòmics del territori i dels seus habitants en el mateix període de temps. S'estableix una interrelació entre els dos punts per la vinculació entre l'evolució de la població i el seu desenvolupament econòmic. Aquest apartat s'ha centrat en el buidat de les fonts generats pels hospitalers, amb especial interès en els capbreus. L'Orde gestionava el seu domini des de Saragossa i els documents de la Batllia van acabar al Archivo Histórico Nacional de Madrid. Un ampli fons de documentació dispersa, sense catalogació detallada, on es va emprendre el seu complert buidat. A través de la informació disponible, juntament amb altres arxius complementaris, es van articular els apartats destinats a les rendes senyorials, l'estructura de la propietat, l'hàbitat i la producció. Es vol comprendre com va evolucionar una part de l'economia de la senyoria i la població als segles XVII i XVIII fins a la seva extinció.

Per tots aquests motius s'ha titulat la tesi *La Batllia de Miravet (segles XVII i XVIII) demografia, societat i economia*. La demografia té un pes destacat a causa del valor i l'anàlisi de les fonts inèdites. L'apartat socioeconòmic, centrat en la distribució de l'espai, el repartiment i l'evolució, és

---

⁴ Dins de la Batllia es conserven els arxius parroquials de Corbera, Gandesa, Miravet i Rasquera, als que s'hi ha afegit els de Caseres i Vilalba, poblacions veïnes que formaven part de comandes de l'Orde de l'Hospital.

una vessant indispensable per la interpretació global del territori en aquell període. Ambdós són elements estretament relacionats i es vol cercar un conjunt que es complementi entre si per conèixer una part de l'evolució històrica de la Batllia de Miravet en aquests segles de l'època moderna. Un període poc estudiat i amb un conjunt de fonts disponibles que tampoc s'han treballat des de la perspectiva presentada.

S'han articulat una sèrie d'hipòtesis i objectius que han marcat l'evolució de la tesi i el seu desenvolupament. El segle XVII va ser un època de gran inestabilitat a Catalunya, la península i el Mediterrani. Es vol entendre com la Batllia i la seva població van viure la centúria i tots els processos que hi van succeir. La senyoria va estar marcada per la presència dels moriscos a les viles de Miravet i Benissanet. La seva expulsió va representar un trasbals que havia d'afectar una part important dels seus habitants i de la seva economia. S'ha d'analitzar quins efectes va tenir realment aquest episodi controvertit, i si coincideix amb altres estudis realitzats. És conegut com la zona de la Batllia va formar part dels conflictes generats per la Guerra dels Segadors: la seva situació estratègica entre l'Aragó i l'Ebre va influenciar en els esdeveniments que s'hi van desenvolupar. Es presenta novament l'interrogant de com aquesta conjura bèl·lica va repercutir en els habitants i les seves vides. Es vol poder comprendre l'afectació real del conflicte, que va finalitzar amb la pesta de 1650. Aquest episodi, de gran transcendència a Catalunya, presenta grans mancances en aquest espai geogràfic. Les pròpies fonts són limitades, perquè la guerra les va destruir, i dificulten la recerca del període i l'epidèmia. A través de l'anàlisi de noves tipologies documentals es vol esclarir, dins del possible, allò que realment es va produir. Es vol conèixer com va evolucionar la Batllia en tots aquests aspectes en un segle considerat de crisi.

La Guerra de Successió va tornar a portar els exèrcits al territori, però se'n desconeixen tots els efectes sobre la població. S'ha d'entreveure si els habitants de la senyoria van estar greument afectats per la nova conflictivitat i si les repercussions de la guerra van marcar el futur desenvolupament demogràfic i socioeconòmic del segle XVIII. De la mateixa manera que el segle XVII és vist com una època d'inestabilitat, en la nova centúria, superada la guerra, es va produir una gran transformació. El segle XVIII va significar un augment de població i canvis positius en el marc econòmic, uns processos que van tenir la seva pròpia evolució dins de la Batllia. S'ha d'observar si la senyoria va seguir un moviment de creixement continuat en tots els àmbits i, alhora, les diferències locals. En un domini marcat pel fort control de l'Orde de l'Hospital, s'ha d'interpretar com l'espai i la població es van desenvolupar en funció dels canvis produïts durant el

període. Aprofundir, per exemple, en com van evolucionar les rendes i propietats senyorials, el creixement dels nuclis habitats o l'expansió de cultius claus per l'època, com la vinya. Entendre com va ser l'augment demogràfic de la zona i la comparació amb altres estudis. Analitzar com, des de quan i fins a quin moment es va desenvolupar un procés de creixement, i quines causes el van poder causar o frenar. Arribar a entendre el seu avenç real fins a les dificultats sorgides a finals del segle XVIII, l'esclat de la Guerra del Francès i la fi dels hospitalers al territori.

Un conjunt d'interrogants que es volen intentar resoldre a través d'aquesta nova investigació. Donar resposta a partir de fons documentals inèdits o mai tractats des d'aquest punt de vista. Les partides de baptismes, noces i defuncions buidades no havien estat analitzades de manera seriada i amb una perspectiva demogràfica a llarg termini. No s'havia realitzat mai un treball metòdic sobre els seus resultats, creant vincles entre els arxius de la zona i altres estudis sobre la temàtica o xifres totals de població. També és el primer cop que s'intenta analitzar part de la transformació econòmica de la senyoria en aquest període de temps a partir de les fonts que generaven els propis hospitalers. És important estudiar tots els fons disponibles per extreure la informació que contenen, relacionar-los entre si i comparar-los amb tot allò que s'ha publicat. En definitiva, s'ha de comprendre part de l'evolució demogràfica i econòmica de la Batllia als segles XVII i XVIII i vincular-la amb allò que es va desenvolupar en altres espais.

L'estudi que presento també sorgeix per la manca d'estudis a la zona. A la Batllia de Miravet, l'interès de les investigacions s'ha centrat en els templers. Aquest Orde religiós i militar ha atret molts historiadors, deixant més de costat els seus hereus, els hospitalers, que van senyorejar l'espai durant més de cinc-cents anys. Malgrat les limitacions, són diversos els estudis i publicacions que s'han anat realitzant, encara que se centrin en aspectes més vinculats al poder. Deixant de banda aquells treballs sobre períodes medievals i els costums concedits als habitants del domini,⁵ els d'època moderna s'han interessat especialment pels moriscos. Pasqual Ortega es va dedicar a les repercussions de l'expulsió; va analitzar part de la població de l'inici del segle XVII, els seus

---

⁵ VALLS i TABERNER, F., *Els Costums de Miravet*, Universitat de Màlaga, Saragossa, 1992. BARRERO GARCIA, A.M., "El proceso de formación de las Costums de Miravet", *Actes de les jornades d'estudi sobre els Costums de la Batllia de Miravet*, Gandesa, 2002, pàgs. 57-84. SERRANO DAURA, J., "La concessió dels Costums de la Batllia de Miravet", *Revista de Dret Històric Català*, vol. XIV (2015), pàgs. 273-304.

moviments i els canvis introduïts per l'Orde de l'Hospital aprofitant aquest esdeveniment.⁶ Veient les modificacions produïdes es va interessar en els capbreus com a font d'informació del domini hospitaler, marcant una primera línia de recerca a la zona.⁷ Centrat en Miravet, també va estudiar altres aspectes i èpoques, però mai va poder finalitzar un gran projecte conjunt per als dominis hospitalers.⁸ Josep Serrano Daura, a través de nombroses publicacions, ha donat a conèixer elements del dret i el seu desenvolupament a la Batllia i espais propers.⁹ La seva magna obra sobre aquesta part de l'Ebre català és la font més complerta per comprendre'n el règim senyorial.¹⁰ A través del poder mostra com va evolucionar la Batllia i les comandes veïnes; on tracta multitud d'aspectes jurídics i el seu complex desenvolupament. És una base fonamental per a tot aquell que vulgui entendre l'espai senyorial i el seu funcionament des de la creació fins la fi. Les publicacions

---

⁶ ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6 (1986), pàgs. 39-70. ORTEGA PÉREZ, P., "De mudéjares a moriscos. Algunas reflexiones en torno a las relaciones sociales y de producción y la conflictividad religiosa: el caso de la Ribera d'Ebre", *Miscel·lània de Textos Medievals*, 4 (1988), pàgs. 319-333. ORTEGA PÉREZ, P., *La Orden de San Juan de San Juan y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988. ORTEGA PÉREZ, P., *Els Hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet ss. XVI-XVIII*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1990. ORTEGA PÉREZ, P., *La repoblació de la Ribera d'Ebre després de l'expulsió dels moriscos*, Biblioteca de Recerca, Tarragona, 2003.

⁷ ORTEGA PÉREZ, P., "El Capbreu de Miravet de 1659. Aspectos sociales y económicos", *Quaderns d'Història Tarraconense*, V (1985), pàgs. 77-99. ORTEGA PÉREZ, P., "Una propuesta metodológica para el estudio de los capbreus en la época moderna", SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (comp.), *Estudios sobre la renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1993, pàgs. 105-131.

⁸ ORTEGA PÉREZ, P., "La Orden de San Juan de Jerusalén a mediados del siglo XVII: Aproximación al estudio de sus Rentas y Propiedades en la Baylía de Miravet (Castellania de Amposta, Obispado de Tortosa)", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, pàgs. 281-292. ORTEGA PÉREZ, P., *Propietats i rendes de l'Orde de Sant Joan a la vila de Miravet d'Ebre i una descripció del seu castell, segons un document del segle XVII*, Ajuntament de Miravet, 1986. ORTEGA PÉREZ, P., "Cambios en la elaboración de aceite y frenos a la modernización en la Ribera d'Ebre a mediados del siglo XVIII", *Pedralbes*, 8 (1988), pàgs. 549-556. ORTEGA PÉREZ, P., "L'Orde de l'Hospital als Països Catalans durant l'època moderna i contemporània", *Actes de les primeres jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans*, Tarragona, 1994, pàgs. 241-250. ORTEGA PÉREZ, P., "Un cop d'ull (insuficient) a cinc-cents anys d'història", *Ginestar pàgines d'història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, pàgs. 84-101. ORTEGA PÉREZ, A., ORTEGA PÉREZ, P., "La evolución de la mortalidad y de sus causas durante el s. XIX. El caso de Miravet (Ribera d'Ebre)", *Quaderns d'Història tarraconense*, VIII (1989), pàgs. 95-119.

⁹ SERRANO DAURA, J., "Notes sobre els moriscos als dominis de l'Orde de l'Hospital a la Ribera d'Ebre", *Quaderns d'Història Tarraconense*, XII (1993), pàgs. 8-65. SERRANO DAURA, J., *La Poble de Massaluca*, Ajuntament de La Poble de Massaluca, 1994. SERRANO DAURA, J., "Usos i pràctiques dels moriscos d'Ascó, Benissanet i Miravet (1610)", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 9 (1995), pàgs. 31-42. SERRANO DAURA, J., *El conflicte catalanoaragonès pel territori de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta*, Ajuntament d'Ascó, 1997. SERRANO DAURA, J., *La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre). Història, règim senyorial i aspectes del seu antic dret local, en particular les Costums de 1517*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1997. SERRANO DAURA, J., *L'organització econòmica dels dominis dels ordes militars a la Catalunya Nova. Comandes d'Horta, d'Ascó i de Vilalba i Batllia de Miravet*, Centre d'Estudis de la Terra Alta, Batea, 2005. SERRANO DAURA, J., "L'establiment de la població cristiana: la vila i el terme", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 21 (2010), 237-250.

¹⁰ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX). Comandes de Miravet, d'Horta, d'Ascó i de Vilalba i baronies de Flix i Entença*, Pagès Editors, Lleida, 2000.

de Joan Ramon Vinaixa també s'han especialitzat en la zona, sobretot per a finals del segle XVIII o inicis del XIX¹¹. S'ha interessat en conèixer molts detalls dels habitants de les viles de la rodalia en diferents períodes del 1700.¹² La resta d'estudis, dins del que ocuparia la Batllia, es concentren en investigacions locals que es poden interessar més o menys en l'edat moderna.¹³

Amb la influència de la demografia històrica francesa es va introduir a Catalunya l'estudi demogràfic a partir de l'anàlisi de les partides dels sacramentaris.¹⁴ Es va marcar la línia de recerca que es va expandir pel territori català, amb obres de referència com les de Jordi Nadal i Emili Giralt.¹⁵ Als anys 80 hi va haver una gran divulgació d'aquesta tipologia d'investigacions al

---

¹¹ VINAIXA MIRÓ, J.R., *La postguerra del Francès i la revolta reialista de 1822 a l'Ebre*, Columna-Tresmall, Barcelona, 1998. VINAIXA MIRÓ, J.R., "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre. Actes del Congrés d'Història i d'Arqueologia*, Benicarló, 2016, pàgs. 97-116.

¹² VINAIXA MIRÓ, J.R., "Miravet: any 1784", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 7 (1989), pàgs. 35-41. VINAIXA MIRÓ, J.R., *La navegació per l'Ebre català en el darrer quart del segle XVIII. De Riba-roja a Miravet*, Móra d'Ebre, 1994. VINAIXA MIRÓ, J.R., "Benissanet al segon decenni del s. XVIII (any 1719)", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre* (1988), 12, pàgs. 35-40. VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, Diputació de Tarragona, 1999. VINAIXA, J.R., *Pobles i gent de l'Ebre a la Catalunya del segle XVIII (Ribera d'Ebre, 1775-1799)*, Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Valls, 2018.

¹³ ALANYÀ i ROIG, J., *Batea i el seu terme municipal. El repoblament templar (s. XII-XIII)*, vol. I, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1994. ALANYÀ i ROIG, J., *Batea i el seu terme municipal. Partides, accident geogràfics, topònims i camins*, vol. II, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1994. ALANYÀ i ROIG, J., "Les comandes santjoanistes a l'època dels Àustries", SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, pàgs. 147-155. MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Curiositats i episodis de la història de Vilalba dels Arcs*, Hispanidad de Ediciones, Saragossa, 1986. MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Arxiu Parroquial de Gandesa: documents del registre parroquial de Gandesa entre els anys 1564 i 1900*, Experiment Gràfic, Gandesa, 2011. MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Història de Gandesa: cruïlla de camins*, Experiment Gràfic, Gandesa, 2013. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., *Les parròquies de la Terra Alta a mitjans del segle XVII. La visita pastoral de l'any 1638 i l'impacte de la Guerra dels Segadors*, Ajuntament de Batea, 2004. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., "Notícies històriques de Ginestar. El segle XVII", *Ginestar pàgines d'història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, pàgs. 118-130.

¹⁴ HENRY, L., FLEURY. M., "Des registres parossiaux a l'histoire de la population: manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien", *Population*, vol. XI, 1 (1956), pàgs. 142-144. HENRY, L., FLEURY. M., *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, Institut National d'Études Demographiques, París, 1976.

¹⁵ NADAL, J., GIRALT, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, SEVPEN, París, 1960.. NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX). Edición corregida y aumentada*, Ariel, Barcelona, 1984. NADAL, J., "La població catalana als segles XVI i XVII", BALCELL, A., et al., *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1978, pàgs. 48-63. NADAL, J., "La població catalana al segle XVIII", BALCELL, A., et al., *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1978, pàgs. 257-272. NADAL, J., "La población española durante los siglos XVI, XVII y XVIII. Un balance a escala regional", PÉREZ, V., REHER, D.S. (ed), *Demografía histórica en España*, El Arquero, Madrid, 1988, pàgs. 39-54. NADAL, J., "Las grandes crisis de mortalidad de los años 1793-1812: los efectos a largo plazo en la población catalana", *Revista de Demografía Histórica*, vol. VIII, 2 (1990), pàgs. 37-50. NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, Ariel, Barcelona, 1992.

Principat i Espanya.¹⁶ A Catalunya es va crear una forta base amb marcades desigualtats territorials. A les Terres de l'Ebre, els treballs demogràfics han tingut, des d'inici, una presència limitada; s'han concentrat cap al sud, especialment a les comarques del Baix Ebre i Montsià.¹⁷ La ciutat de Tortosa, que té uns fons de major magnitud, ha centrat l'interès pel tema a través de Joan-Hilari Muñoz.¹⁸ En altres espais veïns o de l'entorn ebrenc també en són escassos, els estudis, com al Priorat i al sud de Lleida, on són poques les obres publicades.¹⁹ La zona més pròxima geogràficament i analitzada en major profunditat és el Camp de Tarragona, Reus i comarques veïnes.²⁰ Aquí són especialment

---

¹⁶ MUÑOZ PRADA, F., SOLER SERRATOSA, J., "La demografia històrica catalana de los siglos XVI a XVIII: un balance bibliográfico del decenio 1974-1984", PÉREZ, V., REHER, D.S. (ed)., *Demografía histórica en España*, El Arquero, Madrid, 1988, pàgs. 269-284. SIMON i TARRÉS, A., "La demografía histórica en Catalunya. Un balance bibliográfico", *Revista de Demografía Histórica*, vol. VII, 2 (1989), pàgs. 37-60.

¹⁷ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateig i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als ss. XVIII i XIX", *Recerca*, 8 (2004), pàgs. 15-68. RAGA, A., "Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, 1 (1993), pàgs. 76-97. RAGA, A., "Natalitat, fecunditat i il·legitimitat a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, 4 (1994), pàgs. 56-81.

¹⁸ MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., "La demografia de la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVI", *Col·loquis de la VIII Festa del Renaixement* (2005), pàgs. 31-67. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, Consell Comarcal Baix Ebre, Tortosa, 2006. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, pàgs. 11-17. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., "L'augment demogràfic i l'ocupació del territori", SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, pàgs. 303-311.

¹⁹ ANDREU SUGRANYES, J., "Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat: segles XVI-XIX", *Penell: Revista d'Història*, 3 (1989), pàgs. 65-89. PUJOL BALLESTÉ, J., "Poblament i despoblament al Segrià al segle XVII. Les parròquies d'Aitona, Almatret, Seròs i Sudanel", *Pedralbes*, 32 (2012), pàgs. 251-258.

²⁰ MORENO, A., NAVARRO, L.J., "La recuperación demográfica en la primera mitad del s. XVIII en el Baix Camp (1677-1762)", *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat*, Tarragona, 1979, pàgs. 65-71. GRAU, J.M., GUAL, V., PUIG, R., "La lluita contra la verola: la difusió de la vacunació a la Diòcesi de Tarragona (ss. XVIII-XIX)", *Galens*, 24 (1989), pàgs. 30-32. JUNCOSA BONET, E., *La població de Tarragona de la crisi baixmedieval a la de l'Antic Règim. Aproximació a la demografia històrica*, Arola Editors, Tarragona, 2016. LOZANO DÍAZ, R., "Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d'una població d'Antic Règim", *Pedralbes*, 3 (1983), pàgs. 307-314. LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver", Tarragona, 1995. MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'època moderna*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1994. GRAU, J.M., PUIG, R., "Immigració estrangera a Catalunya des d'una perspectiva local: Reus, segles XVI-XX", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XVIII (2007), pàgs. 93-108. IGLÉSIES, J., *Reus en el moviment demogràfic de Catalunya i altres estudis*, Edicions del Centre de Lectura, Reus, 2002. JULIANO, D., "Evolució demogràfica de Barberà de la Conca", *Aplec de treballs*, 7 (1985), pàgs. 47-115. GRAU PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc (s.XVIII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1990. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, Consell Comarcal de l'Alt Camp, Valls, 1997.

coneguts els abundosos treballs d'en Valentí Gual,²¹ o aquells més recents i específics de Manel Güell.²² Són un exemple de les publicacions que es poden trobar a l'entorn geogràfic de la Batllia, que es complementen amb els estudis clàssics sobre la demografia catalana, peninsular i europea.²³ Es considera essencial l'anàlisi comparada dels resultats d'aquesta àrea amb altres estudis semblants que tracten el mateix període. En tot el conjunt, s'ha de destacar aquelles investigacions més recents que donen novetats al tema.²⁴ Aquests han aportat matisos a les xifres de creixement poblacional català del segle XVIII, que han quedat rebaixades respecte a estudis anteriors, passant d'un 200% a un 100% o menys segons les zones, i han continuat mostrant la importància que les noves produccions locals van tenir per al desenvolupament familiar del 1700, o reforçant la visió de Catalunya com a espai receptor d'immigració en gran part de l'edat moderna, amb una tendència canviant de camí al segle XIX.

Els estudis a l'entorn de l'evolució social i econòmica a l'època moderna també són escassos als territoris de la Batllia i l'Ebre. Trobem l'anàlisi, directa o indirecta, que se n'ha fet en les obres ja presentades que tracten la senyoria i dominis veïns.²⁵ Novament el sud i l'entorn de Tortosa

---

²¹ GUAL VILÀ, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988. GUAL VILÀ, V., "Dades censals i dades parroquials: dues fonts demogràfiques enfrontades", *Pedralbes*, 8 (1988), pàgs. 185-191. GUAL VILÀ, V., <<Gavatxos>>, *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1991. GUAL VILÀ, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24 (1993), pàgs. 55-64. GUAL VILÀ, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1993. GUAL VILÀ, V., *Homes i estacions*, Associació Cultural Alt Gaià, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, Montblanc, 1995.

²² GÜELL, M., *Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII des de les terres tarragonines*, a www.carrutxa.org/biblioteca (2000). GÜELL, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, Centre d'Estudis Guillem Oliver, Tarragona, 2011.

²³ SIMON i TARRÉS, A., *La població catalana a l'edat moderna. Deu estudis*, Monografies Manuscrites, 2, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1996. ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII-XIX. Estudio de sociodemografía histórica*, Siglo XXI, Madrid, 1973. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España interior (siglos XVI-XIX)*, Siglo XXI, Madrid, 1980. BARDET, J-P., DUPÂQUIER, J., *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, Editorial Síntesis, Madrid, 2001. FLINN, M.W., *El sistema demográfico europeo, 1500-1820*, Crítica, Barcelona, 1989. LIVI-BACCI, M., *Introducción a la demografía*, Ariel, Barcelona, 1993.

²⁴ FERRER, LL., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20 (2007), pàgs. 17-68. FERRER, LL., "El creixement divers de la Catalunya del segle XVIII. Protoindustrialització?", *Catalan Historical Review*, 5 (2012), pàgs. 195-209. COLOMÉ FERRER, J., CUCURELLA-JORBA, M., VALLS-JUNYENT, F., "Poblament i despoblament a la Catalunya vitícola", *Butlletí de la Societat d'Estudis Històrics*, XXI (2010), pàgs. 137-155. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Els altres catalans dels segles XVI i XVI*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 2015. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.

²⁵ Veure notes 6-14.

concentren la majoria de publicacions interessades en elements de la vida de la ciutat i aspectes de la seva àrea de mercat.²⁶ Es coneix molt poc sobre l'evolució de les propietats i la producció a la zona ebrenca, on manquen fonts i més estudis. Al Principat, l'interès sobre el domini de la terra, el seu treball i la producció s'han interessat més en la Catalunya Vella. A la Catalunya Nova els estudis són majoria al Camp de Tarragona i Reus, on s'han tractat continguts molt vinculats al món mercantil del segle XVIII, la vinya i el comerç de l'aiguardent.²⁷ Per la temàtica que ens ocupa, també resulten significatius altres estudis que es poden vincular amb el territori de la senyoria, com els de les comarques lleidatanes, l'Aragó i el País Valencià²⁸. Amb aquests espais hi ha una proximitat geogràfica que ha propiciat històricament relacions econòmiques i culturals destacades, centrades a l'entorn del riu Ebre.

---

²⁶ MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., *Alguns aspectes de la vida material de Tortosa durant l'edat moderna (1553-1642)*, Cooperativa Gràfica Dertosenca, Tortosa, 1997. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, pàgs. 65-71. MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., ROVIRA, S-J., "La indústria del jaspi de Tortosa a l'edat moderna (segles XVI-XVII)", *Nous Col·loquis*, I (1997), pàgs. 33-55. PRADILLA CARDONA, M.A. (ed.), *Història i territori a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, La Barcel·la, Benicarló, 2004. DANTÍ, J., "Les terres de l'Ebre als segles XVIII-XVIII. Entre Catalunya, València i Aragó", DANTÍ, J. (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya Moderna*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2005, pàgs. 15-48,

²⁷ CARDÓ i SOLER, J., *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1983. ROVIRA i GÓMEZ, S-J., "Els aiguardents del Camp de Tarragona a la segona meitat del segle XVIII", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I (1984), pàgs. 305-320. ROVIRA i GÓMEZ, S.J., *Tarragona en crisi. Activitat econòmica dels mercaders, botiguers i negociants tarragonins de 1601 a 1640*, Silva, Tarragona, 2015. JORDÀ, A., *Poder i comerç a la ciutat de Tarragona s. XVIII*, Institut d'Estudis Tarraconeneses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988. JUNCOSA BONET, E., *Estructura y dinàmicas de poder en el señorío de Tarragona. Creación y evolución del dominio compartido*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 2015. PEREA SIMÓN, E., *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les visites pastorals*, Diputació de Tarragona, 2000. GÜELL JUNKERT, M., ROVIRA SORIANO, J., *Tarragona 1715. Aspectes socials de la propietat urbana i rústica a l'època de la implantació borbònica*, F. Sugañes, Tarragona, 1999. GUAL VILÀ, V., "L'espai agrícola de la Conca de Barberà (segles XVI-XIX)", *Estudis d'Història Agrària*, 11 (1997), pàgs. 131-150. GRAU PUJOL, J.M.T., "Notícia d'un capbreu de Santa Maria de Miralles a mitjans segle XVIII a Tarragona", *Recull*, 8 (2003), pàgs. 48-50. PORTA, J.M., *La Vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII: economia, urbanisme i societat segons la documentació*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1986. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*. OLIVÉ i OLLÉ, F., *El Valls del s.XVIII i el comerciant d'aiguardents Anton Baldrich i Janet*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1981. OLIVÉ i OLLÉ, F., *Valls, de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVIII*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1989. NAVARRO, L., ROVIRA, S., *La població activa de Reus a les darreries del segle XVIII*, Centre de Lectura, Reus, 1980. ANDREU SUGRANYES, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*, Associació d'Estudis Reusencs, Reus, 1987.

²⁸ VICEDO, E., *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del Set-cents. Producció, propietat i renda*, Crítica, Brcelona, 1991. FORNS i BARDAJÍ, J., *Economia i societat en els regs històrics occidentals catalans: Almenar (Segrià) i la seva àrea, segles XIV-XIX*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 2004. MATEU GIRAL, J., *La pagesia urgellenca abans del Canal*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Fundació Vives Casajuana, Lleida, 1982. LATORRES CIRIA, J.M., "La producció agrària en el sur de Aragó (1660-1827)", *Historia Agraria*, 41 (2007), pàgs. 3-30. ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, vol. I-II, Curial, Barcelona, 1993.

En conjunt, s'observa clarament com el domini que configurava la Batllia i l'entorn presenten nombroses mancances. L'evolució demogràfica i econòmica és un tema poc estudiat en una visió de conjunt i a llarg termini. Per aquests motius es creu que pot ser d'especial rellevància el treball que ara es presenta, on es vol aportar noves informacions i coneixements a la zona. Es vol comprendre l'evolució de la població, les tendències i com es va veure afectada pels diferents episodis de l'època: la presència destacada de moriscos en determinades viles; un espai de frontera amb forteses que agreujaven les conjures bèl·liques; un domini situat a l'extrem sud de Catalunya, poc comunicat amb alguns espais del Principat, molt vinculat amb el curs del riu Ebre cap el Regne d'Aragó; un sistema econòmic basat en un marcat control senyorial, i l'adaptació al territori amb terres de secà, de muntanya i amplis regadius. Un conjunt d'elements que van marcar la formació de l'espai, el domini i els seus habitants. Als segles XVII i XVIII es van produir nombrosos canvis i transformacions que van modificar alguns d'aquests aspectes. A través d'aquesta tesi es vol donar resposta a tots els objectius i interrogants presentats, analitzar fonts desconegudes i presentar noves interpretacions de la Batllia de Miravet en aquesta tipologia d'estudis per al període.

1.1-MARC GEOGRÀFIC I CONTEXT HISTÒRIC

La Batllia de Miravet va ser una senyoria creada pels templers a partir de la donació comtal de Ramon Berenguer IV el 1153. Va passar a mans de l'Orde de l'Hospital el 1317 fins a la desamortització de 1835. Estava formada pels actuals municipis de Batea, Benissanet, Corbera, Gandesa, Ginestar, Miravet, Pinell de Brai, la Pobla de Massaluca i Rasquera.

IMATGE 1. Mapa de la Batllia de Miravet i comandes de l'Orde de l'Hospital²⁹

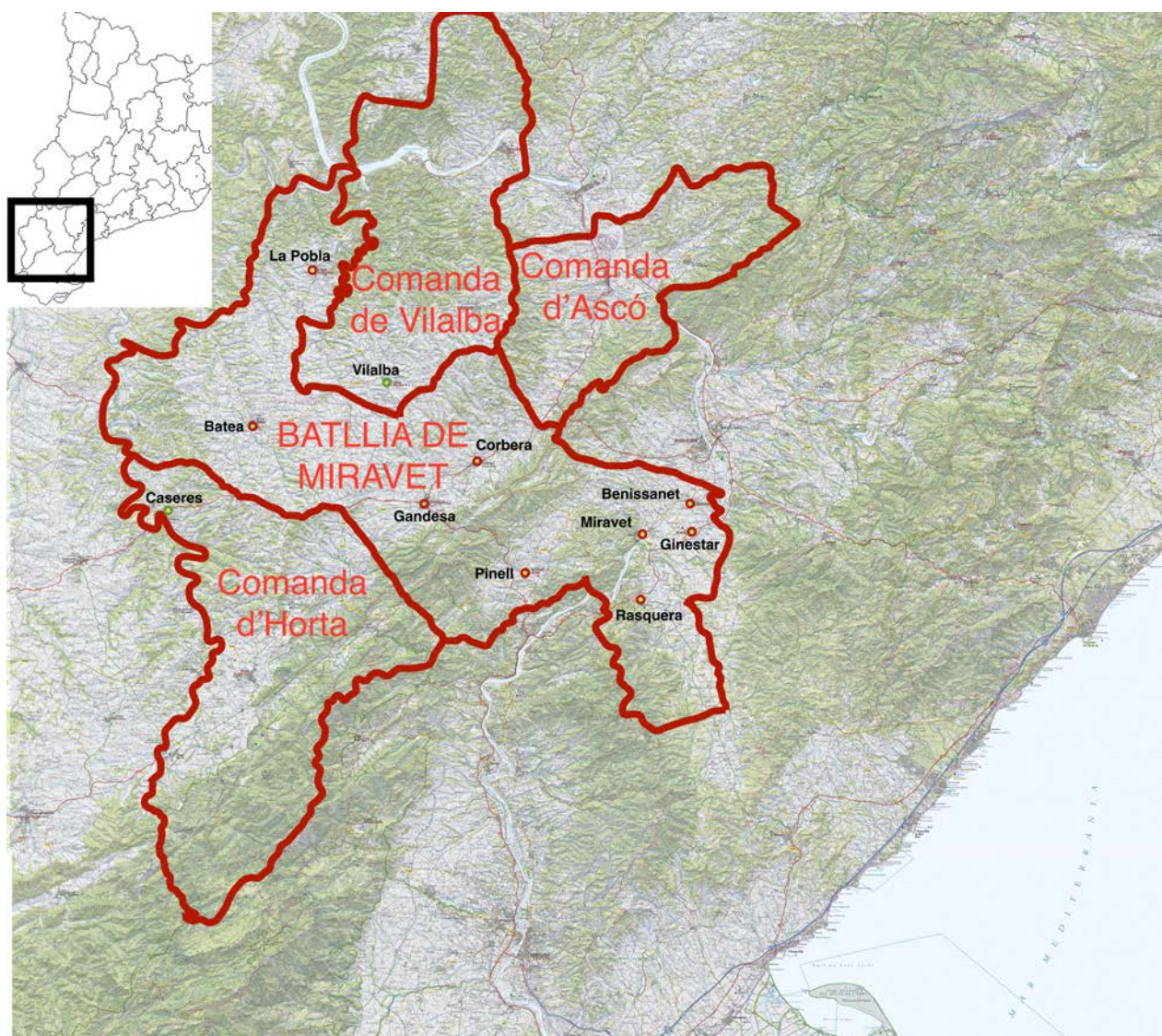

Era un espai al sud de Catalunya, dins de les actuals comarques de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta. Ocupava, a l'est, tota la zona sud de la cubeta de Móra i, cap a l'oest, gran part de l'altiplà terraltí fins la frontera amb l'Aragó. La cubeta és una àmplia vall creuada pel riu Ebre, amb una gran plana, envoltada de muntanyes. Una zona on el domini hospitaler limitava, al nord, amb la vila

²⁹ SERRANO DAURA, J., *El conflicte catalanoaragonès pel territori de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta*, p. 9. L'autor escriu Orta, en lloc d'Horta, ja que en els documents oficials de l'època hi figura així. Actualment, el topònim oficial és Horta de Sant Joan, encara que hi ha un moviment veïnal que vol recuperar l'antic nom.

de Móra; a l'est, amb les muntanyes de Tivissa, i, al sud, amb la serra de Cardó i el pas de Barrufemes. En aquest espai se situa Benissanet, Ginestar, Miravet i Rasquera.³⁰ La senyoria s'expandia des de l'Ebre cap a l'oest, passant pel Pinell i creuant les serres de Cavalls i Pàndols. A partir d'aquí ocupava les terres ondulades del centre de la Terra Alta, entre les comandes santjoanistes d'Ascó i Vilalba, al nord, i d'Horta, al sud. S'estenia per tota la comarca, de costat a costat, fins al riu Algars a l'est, frontera amb el Regne d'Aragó. En aquest territori se situen les viles de Corbera, Gandesa i Batea i, en una punta més al nord, la Pobla de Massaluca, que toca al riu Ebre en la seva entrada al Principat.³¹

IMATGE 2. Mapa geogràfic i de situació de la Batllia de Miravet i comandes santjoanistes³²

³⁰ CID i CATALÀ, M.M., CID i CATALÀ, J.S., *La Ribera d'Ebre*, Dissenys Culturals, Barcelona, 1994, p. 13-19.

³¹ IGLÉSIES, J., *La realitat comarcal a Catalunya*, Bruguera, Barcelona, 1966, p. 20-31.

³² Imatge de realització pròpia sobre un mapa actual de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. A més dels municipis de la Batllia, s'hi referencien les viles de Vilalba i de Caseres, poblacions veïnes de la senyoria que s'han incorporat a l'estudi demogràfic.

La Batllia ocupava uns 416 km² en forma diagonal, i anava de les ribes de l'Ebre a l'Algars, amb amplis territoris, que passaven del ric regadiu al secà i muntanyes més rocoses. La Terra Alta és un ampli espai ondulat de muntanyes de poca altura, sense grans cursos fluvials, on destaquen el riu Algars, a la frontera de l'Aragó; el Canaletes, entre Pinell, Gandesa i Prat de Comte, i el riu Sec, des de Gandesa i Corbera cap a Móra. Les serres de Cavalls i Pàndols trenquen aquest paisatge on hi ha el Pinell, situat en una petita vall aïllada amb sortida cap a Miravet i el riu Ebre. Aquí s'obre un ampli espai dedicat al regadiu, que davalla de les muntanyes, on el riu forma meandres i illes. La Batllia era un gran domini senyorial a mig camí entre Lleida, Tortosa, Tarragona i Saragossa, amb unes comunicacions basades en el transport fluvial per l'Ebre i amb connexions terrestres cap a la zona del Matarranya, a l'oest, i Reus, a l'est. Aquestes comunicacions estaven marcades per forts accidents geogràfics que les dificultaven i donaven major pes a la navegació pel riu o els camins cap a l'Aragó.³³

L'any 1153, després de la conquesta de Miravet, els cavallers de l'Orde del Temple van rebre de Ramon Berenguer IV els dominis que van configurar la Batllia.³⁴ Eren les viles de Gandesa, Batea, Algars (que va quedar deshabitada), la Devesa de Massaluca (on es va poblar el lloc dit de Vilabona, que al segle XV ja es va conèixer com la Pobla), Corbera, Pinell, Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera. En els anys següents a la donació, els templers hi van assentar la nova població a través de les cartes de poblament. Es va configurar un domini de frontera, que es va fortificar reforçant els antics castells o reconstruint-los de nou. Els vassalls es van establir en les cases i terres que els va concedir l'Orde, mentre es va mantenir part de la població musulmana a les viles de Miravet i Benissanet, amb un règim especial.³⁵

El 1307, Felip IV de França va iniciar un procés de detenció dels templers que va comportar-ne l'extinció. El 1308, els darrers cavallers del castell de Miravet van ser detinguts i empresonats per Jaume II. El 1312, el Papa Climent V va dissoldre oficialment l'Orde amb la butlla *Vox in excelso*, i va lliurar els antics dominis templers als cavallers de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem.³⁶ El 1317, els hospitalers van rebre les possessions catalanes, i la Batllia de Miravet va entrar a formar part de la Castellania d'Amposta, el Priorat hospitaler que tenia sota control els

---

³³ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 29-34.

³⁴ PLADEVALL, A. (dir.), *Catalunya romànica*, vol. XXVI, p. 190-191.

³⁵ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 299-302 i 315-322.

³⁶ SANS i TRAVÉ, J.M., *La fi dels templers catalans*, Pagès Editors, Lleida, 2008, p. 28-38, 131-141 i 305-322.

territoris a l'oest de l'Ebre i el Segre al conjunt de la Corona d'Aragó.³⁷ La senyoria fou reservada com un domini directe de la gran serra de Cardó.³⁸

El 1319, els hospitalers van redactar els *Costums de la Batllia de Miravet*, un codi de lleis que recollia les tradicions anteriors, generades durant el domini templer.³⁹ Els *Costums* contenen una forta influència dels Costums de Lleida, d'Orta, de Tortosa, dels Usatges de Barcelona, de les constitucions de Catalunya i del dret comú.⁴⁰ Regulaven qüestions de caràcter civil, penal, mercantil, processal i d'ordre públic (com avui les qualificariem). Estaven destinats a la població cristiana, i no afectaven la sarraïna, predominant a Miravet i Benissanet. La comunitat musulmana es regia per les seves pròpies lleis i costums d'origen islàmic, mantinguts des de la conquesta cristiana amb la supervisió dels nous senyors.⁴¹ Entre 1509 i 1511 els sarraïns de la Batllia van ser obligats a convertir-se al cristianisme.⁴² Els nous moriscos van quedar subordinats al sistema marcat per les ordenances hospitaleres i una tributació igualitària als cristians.⁴³

La comunitat s'organitzava a través de la Universitat local, que havia anat rebent privilegis i prerrogatives senyorials que formaven la base del cos municipal. Als pobles de la Batllia de Miravet estava formada per l'assemblea dels homes del lloc, el Consell General i dos jurats, juntament amb altres càrrecs designats al correcte funcionament de la comunitat.⁴⁴ L'escrivà o secretari era l'encarregat d'aixecar actes i donar fe dels acords dels diferents òrgans municipals. El nunci actuava com agutzil de la població. El batlle era la màxima autoritat local, representant del senyor en els afers civils i criminals de la vila. Podia actuar juntament amb els jurats en l'administració de justícia, el control de pesos i mesures i realitzar establiments, bans i ordenances. El prior exercia les

---

³⁷ BAQUERO GOÑI, C., *Los Caballeros Hospitalarios durante la Edad Media en España*, Col. Piedras Angulares, La Olmeda, 2002, p. 35-66.

³⁸ BLADÉ DESUMVILA, A., *El castell de Miravet*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1966, p. 46-52.

³⁹ VALLS i TABERNER, F., *Els costums de Miravet*.

⁴⁰ BARRERO GARCIA, A.M., "El proceso de formación de las Costums de Miravet", *Actes de les jornades d'estudi sobre els Costums de la Batllia de Miravet*, Gandesa, 2002, p. 64.

⁴¹ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 184-185.

⁴² VINAIXA MIRÓ, J.R., "Miravet a la fi del segle XV (1495)", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 10 (1995), p. 15.

⁴³ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 346.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 856-899.

funcions espirituals de la població. A Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera era posat per l'Orde i estava sota la seva obediència.⁴⁵

IMATGE 3. Creu de l'Orde de l'Hospital a l'antiga casa abadia de Ginestar

El 1610 Felip III va decretar l'expulsió dels moriscos catalans.⁴⁶ Els vassalls afectats de Miravet, Benissanet i Ascó van redactar un memorial conjunt demanant no ser expulsats. Argumentaven ser bons cristians i complir amb tots els manaments de l'Església.⁴⁷ El mateix bisbe de Tortosa, Martín Melo de Ferreira, es va queixar de la pèrdua d'ingressos que li generaria. Va permetre que alguns moriscos es quedessin al territori sota la seva protecció, defensant així els interessos del poder episcopal. L'expulsió va seguir endavant. A Miravet va afectar 79 cases i, a Benissanet, 90.⁴⁸ El fet va ser aprofitat pels hospitalers per exercir un major control sobre els habitants d'aquestes viles a través de les noves cartes de poblament. A Benissanet va ser entregada de manera ràpida el 1611.⁴⁹

---

⁴⁵ ORTEGA PÉREZ, P., *La Orden de San Juan y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 60-61.

⁴⁶ SANS i TRAVÉ, J.M., "Còpia de la crida dels moriscos", *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. III, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1996, p. 953-955.

⁴⁷ SERRANO DAURA, J., "Usos i pràctiques dels moriscos d'Ascó, Benissanet i Miravet (1610)", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 9, p. 31-42.

⁴⁸ BIARNÈS, C., *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre (710-1615)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1972, p. 50-59.

⁴⁹ ORTEGA PÉREZ, P., *Els Hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet ss. XVI-XVIII*, p. 67-84.

Concedia massa beneficis als nous vassalls, i a Miravet es van esperar fins al 1623.⁵⁰ Les cartes van servir per fixar les condicions jurídiques i formes d'establiment de terres i habitatges de nous i antics pobladors.⁵¹ Foren una renovació sobre el control dels vassalls i de les rendes de l'Orde de l'Hospital. Es va estipular un nou reglament que trencava amb les normatives medievals dels Costums de Miravet, n'efectuava canvis i donava més poder als hospitalers, amb un major control i benefici. Van marcar així el final de la ruptura creada per l'expulsió dels moriscos i van permetre un major control i benefici al senyor.

El primer gran conflicte que va afectar la Batllia de Miravet de l'època moderna seria la Guerra dels Segadors. Es va iniciar el 1640 i, fins al 1650, va convertir la senyoria i les zones pròximes en un espai de frontera entre l'exèrcit de Felip IV i el de la Generalitat. Des del començament, els miquelets van prendre possessió dels castells de Flix i Miravet, creant un entorn d'especial confrontació, ja que Tortosa es mantenia ocupada per les tropes castellanes.⁵² El 1642 es van iniciar diversos atacs per part dels soldats de Felip IV, que van ser contestats amb contundència pels francesos amb un seguit d'enfrontaments sobre el territori. Al gener de 1643, els castellans van llançar una forta ofensiva sobre la senyoria amb la idea d'ocupar tot l'espai de camí a Flix. El marquès de la Hijonosa, amb uns deu mil homes, es va dirigir a la zona, on va ocupar i saquejar Caseres, Pinyeres, Horta, Corbera, Gandesa i Batea.⁵³ Al febrer van iniciar un fort setge sobre el castell de Miravet, van aconseguir ocupar la vila i part de la fortalesa. El nou virrei de Catalunya, La Mothe, es va dirigir a la zona i va impedir la conquesta castellana; va aconseguir un èxit molt celebrat per les autoritats catalanes⁵⁴. Es calcula que hi hagueren unes 500 baixes en el bàndol partidari de Felip IV, mostra de l'envergadura dels enfrontaments, els quals també crearien greus problemes sobre la població.

---

⁵⁰ ORTEGA PÉREZ, P., *La Orden de San Juan de San Juan y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 177-207.

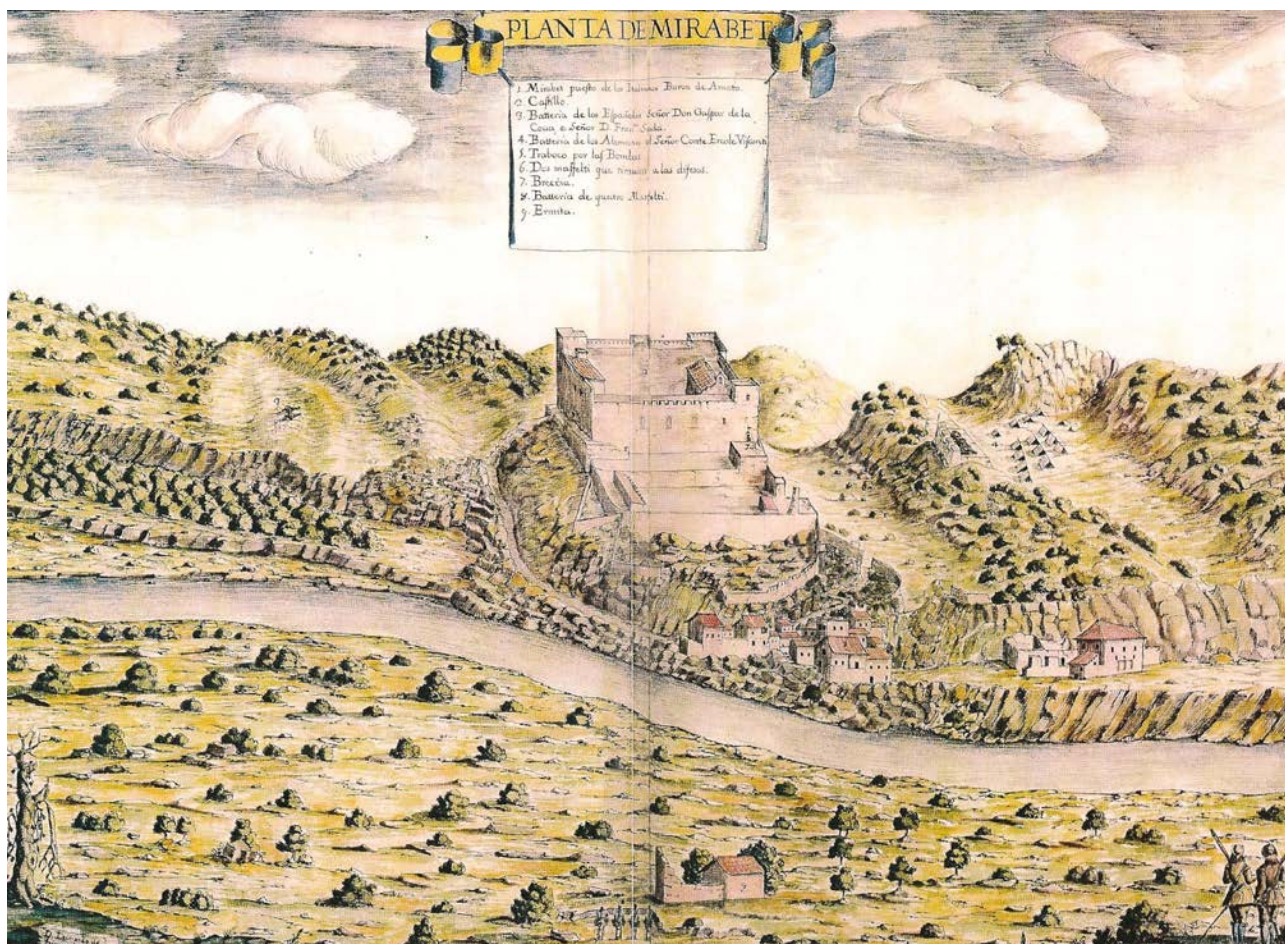
⁵¹ FONT RIUS, J.M., *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1983, p. 62.

⁵² QUEROL, E., MUÑOZ, J-H., *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, Cossetània Edicions, Valls, 2004, p. 146-148.

⁵³ MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., "La Guerra dels Segadors al territori ebrenç", SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 245-248.

⁵⁴ MONNER, A., *Història de Gandesa cruïlla de camins*, p. 211-213.

*IMATGE 4. Gravats del castell de Miravet durant la Guerra dels Segadors, de Leonardo de Ferrari (1655)*⁵⁵

Els conflictes i enfrontaments puntuals van continuar per tot el territori, tant des d'un bàndol com de l'altre. Un exemple seria l'atac filipista sobre Ginestar el 1646 on, amb el toc de les campanes, els habitants i soldats de les rodalies, com Miravet, van sortir a la defensa del poble.⁵⁶ La guerra es va anar allargant i originà un problema amb l'allotjament de les tropes, que cada cop suposaven una càrrega més gran per a una població minvada i desvalguda. A partir de 1650, el bàndol partidari a la Generalitat s'aniria esquerdant, sobretot pels excessos dels soldats francesos i els rumors sobre la possibilitat de passar-se al bàndol de Felip IV. Aquell any va sortir un gran exèrcit castellà des de Lleida que ocupà la fortalesa de Flix i prosseguí sobre Miravet on, malgrat les dificultats, es van

⁵⁵ El gravat reproduïx de forma detallada el castell de Miravet i la ubicació dels canons per atacar-lo a cada lateral de la fortalesa i a l'altre costat de riu. Es mostra algun dels atacs produïts durant la guerra per part de les tropes castellanes. SÁNCHEZ RUBIO, R., TESTÓN NÚÑEZ, I., SÁNCHEZ RUBIO, C.M., *Imágenes de un Imperio perdido. El Atlas del Marques de Heliche, Plantas de diferentes Plazas de España, Italia, Flandes y Las Indias*, Junta de Extremadura, Badajoz, 2004.

⁵⁶ MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., "La Guerra dels Segadors a les Terres de l'Ebre (1640-1651)", *Recerca*, 6 (2002), p. 43-77.

fixar als territoris del voltant fins que els francesos que eren al castell van capitular. El conflicte va finalitzar el 1650, però algunes guarnicions castellanques es van mantenir a la contrada per exercir un control, fet que va agreujar encara més l'estat de la població, que va haver de suportar durant més temps els allotjaments dels soldats.⁵⁷

La Guerra dels Segadors va generar un període de crisi i penúries sobre la zona i els habitants que va costar de recuperar. Es va demostrar com l'Orde de l'Hospital era incapaç de controlar les seves fortaleses, i el 1643 ja va demanar al rei que no destruís les seves comandes.⁵⁸ El 1646 els propis hospitalers van descriure la destrucció que estava arruïnant la senyoria ja que, tot i les anteriors súpliques, havia estat arrasada pels militars: “[...] en lo dit any de mil sis cents quaranta dos entrà lo exèrcit del Rey Cathòlic per dita Batllia de Miravet y llochs de aquell tallant, cremant y saquejant cases y destruint tots los pobles [...] y los uns sen anaven fora de dita Batllia ab sa família pera viure dexant ses cases y altres restaren en ella tant pobres [...] los robaben lo que tenien lo que era causa no podien cultivar ses terres [...]”⁵⁹ Les viles van quedar malmeses i els pobladors sense recursos i minvats, a causa de la gran mortalitat i la fugida d'un gran nombre d'habitants.⁶⁰ El 1651 els santjoanistes van sol·licitar al rei tornar a prendre possessió dels seus dominis per incitar una recuperació del territori i dels béns i ingressos.⁶¹

La pesta de mitjan segle passaria per la Batllia entre 1649 i 1650 en el camí d'expansió cap a l'Aragó des de Tortosa, i a la inversa.⁶² Acabaria d'agreujar el desastrós moment que vivia la zona després de la guerra. És complicat conèixer l'afectació real sobre els habitants de la senyoria a causa de les mancances documentals. Posteriorment, el manteniment de part de les tropes castellanques en els dominis hospitalers també va generar nous conflictes i complicacions entre 1671 i 1674.⁶³ Superat aquest període, la situació es va normalitzar, en un procés més favorable per al poder senyorial i els seus pobladors.

---

⁵⁷ QUEROL, E., MUÑOZ, J.-H., *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, p. 217-229.

⁵⁸ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 0294, n. 097.

⁵⁹ AHN, OM, L.1850, f. 114-115.

⁶⁰ SERRANO, J., *La Pobla de Massaluca*, p. 85. MANYÀ, J.B., *Notes d'història de Gandesa*, p. 140.

⁶¹ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 0303, n. 074.

⁶² CASTELLS i CALZADA, N., “La peste de mediados del siglo XVII en Cataluña”, *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, p. 108-109. MAISO GONZALEZ, J., “La peste aragonesa de 1651-1654”. A: *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, p. 136-143.

⁶³ MONNER, A., *Història de Gandesa cruïlla de camins*, p. 227.

La successió al tron espanyol va generar un nou conflicte d'abast europeu, que va tenir, de nou, una gran rellevància als dominis de la Batllia. Un cop el Principat es decantà pel bàndol de l'arxiduc Carles, les tropes favorables a la seva causa van dominar el castell de Miravet i tota la senyoria a partir de 1705. La fortificació es va mantenir sota l'obediència austriacista fins l'ocupació borbònica de 1707, quan els miquelets es van quedar en minoria davant les tropes partidàries de Felip V. Quan Tortosa va ser ocupada pels francesos, els miquelets i voluntaris catalans tornaren a realitzar atacs sobre la zona, i el 1709 van recuperar el castell de Miravet. La continuïtat del conflicte i la falta de subministraments obligaren els austriacistes a abandonar els dominis de l'Ebre el 1711. L'exèrcit borbònic va seguir avançant fins la rendició final de Barcelona, el 1714.⁶⁴ La desolació general no va ser tan exagerada com en l'anterior guerra,⁶⁵ ja que els enfrontaments van ser més localitzats, centrats en els punts fortificats i de control.⁶⁶

Finalitzada la guerra, la nova dinastia va implantar el model borbònic sobre el Principat amb el Decret de Nova Planta de 1716. A la senyoria això va significar un canvi del sistema municipal. Els antics consells van desaparèixer i els jurats van ser substituïts pels regidors, entre altres càrrecs de nova creació que anirien sorgint al llarg del segle XVIII.⁶⁷ L'Orde de l'Hospital va haver de defensar la seva jurisdicció davant del poder reial. Volia mantenir el poder i els drets en els seus dominis i evitar la intervenció de la Reial Audiència en els seus afers interns, mentre que el rei els volia retallar per exercir un major control sobre la població.⁶⁸

Durant la primera meitat del segle XVIII, la situació de domini per part dels exèrcits vencedors es va fer evident a la Batllia. A Gandesa i Miravet s'hi van quedar instal·lades tropes reials per exercir un control militar del territori.⁶⁹ Aquesta situació d'ocupació de la senyoria es va acabar el 1750, quan van marxar el darrer governador ubicat al castell de Miravet.⁷⁰ A partir d'aquest moment es va desenvolupar un procés de creixement econòmic i demogràfic a la Batllia, empès per les millores

---

⁶⁴ ESPINO, A., "La Guerra dels Segadors", SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 271-285.

⁶⁵ Durant la Guerra de Successió no hi ha cap informació que permeti suposar una desolació i destrucció tan contundent com en el conflicte anterior, encara que, com es veurà, sí que queda enregistrada una alta mortalitat, força puntual.

⁶⁶ CASTELLVELL, V., "Ginestar al segle XVIII", *Ginestar pàgines d'història*, p. 138.

⁶⁷ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 948-953.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 234-246.

⁶⁹ MONNER, A., *Història de Gandesa cruïlla de camins*, p. 262-263.

⁷⁰ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 44.

generals del període. El 1781 es va decidir desmembrar la Batllia de Miravet.⁷¹ Així, l'antiga possessió heretada dels templers es va dividir en cinc comandes: la de Gandesa, formada amb la Pobla; Batea i Algars; Corbera i Pinell; Miravet, amb Ginestar i Rasquera, i Benissanet i Salvaterra. Es desconeixen els motius de la fragmentació, però es vinculen directament a poder exercir un millor control del domini senyorial i dels seus ingressos, en constituir porcions més petites.⁷²

L'any 1798, els cavallers santjoanistes van ser expulsats de l'illa de Malta, seu del gran mestre. Aquest fet va significar l'inici del final de l'Orde. Carles IV, en la cèdula del 17 d'abril de 1802, va disposar que els hospitalers mantinguessin la seva organització territorial i béns, però el rei va assumir el càrrec de gran mestre.⁷³ L'esclat de la Guerra del Francès va complicar la situació i la Batllia va ser ocupada pels exèrcits napoleònics el 1810 de camí a Tortosa. La zona va ser espai d'enfrontaments que es van introduir pels Ports, Batea, Gandesa i a la zona de Móra, on Suchet finalment va instal·lar el quarter general per dominar la zona en mans franceses.⁷⁴ El 1812 Catalunya quedava incorporada a l'imperi de Napoleó, i amb ella els territoris de la senyoria.⁷⁵ Fins al 1814 els dominis hospitalers van ser administrats per les autoritats napoleòniques. Acabada la guerra, van deixar un espai en crisi, arruïnat, on s'havien perdut les collites i rendes de l'Orde.⁷⁶ El conflicte va accelerar la desintegració del domini senyorial. A la Batllia, les comandes hospitaleres es trobaven vacants des de 1820 i els cavallers es limitaven a percebre les rendes que els quedaven, tot i que mantenien les propietats, que encara eren arrendades.⁷⁷ El 1828, l'Ajuntament de la Pobla es va negar a pagar diverses prestacions senyorials, però va continuar satisfent els delmes al bisbat de Tortosa fins al 1832.⁷⁸ Es va iniciar un procés contra les imposicions del poder senyorial, les quals van acabar desapareixent en el bienni de 1836-1837, quan fou ordenat per Mendizábal

---

⁷¹ AHN, OM, L. 1856.

⁷² VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 77. La fragmentació dels dominis senyorials va ser un fet recurrent a la Catalunya del segle XVIII, i en facilitava l'arrendament. VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III, Edicions 62, Barcelona, 1979, p. 504.

⁷³ MIRET i SANS, J., *Les cases de Templers i Hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*, Pagès Editors, Lleida, 2006, p. 388, 459, 460 i 511.

⁷⁴ SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., "La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre (1808-1814)", SALVADÓ POY, R., MARTÍNEZ TOMÁS, J.(ed), *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre, Actes del Congrés d'Història i Arqueologia*, Benicarló, 2016, p. 79-88.

⁷⁵ VINAIXA MIRÓ, J.R., "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre. 200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 106-108.

⁷⁶ AHN, OM, C. 8265(2), 80 i 81.

⁷⁷ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 52 i 241.

⁷⁸ SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluca*, p. 102-104.

executar la desamortització.⁷⁹ La venda en subhasta de les propietats santjoanistes a la Batllia va representar el seu final al territori, que deixava de dependre de l'Orde de l'Hospital després de cinc segles.

---

⁷⁹ ROVIRA i GÓMEZ, S-J., *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1979, p. 117 i 182-186.

1.2-FONTS I METODOLOGIA

Per a l'estudi demogràfic i de l'anàlisi socioeconòmica de la Batllia de Miravet, a través de les rendes senyorials, la propietat i la producció, s'han analitzat diferents tipologies de fonts que ens poden apropar a l'evolució d'aquests elements als segles XVII i XVIII. En l'apartat demogràfic hi ha dues tipologies documentals diferenciades: els sacramentaris, amb els llibres de baptismes, òbits i noces, i registres numèrics de població, com fogatges, censos, recomptes realitzats en visites pastorals, entre altres. En l'apartat sobre la renda senyorial i recursos econòmics, les fonts utilitzades són més diverses: els capbreus, descripcions de les rendes senyorials, comptes sobre aquestes rendes, arrendaments i altres. Un conjunt que permet analitzar com es van desenvolupar els ingressos i les propietats de l'Orde de l'Hospital, els dels respectius vassalls i la producció de la Batllia. Un conjunt molt variat que, a través del buidat i tractament metodològic específic, permet aprofundir en els temes esmentats. Alguns d'aquests documents és el primer cop que són tractats de manera seriada, continuada i conjunta. Els arxius parroquials mai s'han treballat des del punt de vista demogràfic, i els capbreus no han estat analitzats per comprendre algunes de les estructures de la senyoria. Per tot això, és important observar tots els elements que ens aporten informació i els mètodes utilitzats per desgranar-la.

Els registres parroquials són, malgrat les seves limitacions, la font més fiable per a l'anàlisi demogràfica dels segles XVII i XVIII.⁸⁰ Permeten observar els canvis demogràfics i són un reflex exacte de la història local.⁸¹ Les partides de baptismes, defuncions i matrimonis són la base per poder reconstruir la dinàmica de la població a l'època moderna.⁸² Per a l'estudi demogràfic de la Batllia de Miravet es disposa dels arxius parroquials de Gandesa, Miravet, Corbera i Rasquera, quatre de les nou poblacions que formaven la senyoria de l'Orde de l'Hospital (les altres cinc són Batea, Benissanet, Ginestar, la Pobla de Massaluca i el Pinell de Brai). La resta d'arxius foren destruïts durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939),⁸³ quan es va produir la crema de gran part de les esglésies de la zona. Per aquest motiu són escassos els registres conservats i els estudis

---

⁸⁰ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*, Ajuntament de Santa Eulàlia de Roçana, 1988, p. 71.

⁸¹ NADAL, J., GIRALT, E. *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Eumuno Editorial, Vic, 2000, p. 37.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ SIMÓ NOGUERA, C.X. "Les sèries de baptismes, matrimonis, enterraments i compliment pasqual de les parròquies de la diòcesi de Tortosa que pertanyen a l'actual província de Tarragona", *Recerca*, 8 (2004), p. 119-140.

realitzats a partir d'aquestes fonts. Per poder complementar-ho millor, s'hi han afegit els de dues parròquies més, veïnes de la Batllia, que formaven part de comandes sota jurisdicció de la mateixa Orde: Vilalba dels Arcs (comanda de Vilalba) i Caseres (comanda d'Horta). D'aquesta manera, s'amplia la informació amb unes poblacions que gairebé tenen el mateix àmbit geogràfic, cultural i també jurídic, i que poden mostrar una major similitud i menor distorsió en ser espais estretament vinculats entre si. En total, els diferents arxius sumen 50.664 partides, entre baptismes, òbits i matrimonis, que s'han buidat per realitzar-ne l'anàlisi.

Encara que els Quinque Libri poden començar a mitjan segle XVI, en el cas de la Batllia l'arrancada no és tan antiga. Només Gandesa inicia les anotacions el 1564, però l'estat de conservació dels llibres del període fa impossible buidar-los de forma seriada a causa de l'existència de buits, taques d'humitat, zones esborrades, menjades, etc... Només es pot fer un recompte continuat a partir de 1604-1605. La resta de poblacions mantenen els registres des de final del segle XVII, amb alguns fragments anteriors en el cas de Miravet i Rasquera. A partir de l'anotació conservada a l'arxiu miravetà, es pot constatar que els llibres haurien estat destruïts durant la Guerra dels Segadors⁸⁴. En la resta de parròquies existeixen dubtes si la destrucció fou donada per episodis bèl·lics o per d'altres causes que també van fer perdre la documentació.⁸⁵ Els arxius, sèries i dates buidades són les següents:

-Arxiu Parroquial de Gandesa (APG): baptismes (1604-1820), defuncions de cossos (1605-1820), defuncions d'albats (1754-1820) i matrimonis (1605-1820).

-Arxiu Parroquial de Miravet (APM): baptismes, defuncions de cossos, d'albats i matrimonis (1614-1640, 1663-1820).

-Arxiu Parroquial de Corbera d'Ebre (APCE): baptismes (1694-1772) i matrimonis (1694-1820).

-Arxiu Parroquial de Rasquera (APR): baptismes (1636-1655), defuncions de cossos (1630-1649), defuncions d'albats (1683-1820) i matrimonis (1630-1820).

-Arxiu Parroquial Vilalba dels Arcs (APVA): baptismes, defuncions de cossos, defuncions d'albats i matrimonis (1677-1820).

---

⁸⁴ APM, 1r Llibre, f. 164. “[...] com per estos temps de guerra se aijen fet en rohina los llibres i altres papers en los quals eran las relaciones dels Baptismes [...]”.

⁸⁵ Des de la Guerra dels Segadors, la destrucció d'arxius fou constant en tots els conflictes següents: Guerra de Successió, del Francès, carlines i Civil. GRAU PUJOL, J.M.T., “La crònica negra de la destrucció d'arxius a la demarcació de Tarragona”, *Lligall, Revista Catalana d'Arxivística*, 18 (2001), p. 65-120.

-Arxiu Parroquial Caseres (APC): baptismes, defuncions de cossos, defuncions d'albats i matrimonis (1685-1820).

Els llibres de baptismes tenen els registres més abundants en totes les parròquies. La informació que aporten és força genèrica, amb algunes variants depenent del rector que redacta les actes i de l'època. En la majoria hi sol constar la data (dia, mes i any), el nom i cognom del rector, la parròquia, el nom del nadó, el dels pares (el pare, amb el primer cognom) i el nom dels padrins. Pel propi format de la partida, la informació és força regular al llarg del temps. Pot variar la posició d'algun dels apartats o haver-hi una major informació en relació als pares, noms complets i llocs d'origen o residència, però les diferències són escasses. Permeten conèixer i analitzar l'evolució de la natalitat del lloc i copsar canvis i comportaments determinats dels habitants. L'elevada taxa de natalitat a l'època moderna ajudava la població a recuperar-se dels episodis de crisis, malalties o guerres, i contrarestavava una alta mortalitat infantil.⁸⁶

En els llibres d'òbits, les partides no presenten un model uniforme en la redacció de les actes i en la informació que contenen. La base que consta sempre és la data, el nom del difunt i el mossèn que l'enterra i ho redacta. Després s'hi poden anar afegint elements extra segons el moment, com ara amb qui i on feu testament la persona difunta (un aspecte molt recurrent en els òbits de la Batllia), el lloc de residència o origen i els pares del difunt -si no estava casat-. En les dones, el nom de l'espòs, el lloc d'enterrament, els sagraments rebuts i, molt ocasionalment, les causes de la mort. En els albats, la informació és molt més limitada: l'acta indica que és un albat, encara que es podria intuir per la curta extensió de la partida: pot donar el nom de l'infant o únicament el dels pares, el del mossèn, el lloc d'enterrament i, algun cop, les causes de la mort. Els motius que van provocar la defunció és una de les anotacions menys presents, depenent de la fórmula del propi capellà que redacta les partides i el motiu en si, sobretot si es tracta d'un acte violent o accidental. Al llarg del segle XVIII hi ha un major interès en anotar aquestes causes, que estan més detallades en alguns períodes limitats del segle XIX. Algun mossèn pot tenir per costum apuntar sempre "mort natural", anotació que no ens dona cap informació i pot abastar més del 90% de les partides de defuncions d'adults quan s'especifica.⁸⁷

---

⁸⁶ NADAL, J., GIRALT, E., "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717", *Estudios de Historia Moderna*, III, (1953), p. 239-284.

⁸⁷ A Gandesa en alguns períodes del segle XVII és recurrent aquesta anotació, i només es diferencia si la causa és violenta. Això limita la informació de les partides i fa suposar que aquestes causes "naturals" derivarien de malalties corrents o altres fenòmens que no serien considerats com excepcionals.

Els registres d'òbits permeten analitzar la mortalitat, una variable demogràfica imprescindible per conèixer part de la conducta d'una societat de l'Antic Règim.⁸⁸ Podem observar l'evolució de la mort i de diferents aspectes com la mortalitat adulta, la infantil, el moviment estacional i les crisis que es generen. Cal diferenciar entre cossos i albats, anotats amb aquesta terminologia els menors que havien mort sense rebre la comunió; un ventall que va dels 9 als 13 anys, segons les consideracions i informacions que se'n puguin extreure.⁸⁹ Aquest factor ens permet diferenciar entre mortalitat adulta i infantil, que presenta una evolució diferenciada. En alguns casos, es creu que pot haver subenregistraments d'albats per temes econòmics o per ser anotats en altres llibres. A Gandesa, l'anotació no s'inicia fins al 1754, segurament per la pèrdua dels llibres on eren inscrits anteriorment.

Per poder detectar i avaluar la intensitat de les crisis de mortalitat s'ha utilitzat el mètode que Jaume Dantí⁹⁰ presentà variant el sistema de Dupâquier,⁹¹ adaptat també per Valentí Gual,⁹² en relació als cossos.⁹³ Aquesta modificació consisteix en prendre quinze anys, marcant com a central el de sobremortalitat i afegint els set anys anteriors i els set posteriors. Dels quinze s'extreuen, per realitzar el càlcul, els dos de major mortalitat i els dos de menor incidència (que poden ser subenregistraments o reaccions puntuals), juntament amb l'any de la crisi. Descomptats aquests anys es realitza la mitjana aritmètica de la mortalitat dels 10 anys restants i, finalment, es calcula la desviació estàndard. La fórmula aplicada per mesurar les diferents intensitats és el resultat de relacionar la diferència entre la mortalitat de l'any de la crisi i la mitjana del sumatori dels anys

---

⁸⁸ DELILLE, G., "Dalla peste al colera: la mortalità in un villaggio del Beneventano, 1600-1840", *Demografia Storica*, SORI, E. (ed.), *Demografia Storica*, Il Mulino, Bologna, 1975, p. 237.

⁸⁹ Nadal i Giralt sostenen que un albat era un infant que no havia rebut la comunió; menors de 12 anys. NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 3-48. Cardoso i Pérez comparteixen la mateixa idea. CARDOSO, C.F., PÉREZ, H., *Los métodos de la historia. Introducción a los problemas, métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*, Crítica, Barcelona, 1977, p. 113. Gual troba inscrits com albats criatures de fins a 13 anys. GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna*, p. 48. Gual i Millàs aporten referències en què hom situa l'edat en 9 anys. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, Fundació Vives i Casajuana, Barcelona, 1999, p. 71-72. Mentre, al País Valencià consideren com a límit els 11 anys. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, Ajuntament de Bellreguard, 1987, p. 121-122.

⁹⁰ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 106-108.

⁹¹ DUPÂQUIER, J., "L'analyse statistique des crises de mortalité", CHARBONNEAU, H., LAROSE, A. (dir.), *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*, Annales de Démographie Historique, Liège, 1979, p. 83-112.

⁹² GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic". A: *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 57-58.

⁹³ També s'ha aplicat sobre els albats per poder establir comparacions, però no s'analitza de manera aïllada.

considerats, amb la desviació estàndard de la mortalitat anual d'aquest mateix període.⁹⁴ Per a quantificar la intensitat de les crisis s'utilitza l'escala que ja va proposar Jacques Dupâquier. Com fa Jaume Dantí, s'eliminen les intensitats menors a 1,5 per considerar-les no representatives. Per determinar els anys de crisi no cal fer una observació i determinació dels anys amb sobremortalitat, sinó que es pot efectuar un càlcul continuat de tots els anys i, a partir dels valors, any per any establir quins tenen crisi i el resultat. El sistema aplicat per Carles Ferro⁹⁵ permet realitzar aquest càlcul a tots els anys estudiats sense fer una selecció i sense deixar escapar cap any en crisi.

TAULA 2. *Classificació de la intensitat de les crisis de mortalitat*⁹⁶

Intensitat	Menor	Mitjana	Forta	Important	Gran Crisi	Catàstrofe
Crisi	1 a 2	2,01 a 4	4,01 a 8	8,01 a 16	16,01 a 32	32,01 o més

En els llibres de matrimonis, les partides de nocces segueixen l'esquema de les anteriors, amb variants segons l'època i el redactor. Consta el nom de cada espòs i dels pares, i normalment el lloc d'origen o de residència. Quan no posa l'origen, es pot considerar que seria el de la parròquia on s'ha realitzat l'enllaç i per això no hi ha interès en anotar-lo. A més del nom de rector que realitza el casament, també s'anoten els testimonis, i si s'han demanat i obtingut dispenses matrimonials a causa del parentiu dels esposos. L'extensió de les partides va en augment al llarg del segle XVIII, amb un redactat que no dona més informació però ocupa més espai. Per tant, amb fórmules més llargues i canvis de posició dels diferents elements. A través de les partides matrimonials es pot conèixer l'evolució de la nupcialitat, una variable demogràfica diferent als baptismes i les defuncions, resultat d'un acte totalment voluntari però fortament influenciat per factors poblacionals, socials i econòmics que en gran mesura afecten tota l'evolució demogràfica i l'organització d'una població.⁹⁷ Per aquest motiu, a més d'analitzar l'evolució del nombre de

⁹⁴ La fórmula és: $I = (D - M) / DS$, on I equival a intensitat, D al nombre de defuncions de l'any analitzat, M a la mitjana aritmètica dels 10 anys i DS a la desviació estàndard de les defuncions de cada any respecte a la mitjana.

⁹⁵ Carles Ferro utilitza el mètode de Jaume Dantí i l'escala de Jacques Dupâquier. Aplica el càlcul en un full d'Excel que permet obtenir els resultats de les crisis de mortalitat any per any i establir-ne la intensitat. Aquest sistema va ser presentat a l'assignatura Mètodes Quantitatius del Grau en Història, impartida pel Dr. Valentí Gual a la Universitat de Barcelona durant el curs 2016/17.

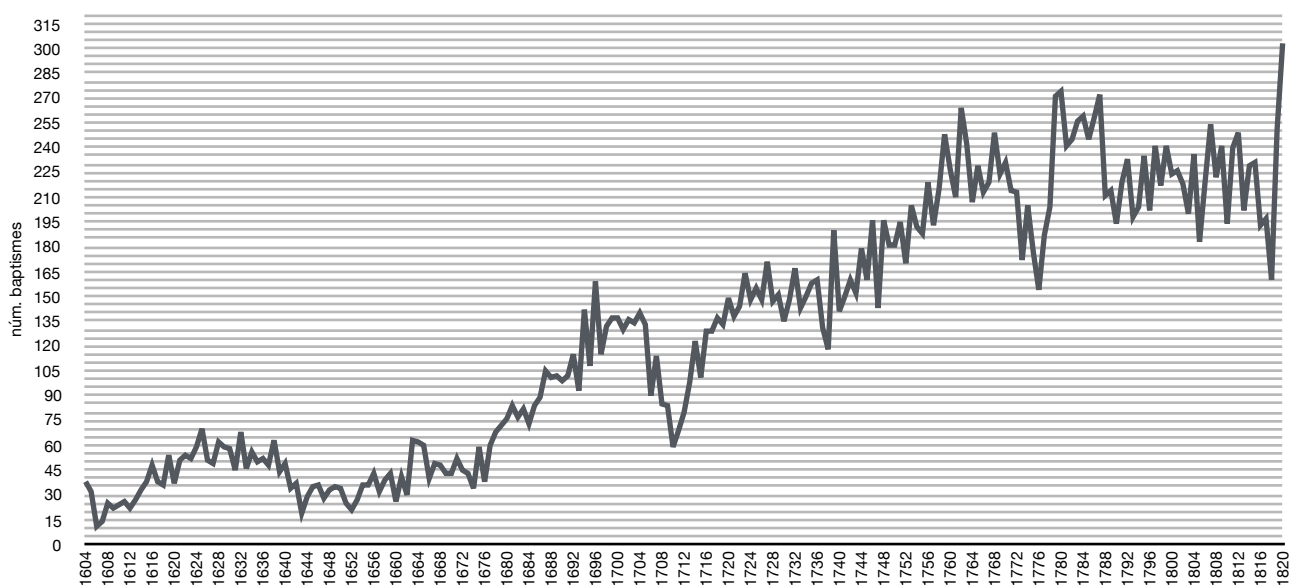
⁹⁶ DUPÂQUIER, J., "L'analyse statistique des crises de mortalité", *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*, p. 93.

⁹⁷ ROWLAND, R., "Sistemas matrimoniales en la Península Ibérica (siglos XVI-XIX). Una perspectiva regional", PÉREZ, V., REHER, D.S. (ed), *Demografía histórica en España*, El Arquero, Madrid, 1988, p. 72.

matrimonis, la fecunditat i el moviment estacional, també se n'estudia la tipologia i la procedència dels esposos per poder veure les tendències de cada element.⁹⁸

En cada arxiu s'ha realitzat el buidat dels llibres amb un recompte numèric de les partides de baptismes, defuncions i matrimonis distribuïdes per anys i mesos, per analitzar-ne l'evolució en totals i el moviment estacional. Sobre els resultats totals s'han calculat les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys per mostrar els cicles curts i llargs i les tendències de la població. Es recullen en uns gràfics per municipis i per al conjunt de la Batllia, aglutinant tots els resultats analitzats.⁹⁹ L'estacionalitat s'ha plasmat en uns quadres, amb distribucions totals i per períodes, en valor proporcional, per poder analitzar-ne l'evolució i distribució temporal. Les crisis de mortalitat, la tipologia de matrimonis i la procedència i la relació baptisme-noces s'ha reproduït en unes taules que permeten observar-ne ràpidament la distribució per anys i població. Un conjunt d'elements que possibiliten una comparació amb altres estudis de la mateixa tipologia. A continuació s'exposen alguns gràfics, quadres i taules com a tall d'exemple per mostrar el format i la tipologia:

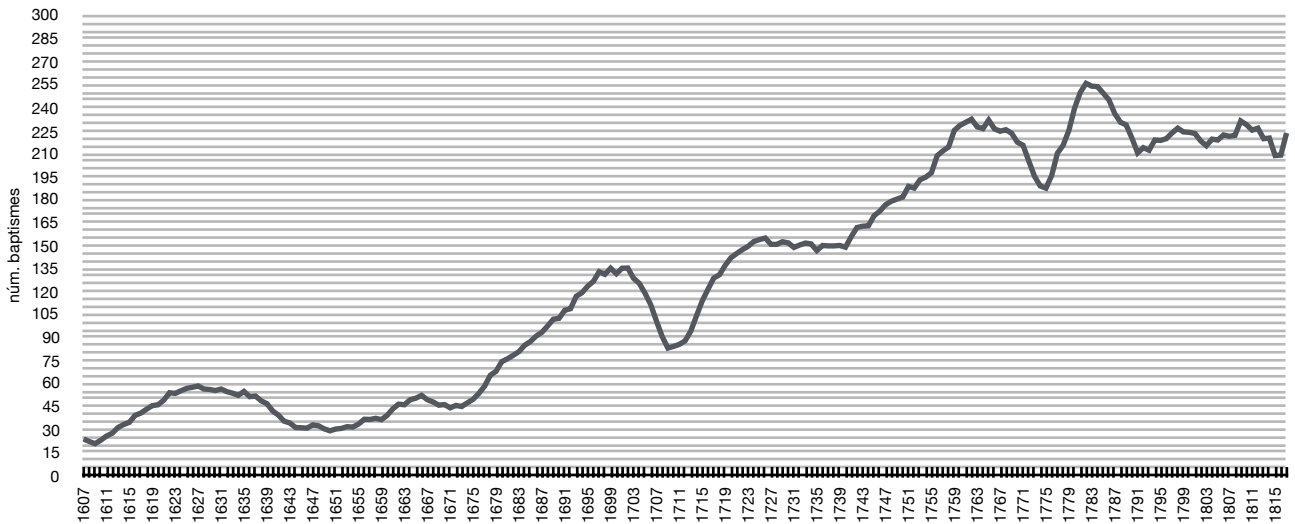
GRÀFIC 1A. Baptismes Batllia Miravet 1604-1820 Totals

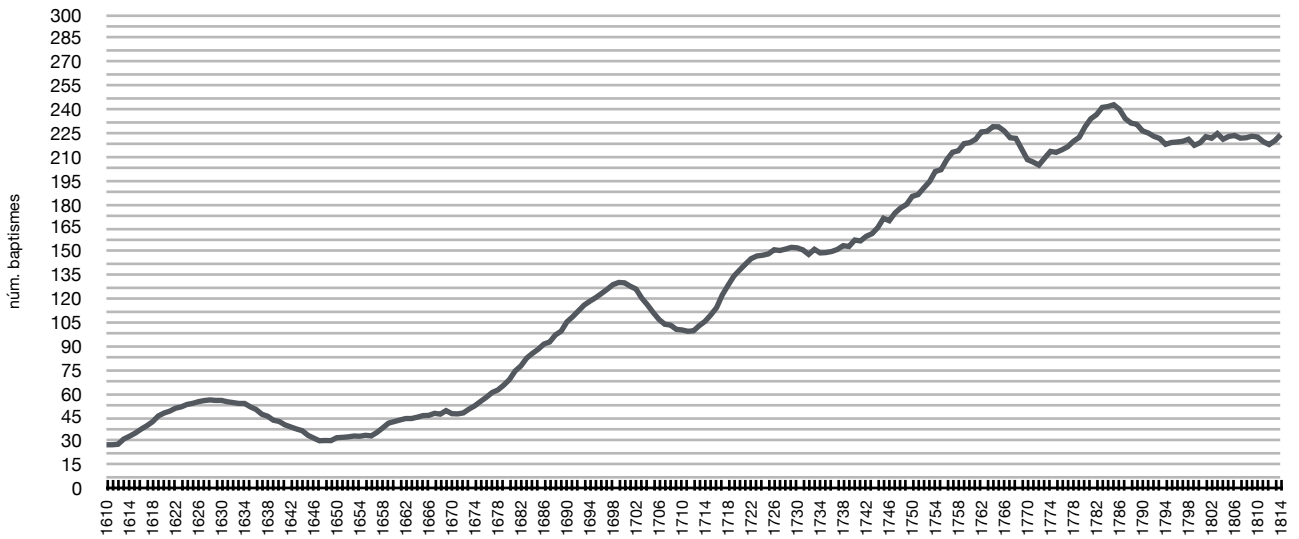
⁹⁸ No s'analitzen més factors a l'entorn dels matrimonis perquè no s'ha realitzat una reconstrucció de famílies i també per les mancances de les pròpies fonts. Les partides just ens informen dels noms dels esposos, del seu estat (fadrí, donzella, vidu/a), dels pares, del lloc de procedència i dels testimonis, i, en casos limitats, de l'ofici. Per tant, no es poden complir tots els criteris exposats per Louis Henry per a l'estudi de la nupcialitat. HENRY, L., *Manual de demografia històrica. Tècniques de anàlisi*, Crítica, Barcelona, 1983, p. 81-97.

⁹⁹ Els gràfics, quadres i taules s'incorporaran a la redacció quan siguin necessàries per la correcta comprensió del text. Aquelles que s'han realitzat no s'incorporen al text de nou per evitar repeticions o perquè no són necessàries, i s'incorporen al final en l'apartat ANNEXOS, p. 281.

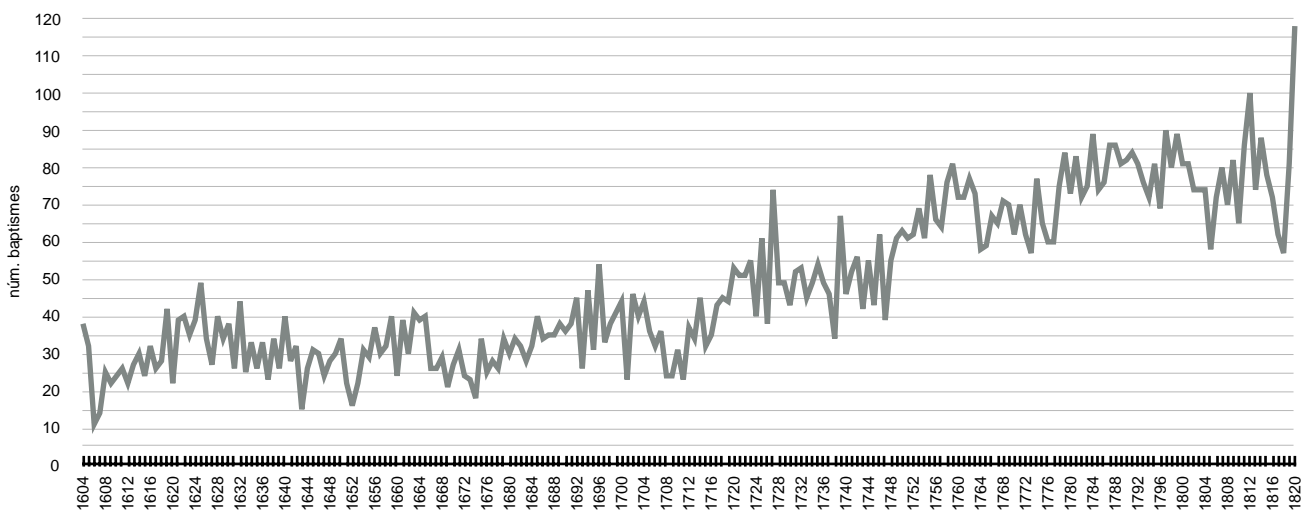
GRÀFIC 1B. Baptismes Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

GRÀFIC 1C. Baptismes Batllia Miravet 1604-1820 m.m.13

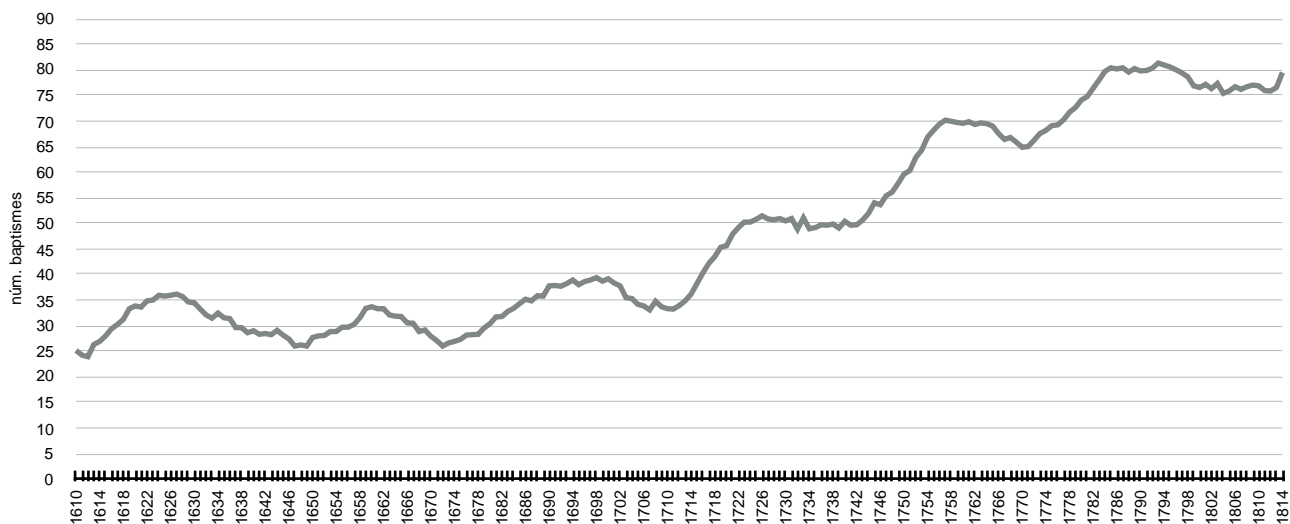
GRÀFIC 2A. Baptismes Gandesa 1604-1820 Totals

GRÀFIC 2B. Baptismes Gandesa 1604-1820 m.m.7

GRÀFIC 2C. Baptismes Gandesa 1604-1820 m.m.13

QUADRE 1. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1604-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
121	128	116	106	98	91	82	81	89	95	93	101

QUADRE 2A. Gandesa - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1604-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
118	125	118	101	94	87	87	87	91	97	94	101

TAULA 3A. Crisis de mortalitat adulta (fragment)

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1705			1,86	Menor						
1706			7,03	Forta	2,92	Mitjana			5,70	Forta
1707	5,63	Forta								
1708	8,90	Important			6,29	Forta	4,68	Forta	3,41	Mitjana
1710	7,92	Forta	5,70	Forta	3,49	Mitjana	4,15	Forta	3,02	Mitjana
1711							10,50	Important		
1716			6,17	Forta						
1718					2,25	Mitjana				
1719	2,04	Mitjana	3,00	Mitjana						
1721	2,84	Mitjana	3,27	Mitjana			1,57	Menor		
1722					3,00	Mitjana	3,16	Mitjana		
1725							1,53	Menor		
1726					3,29	Mitjana			2,01	Mitjana
1729									2,11	Mitjana
1730	3,96	Mitjana	5,60	Forta					2,54	Mitjana
1731							1,59	Menor		
1734					3,53	Mitjana				
1735			6,04	Forta	1,53	Menor				
1737					3,27	Mitjana	2,89	Mitjana		
1738	5,22	Forta	3,60	Mitjana			2,06	Mitjana		
1739			1,77	Menor						
1741	2,45	Mitjana					4,49	Forta		
1742									5,90	Forta
1743					2,94	Mitjana			2,29	Mitjana
1746	1,59	Menor								
1748					1,54	Menor				
1749					4,44	Forta			5,32	Forta
1750			2,11	Mitjana						
1751	2,41	Mitjana								
1752	4,22	Forta	4,17	Forta	1,75	Menor	5,31	Forta		
1753	4,62	Forta			1,82	Menor				
1761	5,78	Forta					8,95	Important		
1763			5,07	Forta					5,41	Forta
1764							1,84	Menor		
1765			1,62	Menor						
1766					4,04	Forta				

Per complementar i aprofundir en l'anàlisi demogràfica, s'incorporen els recomptes de població preestadístics. El problema n'és l'escassa fiabilitat, la diversitat d'origen i els fenòmens històrics que es produeixen durant la realització. Tots aquests elements en dificulten la comprensió i la interpretació. Els registres dels segles XVI, XVII i XVIII recullen la població per focs, cases, veïns o persones, i aporten així un problema inicial en la comparació. La gran majoria són confeccionats per algun motiu impositiu, derivats d'un esdeveniment històric, i molts cops no són un reflex exacte de la realitat al poder ser exclosos els que no tributaven. Aquestes mancances, entre altres possibles que presenten, fan recomanable contrastar-ne la fiabilitat amb altres indicadors.¹⁰⁰

El fogatge de 1553 és l'últim general per a tot Catalunya amb dades oficials,¹⁰¹ que no es tornen a repetir fins a inicis del segle XVIII amb les imposicions borbòniques.¹⁰² Per omplir el buit existent al llarg dels segles XVII i XVIII s'ha de recórrer a altres fonts disponibles focalitzades en els municipis de la Batllia de Miravet. Al llarg dels dos segles hi ha els reculls de població de les visites pastorals,¹⁰³ que mostren el nombre de cases, les persones en edat de comunió, o les dues coses alhora.¹⁰⁴ Una de les principals limitacions són les parròquies recopilades, ja que les esglésies sota jurisdicció directa de l'Orde de l'Hospital moltes vegades no són visitades, com passa a Miravet, Benissanet, Rasquera i Ginestar.¹⁰⁵ S'hi poden afegir altres documents disponibles d'origen divers, com les dades ofertes pels mateixos santjoanistes el 1646, de dubtosa fiabilitat arran del seu origen.¹⁰⁶

---

¹⁰⁰ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 87.

¹⁰¹ IGLÉSIES, J., *El fogatge de 1553: estudi i transcripció*, vol. I, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1979, p. 47 i 49.

¹⁰² Censos de 1708, 1716, 1717, 1718 i 1719. IGLÉSIES, J., *Estadístiques de població de Catalunya al primer vicenni del segle XVIII*, vol. III, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1974, p. 1188 i 1194.

¹⁰³ ACT. Visites Pastorals. Caixa 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18 i 20. Visites dels anys 1625, 1638, 1667, 1682, 1698, 1703, 1714, 1718, 1739 i 1815-17.

¹⁰⁴ El recull de persones o ànimes de comunió exclou del registre una part de la població, sobretot infantil, i dificulta la interpretació de les dades.

¹⁰⁵ MUÑOZ, J.H., "Les parròquies de la Ribera d'Ebre, segons la Visita Pastoral de l'any 1638", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 16, p. 233-234.

¹⁰⁶ AHN, OM, L. 1850, f. 25r. Aquest llistat és un recull de cases de tots els municipis de la senyoria. És inclòs en un procés contra el comanador del període de la Guerra del Segadors. Està registrat com a Capbreu i vol mostrar la situació de la Batllia en aquell moment i les propietats de l'Orde després del conflicte. El document sencer és un plet contra Francisco de Miquel, antic governador de la Batllia de Miravet, acusat d'haver defraudat ingressos a l'Orde de l'Hospital amb l'excusa de la Guerra dels Segadors.

Els diversos recomptes oficials d'inicis del segle XVIII,¹⁰⁷ que en alguns casos només anoten el nombre de cases, són de difícil verificació a tot Catalunya. Han estat qüestionats pel seu origen, realització amb poc rigor i possibles futurs interessos fiscals, factors que propiciarien l'ocultació de dades.¹⁰⁸ En la segona meitat de 1700 hi ha un buit de xifres respecte als pobles de la Batllia a causa de la manca de les dades municipals del cens de Floridablanca en el Corregiment de Tortosa.¹⁰⁹ A l'inici del segle XIX es poden afegir dos censos de diferent tipologia i origen, que recullen la població total de les diferents parròquies. El recompte que va realitzar l'administració napoleònica el 1813,¹¹⁰ un cop Catalunya es va incorporar a l'imperi, està afectat per les pròpies circumstàncies del moment. Al Padró Parroquial de 1817,¹¹¹ que va elaborar el Bisbat de Tortosa com a recull exhaustiu de la població del moment, hi falten les dades de Miravet i Benissanet.¹¹²

Un fet bàsic per poder estudiar aquests registres és comprovar-ne la validesa a partir de taxes de natalitat estimatives.¹¹³ La mateixa fórmula a la inversa serveix per conèixer el total de població i efectuar després una doble comprovació de les xifres dels censos.¹¹⁴ Per poder realitzar els càlculs primerament s'han de convertir les xifres de focs, cases o veïns en població total a partir d'un índex multiplicador adequat. S'ha elegit el coeficient 5, majoritàriament acceptat a Catalunya per a l'època moderna.¹¹⁵ S'ha aplicat en tots els registres on es recull la població per cases, que són la

---

¹⁰⁷ Nota 102.

¹⁰⁸ SIMON i TARRÉS, A., "La población de Cataluña a comienzos del siglo XVIII. Viejos y nuevos cálculos", *Pedralbes*, 8 (1988), p. 158-159.

¹⁰⁹ IGLÉSIES, J., *El cens del comte de Floridablanca, 1787*, vol. I, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1969, p. 12.

¹¹⁰ ACA, Diversos, Dominación Napoleónica, C. 1, L. 1, *Memòries dels prefectes del departament de les Boques de l'Ebre adreçades a l'Intendent de Barcelona, 1813*.

¹¹¹ AHDT, Padró Parroquial 1817.

¹¹² En aquest cas es desconeix si les xifres d'aquestes parròquies s'han perdut o no foren enregistrades a causa de les limitacions que podia exercir l'Orde de l'Hospital en les de la seva jurisdicció, com Miravet i Benissanet.

¹¹³ Fórmula: $TN = (X / P) \times 1000$. GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 90-91. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 206-207. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 89.

¹¹⁴ *Ibidem*. Fórmula: $P = (X / TN) \times 1000$.

¹¹⁵ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 125-148. VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, p. 229-239. IGLÉSIES, J., "La població catalana al primer quart del segle XVIII", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 25 (1991), p. 124-127. DANTÍ, J., *Granollers i la seva comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*, Montblanc-Martin, Editorial Geogràfica, Granollers, 1981, p. 19. JULIANO, D., "Evolució demogràfica de Barberà de la Conca", *Aplec de Treballs*, 7, p. 47-115. MOLAS, P., *Manual de historia de España. Edad Moderna*, Espasa Calpe, Madrid, 1988, p. 22-23. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 88-89.

majoria.¹¹⁶ Un cop obtingudes les xifres totals de població es pot dur a terme el càlcul esmentat per conèixer les taxes de natalitat i comprovar si s'adapten a l'interval més recurrent i acceptat per a l'Europa dels segles XVII i XVIII, amb taxes entre el 35-45%.¹¹⁷

TAULA 1F. Comprovació de la població amb taxes de natalitat

REGISTRE	GANDESA	MIRAVET	CORBERA	RASQUERA
Visita 1638	29,12‰			
Memoria 1646	26,47‰			31,53‰
Visita 1698	45,05‰		28,37‰	
Visita 1703	36,19‰		41,91‰	
Cens 1708	35,54‰	31,7‰	45,68‰	53,33‰
Visita 1714	40,58‰		42,6‰	
Cens 1716	55,07‰	63,66‰	56,51‰	56,66‰
Cens 1717	44,1‰	46,15‰	55,65‰	63,47‰
Cens 1718	57,86‰	54,76‰	67,5‰	48,66‰
Visita 1718	59,04‰		63,52‰	
Cens 1719	60,53‰	60,23‰	64,51‰	51,33‰
Visita 1739	61,18‰		78,5‰	
Població 1813	43,16‰	45,36‰		79,04‰
Visita 1815-16	38,76‰	38,28‰		42,74‰
Cens P. 1817	46,07‰			45,22‰

Els resultats són diversos segons la població i el registre, però en línies generals s'observa com a principi del segle XVII hi ha una exageració d'habitants, mentre que a partir del 1700 s'inicia un procés de subenregistrament. El principi del segle XIX presenta xifres més reals. Les taxes de natalitat resultants dels censos del segle XVII es queden per sota dels percentatges usuals i apunten més habitants dels que hi hauria realment, al voltant d'un 20%. La visita de 1703 s'aproxima més a

¹¹⁶ S'han multiplicat per 5 les xifres de cases dels registres de 1638, 1646, 1698, 1703, 1708, 1714, 1716, 1717, 1718, 1719 i 1771, ja que els que aporten xifres totals no representen el total de la població, sobretot les visites pastorals, que només recullen ànimes o persones de comunió, o sigui aquells que han complert aquest sagrament, i exclouen del recompte una part important de la població infantil i juvenil.

¹¹⁷ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 38. GOUBERT, P., "En Beauvaisis: problèmes démographiques du XVIIe siècle", *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, 4 (1952), p. 454. GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 345. TORRENTS, A., *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1993, p. 74. FERRER, LI., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 23-26. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 89.

la realitat poblacional en el conjunt de la Batllia, i el cens de 1708 presenta més diversitat. Gandesa s'adapta millor a la possible realitat del volum de població, com també succeeix el 1714 i 1717. Els diversos registres de 1716 a 1719 mostren un major subenregistrament en les diferents parròquies, que pot anar del 50 al 80%, un volum d'ocultació que seria el constatat en aquests censos a la zona que ocupa la Batllia,¹¹⁸ i que queda lluny de les taxes de natalitat exageradament elevades d'Olesa a inicis del segle XVIII.¹¹⁹ Són recopilacions que van introduir interessos fiscals i polítics en la postguerra i que podrien explicar l'existència d'un major interès en ocultar part dels habitants.¹²⁰ Fins i tot la visita pastoral de 1739 presenta una manca de població força exagerada. Les dades de començament del segle XIX s'adapten millor al volum real en ser recopilacions descriptives que es van fer sense cap interès específic i amb uns mitjans més amplis.¹²¹

A més de les comprovacions presentades, es pot realitzar el càlcul de la població estimada a través de les taxes de natalitat estàndard a l'època moderna, el 35‰ i el 45‰, per conèixer el nombre d'habitants aproximat que tindrien els diferents municipis de la Batllia en els anys en què hi ha registres de població. Els resultats obtinguts de la fórmula es poden comparar amb les dades totals extretes de diferents censos i analitzar de manera més detallada les similituds i disparitats existents en els diversos recomptes. Es pot arribar a una doble visió de les dades totals d'habitants per avaluar millor l'evolució global de la població en les parròquies estudiades i relacionar-ho amb els altres municipis on no es poden practicar aquestes comprovacions.¹²² D'aquesta manera es coneixen els resultats obtinguts dels registres existents, l'anàlisi de la fiabilitat i el volum de població aproximat que s'obtidria amb una taxa de natalitat acceptada.

---

¹¹⁸ FERRER, LL., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 23-26. Calcula que, en el cens de 1708, en les regions que engloben els territoris de la Batllia, l'ocultació de població estaria entre el 50-75%. VINAIXA MIRÓ, J.R., "Benissanet al segon decenni del s. XVIII (any 1719)", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 12, p. 42. A Benissanet, el 1719, es calcula que la població real seria gairebé el doble de l'anotada en els registres oficials.

¹¹⁹ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 8- 90. De 1703 a 1713 recull una taxa de natalitat del 77,72‰, i de 1713 a 1723 del 94,64‰.

¹²⁰ SIMON i TARRÉS, A., "La población de Cataluña a comienzos del siglo XVIII. Viejos y nuevos cálculos". A: *Pedralbes*, 8, p. 158-159.

¹²¹ Les xifres de Rasquera s'han d'excloure d'aquests registres més aproximats a la realitat de la població, especialment el 1813. Tal vegada les autoritats napoleòniques se les van inventar, en no poder conèixer la realitat, i els encarregats de recopilar-les van cometre errors. També existeix la possibilitat que, per algun fet bèl·lic o derivat, una part dels habitants haguessin marxat del municipi en el moment del recompte i el resultat fos inferior al real, però no se'n documenta cap que pugui corroborar cap d'aquestes hipòtesis.

¹²² Als pobles de la Batllia on manquen dades parroquials no es poden realitzar les comprovacions perquè no es coneix la mitjana decenal de baptismes. Els resultats i comprovacions extretes són extrapolables a les altres poblacions.

TAULA 1G. Població registrada, comprovació amb taxa de natalitat i estimació amb 35‰ i 45‰

REGISTRE	GANDESA				MIRAVET				CORBERA				RASQUERA			
	Total Cens	T.N. ‰	T.N. 35‰	T.N. 45‰	Total Cens	T.N. ‰	T.N. 35‰	T.N. 45‰	Total Cens	T.N. ‰	T.N. 35‰	T.N. 45‰	Total Cens	T.N. ‰	T.N. 35‰	T.N. 45‰
Fogatge 1553	840								405							
Visita 1638	1030	29,12	875	857					440							
Memoria 1646	1050	26,47	794	617	550				500				130	31,53	117	91
Visita 1698	850	45,05	1094	851					800	28,37	649	504				
Visita 1703	1050	36,19	1085	844					575	41,91	689	536				
Cens 1708	920	35,54	934	726	410	31,7	371	288	440	45,68	574	447	120	53,33	182	142
Visita 1714	860	40,58	997	776					500	42,6	609	473				
Cens 1716	710	55,07	1117	869	300	63,66	546	424	430	56,51	694	540	120	56,66	194	151
Cens 1717	950	44,1	1197	931	455	46,15	600	467	460	55,65	731	569	115	63,47	208	162
Cens 1718	750	57,86	1240	964	420	54,76	657	511	400	67,5	771	600	150	48,66	208	162
Visita 1718	735	59,04	1240	964					425	63,52	771	600				
Cens 1719	750	60,53	1297	1009	420	60,23	722	562	430	64,51	794	617	150	51,33	220	171
Visita 1739	800	61,18	1414	1100					400	78,5	897	698				
Població 1813	1800	43,16	2134	1660	1250	45,36	1620	1260	1100				315	79,04	711	553
Visita 1815-16	2105	38,76	2331	1813	1400	38,28	1531	1191	1530				620	42,74	757	588
Cens P. 1817	1771	46,07	2331	1813					1346				586	45,22	757	588

Les dades extretes dels registres parroquials i recomptes de població dels segles XVII i XVIII fins a 1820 permeten conèixer l'evolució demogràfica de la Batllia de Miravet. A través de la metodologia exposada, plasmada en gràfics, taules i quadres, se'n realitza la correcta anàlisi i interpretació. Es poden observar les diferents tendències i cicles que es produeixen en aquest període de temps per comparar-les amb altres estudis que han tractat els mateixos factors i fonts en altres espais. Tenim un conjunt d'elements interrelacionats que aporten nova informació sobre l'evolució de la població a través de fonts inèdites o mai treballades amb aquests formats i metodologies.

Per aprofundir en l'evolució de les rendes, la propietat i la producció de la Batllia, un dels elements fonamentals són els capbreus. Davant les mancances documentals que presenta la zona, amb la destrucció d'arxius notariaus, municipals i parroquials,¹²³ els capbreus són una base indispensable per conèixer part del sistema senyorial de l'Orde de l'Hospital i la seva afectació directa sobre els habitants en els diferents anys en què es van realitzar les capbrevacions. Una informació que es complementa amb altres fonts dels propis santjoanistes, lligada amb els elements principals que aporten els capbreus, com ara descripcions de les propietats senyorials, recomptes dels ingressos dels drets, alguns dels arrendaments o les transformacions d'alguns dels béns o edificacions, com molins i esglésies. Una diversitat de fonts que dificulta el coneixement total d'alguns elements i la seva evolució temporal, ja que les dades disponibles no són seriades durant tot el període analitzat.

En els capbreus, el senyor feia reconèixer a la vila i als pobladors els drets i rendes, i els establiments particulars dels habitants. Servien per recordar els tributs i deures que havien de satisfer al senyor;¹²⁴ sent una mostra del vassallatge cap a ell i una forma de control molt eficaç.¹²⁵ A la Batllia es conserven els capbreus dels anys 1605, 1655, 1702, 1732 i 1752 i 1781.¹²⁶ L'estructura està dividida en dues parts: la confessió general, on la Universitat, en nom de tots els veïns, reconeixia el poder senyorial i els drets, rendes, propietats i monopolis que aquest tenia a la vila i al terme, i les confessions particulars, on els pagesos confessaven de manera individual aquelles propietats cedides pel senyor en establiment emfitèutic. En la majoria de municipis de la Batllia, les confessions no es realitzaven o eren parcials, ja que es considerava que les tributacions ja estaven incloses en el cens general establert pel terme. Un cas especial el presenten Miravet i Benissanet després de l'expulsió dels moriscos, circumstància que van aprofitar els hospitalers per millorar les seves rendes i fixar un nou cens per a tota casa i construcció, segons les característiques, a partir de la repoblació.¹²⁷ Els dos municipis ofereixen una informació més completa i detallada que permet d'aprofundir en l'evolució socioeconòmica d'una part de la Batllia

---

¹²³ GRAU PUJOL, J.M.T., "La crònica negra de la destrucció d'arxius a la demarcació de Tarragona", *Lligall, Revista Catalana d'Arxivística*, 18, p. 65-120. PAGAROLAS i SABATÉ, L. (coord.), *Els fons de protocols de Catalunya. Estat actual i proposta de sistematització*, Associació d'Arxivers de Catalunya, Barcelona, 2005, p. 209-213.

¹²⁴ LLOP, J., SÁEZ, A., "El capbreu de Masricart", *La Canonja: llocs, termes i un capbreu*, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, La Canonja, 1987, p. 36-37.

¹²⁵ AHN, OM, C. 8263, 13. A la Batllia de Miravet, el 1687, es demana al senyor que envii una còpia del capbreu de 1655 per comprovar que eren correctes totes les sol·licituds sobre els poders del batlle. Això demostra la importància i la utilitat dels capbreus per al correcte funcionament de la senyoria, més enllà de l'estricta recaptació econòmica.

¹²⁶ AHN, OM, L. 1849, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856 i 1857.

¹²⁷ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 515.

al poder conèixer millor tot allò que es confessa i els tributs a satisfer per a cada element i habitant. En conjunt, els capbreus són una bona font per al coneixement de les rendes senyorials i molts aspectes de l'estructura de la propietat, tant rústica com urbana.¹²⁸

La informació dels capbreus es complementa amb tot un conjunt de documents, conservats al Archivo Histórico Nacional, elaborats pel propi Orde de l'Hospital en la gestió dels seus béns i dominis. Un ampli ventall de fonts on es troben descripcions de les rendes i propietats, els seus comptes, arrendaments o l'edificació de nous molins i esglésies.¹²⁹ S'hi poden sumar altres documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que afecten la Batllia. Alguns generats pels mateixos santjoanistes,¹³⁰ o els registres d'entrades i eixides de les diferents taules del general que hi havia en algunes viles de la senyoria;¹³¹ plets que van afectar alguns dels habitants,¹³² o, encara, la poca informació conservada sobre el cadastre a la zona.¹³³ La plasmació en taules d'algunes parts d'aquestes informacions o dels resultats permet una observació i anàlisi més ràpida, així com establir una comparació amb altres espais i estudis que tractin la mateixa temàtica entorn a les rendes, propietats i producció.

Abastem un conjunt de fonts variades que aporten tota la informació disponible sobre la població i l'evolució de la Batllia de Miravet als segles XVII i XVIII. Una diversitat que s'ha d'interpretar de manera conjunta amb l'aplicació de les metodologies descrites i plasmació gràfica per a analitzar-les i comparar-les amb altres obres publicades. La naturalesa de les fonts i la seva ubicació han complicat part del treball. Els arxius parroquials encara es troben dipositats en les poblacions d'origen, sota la gestió dels actuals rectors, els quals poden viure fora de la vila on estan els documents. S'han de desplaçar per permetre'n la consulta i cercar un espai de temps dins les seves

---

¹²⁸ FELIU i MONTFORT, G., *La llarga nit feudal. Mil anys de pugna entre senyors i pagesos*, Universitat de València, València, 2011, p. 183-184.

¹²⁹ AHN, OM, C. 8259(1), 1, 2, 3, 4; 8260(2), 34(1), 34(2); 8263, 15, 16, 23; 8264, 8, 9, 11, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 32, 39, 40, 41, 57, 59; 8265(1), 3, 15, 16, 21, 22, 23, 26, 29, 30, 31, 37; 8265(2), 46, 59, 62, 64, 77, 80, 81

¹³⁰ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 0270, n. 1166; Leg. 0287, n. 017; Leg. 0290, n. 013; Leg. 0294, n. 097; Leg. 0303, n. 074; Leg. 0312, n. 102; Leg. 0663, n. 013.

¹³¹ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 8, 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310. Leg. 9, 321; 322; 323; 324; 325; 326; 327. Leg. 10, 385; 386; 387; 388; 389; 390; 391. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465. Leg. 18, 692; 693; 694; 695. Leg. 19, 724; 725; 763; 764; 765; 766. Leg. 19, 733; 734; 735; 736. Leg. 20, 1776; 777; 778; 779; 780; 781; 782. Els pobles amb Taula del General eren Gandesa, Batea, Corbera, la Pobla, el Pinell, Miravet i Ginestar.

¹³² ACA. Real Audiencia, Pleitos Civiles, 14111; 14904; 15800; 16218; 17553; 17783; 20157; 20191; 20330; 20334; 20335; 20337; 21361; 22502; 23265; 23392; 24521; 24998; 25235; 25295; 26511; 28026; 28090; 28921; 30211; 30985.

¹³³ ACA. Hacienda, Leg. 3568/005, *Repartimiento del catastro ganancial (industria y comercio)*.

funcions a diverses esglésies que gestionen al territori. La resta de documentació està dispersa entre Tortosa, Barcelona i Madrid. El Archivo Histórico Nacional de Madrid conserva tot el fons generat per l'Orde de l'Hospital a la Batllia. S'hi ha dut a terme una consulta de tots els elements que la componen, uns 200 lligalls per a l'època analitzada, per poder establir quins aportaven informació en el tema estudiat, a banda dels capbreus. Tindríem elements que podrien complementar la recerca si l'Arxiu Històric Capitular de Tortosa fos realment obert a la consulta de manera estable.¹³⁴ Unes dificultats extra sobre la recerca que mostren el grau de complexitat que implica la realització d'estudis d'aquesta tipologia en un espai on en manquen. Finalment, les fonts disponibles són vàlides, suficients i de gran valor per analitzar l'evolució demogràfica i socioeconòmica de la Batllia en aquest període decisiu. Mai no s'havia estudiat l'antiga senyoria hospitalera des d'aquest punt de vista i de manera conjunta amb aquestes fonts documentals i mètodes.

---

¹³⁴ L'Arxiu Històric Diocesà de Tortosa actualment no té un horari establert per a la consulta del fons. L'arxiver generalment no està disponible, de manera que no es poden realitzar consultes de manera continuada. A més, no disposa de cap eina de catalogació que ajudi a localitzar els documents. L'arxiu pot atresorar informacions variades sobre les relacions de l'Orde de l'Hospital amb el bisbat, les vinculacions amb les parròquies o altres elements derivats.

I-LA POBLACIÓ DE LA BATLLIA DE MIRAVET (SEGLES XVII I XVIII)

2-ELS RECOMPTE DE POBLACIÓ

A llarg dels segles XVII i XVIII els diferents recomptes de població preestadístics són les úniques fonts que permeten aproximar-se a les xifres totals de població a la Batllia durant aquest període. El principal problema d'aquesta documentació és l'escassa fiabilitat degut a la diversitat d'origen i als fenòmens històrics en què es van produir. Existeix la complicació derivada de la seva tipologia, del context i dels motius que els van generar, com els sorgits d'interessos impositius. Per aquest fet s'han de realitzar càlculs i comprovacions, exposats en les fonts i metodologia, per aproximar-se el màxim possible al nombre d'habitants reals que hi hauria en aquell moment. Quantificar la població ha estat sempre una necessitat, però també cal conèixer-ne la dinàmica,¹³⁵ ja que és conseqüència de la seva capacitat de supervivència, de reproducció i de la voluntat d'unir-se i reproduir-se.¹³⁶ Per tot això s'intenta estudiar l'evolució de la població a partir de dades fixes sorgides de recomptes diversos, d'interpretar-ne el context i la comparació.

L'evolució de la població a la Batllia de Miravet, a partir dels registres disponibles, entre 1553 i 1817, és positiva, però amb ritmes i intensitats inestables. Durant aquest llarg període de temps la tendència general és d'augment de la població, sense una uniformitat, marcada per diferents episodis d'alta mortalitat i de mobilitat. Hi ha dos períodes diferenciats entre les variades oscil·lacions del segle XVII, afectada per diferents crisis, epidèmies, la Guerra dels Segadors i l'important augment d'habitants que es desenvolupa al segle XVIII. Uns moviments que s'emmarquen dins del context general de Catalunya però que presenta alguns matisos.

En la segona meitat del segle XVI es va iniciar un procés de creixement de la població que va assolir al seu punt màxim a inicis del XVII. En aquests primers anys de la centúria es va produir un repunt generalitzat de la població a Catalunya, com a culminació del moviment alcista de la centúria anterior.¹³⁷ Aquest augment demogràfic va ser més o menys continuat des de 1553, en un moviment a l'alça que va assolir el seu màxim en les primeres dècades del 1600. Durant aquest període es van

---

¹³⁵ LIVI-BACCI, M., *Introducción a la demografía*, p. 17.

¹³⁶ VINUESA, J., et al., *Demografía. Análisis y proyecciones*, Síntesis, Madrid, 1997, p. 15. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 167.

¹³⁷ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 23-28. NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XIX)*, p. 34.

succeir alguns moments de crisi o problemes diversos. En els municipis de la Batllia de Miravet s'evidencia una alça de la població entre el fogatge de 1553 i l'inici del segle XVII. Les poques dades disponibles mostren un augment en els diferents pobles, increment relacionable amb zones més properes.¹³⁸ Per intentar observar aquest moviment d'habitants en ascens es poden comparar els resultats del fogatge de 1553 amb les escasses xifres de les visites pastorals de 1625 i 1638¹³⁹ i les aportades per l'Orde de l'Hospital el 1646.¹⁴⁰ En el contrast dels nombres es veu com es va produir un augment de les cases registrades.¹⁴¹

TAULA 1A. Població de la Batllia Miravet (registres 1553, 1625, 1638 i 1646)

POBLACIÓ	Fogatge 1553	Visita Pastoral 1625	Visita Pastoral 1638	Memoria Rentas 1646
Gandesa	168 focs		600 persones c. 206 cases	210 cases
Batea	151 focs	675 persones c. 230 cases	602 persones c. 230 cases	220 cases
Corbera	81 focs		250 persones c. 88 cases	100 cases
La Pobla de Massaluca	39 focs	165 persones c. 49 cases	152 persones c. 42 cases	50 cases
Pinell	83 focs			80 cases
Miravet	87 focs			110 cases
Benissanet	81 focs			110 cases
Ginestar	78 focs			110 cases
Rasquera	15 focs			26 cases

Entre el 1553 i el 1646 el creixement aproximat de cases estaria entre un 20-30% en el conjunt de la Batllia, excepte a Batea, on ronda el 45%, i Rasquera, on puja més d'un 70%. La població va anar ascendint segons el recompte de cases, però no es poden saber les oscil·lacions exactes que es van produir durant aquest llarg període de temps. El registre de 1646 presenta dues mancances: en primer lloc, l'elaboració, després dels episodis més crítics de la Guerra dels Segadors a la zona

¹³⁸ MUÑOZ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 14-15.

¹³⁹ ACT, Visites Pastorals, C. 10 i 11.

¹⁴⁰ AHN, OM, L. 1850, f. 25r. El document està dins d'aquest llibre, registrat entre els Capbreus, on es realitza un procés, enllestit el 1646, contra l'antic governador de la Batllia per un possible frau econòmic comès durant la Guerra dels Segadors. Se'n desconeix la data exacta de la redacció, i podria estar elaborat al llarg de la dècada dels 40 del segle XVII, un cop iniciada la guerra.

¹⁴¹ Especialment entre 1553 i 1646.

exagerant les xifres, tal com s'observa en la comprovació de les taxes de natalitat.¹⁴² Si s'analitzen les visites pastorals de 1625 i 1638, és possible que l'augment de població fos més important en el primer quart del segle i que, a posteriori, s'iniciés un procés de pèrdua d'habitants que s'agreguaria amb la guerra. Amb les dades disponibles no es pot contrastar amb més detall.

La puixança de la població seria continuada fins a finals dels anys 20 del segle XVII; a la zona sud de l'Ebre. Assolit aquest punt, es comencen a detectar símptomes de crisi demogràfica que coincideixen amb la tònica general que es registra a Catalunya.¹⁴³ Es pot suposar que el cas de la Batllia seria similar, amb un ascens moderat, on les situacions menys favorables limitarien el creixement total del nombre d'habitants. Els efectes de la Guerra dels Segadors i la pesta de 1650 acabarien fent decreixer el total de població. Segons un escrit de 1646 del Dr. Onofre Català, rector de Gandesa, l'augment d'habitants es va produir a finals del segle XVI i va retrocedir amb el pas de la guerra; a partir del recompte que ell va fer el 1595, Gandesa tindria 380 cases i el 1464 en quedarien 140¹⁴⁴ (en els censos presentats, el 1638 se'n registren 206 i, el 1646, 210). Segons aquesta font, de 1553 a 1595 la població de Gandesa va augmentar més del doble, i el 1646 havia perdut més de la meitat. Es reforça la idea d'un creixement inicial que, a partir de 1620 o 1630, ja va iniciar un descens, fent que l'augment demogràfic de tot el període fos força irregular. Les xifres, tot i ser disperses entre registres, aproximen la tendència de la Batllia al que va succeir a Catalunya.

Al marge de l'evolució general dels habitants de la Batllia de Miravet a inicis del segle XVII, en aquest període hi ha dos factors demogràfics remarcables: la immigració francesa i l'expulsió dels moriscos. L'arribada d'occitans als diferents municipis no està registrada, al marge de les informacions que s'extreuen dels llibres parroquials;¹⁴⁵ no es pot conèixer la incidència real d'aquesta immigració en xifres totals. Els nous pobladors arribats del territori francès es consideren un fenomen clau per al creixement poblacional català¹⁴⁶. Per tant, s'ha de creure que també van

---

¹⁴² En el cas concret de Gandesa, la TN és del 26,47%. Es mostra clarament com les dades estan exagerades i per sobre del nombre real de població. Mentre el Memorial de 1646 donaria una població de 1050 habitants, els càlculs a través de la TN donen unes xifres entre 617 i 794 persones.

¹⁴³ MUÑOZ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 16.

¹⁴⁴ MONNER, A., *Història de Gandesa, cruïlla de camins*, p. 187 i 214-215. Les 140 cases registrades a Gandesa el 1646 per mossèn Onofre Català donarien una TN de 39,5%, un percentatge que estaria dins de les xifres regulars i confirmaria la pèrdua de població durant la Guerra dels Segadors.

¹⁴⁵ La immigració francesa es traca a l'apartat de NUPCIALITAT, p.179-200.

¹⁴⁶ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 85-161.

tindre un volum més o menys important en els dominis de la Batllia. Se'n coneix la presència a Tortosa en el treball que exercien en el jaspi; el cas del Perelló, la població més propera amb informació de la Matricula de 1637, on s'hi registren 4 cases amb francesos d'un total de 40.¹⁴⁷

La falta de dades totals que aportin informació sobre els occitans a la Batllia no en permet conèixer amb exactitud el nombre real en un territori de poblacions reduïdes dins de les rutes d'accés a Catalunya.¹⁴⁸ Gràcies a la repoblació de Miravet i Benissanet després de l'expulsió dels moriscos, es tenen les úniques xifres estables de nouvinguts francesos que s'hi van instal·lar. Es constata com a Miravet s'hi van establir 3 famílies franceses (1623)¹⁴⁹ i, a Benissanet, 4 (1612).¹⁵⁰ Això significa que a Miravet un 6% de la nova població serien francesos i, a Benissanet, un 8%, volums que s'aproximen als mostrats al Perelló (10%), però allunyades dels percentatges generals de la costa catalana (20%).¹⁵¹ Si la repoblació va atraure a aquestes famílies franceses, es pot suposar que els nivells anteriors serien inferiors. En poblacions de major importància, com Gandesa i Batea, la seva presència podria ser superior en la primera meitat del segle XVII.

El cas de l'expulsió dels moriscos mereix una anàlisi concreta a causa de la transcendència dins de l'evolució demogràfica dels inicis del segle XVII. A la Batllia es focalitza únicament en les parròquies de Miravet i Benissanet. Els moriscos eren una petita part de la població total del domini senyorial, però tenien un pes molt significatiu en les dues viles. A Miravet es calcula que la població morisca en podia arribar a representar pràcticament el total dels habitants.¹⁵² A Benissanet en seria un 50%,¹⁵³ encara que el volum podria ser superior i arribar a xifres tan elevades com a Miravet.¹⁵⁴

---

¹⁴⁷ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 0551.

El Perelló es troba a la zona de la costa però toca amb els territoris de la Batllia pel terme de Rasquera.

¹⁴⁸ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 111-119. MUÑOZ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 15-17. Des dels Pirineus els immigrants francesos van accedir a Catalunya i van baixar cap al litoral o resseguien els rius Segre i Ebre, on passarien per la Batllia per arribar a Tortosa.

¹⁴⁹ ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 48.

¹⁵⁰ ORTEGA PÉREZ, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 37.

¹⁵¹ NADAL, J. GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 126. MUÑOZ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 15-16.

¹⁵² ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 45-46.

¹⁵³ BIARNÉS, C., *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre*, p. 45-46.

¹⁵⁴ Tenint en compte que el nombre total de cases i persones expulsades és superior que a Miravet.

El procés d'expulsió va generar un daltabaix demogràfic molt important en els dos municipis. A Benissanet van haver de marxar els moriscos que poblaven 90 cases i, a Miravet, 79.¹⁵⁵ Segons els càlculs realitzats, les dues poblacions rondarien el centenar de cases cada una¹⁵⁶; això significa que més d'un 75% dels habitants de cada municipi es van veure afectats per l'ordre d'expulsió.¹⁵⁷ També s'hi hauria de sumar els moriscos que van fugir i s'amagaren en zones de la rodalia o trobaren refugi a Reus.¹⁵⁸ Tots aquests elements aporten una visió complementària a l'evolució de la població de Miravet i Benissanet a inicis del segle XVII, que s'ha d'analitzar abans de tractar el problema total de l'expulsió i la repoblació. Segons les dades aportades, cap a 1609 els dos municipis tenien una població semblant a la registrada el 1646.¹⁵⁹ Aquest fet reforça la idea del creixement de població entre final del segle XVI i començament del XVII. L'augment hauria estat més elevat del que les fonts disponibles ens permeten observar, ja que les xifres reals de 1646 podrien ser inferiors, com ho mostren les comprovacions de la taxa de natalitat.¹⁶⁰

Retornant a l'expulsió, ja s'ha dit que va afectar gran part de la població, i en podia haver afectat a molta més, sense les queixes econòmiques de l'Orde de l'Hospital i els protegits del bisbe de Tortosa, Pedro de Manrique.¹⁶¹ Els mateixos moriscos es van defensar el 1610 en un memorial on van demanar no ser expulsats, dient que eren bons cristians, fet que es posava en dubte. Això va fer que 21 famílies de Miravet i 19 de Benissanet es quedessin després de l'expulsió.¹⁶² El resultat final es pot considerar desastrós, ja que en realitat significava una despoblació massiva, com succeeix amb força intensitat al Regne de València.¹⁶³ La diferència està en el repoblament: mentre a les antigues poblacions morisques de València van haver de començar quasi de zero i a l'Aragó va ser

---

¹⁵⁵ BIARNÉS, C., *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre*, p. 50.

¹⁵⁶ A Miravet calcula unes 110 cases. ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 45-46. A Benissanet unes 109. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet*, ss. XVI-XVII, p. 13-14.

¹⁵⁷ ORTEGA PÉREZ, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del s. XVII)*, p. 24.

¹⁵⁸ BIARNÉS, C., *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre*, p. 50, 58-59.

¹⁵⁹ AHN, OM, L. 1850, f. 25r. Com s'ha vist el 1646, Miravet i Benissanet tindrien 110 cases cadascun.

¹⁶⁰ A Gandesa i Rasquera les comprovacions a través de les taxes de natalitat demostren que el Memorial de 1646 mostra unes xifres més elevades de població, com segurament succeiria en la resta de municipis.

¹⁶¹ ORTEGA PÉREZ, P., "L'expulsió dels moriscos i la repoblació del territori", *Història de les Terres de l'Ebre. Història moderna*, p. 209.

¹⁶² LAPEYRE, H., *Geografía de la España morisca*, Universitat de València, 2009, p. 138.

¹⁶³ BARCELÓ, M.(dir.), *Historia de los pueblos de España*, vol. II, Argos Vergara, Barcelona, 1984, p. 437.

un daltabaix difícil de recuperar,¹⁶⁴ a la Batllia de Miravet i comandes veïnes va tenir un relatiu èxit gràcies a la rapidesa. A Benissanet, el 1611, ja es va realitzar una carta de poblament on van signar 50 veïns;¹⁶⁵ a Ascó, comanda veïna del propi Orde de l'Hospital, es va fer el 1615;¹⁶⁶ a Miravet no es va redactar efectiva fins al 1623,¹⁶⁷ i la van signar 50 veïns. Els moriscos no la van firmar i van quedar exclosos en aquest moment inicial.

Les primeres cartes de poblament van ser fetes per l'Orde per cercar una ràpida recuperació de la població després de l'expulsió, però en el fons volien una reorganització bàsica d'alguns censos i drets senyorials. Es van aprofitar per crear nous ingressos o augmentar-los, fixar les condicions jurídiques dels nous i antics pobladors i la regulació de terres i habitatges.¹⁶⁸ Si en el cas de Benissanet ja s'observa clarament, a Miravet encara és més marcat, efectuant més canvis sobre alguns drets dels antics Costums de 1319 i donant més poder i control als hospitalers.¹⁶⁹ Al marge d'aquest fet relatiu al poder senyorial, la repoblació va ser ràpida i amb èxit. La tardança en el cas de Miravet es relaciona amb els problemes i conflictes que van sorgir amb alguns moriscos, com els disturbis ocasionats a Benissanet¹⁷⁰ o la lluita contra el bandolerisme.¹⁷¹ Aquests fets es van vincular amb els moriscos amagats i retornats, però, alhora, sembla que l'Orde es va esperar a veure com evolucionava la població i així assegurar-se millor el domini i part dels beneficis.

A part de les xifres que donen les cartes de poblament, sembla que la població era més elevada. El 1612, Pascual Ortega creu que a Benissanet ja hi ha 77 caps de família,¹⁷² i a Miravet, el 1623, ja en serien 106.¹⁷³ Entre nous i antics pobladors i aquells que no figuren a les cartes de poblament,

---

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 43.

¹⁶⁵ AHN, OM, C. 8263, 2.

¹⁶⁶ BIARNÉS, C., *Els moriscos a Catalunya. Apunts d'Història d'Ascó. Documents inèdits*. Ascó era un dels pocs municipis amb presència morisca a la zona de l'Ebre català, a part de Miravet i Benissanet, i sota jurisdicció de l'Orde de l'Hospital. La resta ja es trobaven a Tortosa o rodalies. El 1615 signen la Carta de Poblament 75 veïns, que seria un 55% de la població que hi havia anterior a l'expulsió.

¹⁶⁷ AHN, OM, C. 8263, 5.

¹⁶⁸ ORTEGA PÉREZ, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 39-41.

¹⁶⁹ ORTEGA PÉREZ, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del s. XVII)*, p. 27-28.

¹⁷⁰ AHN, OM, C. 8260(2) 29. Unió de les viles de la Batllia per lluitar contra el bandolerisme el 1613.

¹⁷¹ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 270, núm. 117. El 1614 hi hagueren forts disturbis a Benissanet entre cristians vells i moriscos.

¹⁷² ORTEGA PÉREZ, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 36.

¹⁷³ ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 45.

considera que en pocs anys ja s'hauria recuperat gran part de la població en els dos municipis. La procedència dels nous habitants seria diversa: la majoria eren de poblacions veïnes, de la pròpia Batllia o de dominis propers. En un radi d'entre 10 i 35 quilòmetres es documenten el 80% dels nouvinguts. La possibilitat d'ocupar les terres que havien quedat buides va ajudar a la ràpida arribada de nous veïns de zones pròximes, on potser començaven a escassejar.¹⁷⁴ També s'hi ha de sumar els antics pobladors que es van quedar i alguns que haurien retornat. El creixement demogràfic que s'havia produït a la zona en aquells anys inicials del segle XVII podia fomentar aquesta ràpida repoblació, malgrat les condicions de les noves cartes de poblament.

El 1615, els moriscos que es van quedar eren mal vistos per les autoritats i es volia lluitar contra ells, encara que s'observava que s'estaven barrejant amb els nous i antics pobladors amb matrimonis mixtos.¹⁷⁵ El problema existia al territori però es va començar a difuminar, segurament ajudat per la ràpida repoblació. En les altes instàncies del poder el tema començava a estar tancat i es va deixar de costat;¹⁷⁶ només tenia interès en la jurisdicció directa de l'Orde de l'Hospital i en la recuperació de les seves rendes i ingressos. El resultat final va ser una ràpida repoblació, i encara que no se'n tenen dades, el nombre d'habitants aniria pujant. Si el 1646 els dos municipis encara mantenen xifres superiors a 1553¹⁷⁷ i similars a 1609, cosa que significa que la població de Miravet i Benissanet havia crescut entre final del s. XVI i inicis del segle XVII, i ho va tornar a fer en els anys 20 i 30 després de la repoblació. L'alt nombre de veïns de poblacions pròximes indica que aquestes també podien haver augmentat, i van aprofitar l'expulsió per treure part dels seus excedents demogràfic cap als municipis despoblats.¹⁷⁸ Aquest fenomen no té comparació amb la zona de València¹⁷⁹ o Múrcia,¹⁸⁰ on la recuperació de la població va ser molt més minsa i lenta en la segona meitat del segle XVII.

---

¹⁷⁴ ORTEGA PÉREZ, P., "Un cop d'ull (insuficient) a cinc-cents anys d'història", *Ginestar, pàgines d'història*, p. 99.

¹⁷⁵ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 270, núm. 116, "Relacion aparte de las casa y familias de los cristianos nuevos moriscos que ay en la ciudad de Tortosa y en los lugares de aquel obispado, y de la opinión que de ellos se tiene la qual yo el obispo de Tortosa envío a su Mag. de en cumplimiento de su Real mandato."

¹⁷⁶ ORTEGA PÉREZ, P., *La repoblació de la Ribera d'Ebre després de l'expulsió dels moriscos*, p. 210.

¹⁷⁷ Encara que, com s'ha esmentat, les dades reals de 1646 serien inferiors.

¹⁷⁸ ORTEGA PÉREZ, P., "Un cop d'ull (insuficient) a cinc-cents anys d'història", *Ginestar, pàgines d'història*, p. 99.

¹⁷⁹ ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, vol. I, p. 30-32. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 47 i 58.

¹⁸⁰ ABELLAN, A., *Evolución demográfica de Molina de Segura (Múrcia)*, Caja Ahorros Provincial de Múrcia, Instituto Juan Sebastián Elcano, Molina, 1980, p. 18.

Els efectes de la Guerra dels Segadors van trencar la tendència positiva, o generalment estable, de la població de la Batllia en la primera meitat del segle XVII. El conflicte es va iniciar el 1640 i es va establir als territoris de la senyoria a partir de 1643.¹⁸¹ La Batllia va quedar entre dos dominis, amb els pobles ocupats per les tropes fidels a Felip IV, i algunes fortaleses amb soldats partidaris de la Generalitat que anaven realitzant atacs sobre el territori fins al final del conflicte, el 1650.¹⁸² La situació va ser molt crítica i les cròniques del rector de Gandesa, el Dr. Onofre Català, informen d'una gran mortaldat en els enfrontaments de 1643. Considera que a Batea hi van morir 400 persones, i la població es va quedar en només 300 ànimes de comunió, mentre gran part de la població va abandonar Gandesa entre part de febrer i maig d'aquell any.¹⁸³ Les viles es van veure greument transvasades, com les institucions i el poder de l'Orde de l'Hospital. Poblacions destruïdes i habitants arruïnats, la situació durant la guerra va ser del tot precària durant un llarg període de temps, ocasionant un alt nombre de morts i fugida de població.¹⁸⁴ Elements difícils de contrastar a causa de les mancances documentals sobre la població, en part perduts per la pròpia guerra.

La falta de fonts no permet observar l'efecte total de la guerra, ni de l'epidèmia de pesta que es va expandir pel territori a partir de 1649-1650.¹⁸⁵ Des de la ciutat de Tortosa i el sud de l'Ebre, on els efectes de l'epidèmia van ser evidents i clarament negatius,¹⁸⁶ aquesta es va expandir a la zona de la Batllia. Es considera que, almenys Gandesa, seria espai de pas de la malaltia quan va ascendir i descendir entre Aragó i Catalunya; la documentació existent no ho permet corroborar clarament, i la possible despoblació i mortaldat creada per la guerra podria fer que els efectes de la pesta fossin menors que en altres indrets de Catalunya. A través dels nombres totals disponibles, encara que escassos, es pot apreciar com al llarg de la segona meitat del segle XVII la població de la Batllia ha anat en retrocés, especialment el 1667¹⁸⁷ i 1682;¹⁸⁸ en nombre de cases el descens està a l'entorn

---

¹⁸¹ MANYÀ, J.B., *Notes d'Història de Gandesa*, p. 126.

¹⁸² QUEROL, E., MUÑOZ, J-H., *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, p. 146-148, 217-229.

¹⁸³ MANYÀ, J.B., *Notes d'Història de Gandesa*, p. 140.

¹⁸⁴ SERRANO DAURA, J., *La Poble de Massaluca*, p. 85. MANYÀ, J.B., *Notes d'història de Gandesa*, p. 140.

¹⁸⁵ CASTELLS i CALZADA, N., "La peste de mediados del siglo XVII en Cataluña", *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, p. 108.

¹⁸⁶ MUÑOZ, J-H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesat de 1650*, p. 79-113. CAMPS i CLEMENTE, M., CAMPS i SUMARROCA, M., *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, p. 291-294.

¹⁸⁷ Corbera i la Pobla són les úniques poblacions que aporten xifres el 1667.

¹⁸⁸ El 1682 només hi ha dades de Batea.

d'un 30%, però podria ser menor tenint en compte que les xifres de 1646 serien lleugerament exagerades. En global, a Catalunya es calcula que la pèrdua de població estaria a l'entorn del 15% a causa del pas de la guerra i la pesta.¹⁸⁹

TAULA 1B. Població de la Batllia de Miravet (registres 1646, 1667, 1682 i 1703)

POBLACIÓ	Memoria Rentas 1646	Visita Pastoral 1667	Visita Pastoral 1682	Visita Pastoral 1698	Visita Pastoral 1703
Gandesa	210 cases			700 persones c. 170 cases	850 persones 210 cases
Batea	220 cases		550 persones c. 160 cases	600 persones c. 160 cases	180 cases
Corbera	100 cases	227 persones c. 68 cases		360 persones c. 160 cases	450 persones 115 cases
La Pobla de Massaluga	50 cases	112 persones c. 34 cases		170 persones c. 40 cases	125 persones 40 cases
Pinell	80 cases			200 persones c. 70 cases	
Miravet	110 cases				
Benissanet	110 cases				
Ginestar	110 cases				
Rasquera	26 cases				

Tot i els nous problemes que van generar els exèrcits que es van quedar allotjats a la Batllia entre 1671 i 1674,¹⁹⁰ a finals del segle XVII i principi de 1700 els nombres totals disponibles comencen a recuperar-se. El nombre de cases i habitants van en augment, i el 1703 les xifres ja són similars i comparables a les registrades la primera meitat del segle XVII.¹⁹¹ Entre els anys 60 del segle XVII i l'inici del XVIII es van succeir cicles bons i dolents al territori català que permeten un creixement demogràfic, o una tendència positiva més moderada, que a finals de 1600 va iniciar un període de regressió que es va agreujar amb l'esclat de la Guerra de Successió.¹⁹² A la Batllia s'hi observa una evolució positiva en les darreres dècades del segle, que es consolida a inicis del XVIII; les dades

¹⁸⁹ SIMON i TARRÉS, A., "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, 10, p. 230.

¹⁹⁰ MONNER, A., *Història de Gandesa cruïlla de camins*, p. 227.

¹⁹¹ Les dades de 1703 s'assimilen a les de 1646; mentre les xifres del segle XVII exageraven el nivell de població, les xifres de 1703 estan dins d'unes taxes de natalitat recurrents i s'aproximen més a la realitat. A banda d'una recuperació es podria produir un creixement tenint en compte que les dades de 1646 haurien de ser inferiors.

La Pobla de Massaluga és l'única població que té un retrocés.

El nombre de cases de Corbera el 1698 està clarament exagerat, com s'aprecia en la taxa de natalitat, i s'aprecia com entre 1698 i 1703 hi hauria un augment i no un retrocés.

¹⁹² NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 58-60.

són escasses per aprofundir en l'evolució de totes les poblacions però, considerant la validesa de les taxes de natalitat, es pot assegurar que s'ha produït un lleuger moviment a l'alça fins a 1703.¹⁹³

Durant la segona meitat del segle XVII, la població de la Batllia es va anar recuperat de la gran crisi anterior, amb una tendència a augmentar el nombre d'habitants. Comparant els registres de 1553 i 1703-1718, es mostra un resultat estable: després de més d'un segle, les xifres de població serien similars, passats els diferents daltabaixos del període. Fins a 1703 Gandesa es queda amb el mateix nombre de cases, Batea i la Pobla mostren una pèrdua de més d'un 20%, i Corbera augmenta un 15%. Si es compara amb 1717 o 1718 hi ha un clar descens en tota la Batllia,¹⁹⁴ tenint en compte els efectes de la Guerra de Successió. Aquesta evolució fou demostrada per Nadal i Giralt, que van considerar que en les actuals comarques de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta (on es troba la Batllia) la diferència d'habitants entre els dos censos oscil·lava entre un 0 i un -20%,¹⁹⁵ sent un espai en descens en contra del moviment alcista que ells van registrar a Catalunya. La recuperació de finals del segle XVII seria menor a la Batllia que a altres zones del Principat, i el nou conflicte, a inicis del XVIII, va fragmentar més fàcilment aquesta alça d'habitants.

TAULA 1C. Població a la Batllia de Miravet (registres 1553, 1703, 1717 i 1718)

POBLACIÓ	Fogatge 1553	Visita Pastoral 1703	Cens 1717	Cens 1718
Gandesa	168 focs	850 persones 210 cases	190 veïns	150 cases
Batea	151 focs	180 cases	168 veïns	160 cases
Corbera	81 focs	450 persones 115 cases	92 veïns	80 cases
La Pobla de Massaluca	39 focs	125 persones 40 cases	37 veïns	33 cases
Pinell	83 focs		82 veïns	55 cases
Miravet	87 focs		91 veïns	84 cases
Benissanet	81 focs		93 veïns	80 cases
Ginestar	78 focs		60 veïns	60 cases
Rasquera	15 focs		23 veïns	30 cases

¹⁹³ Gandesa creixeria per sobre del 30% i Corbera del 15%,. Batea seguiria perdent població.

¹⁹⁴ El descens entre 1553-1718 (que té unes taxes de natalitat més correctes) està per sota del 10%, menys a Batea, on el nombre de cases augmenta un 6%.

¹⁹⁵ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 23-30.

TAULA 1D. Població a la Batllia de Miravet (registres 1703, 1708, 1714, 1716, 1717, 1718 i 1719)

POBLACIÓ	Visita Pastoral 1703	Cens 1708	Visita Pastoral 1714	Cens 1716	Cens 1717	Cens 1718	Visita Pastoral 1718	Cens 1719
Gandesa	850 persones 210 cases	184 cases	700 persones 172 cases	695 persones 142 cases	190 veïns	150 cases	680 persones 147 cases	693 persones 150 cases
Batea	180 cases	154 cases	460 persones 180 cases	563 persones 135 cases	168 veïns	160 cases	450 persones 150 cases	504 persones 160 cases
Corbera	450 persones 115 cases	88 cases	285 persones 100 cases	323 persones 86 cases	92 veïns	80 cases	390 persones 85 cases	323 persones 86 cases
La Pobla de Massaluca	125 persones 40 cases	39 cases	136 persones 40 cases	161 persones 33 cases	37 veïns	33 cases	150 persones 40 cases	161 persones 33 cases
Pinell		76 cases	214 persones 65 cases	219 persones 55 cases	82 veïns	55 cases	250 persones 55 cases	219 persones 55 cases
Miravet		82 cases		227 persones 60 cases	91 veïns	84 cases		227 persones 84 cases
Benissanet		93 cases		344 persones 81 cases	93 veïns	80 cases		344 persones 81 cases
Ginestar		81 cases		210 persones 63 cases	60 veïns	60 cases		210 persones 63 cases
Rasquera		24 cases		70 persones 24 cases	23 veïns	30 cases		150 persones 30 cases

Amb l'inici de la Guerra de Successió, la població de la Batllia es va tornar a veure trasbalsada; els enfrontaments bèl·lics i l'ocupació del territori van trencar la dinàmica anterior. La guerra i l'ocupació militar van portar al territori la carestia i la crisi, fet que va agreujar la situació de la població.¹⁹⁶ De 1703 a 1708 hi ha un descens de població,¹⁹⁷ que coincideix amb els primers enfrontaments importants. A Gandesa i Batea, la pèrdua de cases estarà a l'entorn del 15%.¹⁹⁸ És evident que, a causa del conflicte, es perden habitants, tant per un increment de la mortalitat com per la possible fugida de part de la població.

¹⁹⁶ MONNER, A., *Història de Gandesa, cruïlla de camins*, p. 242-243.

¹⁹⁷ El 1703 només hi ha dades de Gandesa, Batea, Corbera i la Pobla

¹⁹⁸ La comprovació de la taxa de natalitat a Gandesa el 1703 i 1708 es manté estable en un 36,19‰ i 35,54‰. A Corbera, la pèrdua de cases a partir dels registres està a l'entorn del 30%, mentre amb el càlcul amb una taxa de natalitat entre 35-45‰ seria del 20%.

Els següents recomptes de població s'inicien el 1714, un cop finalitzada la guerra;¹⁹⁹ entre aquest any i 1719 hi ha diferents registres disponibles que permeten conèixer l'evolució detallada del total de població en els primers anys del segle XVIII. La majoria d'aquests reculls, d'habitants o cases, mostren un evident dèficit, com es mostra amb les comprovacions realitzades amb les taxes de natalitat.²⁰⁰ Les xifres recopilades mostren un moviment descendent de la població, excepte el 1717²⁰¹. Precisament aquest cens és l'únic que està dins d'una taxa de natalitat recurrent, mentre que a la resta hi manca població. Entre 1718 i 1719 són recopilacions que van introduir interessos fiscals, administratius i polítics arran de l'aplicació del Decret de Nova Planta. Això explicaria l'existència d'una major ocultació de les dades reals d'habitants.²⁰² El resultat general d'aquest període, amb les xifres extretes a partir d'una taxa de natalitat usual, és d'augment continuat: entre 1708 i 1716 la població creixeria un 20%, i de 1708 a 1719, un 40%.²⁰³ Aquests resultats mostren la tendència inicial a l'alça que posteriorment es desenvolupa al llarg del tota la centúria.

Durant el segle XVIII es va produir un augment de la població extraordinari a Catalunya, la península Ibèrica i molts espais europeus.²⁰⁴ Com s'ha vist, es va retornar a una tendència positiva que va estar afavorida per diverses millores que ajudarien a aquesta alça. Una revolució demogràfica que es va impulsar amb una transformació econòmica i social en diferents àmbits, una millora dels conreus, nous mercats i sistemes econòmics, la menor incidència de la pesta i la superació de les crisis del segle XVII, que van ajudar a disminuir la mortalitat catastròfica i

---

¹⁹⁹ En els territoris de la Batllia, el conflicte finalitza el 1711 amb l'ocupació definitiva per part del borbònics. ESPINO, A., "La Guerra dels Segadors", *Història de les Terres de l'Ebre*, p. 282-283.

²⁰⁰ Veure TAULA 1F, p. 42.

²⁰¹ Encara que la validesa d'aquest cens també s'ha posat en dubte, amb manca de població es considera que s'aproxima més a la realitat catalana que els censos posteriors de 1718 i 1719. IGLÉSIES, J., "La població catalana al primer quart del segle XVIII", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 25, p. 123-160.

²⁰² SIMON i TARRÉS, A., "La población de Cataluña a comienzos del siglo XVIII. Viejos y nuevos cálculos", *Pedralbes*, 8, p. 158-159. IGLÉSIES, J., "La població catalana al primer quart del segle XVIII", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 25, p. 123-160.

²⁰³ Tal com s'aprecia amb les xifres extretes de la taxa de natalitat a Gandesa, Corbera i Miravet; a Rasquera, població molt més petita, el creixement seria del 6% i 20%. Amb les dades dels censos entre 1708 i 1719 es registren descensos de fins al 20% a Gandesa o un augment que no arriba al 4% a Batea, demostrant el dèficit de població que mostren els censos de 1716-1719 en els pobles de la Batllia.

²⁰⁴ BARDET, J-P., DUPÂQUIER, J., *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, p. 426-429.

augmentar l'esperança de vida i la fecunditat, amb millores econòmiques i sanitàries.²⁰⁵ Entre el 1718 i 1789 el nombre d'habitants a Catalunya, a partir dels càlculs actuals i corregits,²⁰⁶ va augmentar un 64% i, al corregiment de Tortosa, una de les zones amb més creixement del Principat, un 127%.²⁰⁷ Per al cens de Floridablanca no existeixen les xifres concretes de cada municipi per a aquest corregiment,²⁰⁸ i només es poden contrastar les dades totals, pensant que el volum total seria més o menys repartit en tot el territori que abasta, on s'hi trobaria la Batllia de Miravet.

A través dels registres disponibles es pot observar com s'adapta aquest creixement generalitzat a la població de la Batllia. De 1719 a les primeres xifres disponibles, el 1739, l'augment de població està entre el 9% de Gandesa i el 13% de Corbera. De 1719 a 1813²⁰⁹ l'alça va del 64% de Gandesa al 139% de Miravet, del 178% a Corbera al 223% a Rasquera, a partir de les dades corregides sobre les taxes de natalitat. Unes xifres pròximes al que es registra a Catalunya i a la zona de l'Ebre per al creixement del segle XVIII. S'ha de tenir en compte que el registre de 1813 es va realitzar durant la Guerra del Francès, després de l'ocupació napoleònica del territori²¹⁰: el nombre total de població que mostra es podria haver reduït a conseqüència dels enfrontaments militars²¹¹ i de les crisis anteriors.²¹² S'observa com la tendència a l'alça s'accentua amb major força en la segona meitat del segle XVIII. L'augment registrat un cop va finalitzar la Guerra de Successió s'alenteix en la primera meitat de la centúria i es reactiva posteriorment, com ho demostren les xifres registrades el 1813. En

---

²⁰⁵ SIMON i TARRÉS, A., "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, 10 (1992), p. 233-234. BENAVENTE, J., "La minva de la fecunditat a Catalunya", NADAL, J. (dir.), *Història Econòmica de Catalunya Contemporània*, vol. II, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1990, p. 63-119. CODINA, J., "El Baix Llobregat, 1750-1850: un segle transcendent", CALVO, A. (coord.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 1995, p. 109-148. Els dos darrers consideren que la causa principal del creixement demogràfic català del segle XVIII i inicis del XIX és l'augment de la fecunditat, ajudat també per la immigració.

²⁰⁶ FERRER, Ll., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 23-29. Utilitzant les comprovacions a partir de les taxes de natalitat, l'autor corregeix els marges d'error que habitualment s'havien donat als censos de 1718 i 1787, que donaven un creixement més exagerat. Veure TAULA 1G, p. 44.

²⁰⁷ *Ibidem*. Aquesta xifra queda suavitzada respecte el creixement que donen directament les dades dels censos, amb un augment del 200%. MUÑOZ, J. H., "L'augment demogràfic i l'ocupació del territori", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 303.

²⁰⁸ IGLÉSIES, J., *El cens del comte de Floridablanca, 1787*.

²⁰⁹ Per als pobles de la Batllia no hi ha cap dada disponible del total de població anterior a 1813.

²¹⁰ ACA, Diversos, Dominación Napoleónica, C. 1, L. 1, *Memòries dels prefectes del departament de les Boques de l'Ebre adreçades a l'Intendent de Barcelona, 1813*. VINAIXA, J. R., "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 98-108.

²¹¹ SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., "La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre (1808-1814)", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 79-88.

²¹² NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX)*, p. 127-129.

segon punt, es pot creure que aquest creixement seria més important del que es pot calcular, ja que des de final del segle XVIII es considera que l'alça d'habitants es va frenant a conseqüència de diverses crisis, tant locals²¹³ com generals,²¹⁴ que s'agreugen a principis del XIX i l'arribada de la nova conjuntura bèl·lica.²¹⁵

-TAULA 1E. Població de la Batllia de Miravet (registres 1718, 1719, 1739, 1813, 1815-1816, 1817)

POBLACIÓ	Visita Pastoral 1718	Cens 1719	Visita Pastoral 1739	Població 1813	Visita Pastoral 1815-1816	Cens Parroquial 1817
Gandesa	680 persones 147 cases	693 persones 150 cases	800 persones 160 cases	1800 persones	1218 ànimes c. 421 veïns	1771 persones
Batea	450 persones 150 cases	504 persones 160 cases		1750 persones	1500 ànimes c. 450 veïns	1884 persones
Corbera	390 persones 85 cases	323 persones 86 cases	387 persones 80 cases	1100 persones	976 ànimes c. 306 veïns	1346 persones
La Pobla de Massalua	150 persones 40 cases	161 persones 33 cases		55 persones	600 ànimes c. 110 veïns	532 persones
Pinell	250 persones 55 cases	219 persones 55 cases	274 persones 70 cases	375 persones	480 ànimes c. 160 veïns	700 persones
Miravet		227 persones 84 cases		1250 persones	800 ànimes c. 280 veïns	
Benissanet		344 persones 81 cases	600 persones 100 cases	1100 persones	735 ànimes c. 250 veïns	
Ginestar		210 persones 63 cases		1000 persones	700 ànimes c. 200 veïns	933 persones
Rasquera		150 persones 30 cases		315 persones	192 ànimes c. 124 veïns	586 persones

Les diferents crisis i la guerra no poden retallar del tot la dinàmica alcista anterior, tal com ho demostren les xifres resultants el 1813. Un cop finalitzada l'ocupació francesa es coneix poc què va succeir a la Batllia. Segurament alguns afrancesats van haver de fugir i es van efectuar represàlies i el gruix principal de la població va intentar tornar a la normalitat deixant de banda els problemes

²¹³ Epidèmies, males collites i caiguda de preus el 1720, 1740, 1760 i 1780. FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42-43. MIRAVALL, R., *Flagells naturals sobre Tortosa. Ruiades, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols*, Columna-tresmall, Barcelona, 1997, p. 60.

²¹⁴ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 77-88. PÉREZ MOREDA, *Las crisis de mortalidad en la España interior siglos XVI-XIX*, p. 370).

²¹⁵ NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX)*, p. 127-129. VINAIXA, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 138-139. ORTEGA PÉREZ, A., ORTEGA PÉREZ, P., "La evolución de la mortalidad y de sus causas durante el s. XIX. El caso de Miravet (Ribera d'Ebre)", *Quaderns d'Història tarraconense*, VIII, p. 113-114. Els dos darrers mostren la incidència i la proliferació de malalties en els anys inicials del segle XIX.

ocasionats durant els enfrontaments.²¹⁶ Entre 1813 i 1816 el nombre d'habitants a la Batllia segueix creixent, mostrant que els efectes de la guerra s'han superat ràpidament. Una part important podria ser població que va retornar després del conflicte, ja que part del descens anterior es relaciona amb la fugida d'habitants.²¹⁷ El 1817 el retorn a la normalitat es consolida i s'inicia un cert estancament²¹⁸ que, segurament, no trencarà la recuperació demogràfica que s'estendrà al llarg del segle XIX en tot el territori.²¹⁹

L'evolució total de la població de la Batllia de Miravet, calculada a partir dels diferents registres preestadístics existents i tota la problemàtica que se'n deriva per assegurar-ne la fiabilitat,²²⁰ segueix les línies marcades en la tendència catalana i les peculiaritats de la zona sud de l'Ebre. Es presenta un segle XVII amb diferents oscil·lacions que donen un resultat estable, o fins i tot en negatiu, mentre en gran part del Principat s'esdevenia un moviment positiu.²²¹ Al segle XVIII, en canvi, la zona del corregiment de Tortosa va tenir un dels creixements més importants de Catalunya; mentre les xifres totals donen un creixement molt exagerat,²²² les comprovacions actualitzades el moderen,²²³ sense deixar de ser elevat. Els resultats extrets a la Batllia, encara que no sorgeixen de les mateixes fonts, s'adscriuen a aquesta tendència de creixement actualitzada.²²⁴ Es corrobora que aquest és més intens en la segona meitat del 1700, i que en el segle XIX segueix a l'alça. La falta de detalls i matisos en aquesta evolució de la població de la Batllia, es pot concretar a partir de les dades dels registres parroquials: observar com s'adapta a un segle XVII amb diferents daltabaixos i

---

²¹⁶ VINAIXA, J., "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre". A: *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 113-114.

²¹⁷ GÜELL, M., *La crisis de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 108.

²¹⁸ Les xifres de 1817 mostren un total de població mínimament inferior al 1815-16 però, tenint en compte que presenten una taxa de natalitat lleugerament elevada (46,07‰ i 45,22‰), la diferència seria poc important per poder parlar d'una tendència negativa.

²¹⁹ ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII-XIX*, p. 231-234.

²²⁰ GRAU, R., LOPEZ, M. "El creixement demogràfic català del segle XVIII, la polèmica Vilar-Nadal", *Recerques història, economia i cultura. Homenatge a Pierre Vilar*, 21, vol. II (1990), p. 51-69. IGLÉSIES, J., "La població catalana al primer quart del segle XVIII", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 25, p. 123-160. FERRER, Ll., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 23-29.

²²¹ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 23-30. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 168.

²²² NADAL, J., "La població catalana al segle XVIII", *Història de Catalunya*, vol. IV, p. 257-272. MUÑOZ, J-H., "L'augment demogràfic i l'ocupació del territori", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 303.

²²³ FERRER, Ll., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 23-29.

²²⁴ Ja que el primer registre disponible és el 1813, un cop iniciada la Guerra del Francès.

un segle XVIII de creixement constant amb un augment extraordinari de la població, mentre s'analitzen els diferents factors i circumstàncies que marquen aquestes tendències.

3-NATALITAT

Els registres parroquials sacramentals de baptismes permeten conèixer i analitzar l'evolució de la natalitat en una població de l'Antic Règim. Són un bon indicador per copsar els canvis i els comportaments dels habitants d'un indret en l'època moderna. La demografia dels segles XVII i XVIII es caracteritza per una elevada taxa de natalitat que ajuda la població a recuperar-se dels episodis de crisi, malalties o guerres, i a contrarestar una alta mortalitat infantil.²²⁵ L'administració i anotació del sacrament del baptisme es realitzava el més ràpid possible,²²⁶ i malgrat que pugui presentar algun petit dèficit,²²⁷ és la font més fiable per analitzar la natalitat del període estudiat. El buidatge de les partides de baptisme que es conserven a la Batllia de Miravet al llarg dels segles XVII i XVIII permet oferir una informació força completa de l'evolució i en deixa entreveure la tendència, tot i algunes limitacions documentals. Gandesa és l'únic arxiu sense llacunes i pèrdua de registres des de 1605,²²⁸ i es pot complementar amb fragments de Miravet i Rasquera en la primera meitat del segle. A finals del XVII tots els arxius estudiats aporten xifres; per tant, podem aprofundir millor en el segle XVIII i presentar més matisos i divergències.

Al llarg dels dos segles estudiats, en el conjunt de la Batllia, el nombre de baptismes va en augment, amb moments puntuals de descens o estancament. Al segle XVII hi ha un primer creixement fins als anys 20, que després experimenta un retrocés fins a 1650. Superat aquest moment, s'inicia una recuperació que es consolida a partir de 1674. Coincidint amb els anys de la Guerra de Successió, la natalitat experimenta el principal retrocés, tocant mínims el 1710, per recuperar-se ràpidament a l'entorn de 1720. Fins al 1740 hi ha un període sense oscil·lacions que prossegueix amb un augment continuat fins als anys 60. Entre 1765-1770 es produeix una nova caiguda, que ràpidament es recupera assolint el màxim de la sèrie (en xifres totals) el 1782. Els registres de baptismes tornen a

---

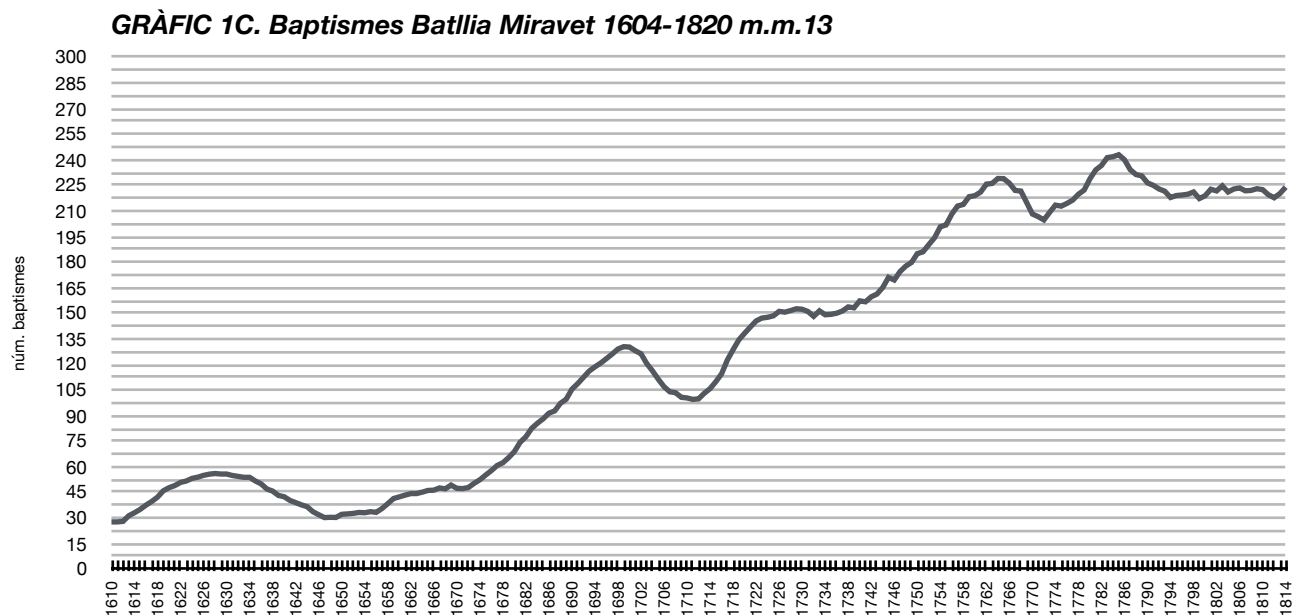
²²⁵ La natalitat actua com a regulador de les crisis del segle, atès que després de períodes crítics, la població alterna anys positius i negatius cercant l'equilibri perdut. NADAL, J., GIRALT, E., "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717", *Estudios de historia Moderna*, p. 239-284.

²²⁶ La rapidesa del baptisme era fonamental en una societat cristiana per incorporar el nounat a la comunitat i per assegurar-ne la salvació davant d'una possible mort prematura. S'administrava al més aviat possible seguint les creences de l'època i això assegurava, en gran part, la fiabilitat per analitzar la natalitat de l'Antic Règim.

²²⁷ S'ha de tenir present els nounats que morien abans de poder rebre el baptisme i que, per tant, no eren registrats, encara que el nombre no fos molt elevat. Una petita distorsió en el total de naixements. MOLS, R., *Introduction a la démographie historique des villes d'Europe du XIVe au XVIIIe siècle*, vol. II, Publicacions Universitaries de Louvain, 1955, p. 280-281.

²²⁸ Per sort, Gandesa conté un alt nombre de partides, molt superior a la resta, al ser una de les principals poblacions de la senyoria. Exercia de centre administratiu i de poder dins de la Batllia de Miravet en ser el principal nucli de població, i així continuà al llarg del segle XVII.

decaure en els anys 90 i s'estabilitzen sense grans alts i baixos fins a 1820. En general, es mostra una clara tendència ascendent amb curts períodes de decreixements o d'estancament, que varien lleugerament segons la parròquia.

A començament del segle XVII els naixements van a l'alça, tal com s'observa en les mitjanes de 7 i 13 anys, amb les dades disponibles. A nivell municipal, Gandesa presenta un augment considerable des de la dècada de 1610 fins a 1624, assolint una de les xifres més elevades del segle; a Miravet, entre 1620 i 1629, també es produeix un ascens. En el cas de Gandesa, es pot intuir que aquesta alça seria resultat d'una recuperació després d'una recaiguda anterior; els baptismes registrats en la primera dècada del segle XVII presenten les xifres més baixes de tot el període estudiat. Aquestes podrien ser un retrocés després d'una alta natalitat a final del segle XVI, un fenomen comparable al que s'observa al Baix Llobregat²²⁹ i al Vallès Oriental:²³⁰ després d'assolir les dades més altes de baptismes en el darrer quart del segle XVI, se'n produeix una caiguda que es recupera a l'entorn de 1620. Entre finals del segle XVI i inicis del segle XVII, el nombre de baptismes presenta una alça generalitzada, amb diferents puntes segons el lloc. Jordi Nadal posa en relleu com llavors s'assoleixen uns màxims de baptismes a Catalunya,²³¹ una evolució que es pot relacionar amb el

²²⁹ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 36-39.

²³⁰ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 88-89.

²³¹ NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XIX)*, p. 34. Dona com a màxims de naixements: Girona 1586-90, Palamós 1596-1600, Barcelona 1611-15 i Vilafranca del Penedès 1616-20

que succeeix a Gandesa. Al Baix Ebre i Montsià s'arriba a un sostre entre 1560 i 1630.²³² A la Conca de Barberà el màxim es troba en la darrera dècada del segle XVI,²³³ i a Girona, en el darrer quart d'aquesta mateixa centúria.²³⁴ A Barcelona, encara que des de 1574 observa una lleugera tendència a la baixa, entre 1611-15 hi ha un fort creixement amb el qual s'assoleix un màxim.²³⁵ Al Regne de València, la corba de baptismes també assoleix diferents puntes en aquest període.²³⁶ Al Priorat també s'observa una evolució positiva de la població als anys 20 del segle XVII.²³⁷

GRÀFIC 2B. Baptismes Gandesa 1604-1820 m.m.7

El cas de Miravet permet dues observacions: es pot incloure dins d'aquesta dinàmica alcista del nombre de baptismes o es pot analitzar com un contrapunt ocasionat per la repoblació després de l'expulsió dels moriscos. La falta de dades anteriors no permet conèixer l'evolució de la natalitat abans d'aquest procés. A la zona de llevant de la península Ibèrica, a principi del segle XVII, hi ha

²³² FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 28.

²³³ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 7-8. Les xifres de baptismes de finals del segle XVII no es tornen a assolir fins als anys 20-30 del segle XVIII.

²³⁴ ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, Institut D'Estudis Gironins, Girona, 1985, p. 58-61.

²³⁵ ANDREU, J., SIMON, A., "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", SOBREQÜÉS, J. (dir.), *Història de Barcelona*, vol. IV, Enciclopèdia Catalana, Ajuntament Barcelona, 1992, p. 115-119.

²³⁶ CASEY, J. *El Regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona, 1979, p. 22-24. Pego, Algemensí i Cocetania assoleixen el màxim el 1585; Alacant el 1607, i Dènia 1630.

²³⁷ ANDREU SUGRANYES, J., "Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat: segles XVI-XIX", *Penell: Revista d'Història*, 3, p. 72.

un període a l'alça en el nombre de naixements que l'expulsió dels moriscos va fracturar;²³⁸ i s'aniria recuperant fins als anys 40.²³⁹ A Miravet el fenomen no seria tan accentuat i, en els anys posteriors a l'expulsió, els baptismes van en augment assolint els màxims entre 1625-1630, amb xifres similars a les que es tornen a registrar en els anys 60 i 70 del segle XVII. Les conseqüències de l'expulsió no van ser tan catastròfiques com en altres indrets a causa del manteniment de part dels habitants i la ràpida repoblació,²⁴⁰ circumstàncies que ajudarien a aquesta alça dels baptismes, empesa per l'arribada i creació de noves famílies després de l'expulsió. El moviment a l'alça es podria incloure dins del creixement generalitzat que es registra a Catalunya, esmentat anteriorment, però que, insistim, rep un clar impuls lligat a la repoblació. Un cop es paralitza la ràpida arribada de nous habitants, la natalitat es comença a estancar en els anys 30 del segle XVII. Tot i l'expulsió, la tendència dels baptismes de Miravet en la primera meitat del 1600 s'adapta a l'evolució general i segueix el mateix model que Gandesa. Així, doncs, posa novament en qüestió els efectes catastròfics de la marxa dels moriscos i resalta la ràpida recuperació que es va produir, almenys en la zona de la Batllia.²⁴¹

GRÀFIC 3B. Baptismes Miravet 1614-1639 i 1663-1820 m.m. 7

²³⁸ ABELLAN, A. *Evolución demográfica de Molina de Segura (Murcia)*, p. 17-19.

²³⁹ CASEY, J. *El Regne de València al segle XVII*, p. 19). PÉREZ GARCÍA, J.M., ARDIT, M., "Bases del crecimiento de la población valenciana en la edad moderna", PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudis sobre la població del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 209. MARTÍ, J.S., BADENES MARTÍNS, M.A., *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857)*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1994, p. 112-113.

²⁴⁰ ORTEGA PÉREZ. P., *La orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (Primera mitad del s. XVII)*, p. 23-29).

²⁴¹ *Ibidem*.

A partir de 1630 el nombre de baptismes assenyala un procés descendent que culmina en els anys 1640-1650. A Gandesa, la disminució del nombre de naixements es produeix paulatinament des del 1629 a 1647. En inici seria un cicle produït després del creixement anterior, agreujat per l'efecte de diferents crisis de subsistència i l'esclat de la Guerra dels Segadors. A Miravet les xifres queden truncades el 1639, però, de fet, des de 1630, com s'ha dit, es produeix un descens. A Rasquera el nombre de baptismes és molt reduït per establir unes tendències marcades, encara que entre 1630 i 1638 hi ha un augment de naixements que, a partir de 1641, es redueix. El 1631 hi va haver una important sequera a Gandesa que va generar inflació de preus i fam a la població.²⁴² El fet és un reflex directe de les diferents crisis que van assolar Catalunya des de 1629,²⁴³ amb grans caresties i malalties que van fer descendir la natalitat, agreujades amb l'inici dels enfrontaments bèl·lics. Episodis concrets que van generar una tendència negativa, però que no van ser tan extrems com els registrats a Castella,²⁴⁴ on les crisis es van fer molt més fortes i repetitives al llarg del segle XVII.

Durant el període de la Guerra des Segadors la natalitat és més inestable, amb diferents daltabaixos. El 1643 i 1652 s'assoleixen els mínims de baptismes de tot el segle, mentre la resta d'anys el volum de naixements augmenta. La mitjana mòbil de 13 anys mostra com la tendència dels anys centrals del segle XVII es manté estable després d'un continuat descens des dels anys 20 i 30. Les dificultats econòmiques, de subsistència i els enfrontaments militars al territori²⁴⁵ serien la causa directa del descens puntual dels naixements, especialment influenciats per la fugida de part de la població.²⁴⁶ La despoblació no va ser tan catastròfica com relaten els escrits de l'època, però la fugida temporal que es registra a Gandesa el 1643 coincideix amb les dades més baixes de baptismes en aquest any.²⁴⁷ La recaiguda de 1652 es l'únic element que es pot vincular amb els efectes de la pesta i la crisi de postguerra, però no és un mínim destacat com el que Jordi Nadal situa al voltant de 1650 en

---

²⁴² MONNER, A. *Arxiu Parroquial de Gandesa*, p. 108.

²⁴³ SIMON i TARRÉS, A., "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, 10, p. 219.

²⁴⁴ REHER, D.S. "Dinámicas demográficas en Castilla la Nueva, 1550-1900: un ensayo de reconstrucción", NADAL, J. (coord.), *La evolución demográfica bajo los Austrias, Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica*, vol. III, Alicante, 1991, p. 22.

²⁴⁵ QUEROL, E., MUÑOZ, J-H., *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, p. 146-148 i 217-229.

²⁴⁶ SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluca*, p. 85.

²⁴⁷ El 1643 Mn. Onofre Català diu que a Gandesa "tots els nats des del 24 de febrer fins al 30 de maig vingueren al món fora de la parròquia, per causa de la guerra, car gairebé tots els homes i dones, els grans i els petits se n'anaren[...]". MANYÀ, J.B., *Notes d'història de Gandesa*, p. 140. Aquest any hi ha un nombre molt baix de baptismes, i en els mesos d'abril i maig no se'n registra cap. Això podria justificar aquesta anotació, però no el suposat abandonament de la població. Després, el nombre de baptismes es recupera lleugerament i encara no s'ha assolit la baixada més important.

relació amb l'epidèmia.²⁴⁸ La destrucció dels arxius parroquials durant aquest període no ens permet copsar amb més detall la incidència del conflicte i la pesta en la natalitat d'altres municipis de la Batllia. El resultat general és un estancament dels baptismes, que no assoleix els baixos nivells que es registren en altres indrets de Catalunya. A Tortosa,²⁴⁹ Tarragona²⁵⁰ i Girona²⁵¹ s'assoleixen els mínims de tot el segle; al Baix Llobregat²⁵² i el Vallès²⁵³ la caiguda és més lleugera i la recuperació més ràpida en les poblacions més grans, fet més comparable amb Gandesa. A partir de 1653 els naixements es comencen a recuperar fins als anys 60, en que s'assoleixen nombres similars a l'alça d'inicis de segle. La població es va recuperar ràpidament, amb un possible retorn a la normalitat, ajudada per la menor incidència de la crisi anterior sobre la natalitat.

Després d'aquesta recuperació inicial, el nombre de baptismes a Gandesa torna a disminuir, amb unes xifres similars a la crisi anterior, fins arribar al mínim el 1674, mentre en el conjunt de la Batllia s'inicia un període de creixement. En les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys de Gandesa s'aprecia clarament la corba descendent, una davallada que pot vindre donada per una certa paralització després d'una ràpida recuperació anterior. A Tarragona hi ha un estancament entre 1662-1679: es considera una pausa sense efectes directes sobre la natalitat que es transforma en un moviment a l'alça a partir de 1680, moment en què arribarien els fills dels nascuts 20-25 anys enrere.²⁵⁴ A Girona²⁵⁵ i Barcelona²⁵⁶ la caiguda fins als anys 70 és contínua des de les dècades anteriors. Gandesa presenta una diferència, atès que abans s'havia produït una recuperació, demostrant que hi ha algun factor extraordinari i localitzat. Un dels factors més evidents seria el manteniment dels allotjaments de tropes castellanques als pobles de la zona, que van crear una forta crisi social entre 1671 i 1674;²⁵⁷ el 1671 es considera que la Poble de Massaluca va quedar

---

²⁴⁸ NADAL, J., *La població espanyola (Siglos XVI a XIX)*, p. 42).

²⁴⁹ MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, p. 85-109.

²⁵⁰ LOZANO, R., "Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d'una població d'Antic Règim", *Pedralbes*, 3, p. 308-311.

²⁵¹ ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, p. 58-61.

²⁵² GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 36-39.

²⁵³ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 88-89.

²⁵⁴ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 24.

²⁵⁵ ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, p. 58-61.

²⁵⁶ ANDREU, J., SIMON, A., "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 115-119.

²⁵⁷ MONNER, A., *Història de Gandesa cruïlla de camins*, p. 227.

despoblada per aquests motius.²⁵⁸ Un cop més, la despoblació que se'ns presenta és exagerada, però és significativa per poder entendre la magnitud del problema i l'afectació en els registres de baptismes. Prou important podrien ser els fets per ocasionar una caiguda dels baptismes a nivells similars als registrats anteriorment, amb un punt mínim el 1674.²⁵⁹

Posteriorment, el nombre de naixements a Gandesa es torna a recuperar, i el 1696 s'assoleix la xifra més elevada del segle. En el conjunt de la Batllia, entre 1670 i 1700 la natalitat es dobla, tot i que hi ha diferències entre els diferents municipis. En la majoria és un creixement moderat fins als anys 90 del segle XVII, excepte a Miravet, on és més fort. Sembla que s'hauria superat totalment la crisi i els estralls de la guerra i la postguerra per començar un procés de lleugera recuperació, que es torna a veure interrompuda per un nou conflicte. La falta de dades més antigues no permet copsar l'evolució respecte als períodes anteriors i contrastar la magnitud de l'augment en tota la senyoria. Mentre Vilalba i Caseres presenten un lleuger augment fins a finals de segle, Rasquera i Corbera ofereixen una estabilitat en el nombre de baptismes, apreciable amb unes mitjanes mòbils de 7 i 13 anys sense oscil·lacions. A Miravet, en el darrer quart del segle XVII, hi ha un augment destacat dels baptismes de manera molt estable fins a 1700, sobrepasant amb força el màxim assolit el 1629. Ho podem comparar amb el Baix Ebre i Montsià on, a partir de la dècada de 1660, s'inicia una clara recuperació que es consolida i arriba a inicis del segle XVIII;²⁶⁰ una tendència general que s'escampa per tot el territori català.²⁶¹

A l'entorn del 1700 el nombre de baptismes comença a disminuir i inicia un retrocés general a causa de l'esclat de la Guerra de Successió. El descens presenta diferents intensitats segons la parròquia, però tendeixen a coincidir amb el punt mínim. Corbera, Rasquera i Caseres tenen la xifra més baixa de naixements el 1710, a Corbera i Gandesa el 1711, el 1706 a Caseres, i a Vilalba el 1712. Aquests anys concrets la davallada és molt pronunciada, però si s'observen les mitjanes mòbils de 7 i 13

---

²⁵⁸ “[...] faltan molts naturals, així per haver-se mort, com també per haver-se'n anat de dita vila, deixant i desamparant ses cases y haziendes, per lo que lo numero dels naturals y habitants en dita vila es molt poch [...]” SERRANO DAURA, J., *La pobla de Massaluca*, p. 78.

²⁵⁹ El mínim de baptismes assolit el 1674 (18) s'aproxima als de 1643 (15) i 1652 (16), encara que queda lleugerament per sobre.

²⁶⁰ FABREGAT GALCERÀ, E., “Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX”, *Recerca*, 8, p. 25.

²⁶¹ Ja s'ha esmentat el cas de Tarragona a partir de 1680. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 24. Però també succeeix a la Conca a partir dels anys 60-70. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 7-8. Al Vallès Oriental entre 1659-1700. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 87. El Baix Llobregat a partir de 1686. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 36-39. A Barcelona entre 1698 i 1703. ANDREU, J., SIMON, A., “Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)”, *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 115-119.

anys, les corbes queden suavitzades i, en el conjunt de la Batllia, és un retorn a xifres similars a les dels anys 80 del segle anterior. Miravet és la població que presenta un cas més extrem, amb les xifres més baixes del conjunt, que es mostra clarament en les mitjanes mòbils, amb un caiguda pronunciada. En tots els municipis, menys Gandesa, s'hi observa el nombre de baptismes més baixos de tota la sèrie estudiada. Durant la guerra, entre 1703 i 1711, les diferents tropes s'establiran als pobles de la Batllia i s'aniran produint un seguit d'enfrontaments que tindran repercussions directes sobre la població, i això es reflecteix sobre els baptismes. Miravet es converteix en un centre estratègic lligat al castell, fet que ocasiona una forta ocupació i enfrontaments militars destacables, de major intensitat que en altres poblacions.²⁶² El baix nombre de naixements que s'hi observa està lligat a la presència dels exèrcits i també a una possible marxa de part de la població durant aquells anys, encara que no n'hi ha cap constància documental. A Vilalba, encara que el descens no és tan pronunciat, sí que es registra fugida de població i naixements produïts fora del municipi el 1706.²⁶³ El retrocés d'aquests anys pot ser una barreja de paralització de la natalitat i de manca d'alguns registres,²⁶⁴ tot per causa de la guerra. En la dècada del 1706 al 1715, el nombre de baptismes experimenta una caiguda del 28% respecte al quinquenni 1701-1705. Si s'exclou el cas de Miravet,²⁶⁵ la diferència entre ambdós períodes és del 20%, la mateixa xifra que es registra al sud de l'Ebre.²⁶⁶ La llarga estada de les tropes i els enfrontaments a la zona de l'Ebre són claus per entendre el retrocés que afectà greument la població.²⁶⁷ En general, a tot Catalunya es va produir un descens o paralització dels naixements en els anys de la guerra, amb major o menor intensitat

---

²⁶² ESPINO, A., "La Guerra de Successió", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 271-285.

²⁶³ APVA, 1r Llibre de Baptismes, Matrimonis i Defuncions, f. 67. "Este any per temor dels enemics francesos fugiren molta gent deste poble, y ademes dels sobredits naixqueren quatre més [...]" als pobles de Flix, Vinebre, la Torre i Garcia.

²⁶⁴ Durant la guerra existeix la possibilitat que algunes partides de baptisme no es poguessin realitzar de manera regular immediatament després del naixement per impediments relacionats amb els enfrontaments, la fugida momentània dels habitants o altres dificultats ocasionades pel conflicte, com s'ha vist a Vilalba. La mancança de més documents que ho confirmin no permet generalitzar el fet amb fermesa.

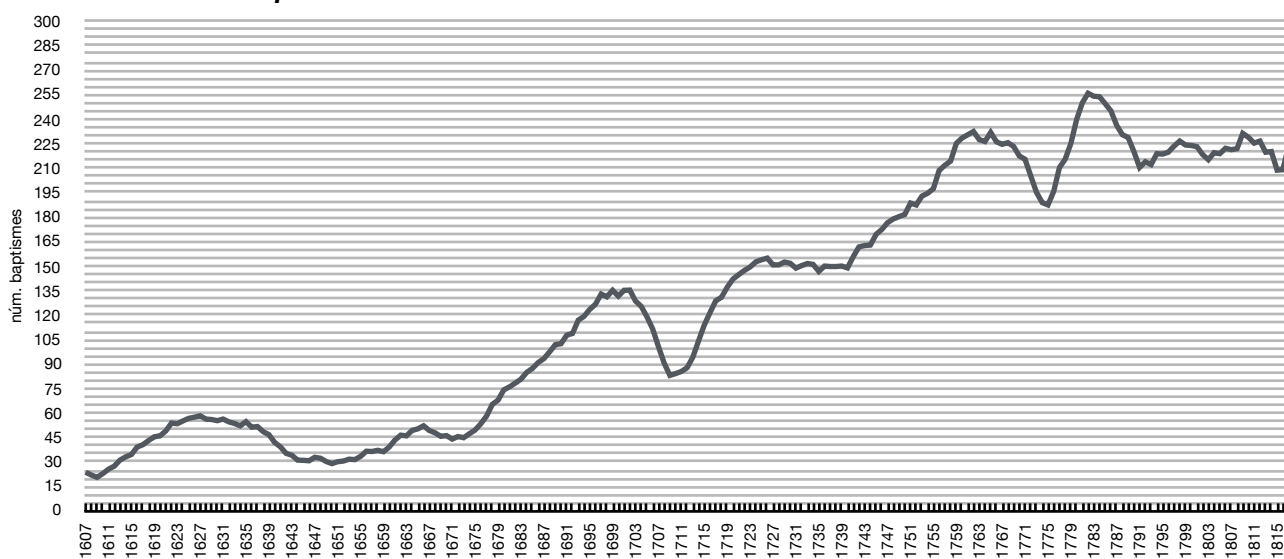
²⁶⁵ A Miravet la diferència entre el període 1701-1705 i 1706-1715 és del 70%, per això aquest és un cas particular que torna a fer possible la idea de falta de població en els registres de baptismes.

²⁶⁶ Donen la mateixa xifra, 20%, per aquest període contrastat 1701-1705, 1706-1715. FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 25. Hem realitzat aquesta comparació per observar com l'evolució d'aquests dos espais geogràfics, de gran proximitat i units pel riu Ebre, presenten unes característiques similars en el moment de la Guerra de Successió. Els esdeveniments militars es produiran en el mateix període i per això pot haver-hi aquesta coincidència.

²⁶⁷ ESPINO, A., "La Guerra de Successió", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 271-285.

segons la localització i el pas dels exèrcits. Des de l'esclat de la conjura bèl·lica fins a 1720 es constaten diferents punts d'inflexió²⁶⁸ o cert estancament²⁶⁹ en l'evolució de la natalitat al territori.

GRÀFIC 1B. Baptismes Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

Després de la guerra hi ha un ràpid període de recuperació del nombre de baptismes, que s'inicia entre 1712 o 1719 segons el municipi.²⁷⁰ Un creixement molt ràpid que evidencia que la caiguda anterior ha estat lligada als enfrontaments bèl·lics i que es presenta com la típica recuperació després d'un moment de crisi.²⁷¹ A Gandesa i Corbera l'augment arriba fins a 1725, superant totes les xifres anteriors. A Vilalba i Caseres és un moviment ascendent més suau, i presenta un cert estancament fins als anys 30. A Rasquera s'inicia el 1719, però anirà a l'alça fins a 1734, sobrepasant el nombre de baptismes anteriors. A Miravet la recuperació és la més destacada, per la forta caiguda anterior, i entre 1714 i 1723 els naixements es recuperen als nivells similars d'abans de la guerra, però sense assolir els màxims anteriors. En això es pot recuperar la idea d'un retorn dels habitants després d'una possible despoblació. Superat el moment de recuperació a l'entorn dels anys 30-40, el nombre de baptismes s'estanca en totes les poblacions, com s'aprecia en les mitjanes

²⁶⁸ Registra un retrocés de la natalitat en el període de guerra a Catalunya. NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 95-121.

²⁶⁹ Durant els primers anys del segle XVIII observa com els baptismes no van créixer, en diversos espais de Catalunya. FERRER, Ll., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 17-68.

²⁷⁰ A Reus, després de la caiguda dels naixements entre 1706 i 1710, entre 1711 i 1715 es produeix una recuperació a nivells prebèl·lics. MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'Època Moderna*, p. 87.

²⁷¹ La natalitat actua com a regulador de les crisis del segle atès que, després de períodes crítics, la població alterna anys positius i negatius tot cercant l'equilibri perdut. NADAL, J., GIRALT, E., "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717", *Estudios de historia moderna*, p. 239-284.

mòbils de 7 i 13 anys, amb xifres sense oscil·lacions. A Miravet, amb la mitjana de 7 anys, es veu un lleuger descens. Caseres n'és l'única excepció, en ser la població més petita del conjunt analitzat, la recuperació després de la guerra li pot costar més i es retarda fins aquests anys, on s'hi registra un creixement. L'estancament no és un fet coincident en l'evolució de la natalitat peninsular, on des de l'inici del segle XVIII el creixement és força continuat, encara que presenti matisos.²⁷² Seria un fenomen localitzat que novament es repeteix a la zona de l'Ebre català, on entre 1733 i 1744 també hi ha una paralització en el nombre de baptismes.²⁷³

A partir de 1740 s'inicia un desenvolupament positiu dels naixements en el conjunt de la Batllia, amb lleugers daltabaixos, que no paralitzen la tònica general a l'alça. Aquest fenomen entra dins del creixement generalitzat que viu Catalunya²⁷⁴ i Europa²⁷⁵ al llarg de la segona meitat del segle XVIII i que en molts casos ja s'inicia anteriorment. El punt més destacat d'inflexió en aquest moviment alcista es localitza a final dels anys 60 i 80, quan es produeixen retrocessos en la natalitat. A Gandesa i Vilalba, tal com s'aprecia en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, a partir del 1765 els baptismes observen una lleugera caiguda fins al 1771, i un nou estancament a partir de 1784. A Miravet, les xifres descendeixen, en les mitjanes de 7 anys, entre 1765 i 1769 i amb menor intensitat del 1779 al 1785; en canvi, en les mitjanes de 13 anys, la tendència mostra un creixement de la natalitat continuat i estable des de 1740. A Corbera les xifres s'estanquen a partir de 1763. Mentre, Rasquera i Caseres continuen en ascens,²⁷⁶ i es paralitzen en els anys 80-90. Aquests punts d'inflexió són un fet comú a diversos espais de Catalunya.²⁷⁷ Al Baix Ebre i Montsià entre 1763 a 1772 es detecta una important reducció dels naixements.²⁷⁸ A la Conca de Barberà hi ha petits ensorraments entre 1761-1770 i 1781-1790;²⁷⁹ a Montblanc del 1776 al 1781;²⁸⁰ i a Reus entre

---

²⁷² NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX)*, p. 86-90.

²⁷³ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 30.

²⁷⁴ CODINA, J., *La vida i la mort al delta del Llobregat (segles XIV-XIX). Qüestions de demografia històrica*, Viena Assaig, Barcelona, 2002, p. 269-294.

²⁷⁵ BBARDET, J-P., DUPÂQUIER, J. *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, p. 229-230.

²⁷⁶ Recordem que aquestes dues poblacions són les més petites en nombre d'habitants i això en fomentaria un creixement més lent i continuat, retardant-ne l'estancament.

²⁷⁷ Entre 1778-81 localitza un període de dificultat en els baptismes. NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 95-121.

²⁷⁸ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 30.

²⁷⁹ GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 21.

²⁸⁰ GRAU i PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc (s. XVIII)*, p. 27.

1780-85.²⁸¹ A l'Alt Camp l'estancament dels baptismes s'inicia a partir de 1785 i a Cabra el 1796.²⁸² Episodis que estan lligats directament a les diferents crisis agràries i de subsistència que es van succeir durant aquests anys, amb moments de fortes pluges, glaçades i freds intensos els anys 1739, 1740 i 1765, que afectaren tota la península Ibèrica.²⁸³ També s'hi poden sumar els diferents episodis crítics lligats a malalties que es van reproduir al llarg del segle XVIII.²⁸⁴ Són moments que alenteixen o paralitzen de manera momentània l'augment de la natalitat, que manté un ascens continuat durant tot el segle XVIII. En els pobles estudiats el creixement del nombre de baptismes entre 1750 i el 1799 està a l'entorn del 50-60%, excepte Miravet, que creix un 100%.

A començament del segle XIX, el nombre de naixements arriba al punt màxim de tota la sèrie a Miravet, Rasquera, Vilalba i Caseres. A Gandesa el màxim s'assoleix el 1795 amb un descens irregular en els primers anys de 1800; una evolució que marca la tendència de la Batllia, que assoleix el màxim de baptismes el 1787 i a inicis de la següent centúria entra en un període d'estancament amb poques oscil·lacions, tal com s'observa en les mitjanes de 7 i 13 anys. Aquest procés és el darrer repunt de la natalitat com culminació del procés de creixement del segle XVIII, amb una caiguda de la natalitat general a tot Catalunya.²⁸⁵ S'entra en un moment de males collites generalitzat a Europa,²⁸⁶ d'extensió de les epidèmies²⁸⁷ i de l'esclat de la Guerra del Francès el 1808. En les diferents parròquies es combinen els màxims de baptismes amb grans caigudes, fet que accentua una paralització general i una tendència estable. La davallada general és puntual i de poca intensitat, genera un estancament momentani, que varia segons la força de les epidèmies, els enfrontaments bèl·lics o les crisis de subsistència.²⁸⁸

---

²⁸¹ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'Època Moderna*, p. 97.

²⁸² TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 65.

²⁸³ MUÑOZ, J.-H., "L'augment demogràfic i l'ocupació del territori", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 306.

²⁸⁴ ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII y XIX*, p. 106-108.

²⁸⁵ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 130. FERRER, Ll., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 17-68.

²⁸⁶ EIRAS, A., *La población de Galicia 1700-1860. Crecimiento, distribución espacial y estructura de la población de Galicia en los siglos XVIII y XIX*, Fundación Caixa Galicia, Vigo, 1996. p. 79.

²⁸⁷ VINAIXA, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 138-139.

²⁸⁸ CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'Antic Règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 71-72.

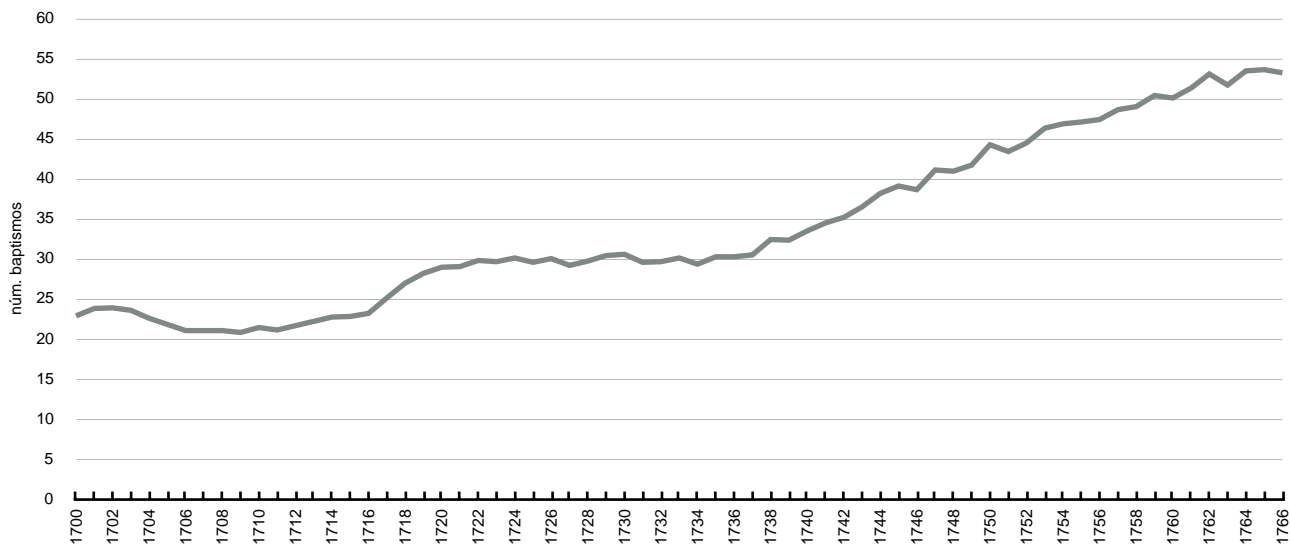
GRÀFIC 2C. Baptismes Gandesa 1604-1820 m.m.13

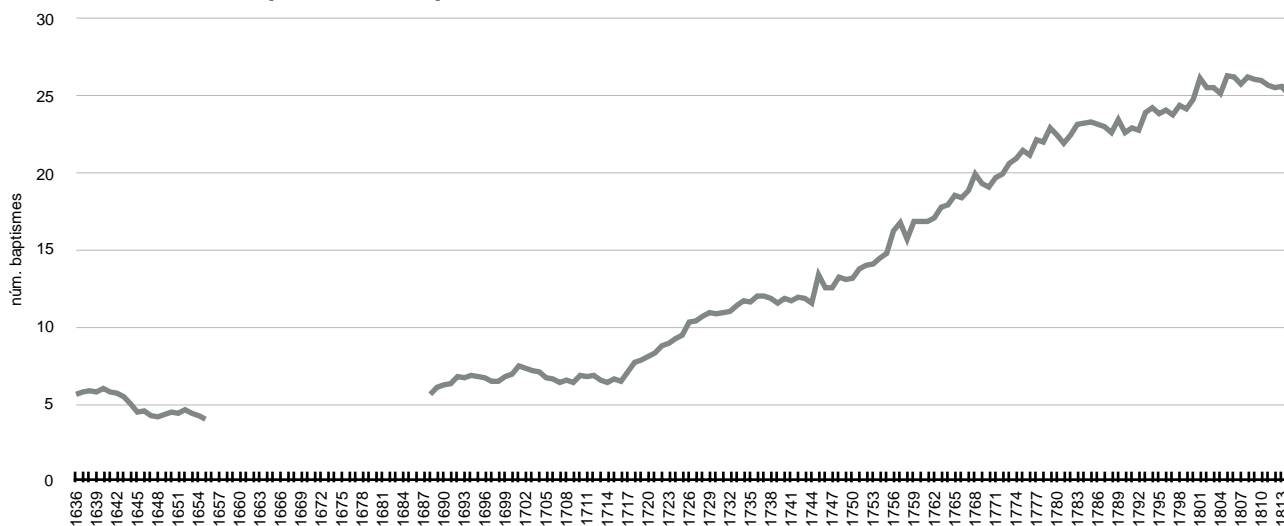
GRÀFIC 3C. Baptismes Miravet 1614-1639 i 1663-1820 m.m.13

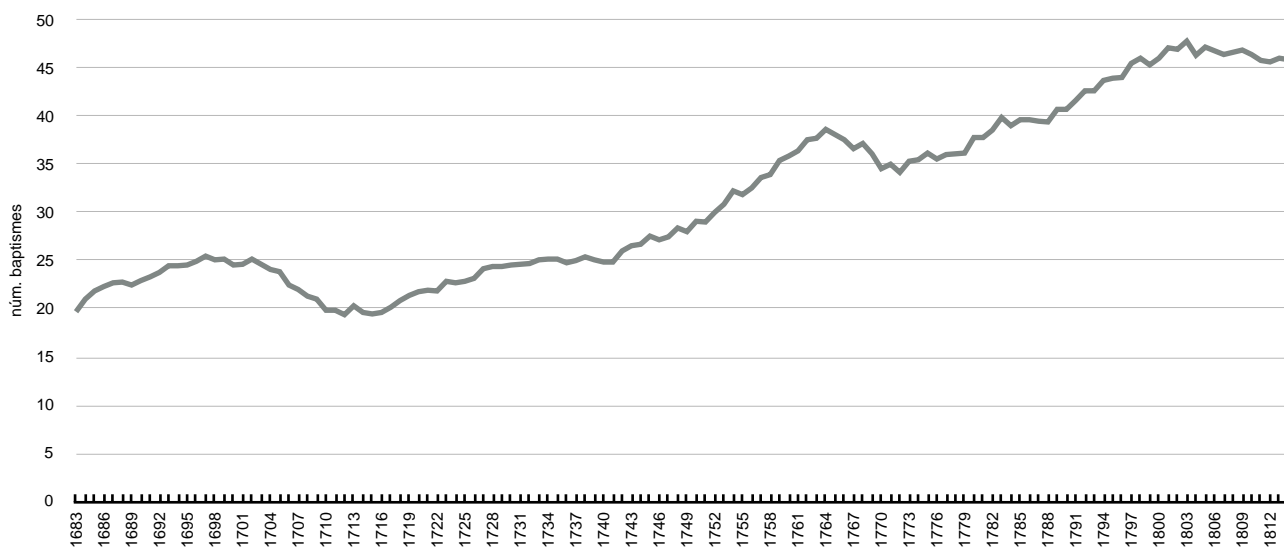
GRÀFIC 4C. Baptismes Corbera 1694-1772 m.m.13

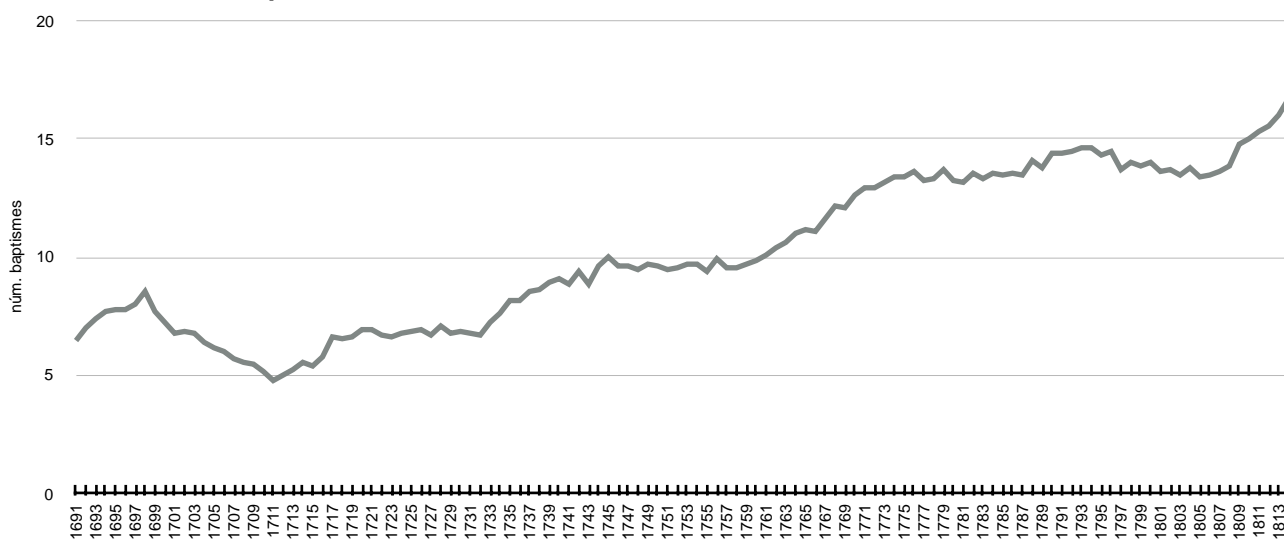
GRÀFIC 5C. Baptismes Rasquera 1630-1661 i 1682-1820 m.m.13

GRÀFIC 6C. Baptismes Vilalba 1677-1820 m.m.13

GRÀFIC 7C. Baptismes Caseres 1685-1820 m.m.13

L'evolució de les xifres de baptismes a la Batllia de Miravet presenta a l'inici del segle XVII, un creixement similar a espais pròxims com el Priorat²⁸⁹ o el sud de l'Ebre.²⁹⁰ De 1630 a 1650 la natalitat retrocedeix, sense assolir xifres extremadament baixes, un cas semblant al Baix Llobregat²⁹¹ i al Vallès,²⁹² on la caiguda és més lleu i la recuperació ràpida, tot i els efectes de la Guerra dels Segadors i la pesta de 1650; encara que la repercussió de la malaltia no es pot constatar als pobles de la Batllia per falta de documentació que ho corrobori. Fins a 1700 hi ha un augment, seguint la dinàmica de recuperació que es fa palesa a Tarragona²⁹³ en les darreres dècades del segle XVII. Un procés que s'interromp amb l'esclat de la Guerra de Successió, on a la Batllia, de 1706 a 1715, assoleix xifres molt similars a les del Baix Ebre i Montsià;²⁹⁴ i que es recupera ràpidament com a la zona de Reus.²⁹⁵ Posteriorment, els naixements van en augment al llarg del segle XVIII, com a Catalunya i Europa;²⁹⁶ hi ha certs períodes d'estancament en els anys 30-40, que es torna a assimilar amb altres zones de l'Ebre,²⁹⁷ o recaigudes a finals del segle paral·leles a les observades a la Conca,²⁹⁸ diferents períodes crítics que trenquen la dinàmica alcista. A inicis del segle XIX, tot i les complicacions recurrents, les epidèmies i l'esclat de la Guerra del Francès, la natalitat es manté estable després d'haver assolit el seu màxim; hi ha moments d'evolució negativa, com en alguns espais valencians.²⁹⁹

---

²⁸⁹ ANDREU SUGRANYES, J., "Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat: segles XVI-XIX", *Penell: Revista d'Història*, 3, p. 72.

²⁹⁰ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 28.

²⁹¹ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 36-39.

²⁹² DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 88-89.

²⁹³ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 24.

²⁹⁴ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 25.

²⁹⁵ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'Època Moderna*, p. 87.

²⁹⁶ CODINA, J., *La vida i la mort al delta del Llobregat (segles XIV-XIX)*, p. 269-294. Nadal, J. *La población española (Siglos XVI a XX)*, p. 86-90. Bardet, J.P.; Dupâquier, J. *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, p. 229-230.

²⁹⁷ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 30.

²⁹⁸ GUAL, V. *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 21.

²⁹⁹ CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'Antic Règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 71-72.

3.1-ESTACIONALITAT BAPTISMES I CONCEPCIONS

L'evolució estacional és un indicador distintiu que aporta una informació important sobre una estructura demogràfica determinada.³⁰⁰ En els baptismes i les concepcions, com afirma Louis Henry, el moviment estacional reflecteix una sèrie de comportaments relacionats amb el clima, la religiositat i la situació econòmica i social.³⁰¹ Un conjunt de factors que afecten i tenen una gran incidència en les societats dels segles XVII i XVIII. A la Batllia de Miravet, durant aquest període, els naixements es concentren al mes de febrer, amb resultats força alts de gener a abril, i el mínim a l'agost, seguit del juliol. La majoria de les concepcions se situen al maig, com a mes destacat, en un interval que va de març a juny amb xifres elevades; amb una caiguda durant els mesos de novembre i octubre. Un esquema recurrent que ressegueix les incidències del clima i l'alimentació, entre altres factors, per poder assegurar una major supervivència dels nounats i el seu manteniment familiar.

Si s'analitza aquesta evolució al segle XVII, Gandesa és l'única parròquia que aporta dades complertes, ja que les sèries de Miravet i Rasquera són parcials. En el cas de Gandesa s'observa un màxim en el nombre de baptismes al mes de febrer, seguit de gener i març. Això situa les concepcions al maig, abril i juny. El mínim de baptismes és al juny i juliol, amb les concepcions als mesos de setembre i d'octubre. Es tracta del model comú en l'estacionalitat dels baptismes registrada en aquest segle,³⁰² on els naixements es concentren a l'hivern i s'eviten els mesos més calorosos d'estiu. A Miravet, amb l'escassetat de les dades disponibles per al segle XVII, el màxim de baptismes el trobem al març, amb les concepcions al juny, com succeeix a la Conca de Barberà o l'Alt Gaià,³⁰³ seguit del desembre i el gener. Hi ha una inflexió poc usual al mes de febrer, on el valor proporcional es queda per sota de 100. El mínim de naixements el trobem al mes d'agost, un model pròxim al de Gandesa, que està dins de la tònica dominant. A Rasquera el nombre més alt el trobem al gener, i el més baix, de manera extraordinària, al maig. És una sèrie molt breu en nombre d'anys i amb una quantitat de baptismes limitada, al ser el municipi més petit on tenim dades.

---

³⁰⁰ ANDREU, J., SIMON, A., "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 119.

³⁰¹ HENRY, L., *Manual de demografia històrica*, p. 74.

³⁰² LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 19.

³⁰³ GUAL, V., *Homes i Estacions*, p. 35-40.

QUADRE 2B. Gandesa - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1604-1699 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
137	136	126	89	88	76	78	85	91	102	100	89

QUADRE 3A. Miravet - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1615-1639 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
125	98	134	89	98	98	80	63	98	89	98	125

QUADRE 4A. Rasquera - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1630-1661 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
172	94	77	80	29	114	63	133	97	102	114	126

Si observem la totalitat de les poblacions, amb un moviment estacional que va de finals de 1605 a 1820, totes coincideixen en els màxims i mínims de baptismes, mostrant la tendència del conjunt de la Batllia, que es manté estable al llarg del segle XVIII. El major nombre de naixements se situa el mes de febrer, amb una alta intensitat de gener fins a abril. Així, els naixements es concentren en els mesos hivernals, un fet recurrent en l'esquema clàssic i a la majoria d'espais peninsulars.³⁰⁴ Les concepcions tenen els màxims al maig, però s'allarguen en un període que va de març a juny. Un fenomen que és molt comú, amb concepcions per damunt de la mitjana en els mesos de millora de la situació climàtica, de les primeres collites als horts i, a més, una baixada del preu de blat.³⁰⁵ Un altre element que es relaciona amb la concentració de les concepcions a la primavera és la religiositat, on la quaresma i l'advent serien causes del descens anterior.³⁰⁶ Tots aquests elements garanteixen que els naixements es produeixin en els mesos d'hivern, quan la mortalitat infantil és més baixa i les mares estan més lliures de les feines del camp i es poden dedicar millor a cuidar dels infants.³⁰⁷

³⁰⁴ PÉREZ MOREDA, V., "Consum deficitari, fam i crisis demogràfiques a l'Espanya dels segles XVI-XIX", *Estudis d'Història Agrària*, 5 (1985), p. 7-24.

³⁰⁵ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 19.

³⁰⁶ BARDET, J-P., DUPÂQUIER, J., *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, p. 308.

³⁰⁷ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 37.

QUADRE 1. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1604-1820 - Valor Proporcional

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
121	128	116	106	98	91	82	81	89	95	93	101

QUADRE 2A. Gandesa - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1604-1820 - Valor Proporcional

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
118	125	118	101	94	87	87	87	91	97	94	101

QUADRE 3B. Miravet - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1663-1820 - Valor Proporcional

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
131	124	111	111	105	105	72	72	79	92	92	105

QUADRE 4B. Rasquera - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1682-1820 - Valor Proporcional

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
122	134	101	107	93	82	82	86	90	102	98	98

QUADRE 5. Corbera - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1694-1820 - Valor Proporcional

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
116	122	122	116	106	90	90	83	91	84	86	95

QUADRE 6. Vilalba - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1677-1820 - Valor Proporcional

GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
121	137	115	105	97	88	80	78	93	93	95	101

QUADRE 7. Caseres - Moviment Estacional Baptismes i Concepcions 1685-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE	GENER	FEBRER	MARÇ
112	133	125	112	96	83	88	81	86	91	91	101

El mínim de baptismes és sempre a l'agost, seguit del mes de juliol; això situa els pous de les concepcions al novembre i a l'octubre. Als mesos d'estiu se succeeixen els mínims de natalitat en ser els més calorosos, secs i amb major proliferació de malalties.³⁰⁸ A més, a l'estiu augmenten els treballs al camp, especialment la sega i la batuda.³⁰⁹ Les concepcions es veuen afectades pels treballs de la vinya, emmarcats a l'octubre i al novembre, i de l'olivera, al desembre. D'aquesta manera, quan la feina al camp és menor, sobretot per a la dona, els baptismes pugen, i en l'època de l'any que hi ha més treball és quan es registren menys naixements.³¹⁰ En general, els baptismes registren els màxims a l'hivern i els mínims a l'estiu, concentrant les concepcions a la primavera. Aquest és un fenomen freqüent i generalitzat a la majoria d'espais estudiats, mostrant una evolució molt similar al llarg dels segles XVII i XVIII. Els resultats obtinguts són quasi sempre coincidents, tant a Catalunya³¹¹ com a diversos territoris de la península Ibèrica³¹² o fora,³¹³ i això demostra que els factors que els ocasionen també ho serien.

³⁰⁸ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (Estudi demogràfic)*, Institut d'Estudis Penedesencs, Vilanova i la Geltrú, p. 62.

³⁰⁹ BARDET, J-P., DUPÂQUIER, J., *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, p. 308.

³¹⁰ GRAU I PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, p. 32.

³¹¹ FERRER, Ll., "Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)", *Dovella*, 92 (2006), p. 17-26. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 35-43. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 42-45. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 18-19. MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 60-66. PLANAS ROIG, M., "Variacions estacionals en la demografia d'Antic Règim: Castelló d'Empúries del segle XVI al XIX", *La Història i els joves Historiadors Catalans* (1984), p. 237-242. PLANES, J.M., "Natalitat i evolució demogràfica a l'Urgell dels segles XVI i XVII", *Urtx, Revista Cultural de l'Urgell*, 12 (1999), p. 64-73. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 82-84.

³¹² ALZINA, J., "Els esquemes estacionals dels naixements, les defuncions i els matrimonis. Les transformacions del <<cicle vital anual>> als municipis de la comarca de Llevant de Mallorca (1600/1700-1939)", *Randa-Curial*, 30 (1991), p. 63-85. BERNAT MARTÍ, J.S., "Aportació a l'estudi de la població valenciana al segle XVII. El cas de la Serra d'en Galceran (la Plana Alta)", *Revista d'Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, 1 (1979), p. 43-74. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 93-99. CARBAJO, M.F., *La población de la villa de Madrid. Desde finales del s. XVI hasta mediados del siglo XIX*, Siglo XXI, Madrid, 1983, p. 58-59. PLA ALBEROLA, P.J., "La natalidad ilegítima en el Condado de Cocentaina (siglos XVI a XIX)", *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, 3 (1983), p. 9-61.

³¹³ DUPÂQUIER, J., *Histoire de la population française*, vol. II, Presses Universitaires de France, 1995, p. 349-411. CARDAMONE, A.F., "Il ciclo stagionale dei matrimoni, delle nascite e dei decessi a Bitonto dal 1661 al 1800", SORI, E. (ed.), *Demografia Storica*, Il Mulino, Bologna, 1975, p. 234-236.

3.2-CONCLUSIONS NATALITAT

La natalitat de la Batllia de Miravet presenta una tendència ascendent de 1605 a 1820, amb alguns períodes d'inflexió que la paralitzen. El segle XVII és més irregular, amb un primer augment del nombre de baptismes en les dècades inicials de la centúria que retrocedeix fins a 1650. Aquest procés, corrent al Principat, es diferencia de la tònica general amb una estabilitat dels naixements durant la Guerra dels Segadors i el període de la pesta; es registren els mínims del segle a Gandesa, però la mitjana mòbil de 13 anys mostra una tendència sense daltabaixos. La peculiaritat d'aquest període, extremadament crític en altres zones, prossegueix amb una lenta recuperació que, a partir dels anys 80, es dispara fins a inicis del segle XVIII. Els efectes de la Guerra de Successió ocasionen un marcat retrocés momentani, amb diferents intensitats segons el municipi; uns efectes comparables als registrats en aquelles viles on els enfrontaments militars van ser destacats. La natalitat es recupera fins a 1720, amb una paralizació en els anys següents situada únicament a l'Ebre. En la segona meitat del segle va ascendint de manera continuada on, tot i la recaiguda dels anys 70, al final cada registre assoleix el màxim de la sèrie. Les diferents crisis del moment afecten els baptismes i generen un retrocés momentani, com succeeix a zona de l'Ebre i espais propers. La inestabilitat dels primers anys del segle XIX i l'esclat de la Guerra del Francès generen un període estable tot i les dificultats del moment.

L'estacionalitat de la natalitat està molt fixada al llarg del temps en una distribució recurrent; els baptismes tenen el seu màxim al mes de febrer, amb altes xifres de gener a abril, i el mínim a l'agost i juliol. Es cercava concentrar la majoria dels naixements en els mesos d'hivern i evitar l'estiu, quan hi ha una major proliferació de malalties i feines agrícoles. Les concepcions es concentren en els mesos de millora de la situació climàtica i alimentària, i superat tot el període d'advent i de quaresma, cosa que mostra la possible influència del calendari religiós. Una evolució que s'emmarca dins de l'esquema general de Catalunya, la península Ibèrica i gran part de l'Europa occidental i mediterrània; la natalitat s'espaija al llarg de l'any, amb diferents intensitats, a la recerca d'una major supervivència dels infants que garanteixi la continuïtat de la família i de la societat de la qual forma part.

En conclusió es mostra com la tendència a la natalitat és de continuat creixement en relació a l'augment de la població. L'evolució és força estable, sense xifres extremes ni grans descensos. No mostra una afectació excepcional a l'entorn de 1650, i els principals moments de recaiguda se situen

en la Guerra de Successió i els anys 70 del segle XVIII; períodes on els baptismes es recuperen ràpidament. En conjunt s'observa com el segle XVII té unes xifres més estables que remunten a finals de la centúria; al segle XVIII hi ha un augment molt més fort i sostingut, fins assolir els màxims en els anys 80 i 90, i retrocedir tot seguit. Les crisis d'inicis del XIX generen un nou període d'estancament que tanca tot el cicle anterior. Una evolució que, al marge del període central del segle XVII, s'assimila a l'evolució registrada a Catalunya i especialment d'aquells espais més propers a la Batllia.

4-MORTALITAT

La mortalitat és una variable demogràfica que esdevé imprescindible per a conèixer la conducta general d'una societat de l'Antic Règim³¹⁴ de la qual es poden analitzar diferents aspectes com la mortalitat adulta, la infantil, l'evolució estacional i les crisis que es generen. Una de les grans mancances dels arxius analitzats és la falta d'anotació de les causes de la mort, que només es registren en moments puntuals i casos molt específics.³¹⁵ En la mortalitat s'han de diferenciar dues vessants: la mortalitat ordinària i la catastròfica. La primera està vinculada a la pròpia vida, on el cicle natural és la mort com a fet corrent de les persones; mentre el segon cas està induït per fenòmens externs que incrementen les defuncions. La demografia de l'Antic Règim està sotmesa, de manera més o menys continuada, per la mortalitat catastròfica sota l'impacte de tres factors claus: les fams (amb crisis de subsistència periòdiques, o no); les malalties epidèmiques o endèmiques (sobretot la pesta), i les guerres o conflictes socials. Aquestes defuncions s'agrupen, sovint, sota la trilogia coneguda amb el nom de desgràcies de la mort,³¹⁶ o mortalitat catastròfica, excepcional o accidental si afegim les defuncions ocasionades per terratrèmols, inundacions i altres tragèdies col·lectives. En conjunt són un tipus de decés que dispara la sobremortalitat d'una població o territori.³¹⁷

Dins de les mortalitats catastròfiques, les fams estaven ocasionades per crisis de subsistència, relacionades amb males collites, falta d'aliments i pujades de preus; fenòmens recurrents a l'època, com el que va passar a l'entorn de 1630³¹⁸ o els repetits episodis de crisi al llarg del segle XVIII.³¹⁹

---

³¹⁴ DELILLE, G., "Dalla peste al colera: la mortalità in un villaggio del beneventano, 1600-1840", *Demografia Storica*, p. 237.

³¹⁵ No es poden determinar de forma clara les causes de la mort i establir una visió general. Aquest fet és comú als diferents arxius estudiats, on solament s'anoten algunes morts excepcionals, com ofegaments al riu, accidents o actes violents, i varien al llarg del temps i depenent del mossèn que ho redacta. A finals del segle XVIII i inicis del s. XIX es comencen a anotar causes relacionades amb malalties, però de manera puntual i fragmentada en el temps. APR, Llibre de Baptismes, Matrimonis i Defuncions, any 1687, fol. 6. En les visites o controls als arxius parroquials estudiats no es requereix aquesta informació, sinó que les obligacions se centren en anotar el notari on es rebé el testament i les obres pies i misses que ha deixat el difunt.

³¹⁶ PÉREZ MOREDA, V. *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*, p. 56-61.

³¹⁷ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 70.

³¹⁸ SALES, N., "Els segles de la Decadència. Segles XVI-XVIII", BALCELL, A., et al., *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1978, p. 314-417.

³¹⁹ Crisis de diferent intensitat a Europa cap a 1738-40, 1770 i 1789. BARDET, J-P., DUPÂQUIER, J., *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, p. 230, 277, 280 A Castella entre 1763-64, el 1789 i als anys 90. ANES, G., *Las crisis agrarias en la España moderna*, Taurus, Madrid, 1981, p. 209. Diferents crisis que es van produint al llarg del segle XVIII, amb diferent intensitat i extensió sobre el territori, i cada cop de menor magnitud. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*, p. 360-374.

Entre les malalties destacava la pesta, amb especial incidència a meitat segle XVII;³²⁰ a partir del 1700 fou cada vegada menys present, i van aparèixer altres epidèmies més localitzades geogràficament i en períodes més curts de temps,³²¹ fins a inicis del 1800, amb l'expansió general de la febre groga.³²² La darrera gran mortalitat catastròfica era la guerra, considerada generalment menys mortal que les epidèmies al produir-se de manera més puntual i derivada de l'acció humana. Tots tres factors es podien unir en algun moment determinat. Durant el període estudiat, tres episodis bèl·lics van tenir especial rellevància a la península, amb una presència destacada a la Batllia: la Guerra dels Segadors, la de Successió i la del Francès. No tots els enterraments eren causats directament per les armes, però hi tenien incidència factors derivats del conflicte.³²³ Un fet destacat és la gran repercussió que les guerres tenen en l'augment de les defuncions en algunes poblacions estudiades, tot i el problema que es deriva per la dificultat d'identificar les causes de la mort i poder-les relacionar directament amb els fenòmens vinculats a la mortalitat catastròfica.

La mortalitat ordinària és aquella que no està provocada ni desencadenada per factors externs, sinó que depèn de condicionants econòmics i biològics, es desenvolupa en absència de crisis demogràfiques i, en l'època moderna, es mantenia molt elevada com a conseqüència de la precarietat de la situació econòmica i sanitària. Dins d'aquesta cal diferenciar entre la mortalitat adulta i la infantil, els anomenats albat, considerats com la població més dèbil. Eren anotats amb aquesta terminologia els menors que havien mort sense rebre la comunió; un ventall que va dels 9 als 13 anys, segons les consideracions i informacions que se'n puguin extreure.³²⁴ Es creu que en alguns casos pot haver subregistraments d'enterraments infantils, ja que podien no pagar o ser

---

³²⁰ NADAL, J., "L'última pandèmia de pesta a Catalunya, 1650-54", *Actes del II Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, 1977, p. 19-38.

³²¹ ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII y XIX*, p. 105-108.

³²² NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX)*, p. 115.

³²³ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 71.

³²⁴ Nadal i Giralt sostenen que un albat era per designar un infant que no havia rebut la comunió, i eren menors de 12 anys. NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 3-48. Cardoso i Pérez comparteixen la mateixa idea. CARDOSO, C.F., PÉREZ, H., *Los métodos de la historia. Introducción a los problemas, métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*, p. 113. Gual troba escrits com albat criatures de fins a 13 anys. GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna*, p. 48. Gual i Millàs troben referències en què se situa l'edat en 9 anys. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 71-72. Mentre al País Valencià consideren com a límit els 11 anys. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'Antic Règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 121-122.

A Miravet, a partir de les anotacions de les partides d'inicis del segle XIX, s'anomenen albat fins als 8 anys i mig cos fins als 11; aquests darrers s'han considerat com albat, seguint la tendència general que engloba els menors de 12 anys com a infants a l'hora d'analitzar-ne la mortalitat.

més econòmics, o ser anotats en altres llibres. Gandesa és l'únic municipi on hi ha una mancança d'anotació d'albats, que no s'inicia de manera conjunta amb els adults fins al 1754.³²⁵

En general, la majoria dels veïns no morien per un dels fenòmens crítics anteriors, sinó que eren enterrats per un motiu corrent. El religiós encarregat de l'anotació no solia especificar la causa de la mort, sobretot si aquesta és per un fet natural. En el cas de la Batllia, la mancança d'aquestes anotacions,³²⁶ com ja s'ha esmentat, dificulta l'especificació de la mort d'alguns períodes i no permet copsar clarament l'impacte d'algunes malalties o crisis. El complement amb altres fonts sobre el territori permet aclarir, o suposar, les causes de la mort en diferents moments. L'interès està en poder conèixer l'evolució de la mortalitat per copsar les tendències de la població al llarg del segle XVII i XVIII, observant les xifres totals i les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, a més de l'estacionalitat i l'estudi concret de la crisi de mortalitat.

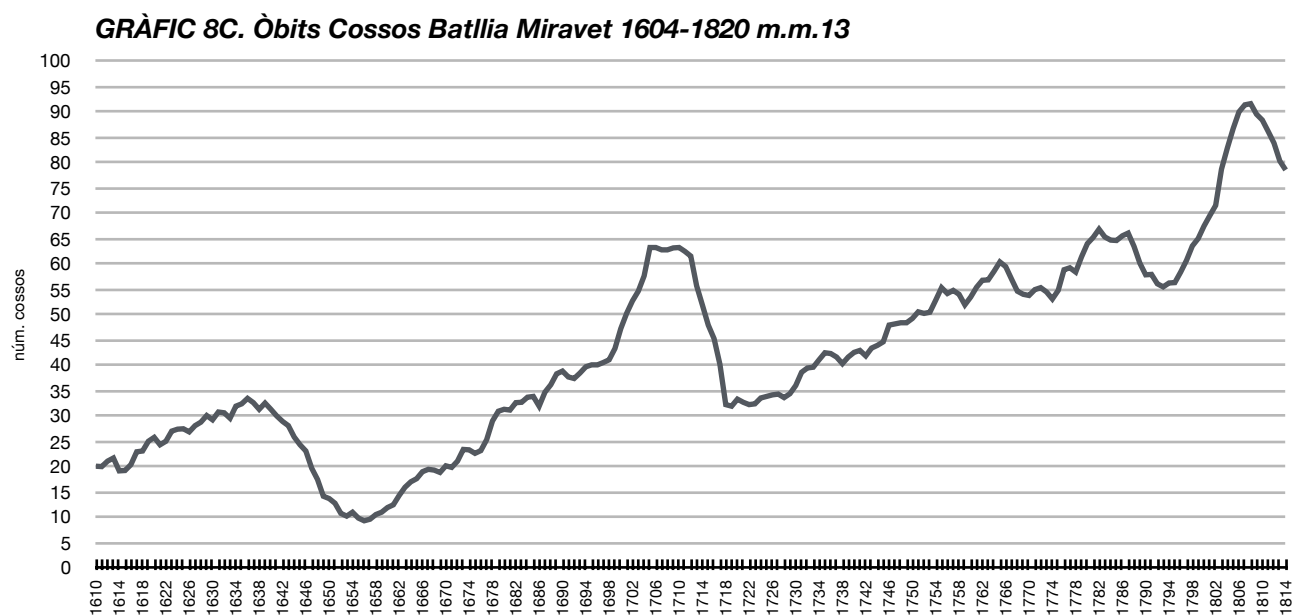
³²⁵ Els registres d'albats de Gandesa o no foren anotats o es van perdre en estar conservats en llibres separats, opció més factible.

³²⁶ El control de les defuncions, com ja s'ha dit en la nota, se centra en interessos econòmics i espirituals, especialment relacionats amb la recepció dels sagraments i els testaments. Algunes parròquies de la Batllia estaven sota jurisdicció de l'Orde de l'Hospital i no rebran visites pastorals fins la segona meitat del segle XVIII. Això podria provocar diferències en la tipologia d'anotacions de les morts respecte a altres espais de Catalunya. MUÑOZ, J.H. "Les parròquies de la Ribera d'Ebre, segons la Visita Pastoral de l'any 1638", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 16, p. 233-241. MUÑOZ, J.H. *Les parròquies de la Terra Alta a mitjans del segle XVII. La visita pastoral de l'any 1638 i l'impacte de la Guerra dels Segadors*.

4.1-EVOLUCIÓ MORTALITAT ADULTA

Durant el període estudiat, i a través de les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, es poden observar els diferents cicles de la mortalitat adulta en el conjunt de la Batllia de Miravet, que presenta una tendència ascendent, amb diferents intensitats. Els principals períodes d'augment se situen en la primera meitat del segle XVII, a partir de 1670, i al llarg del segle XVIII; destaquen les sobremortalitats extraordinàries coincidents amb dels anys de la Guerra de Successió i la Guerra del Francès, on s'assoleix el màxim de tota la sèrie. Les majors davallades de les defuncions d'adults se situen de 1645-1656, i el 1715-1719, en períodes postbèl·lics. Durant el segle XVIII, a partir de 1720, el nombre de morts té una tendència ascendent, amb alguns daltabaixos, arrossegats pels moments d'alça puntual, com el 1752, 1767 i 1782. La mitjana mòbil de 13 anys mostra com l'augment és més constant en la primera meitat del segle XVIII, mentre en la segona perd força influència pel descens de la mortalitat a l'entorn de 1773 i 1799. A inicis del segle XIX els òbits es disparen en el conjunt de la Batllia, i assoleixen el màxim entre 1809 i 1812, per després decaure.

A nivell local, durant el segle XVII, Gandesa és l'únic municipi que aporta una sèrie continuada i amb xifres importants. Encara que les dades de la resta de poblacions són escasses, es poden observar alguns períodes i analitzar la comparació amb altres espais. En les primeres dècades del 1600, com s'aprecia clarament en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, el nombre de defuncions a Gandesa creix de manera irregular. De 1616 a 1640 la mortalitat adulta augmenta un 70%. A

Miravet, fins als anys 30 el nombre de cossos també és ascendent; s'hi torna a remarcar la no total despoblació per l'expulsió dels moriscos i el ràpid repoblament. Després de 1634, les defuncions registrades a Gandesa experimenten un augment que assoleix el màxim entre 1640-44. Les actes de defuncions no ens aporten informació sobre les causes de la mort i no es poden vincular directament a un fet determinat; s'enllaça un període de creixement de la població amb moments de crisi,³²⁷ on a partir de 1640 ja es constaten elements derivats de la guerra.

GRÀFIC 9B. Òbits Cossos Gandesa 1605-1820 m.m.7

Durant la primera meitat del segle XVII aquest cicle ascendent del nombre de defuncions és coincident en la majoria de territoris, però l'interès sempre se centra en el repunt final, cap a 1650, en relació amb la pesta.³²⁸ Abans de l'esclat de la Guerra dels Segadors, entre 1629 i 1631 es produeixen nombrosos problemes de subsistència a Catalunya. Un clima nefast que va comportar una crisi agrària i alimentària, amb una pujada del preu del blat, juntament amb l'arribada de l'anomenada pesta milanesa al Principat³²⁹ (de la qual no se'n té constància a la Batllia). Elements que ajudarien a aquesta primera pujada de les defuncions d'adults. A la Pobla hi ha constància d'un

³²⁷ Com s'ha exposat referent a la natalitat, els primers anys del segle XVII serien de recuperació i augment de població, que ara arribaria al moment de la mort, tant natural com empena per les crisis que es succeiran a posterior.

³²⁸ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 73-81. Les primeres dècades del segle XVII mostren una fase d'estabilització amb alts i baixos fins al 1640, on hi ha un increment sobtat fins al 1653.

³²⁹ SALES, N. "Els segles de la Decadència. Segles XVI-XVIII", *Història de Catalunya*, vol. IV, p. 314-417. SIMON i TARRÉS, A., "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya", *Estudis d'Història Agrària*, 9 (1992), p. 157-180.

període deficient de cereals el 1628, situació que podia ser general a tota la senyoria.³³⁰ El 1631 es constata una gran sequera a Gandesa que va afectar Catalunya, València, Aragó i Castella, aportant una gran inflació i la fam a la població.³³¹ Jordi Nadal considera que la mortalitat és moderada fins el 1623 i després s'inicia un segon tram més fort, amb les crisis de 1629-31, 1640-41 i 1652-53.³³² Entre el 1628 i el 1632 a la zona de Tarragona hi ha una alta mortalitat relacionada amb les diferents crisis de subsistència del moment, que s'agreuja amb els efectes de la Guerra dels Segadors i la pesta.³³³ A Tortosa hi ha pujades en el nombre d'òbits entre 1604-05, 1621-22 i 1629-31, vinculades a epidèmies puntuals i als problemes de subsistència recurrents.³³⁴ Entre 1635 i 1637 la mortalitat torna a augmentar de manera important: un cas de paludisme i l'augment de casos de malària s'estenen per tot el territori ebrenc.³³⁵

A partir de 1640, amb l'esclat de la Guerra dels Segadors s'experimenta un important ascens del nombre de defuncions. A Gandesa s'assoleixen les xifres més altes de tot el segle entre 1640 i 1644. L'allotjament de les tropes, els enfrontaments bèl·lics i la carestia que ocasionen serien la causa d'aquesta punta.³³⁶ A Tarragona³³⁷ i Barcelona³³⁸ el període de la guerra seria el més crític de la centúria: les dues ciutats assoleixen el màxim de mortalitat en la dècada de 1640 a causa de la forta incidència militar. Aquest fet podria ser comparable a la Batllia, zona estratègica al sud de Catalunya, on els efectes bèl·lics van ser tan destacats que van destruir part de la documentació parroquial. El nombre de difunts és elevat, però no s'hi especifiquen les causes de la mort, excepte

---

³³⁰ SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluca*, p. 139-140. El 1628 es va reunir l'assemblea dels caps de casa per negociar i concertar un censal per poder adquirir els grans necessaris per a la vila. Es mostra la precària situació que s'estava vivint en aquells anys amb collites deficientes.

³³¹ “[...] la nativitat del senyor de 1631, als regnes de Catalunya, València, Aragó i Castella, fou tanta la secada de la terra que molts pocs rius duien aigua [...] Hi hagué tanta fam que una carga de blat [...] es va vendre en aquesta vila de Gandesa per 15 lliures [...] era tant gran la fam que els homes i les dones tant de bo haguessin pogut alimentar-se de garrofes [...]”. MONNER, A., *Arxiu Parroquial de Gandesa*, p. 108.

³³² NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 42. La crisi de major intensitat és la de la pesta de 1650, la resta són de magnitud inferior.

³³³ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 24-25.

³³⁴ MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, p. 24-25.

³³⁵ MUÑOZ, J.H., “La demografia dels segles XVI i XVII”. A: *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 16.

³³⁶ A Tortosa el 1640-41 també hi ha un important augment de la mortalitat associat a l'entrada dels militars, alguns dels quals ja estaven malalts abans d'arribar a la ciutat. MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, p. 47.

³³⁷ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 25.

³³⁸ ANDREU, J., SIMON, A., “Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)”, *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 136-137.

aquells resultants d'algun fet violent.³³⁹ El 1640 es registra el primer soldat mort a Gandesa; el 1642 se'n registren 5, el 1643 (any de l'ocupació de la població per les tropes castellanes) 7, i el 1646, un parell.³⁴⁰ El 1643 és l'any més crític en els registres de Gandesa, coincidint amb els episodis més violents a la zona de la Batllia.³⁴¹ A part de les defuncions ocasionades per motius violents, cal desatacar que entre 1640 i 1650, un 18% dels morts són de fora de la parròquia, dels quals un 3% serien soldats; un 10% dels difunts procedirien d'un radi de menys de 40 km, cosa que fa suposar que Gandesa va ser un pol d'atracció de refugiats a l'inici de la guerra.³⁴² Tot i tenir constància de la mort de soldats, els nombres registrats són molt escassos; segons el Dr. Onofre Català, molts dels difunts a Gandesa no van ser anotats, segurament eren soldats i els van enterrar allí on eren localitzats.³⁴³ El nombre de defuncions és elevat, però no sabem fins a quin punt representa la realitat viscuda durant la guerra. Des d'un altre punt de vista, la mancança de soldats en les anotacions parroquials permet conèixer millor l'afectació directa sobre la població, sense la distorsió que aportarien els militars.

Superat aquest punt àlgid de defuncions hi ha una davallada constant en el nombre d'enterraments a Gandesa. Les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys permeten observar clarament la gran caiguda que succeeix després de 1645. Un descens ràpid fins a 1657, moment en què s'assoleix el mínim d'òbits dels dos segles analitzats. La baixada coincideix amb una menor incidència dels enfrontaments bèl·lics i s'accelera un cop finalitzada la Guerra del Segadors.³⁴⁴ Novament els registres no ens donen informació sobre les causes de la mort i no podem apreciar els efectes reals de la pesta de 1650 a Gandesa, a la Batllia o a espais propers. Que cap mort no es vinculi directament amb l'epidèmia no vol dir que aquesta no afectés la població, però aporta la idea d'una presència menor.

---

³³⁹ En la majoria de les partides de Gandesa entre 1640 i 1650 s'especifica com a motiu de la defunció "mort natural", que no aporta cap informació sobre la causa. A més, durant aquest període no es troben morts de la mateixa família.

³⁴⁰ APG, Llibre de Defuncions, anys 1640-1646.

³⁴¹ El 1643 es produirà un important atac de les tropes castellanes a la zona de la Batllia, amb l'ocupació de Gandesa, l'atac i saqueig de pobles veïns i el fort setge al castell de Miravet. MUÑOZ, J.H., "La Guerra dels Segadors al territori de l'Ebre", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 247. La situació fou molt crítica i les cròniques del rector de Gandesa, Dr. Onofre Català, informen d'una gran mortaldat en els enfrontaments de 1643. Considera que a Batea hi van morir 400 persones, quedant-se la població en només 300 ànimes en comunió, mentre gran part de la població abandonaria Gandesa entre part de febrer i maig d'aquell any. MANYÀ, J.B., *Notes d'Història de Gandesa*, p. 140.

³⁴² El 1641 els morts procedents de fora són el 39%.

³⁴³ A Gandesa només s'enterraven aquells que morien a l'hospital, dins del poble. La resta no consta on foren soterrats. MONNER, A., *Arxiu Parroquial de Gandesa*, p. 210.

³⁴⁴ QUEROL, E., MUÑOZ, J.H., *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, p. 217-229.

Fora de Tortosa, on l'impacte sobre les defuncions és força important,³⁴⁵ no hi ha dades pròximes que mostrin la incidència de la pesta. El 1649, a Gandesa, hi ha una alça puntual en el nombre d'òbits que s'ha relacionat amb l'arribada de la malaltia al municipi,³⁴⁶ però cap document ho pot certificar. S'ha considerat que aquesta pujada de la mortalitat representaria l'arribada de l'epidèmia al territori, que accediria provinent del Regne de València i Tortosa i s'expandiria a través de Gandesa cap a l'Aragó,³⁴⁷ i també a la inversa.³⁴⁸ És estrany com un espai que es considera bàsic en la propagació de la malaltia no tingui cap font que assegurí un fort impacte de la malaltia a la zona; Garcia seria l'única població veïna a la Batllia on es tenen notícies poc contundents sobre la presència de la pesta.³⁴⁹ A partir de les dades del registre parroquial de Gandesa s'observa com el 1649 un 19% de les morts són per un fet violent i el 1650 un 30%, i entre el total d'òbits no es registren difunts d'una mateixa família que puguin mostrar una mortalitat epidèmica. L'alt nombre de causes violentes, de les quals no se n'especifica la causa, podien estar relacionades amb la presència dels soldats al territori; aquest fet fa disminuir la possibilitat de relacionar les defuncions restants amb l'epidèmia.³⁵⁰

Tant si es pot confirmar la presència de la malaltia o no, aquesta té una gran incidència a Catalunya, part de la península Ibèrica i el Mediterrani.³⁵¹ L'evolució de la mortalitat adulta, en alguns casos, pot reforçar aquest argument, com al Vallès Oriental,³⁵² el Baix Llobregat,³⁵³ la Conca,³⁵⁴

---

³⁴⁵ MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesat de 1650*, p. 79-113.

³⁴⁶ CASTELLS i CALZADA, N., "La peste de mediados del siglo XVII en Cataluña", *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, p. 108.

³⁴⁷ *Ibidem*, p. 108-109.

³⁴⁸ MAISO GONZÁLEZ, J., "La peste aragonesa de 1651-1654", *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, p. 136-143.

³⁴⁹ CAMPS i CLEMENTE, M., CAMPS i SUMARROCA, M., *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, p. 342.

³⁵⁰ Si s'extreuen les morts violentes, el total de difunts es veu reduït, i no se'n coneixen la resta de causes ja que en tots hi posa: "mort natural".

³⁵¹ NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX)*, p. 38.

³⁵² DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 93-94.

³⁵³ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 73-81.

³⁵⁴ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 11-12.

l'Urgell,³⁵⁵ Vila-seca³⁵⁶ o Caçà de la Selva i Vilafranca del Penedès,³⁵⁷ on està clar el pas de la pesta i l'afectació, assolint un màxim de defuncions entre 1650-55. A Tortosa i Ulldecona³⁵⁸ el punt àlgid està entre 1648-1649, i seguidament s'estendria cap al Camp de Tarragona³⁵⁹ i Barcelona.³⁶⁰ Com ja s'ha esmentat, la falta de fonts que confirmin la presència de la pesta a Gandesa i la Batllia no vol dir que no tingués incidència, encara que podria ser molt menor que altres espais.³⁶¹ La desorganització documental i administrativa, entre altres problemes que va ocasionar la Guerra dels Segadors, seria la causa de les limitacions de les fonts, a més del manteniment de soldats en els territoris de la senyoria un cop acabat el conflicte.³⁶² Aquestes circumstàncies poden ajudar a entendre la baixada de la mortalitat, com també succeeix a Tarragona, on hi ha un descens de les xifres que no es fiable per la mala organització documental del moment.³⁶³ Encara continua viva la idea d'una gran despoblació i abandonament de cases i terres durant el conflicte, com s'aprecia a la Pobra de Massaluca,³⁶⁴ o en municipis del Segrià;³⁶⁵ la fugida d'habitants hauria estat un fet més aviat puntual durant alguns episodis de la guerra.³⁶⁶ En general, es podria haver reduït la població, però almenys Gandesa, com ho demostra la continuïtat de les partides, no va quedar mai del tot deshabitada. En altres zones la incidència de la pesta també és menys important: a l'Alt Gaià, fora de Santa Coloma com a població més gran, la resta de municipis no presenten una alta mortalitat

---

³⁵⁵ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, Autoedició, Agramunt, 1995, p. 75-83.

³⁵⁶ FARRIOL, R., et al. *Epidèmies i demografia a Vila-seca*, Ajuntament de Vila-Seca, 1996, p. 37-44.

³⁵⁷ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 42.

³⁵⁸ MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, p. 79-113. A Tortosa hi ha un altre màxim el 1652.

³⁵⁹ CAMPS i CLEMENTE, M., CAMPS i SUMARROCA, M., *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, p. 291-294.

³⁶⁰ On arriba el 1651. BERTRÁN MOYA, J.L., *La Peste en la Barcelona de los Austrias*, Milenio, Lleida, 1996, p. 163-166.

³⁶¹ Camps Clemente i Camps Surroca en la seva obra sobre Catalunya observen com en les actuals comarques de la Ribera d'Ebre i Terra Alta (on s'ubica la Batllia) només s'hi localitza un possible cas, a Garcia, el 1650, on uns soldats moren ràpidament, en 24 h, i es vincula amb la pesta i s'envia una nota a Barcelona per informar del cas. En els arxius de Riba-roja, Rasquera i Gandesa no troben cap referència a l'epidèmia en els registres d'òbits. CAMPS i CLEMENTE, M., CAMPS i SUMARROCA, M., *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, p. 333, 342 i 389.

³⁶² ACA, Consejo de Aragón, Leg. 0239, s/n.

³⁶³ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 25.

³⁶⁴ SERRANO DAURA, J., *La Pobra de Massaluca*, p. 78. “[...] falten molts naturals, així per haver-se mort, com també per haver-se'n anat de dita vila [...]”.

³⁶⁵ PUJOL BALLESTÉ, J., “Poblament i despoblament al Segrià al segle XVII. Les parròquies d'Aitona, Almatret, Seròs i Sudanel”, *Pedralbes*, 32, p. 253-254. La vila de Seròs estarà despoblada entre 1640 i 1652.

³⁶⁶ MANYÀ, J.B. *Notes d'història de Gandesa*, p. 140.

durant l'epidèmia i moments posteriors per una possible falta d'habitants.³⁶⁷ A Olesa de Montserrat, en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, l'impacte de Guerra dels Segadors en el nombre d'òbits és més important que el de la pesta,³⁶⁸ moment en què ja s'inicia una caiguda, igual que a Gandesa. Les conseqüències de la guerra poden modificar les repercussions totals de l'epidèmia posterior, ja sigui per falta d'habitants o mancança de registres.

Superat el període de crisi, totes les poblacions esmentades experimenten una baixada de les defuncions. A Gandesa ja s'ha vist com aquesta s'inicia el 1645 i assoleix el seu mínim el 1657. La curiositat del cas és la gran davallada que es registra, assolint els nivells més baixos de tot el període estudiat i sense tornar a assolir xifres similars a la primera meitat del segle XVII fins a l'esclat de la Guerra de Successió. La pèrdua de població pot ajudar a aquest descens acusat del nombre d'òbits,³⁶⁹ que coincideix amb una baixada de matrimonis i baptismes. El cas seria similar a Tarragona, on les dades no són del tot fidedignes a causa del desordre i buits en les partides;³⁷⁰ mentre en altres zones, com el Baix Llobregat, la caiguda és un retorn a la mortalitat amb valors similars als d'abans de la guerra i la pesta.³⁷¹ També es considera que després d'una pesta la mortalitat disminueix perquè s'han eliminat els més dèbils i els supervivents tenen més recursos, són més forts i tenen millors defenses.³⁷² A partir de 1658 el nombre de defuncions va ascendint a Gandesa, en una lleugera recuperació de la població, però a partir de 1665 s'estanca amb tendència a la baixa. Entre el 1671 i el 1674 es considera que hi ha una forta depressió, ocasionada per l'allotjament i manteniment de les tropes castellanques al territori i els problemes derivats que ocasionen sobre els municipis, fet que va fomentar una nova despoblació i abandonament de propietats.³⁷³ A Miravet els registres d'enterraments s'inicien als anys 70 amb xifres força estables i paregudes a les de l'inici del segle. La població s'hauria començat a recuperar i les defuncions també s'anirien estabilitzant, agreujades en alguns moments per les dificultats de la postguerra. A Vilalba les defuncions també estan força estables fins a finals dels anys 90. A Rasquera hi ha un

---

³⁶⁷ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 21.

³⁶⁸ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-193*, p. 218-219.

³⁶⁹ MANYÀ, J.B., *Notes d'Història de Gandesa*, p. 140. MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 210.

³⁷⁰ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 25-26 i 198.

³⁷¹ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 73-81.

³⁷² NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 47-56.

³⁷³ MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 227.

moviment ascendent; mentre a Caseres hi ha un lleuger descens fins a principis del segle XVIII, tal com s'aprecia en les mitjanes mòbils de 13 anys. Al marge d'aquest últim cas, totes les poblacions estudiades viuen un repunt de les defuncions a partir dels anys 80 i 90; l'augment podria estar vinculat amb els efectes de la plaga de llagosta de 1686-1688,³⁷⁴ que feu acte de presència a l'Ebre descendint per l'Aragó, arribant a Tortosa,³⁷⁵ i expandint-se per Catalunya, on també es relaciona amb alguns increments de la mortalitat.³⁷⁶ La darrera dècada del segle XVII és un període on les defuncions tenen un ascens generalitzat, amb un creixement de la població i dificultats puntuals amb males collites i pujades de preus,³⁷⁷ a banda d'altres consideracions;³⁷⁸ un moviment a l'alça que enllaça directament amb els efectes de la Guerra de Successió.

Es pot suposar que degut al l'esclat de la guerra es genera un ascens de les defuncions al conjunt de la Batllia, que té el seu màxim a l'entorn de 1706. A nivell municipal, totes les parròquies presenten alguna alça destacada en aquest període: Gandesa 1708 i 1710; Miravet 1706 i 1710; Rasquera 1708; Vilalba 1708 i 1711; Caseres 1706. Les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys permeten copsar com a Gandesa i Vilalba l'augment dels òbits és molt més fort; s'inicia el 1706 amb les primeres ocupacions militars importants i s'allarga fins al 1711, quan finalitzen els enfrontaments al territori.³⁷⁹ A Vilalba la sobremortalitat és la més elevada de tot el període estudiat, ajudada pel repunt final causat per un brot de pesta el 1711.³⁸⁰ A Gandesa les xifres són similars a les registrades durant la Guerra dels Segadors, amb un nombre de defuncions que no es tornarà a assolir fins als anys 80 del segle XVIII.³⁸¹ Durant aquest període hi ha una caiguda dels baptismes i dels matrimonis en el conjunt de la Batllia, que demostra un nou trasbals sobre la població vinculat amb

---

³⁷⁴ CATALÀ i ROCA, P., *La plaga de llagosta a Catalunya (1686-1688)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1987, p. 11-61.

³⁷⁵ MUÑOZ, J.H., "Les calamitats naturals: riuades, sequeres i plagues", SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (ed.), *Història de les Terres de l'Ebre, Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 268.

³⁷⁶ DANTÍ, J., *Granollers i la seva comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*, p. 40. GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'edat moderna (Rocafort de Queralt s.XVI-XVIII)*, p. 37.

³⁷⁷ NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XIX)*, p. 25-27.

³⁷⁸ Es considera que l'augment de les defuncions es pot deure a un perfeccionament en l'anotació de les partides. EIRAS, A., *La población de Galicia 1700-1860*, p. 78.

³⁷⁹ ESPINO, A., "La Guerra de Successió", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 271-285.

³⁸⁰ El 1711 moren a Vilalba més de 80 adults. L'alta mortalitat es relaciona directament per l'episodi de pesta. MONNER, A., *Curiositats i episodis de la història de Vilalba dels Arcs*, p. 186.

³⁸¹ No existeixen referències sobre la presència del brot de pesta de Vilalba a Gandesa, però és molt possible que l'alça de defuncions el 1711 en els dos municipis sigui per l'efecte sumatori de la malaltia i d'altres problemes derivats de la guerra.

els incidents militars. La situació és comparable a la registrada al País Valencià, on la crisi de població entre 1706 i 1708 és un dels pitjors episodis de l'època moderna.³⁸² A Miravet, Rasquera i Caseres la mortalitat durant aquests anys no és tan elevada, possiblement per una menor incidència militar sobre els habitants,³⁸³ a diferència del que es registra a Gandesa i Vilalba.³⁸⁴ En aquests anys s'anoten en algunes partides la defunció de soldats, relacionades amb algun episodi violent, però sempre són casos puntuals. A Vilalba és on hi ha més soldats morts entre 1706 i 17014, amb un total de 12.³⁸⁵ L'ocupació militar, els enfrontaments i els morts a l'hospital del municipi ajuden a l'alta concentració de soldats enterrats a Vilalba, que no consten en altres arxius. Com en l'anterior guerra hem de suposar que la majoria de soldats morts en diferents batalles eren enterrats allí on morien i sense un ofici religiós personalitzat.³⁸⁶

GRÀFIC 8B. Òbits Cossos Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

³⁸² A València, la crisi de població és especialment greu entre el 1706 i el 1708, amb un dels pitjors episodis de l'època moderna. BERNAT MARTÍ, J.S., BADENES MARTÍN, M.A., "Cronología, intensidad y extensión de las crisis demográficas en el País Valencià (siglos XVII-XIX)", PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudios sobre la población del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 547-548.

³⁸³ El castell de Miravet continua sent una posició estratègica important durant aquesta guerra, però els canvis en la tipologia dels enfrontaments i una menor incidència directa sobre els habitants pot ser la causa d'una mortalitat menys intensa, a més de la manca d'enterraments de soldats en el registre. De tota manera, els enfrontaments i la conquesta de les places fortes seran constants entre 1706 i 1711 a la zona de l'Ebre. ESPINO, A., "La Guerra dels Segadors", *Història de les Terres de l'Ebre*, p. 275-282.

³⁸⁴ MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 237-243.

³⁸⁵ APVA, *Llibre de Defuncions*, anys 1706-1714.

³⁸⁶ MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 210.

El pas de la guerra crea un augment de la mortalitat generalitzat a tota la península Ibèrica, amb diferents màxims segons l'espai i l'evolució del conflicte. La intensitat en el nombre de defuncions també és desigual i, com s'ha vist, pot estar influenciada per motius diversos, com la magnitud dels enfrontaments, les caresties, la proliferació malalties, o fins i tot mancances documentals, amb subenregistraments o fugida de part de la població. Al centre peninsular les puntes de sobremortalitat es concentren entre 1704-05, anys d'intenses campanyes militars,³⁸⁷ i es repeteixen amb menor força entre 1709-11 per una epidèmia general i males collites,³⁸⁸ fet que es pot relacionar amb el cas de Vilalba. En espais veïns a la Batllia, com el Baix Ebre i Montsià, els anys més crítics es localitzen entre 1706-08, on es considera que la situació bèl·lica va afavorir la subalimentació i l'expansió de malalties;³⁸⁹ Tortosa, com a centre estratègic, va ser la població més afectada en aquest procés.³⁹⁰ Aquests anys també són els més crítics a Reus,³⁹¹ la Conca³⁹² o altres espais propers.³⁹³ A Reus la major mortalitat es produeix el 1708 i 1710, i a Rocafort de Queralt els anys crítics s'allarguen fins al 1715. La crisi és més o menys extensa en el temps influïda per l'efecte dels factors adversos ja esmentats, però com més ens aproximem a Barcelona, darrer reducte de la guerra fins al 1714, la major mortalitat també es concentra més tard. A Olesa de Montserrat l'episodi amb més defuncions és el 1711, però l'alt nombre de morts s'allarga fins al 1714,³⁹⁴ any que també és el més crític a Vilanova i la Geltrú, juntament amb el 1710.³⁹⁵ En global es considera que l'impacte de la Guerra de Successió no és especialment exagerat a Catalunya en

---

³⁸⁷ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior siglos XVI-XIX*, p. 330-331.

³⁸⁸ *Ibidem*, p. 331-334.

³⁸⁹ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42.

³⁹⁰ El cas de Tortosa es podria comparar amb Gandesa, sent els dos municipis punts estratègics durant la guerra i amb major nombre de població en el seu espai de referència, tot i que hi ha grans diferències, perquè Tortosa és una ciutat amb un pes remarcable i posicions destacades sobre l'Ebre, amb el castell de la Suda, les muralles, el pas del riu, etc., mentre Gandesa és una població gran i el centre administratiu de la Batllia.

³⁹¹ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'Època Moderna*, p. 87.

³⁹² GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 40.

³⁹³ GRAU i PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, p. 43. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 107-109.

³⁹⁴ MILLÀS i CASTELLVÍ, C. *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 214-219.

³⁹⁵ El 1714 es produeix un setge sobre la població. MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 53.

relació amb altres moments on hi ha una alça de la mortalitat,³⁹⁶ amb episodis més aviat puntuals en poblacions on s'hi concentra una major afectació.³⁹⁷

Després de la guerra, el nombre de defuncions d'adults a la Batllia experimenta una caiguda considerable: es retorna a xifres mitjanes del segle XVII. A Miravet, on la pujada durant la guerra ha estat inferior que a la resta de poblacions, la caiguda és menys exagerada. Aquest període no és gaire donat a interpretacions, essent un lapse entre el final de la guerra i la posterior recuperació de la població, amb l'arribada d'alguns episodis momentanis de mortalitat elevada.³⁹⁸ Posteriorment, superats els anys 20 del segle XVIII, el nombre de defuncions comença a créixer amb l'augment demogràfic generalitzat, mostrant dos períodes diferenciats entre la primera i segona meitat de la centúria. Entre 1720 i 1755 el nombre de defuncions experimenta un ascens regular en el conjunt de la Batllia, tal com es pot apreciar en la tendència a l'alça de les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys. A Gandesa, Vilalba i Caseres els enterraments d'adults es doblen en aquest període, i a Rasquera es multipliquen per 5. Una pujada gradual i sostinguda que no presenta cotes de sobremortalitat destacades, que es pot relacionar amb la recuperació de la població. A Miravet, en canvi, l'evolució de la mortalitat en la primera meitat del segle XVIII presenta més oscil·lacions, amb pujades el 1738 i 1749, i una caiguda el 1744, fent que la mortalitat, a partir de les mitjanes de 13 anys, només augmenti un 25%. En la segona meitat del segle les defuncions segueixen augmentant, però de manera més irregular; en el conjunt de la Batllia destaquen les alces puntuals de 1767 i 1782 i les caigudes de 1773 i 1799, fent que el continuat creixement de la mortalitat sigui menor que en la primera meitat del segle. En els diferents municipis aquesta tendència presenta algunes irregularitats: mentre a Miravet augmenta un 70%, i a Caseres un 50%, a Gandesa es queda en un 15% i a Vilalba en un 8%. Tot i aquests matisos puntuals, la mortalitat adulta de la Batllia creix amb més força fins al 1750, i posteriorment perd intensitat ajudada per períodes a la baixa. Com que l'evolució és ascendent, en la segona meitat del segle XVIII la línia evolutiva presenta més oscil·lacions que trenquen la regularitat anterior.

---

³⁹⁶ *Ibidem*.

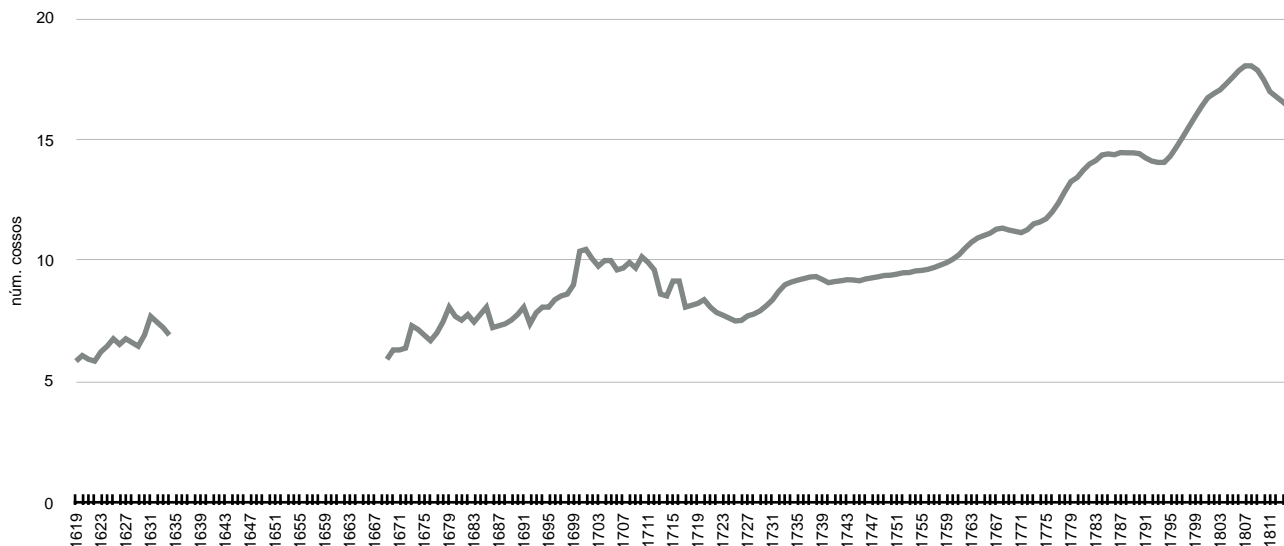
³⁹⁷ A la Batllia es pot veure com Gandesa i Vilalba estan per sobre de les altres poblacions. A Tortosa succeeix un cas similar, i a Olesa es considera que l'afectació sobre les defuncions és molt superior a la mitjana catalana. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 219.

³⁹⁸ GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'edat moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 40.

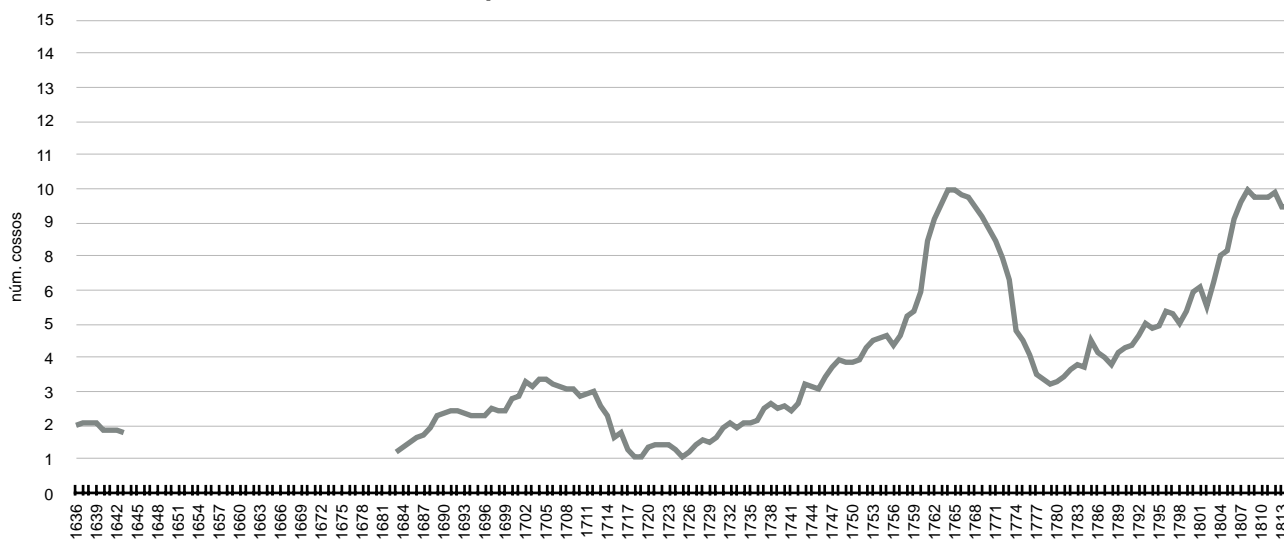
GRÀFIC 9C. Òbits Cossos Gandesa 1605-1820 m.m.13

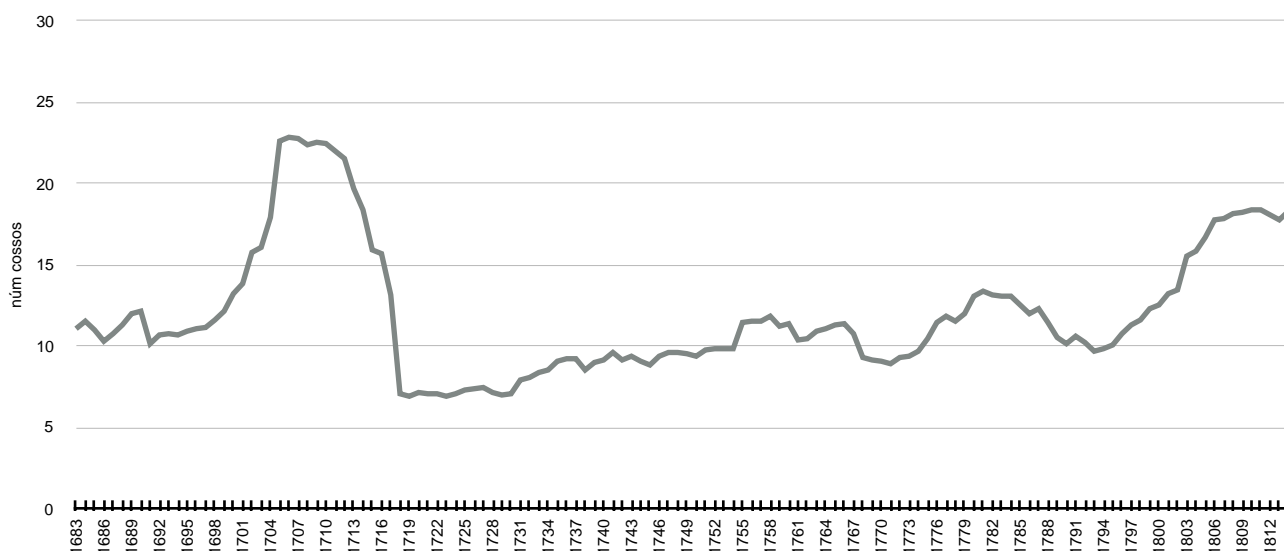
GRÀFIC 10C. Òbits Cossos Miravet 1613-1820 m.m.13

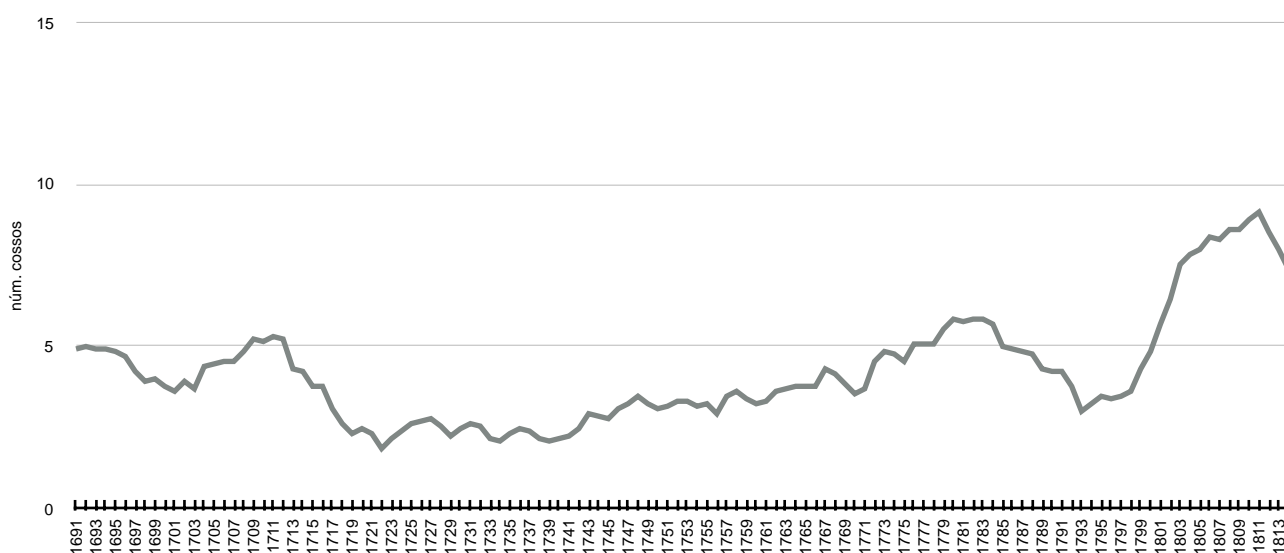
GRÀFIC 11C. Òbits Cossos Rasquera 1630-1649 i 1683-1820 m.m. 13

GRÀFIC 12C. Òbits Cossos Vilalba 1677-1820 m.m.13

GRÀFIC 13C. Òbits Cossos Caseres 1685-1820 m.m.13

Rasquera presenta un fet diferenciati en aquesta tònica lineal de la mortalitat, ja que el 1767 experimenta una punta de sobremortalitat extraordinària. A l'entorn d'aquest any les defuncions d'adults també són elevades i això ajuda a la forta pujada del nombre de morts, amb l'ascens més destacat de tot el període, i amb gran incidència en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys. Al voltant de 1764-65 es registra una alça destacada en les defuncions en molts indrets de Catalunya, que es relacionaria amb el que succeeix a Rasquera, encara que cap font pot establir un lligam directe. A Barcelona es registra una crisi de subsistència,³⁹⁹ amb una mancança de blat seguida d'una pujada

³⁹⁹ SIMON i TARRÉS, A., "Barcelona i Catalunya durant la crisi de subsistències de 1763-1764", *Quaderns d'Història*, 1 (1995), p. 95-106.

de preus, fet que també faria augmentar el nombre d'òbits a Montblanc en aquests anys.⁴⁰⁰ Es considera que aquesta crisi s'allargaria fins al 1768, com succeeix a Reus,⁴⁰¹ a Igualada,⁴⁰² o al Bages.⁴⁰³ En els altres municipis de la Batllia hi ha alguna punta de mortalitat durant els anys 60, però no són prou destacades. Al sud de l'Ebre també es registra un episodi de pigota el 1762,⁴⁰⁴ i el 1765-66 una important gelada;⁴⁰⁵ fenòmens que ajudarien a agreujar aquesta alta mortalitat focalitzada a Rasquera a l'entorn de 1767. La mortalitat es concentra en el mes de gener, quan hi ha la meitat de les morts, i s'hi podria sumar un episodi de carestia o alguna una epidèmia concreta per l'alta afectació que té aquest mes també en els albats.⁴⁰⁶ Al llarg del segle XVIII les crisis són més nombroses, però amb una afectació menor, fet que ajuda que la població pugui anar creixent al llarg del segle.⁴⁰⁷ A la zona del Baix Ebre i Montsià se succeeixen diferents períodes crítics amb epidèmies, males collites i caigudes de preus cap al 1720, 1740, 1760 i 1780,⁴⁰⁸ quasi els mateixos que a Girona.⁴⁰⁹ Aquests es veuen reflectits amb diferent incidència als pobles de la Batllia, amb les alces de 1753, 61, 83 i 93 de Gandesa, de 1776 a Miravet o de 1749 i 91 a Rasquera.

El resultat final de tot el segle XVIII en el nombre de defuncions d'adults és d'ascens general, doblant el nombre inicial de defuncions en el conjunt de la Batllia. Tal com s'aprecia en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, és una pujada força constant, amb alguns punts més elevats i d'altres de lleuger descens, petits episodis que no fragmenten la tònica d'augment. Destaca la caiguda que es produeix en els anys 90, on es considera que els nascuts en el període anterior han arribat a l'edat

---

⁴⁰⁰ GRAU i PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, p. 58.

⁴⁰¹ MORELL i TORREDEMÉ, J. *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'Època Moderna*, p. 88-89.

⁴⁰² MARFANY, J., "Las crisis de mortalidad en una comunidad catalana, Igualada, 1680-1819", *Revista de Demografia Històrica*, 23, vol. II (2005), p. 13-42.

⁴⁰³ FERRER, Ll., "Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)", *Dovella*, 92 (2006), p. 17-26.

⁴⁰⁴ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42-43.

⁴⁰⁵ MIRAVALL, R., *Flagells naturals sobre Tortosa*. p. 60.

⁴⁰⁶ En els mesos d'hivern, si les collites havien estat dolentes se solia accentuar la carestia i falta d'aliments. Alhora, són mesos en què es concentra la proliferació de malalties de tipus pulmonar. Al gener hi ha 11 morts cossos i 11 albats, però la diferència està en què les defuncions infantils no creixen més i les adultes sí, creant aquesta alça destacada.

⁴⁰⁷ SIMON i TARRÉS, A., "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, 10, p. 233-234.

⁴⁰⁸ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42-43.

⁴⁰⁹ ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, p. 103. Anys crítics a Girona: 1731, 1742, 1750, 1760 i 1780.

adulta i es troben menys afectats per la crisi de mortalitat, amb unes possibles millores en la supervivència.⁴¹⁰ La baixada també ve donada després d'assolir-se el màxim del segle (deixant a part la Guerra de Successió i la punta de Rasquera del 1767) a inicis dels anys 80, fenomen similar al que es localitza a la Conca.⁴¹¹ Aquesta tendència descendent en la darrera dècada del segle XVIII contrasta amb les darreres alces que es donen a Catalunya per al 1793-95,⁴¹² i la crisi d'aquests anys vinculada amb la manca de cereals.⁴¹³ En aquests anys als pobles de la Batllia es produeix una pujada de la mortalitat adulta el 1793, que no trenca l'evolució a la baixa que s'observen en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys; la crisi té els seus efectes però no amb una sobremortalitat prou destacada en contrast amb els anys 80 i la tendència descendent del moment que culmina amb un mínim el 1796.

Abans d'iniciar-se el segle XIX, la situació seria cada cop més crítica, amb gelades, riuades excepcionals i males collites a tota la zona de l'Ebre⁴¹⁴ que faran que la mortalitat torni a augmentar a partir de 1797. Amb l'entrada al nou segle es localitzen els màxims de tot el període: a Gandesa el 1804 i 1811; a Miravet el 1804 i 1813; a Rasquera el 1812; a Vilalba el 1809, i a Caseres el 1809. El mateix succeeix a Catalunya,⁴¹⁵ on entre 1803 i 1805 hi ha un període generalitzat de crisi, amb la proliferació de malalties, falta d'aliments i pujada de preus,⁴¹⁶ que empitjora amb l'esclat de la Guerra del Francès. En aquests anys hi hagué una epidèmia de febre groga que s'escampà per diferents parts de la península Ibèrica i que va arribar als pobles de la Batllia, encara que en

---

⁴¹⁰ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'època moderna*, p. 91.

⁴¹¹ GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'edat moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 42. Grau i PUJOL, J.M.T. *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, p. 44.

⁴¹² NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 77-88.

⁴¹³ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España interior. Siglos XVI-XIX*, p. 370.

⁴¹⁴ MUÑOZ, J-H., "Les calamitats naturals: riuades, sequeres i plagues", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 266-268.

⁴¹⁵ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 77-88. Localitza les puntes de sobremortalitat entre 1801-02 i 1809-12. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 222. Dona el màxim per Olesa el 1807. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 12, 21 i 29. En la dècada 1801-1810 les defuncions augmenten considerablement. GÜELL, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 17-162. Entre 1802 i 1803 hi ha un repunt de la mortalitat per rebrots epidèmics a les poblacions del Camp de Tarragona, i el 1809 hi ha el màxim de defuncions, seguit de 1812.

⁴¹⁶ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 130.

desconeixem la intensitat en la totalitat de l'espai.⁴¹⁷ Finalment s'hi ha de sumar l'ocupació de les tropes franceses i els enfrontaments militars sobre el territori. La conflictivitat més important s'estendrà entre 1808 i 1811 a tota la zona de l'Ebre,⁴¹⁸ i va continuar amb la incorporació de Catalunya a França el 1812.⁴¹⁹ Als fets bèl·lics s'hi hauria de sumar l'escassetat recurrent, amb la pèrdua de collites, la destrucció de les propietats, la fam, la fugida de població i la continua proliferació de malalties.⁴²⁰ Tot això ajudarà a assolir els punts màxims de defuncions descrits. Posteriorment a aquesta taxa hi ha un descens força marcat, per una possible estabilització després de la crisi inicial, encara que les mancances de subsistències semblen perdurar després de la guerra.⁴²¹ Es finalitza un període a l'alça de les defuncions d'adults que és força constant des de la segona meitat del segle XVII, que s'emmarca dins de la tendència catalana lligada al creixement de la població.⁴²²

En general s'observa com la mortalitat adulta de la Batllia de Miravet en la primera meitat del segle XVII va a l'alça; assoleix el seu màxim coincidint amb els anys de la Guerra dels Segadors, com a Tarragona,⁴²³ on també coincideix amb un descens posterior durant el període de la pesta, o el cas d'Olesa de Montserrat, on l'impacte de la guerra és major que els efectes de l'epidèmia.⁴²⁴ Posteriorment els òbits augmenten fins assolir unes elevades cotes durant el període de la Guerra de

---

⁴¹⁷ APVA, Llibre de Defuncions, fol. 129 i 130. A Vilalba, en els morts de setembre i octubre de 1806 s'especifica que "murio de viruela".

A Miravet es coneixen els episodis de 1805 i 1805. VINAIXA, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVII*, p. 138-139). Es fa evident que des d'aquesta població s'estendrien als nuclis veïns, coneixent-ne l'extensió peninsular.

⁴¹⁸ SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., "La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre (1808-1814)", *200 anys de la fi de la Guerra del francès a les Terres de l'Ebre*, p. 79-88.

⁴¹⁹ VINAIXA, J.R., "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 105-108.

⁴²⁰ CANALES GILI, E., "El impacto demográfico de la Guerra de la Independencia", *Segon Congrés Recerques, Enfrontaments Civils: Postguerres i Reconstruccions*, Lleida, 2002, p. 283-299. A l'interior peninsular aquests dos anys també són els més crítics. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España interior. Siglos XVI-XIX*, p. 376.

⁴²¹ ARDIT, M., BALCELLS, A., SALES, N., *Història dels Països Catalans*, Salvat, Barcelona, 1978, p. 167.

⁴²² SIMON i TARRÉS, A., "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, 10, p. 233-234.

⁴²³ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 25.

⁴²⁴ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 218-219.

Successió, amb una intensitat similar a la del País Valencià⁴²⁵ i la zona sud de l'Ebre;⁴²⁶ espais on els enfrontaments tenen una gran incidència. Aquesta alça coincideix en el temps amb Reus⁴²⁷ i municipis de la Conca.⁴²⁸ A partir de 1720 la tendència de la mortalitat de la Batllia és de clar augment, amb un major creixement en la primera meitat del segle, que se suavitzava a partir de 1750 pels diferents daltabaixos. Una evolució que s'aproxima a la del Baix Ebre i Montsià,⁴²⁹ que és més irregular en la segona part de la centúria, però que està dins de la tònica general de creixement de la població a Catalunya. A inicis del segle XIX s'assoleix l'últim període de sobremortalitat, coincidint amb la proliferació de malalties i les repercussions de la Guerra del Francès, com passa a Tarragona,⁴³⁰ la Conca,⁴³¹ o Olesa,⁴³² que evolucionen de forma similar a la Batllia.

---

⁴²⁵ BERNAT MARTI, J.S., BADENES MARTÍN, M.A., "Cronología, intensidad y extensión de las crisis demográficas en el País Valencià (siglos XVII -XIX)", *Estudis sobre la població del País Valencià*, p. 547-548.

⁴²⁶ FABREGAT GÁLGERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42-43.

⁴²⁷ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'Època Moderna*, p. 87.

⁴²⁸ GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 40. GRAU i PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, p. 43. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 107-109.

⁴²⁹ FABREGAT GÁLGERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42-43).

⁴³⁰ GÜELL, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 17-162.

⁴³¹ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 12, 21 i 29.

⁴³² MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 222.

4.2-EVOLUCIÓ MORTALITAT INFANTIL

La mortalitat infantil, tot i comprendre una franja curta d'edat,⁴³³ representa de mitjana la meitat dels enterraments. L'alt nombre d'albats difunts, que es produïen a l'època, tenen un gran pes en l'anàlisi demogràfica de la població de l'Antic Règim. En el conjunt de la Batllia, el percentatge per a tot el segle XVIII fins al 1820 és del 50,12%; un volum coincident amb Europa.⁴³⁴ Al llarg de la centúria va en augment: entre 1700-1750 representen el 49,45% i de 1751 a 1820 pugen al 52,45%, xifres similars a les registrades a Catalunya.⁴³⁵ A Miravet i Rasquera en aquest darrer període arriben a superar el 56%; només a Vilalba hi ha un descens, quedant-se per sota del 44%. Es demostra que els albats tenen un pes destacat en el conjunt de poblacions i és important entendre'n l'evolució. En la majoria de casos és complicat trobar els factors directes que l'afecten; eren inscrits en unes partides de redactat més curt que donen una informació molt menor que en els adults, ja que tenien un menor interès econòmic per al rector.⁴³⁶

TAULA 5A. Proporció d'albats/de cossos per municipis

ANYS	MIRAVET		GANDESA		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
	ALBATS	COSSOS	ALBATS	COSSOS	ALBATS	COSSOS	ALBATS	COSSOS	ALBATS	COSSOS
1700-1820	50,13	49,87	-	-	54,21	45,79	47,02	52,98	49,12	50,88
1700-1750	43,58	56,42	-	-	59,41	40,59	50,29	49,71	44,52	55,48
1751-1820	56,57	43,43	52,41	47,59	56,27	43,73	43,60	56,40	53,40	46,60

⁴³³ Veure nota 324.

⁴³⁴ Goubert dona per a la França del segle XVIII un percentatge del 50%. GOUBERT, P., *El Antiguo Régimen*, Siglo XXI, Madrid, 1979, p. 77. El mateix s'estima per a l'interior de la península ibèrica. PÉREZ MOREDA, P., *Las crisis de mortalidad en la España interior (siglos XVI-XIX)*, p. 161.

⁴³⁵ Tant a l'Urgell com a Olesa es constata que al segle XVIII domina la mortalitat infantil, i supera el 50%. PLANES, J.M., *Demografia i societat a Tàrraga durant l'Antic Règim*, p. 158-161. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 230-231. El mateix succeeix a Rocafort de Queralt, on s'arriben a registrar anys amb percentatges superiors al 75% al llarg del segle XVIII. GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 49-52. A la plana de la Galera i el Perelló (el Montsià i Baix Ebre) hi ha parròquies que presenten un percentatge superior al 60% entre 1701 i 1800; però, en general, la mitjana està en el 53%, i només Ulldecona presenta xifres inferiors. FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 35.

⁴³⁶ En les defuncions dels cossos hi ha un especial interès per deixar anotat on s'ha dipositat el testament, a més que l'enterrament d'un adult paga drets de preu superior a un albat.

TAULA 5B. Proporció d'albats/de cossos a la Batllia de Miravet

ANYS	BATLLIA MIRAVET	
Mitjana %	ALBATS	COSSOS
1700-1820	50,12	49,88
1700-1750	49,45	50,55
1751-1820	52,45	47,55

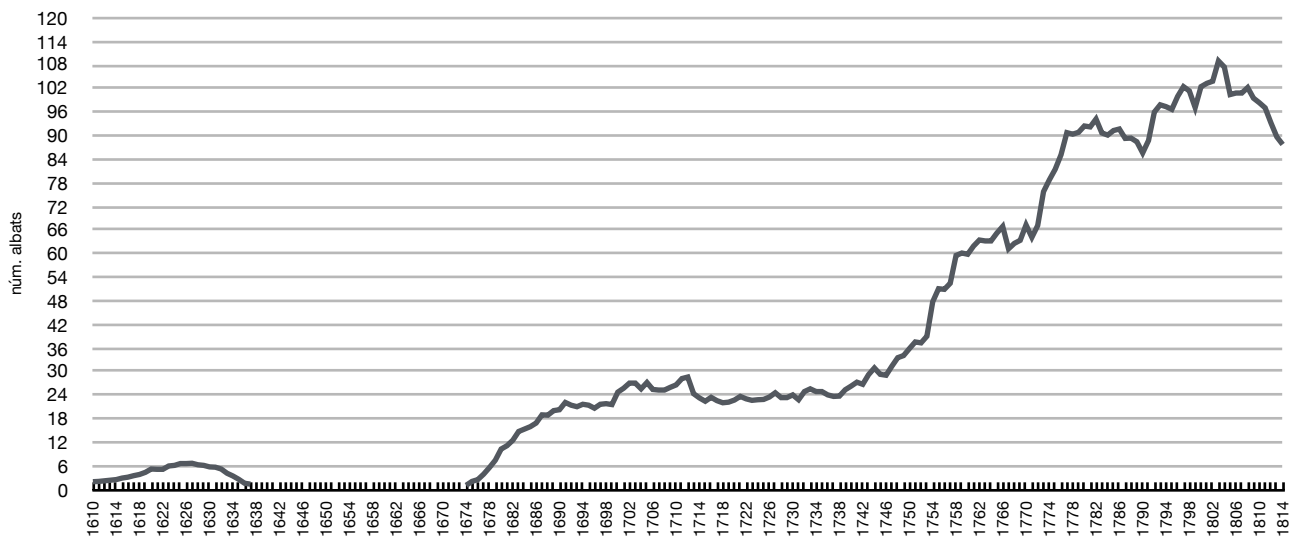
En les defuncions d'infants pràcticament no hi ha dades relatives al segle XVII, ateses les limitacions dels arxius conservats, que s'inicien a finals del segle. Al registre parroquial de Gandesa els albats no s'hi apunten fins al 1754, fet que presenta una gran mancança si considerem el pes d'aquesta població. Tot això no permet aprofundir en l'evolució de la mortalitat infantil al llarg del segle XVII i no podem comparar els efectes de la guerra, les epidèmies o les crisi de subsistència d'aquell període amb les que es produiran en temps posteriors. Aquestes limitacions solen donar-se en els arxius al llarg del segle XVII, ja que molts no comencen les anotacions fins a mitjan d'aquesta centúria,⁴³⁷ alguns es van perdre durant la Guerra dels Segadors o es recopilaven en llibres separats que no s'han conservat.⁴³⁸

La tendència de la mortalitat infantil a la Batllia, a través de la mitjana mòbil de 13 anys, permet observar com la primera meitat del segle XVIII és un període estable sense oscil·lacions, que a partir de 1750 augmenta de manera continuada fins al segle XIX, multiplicant per 3 les xifres inicials. El fort creixement està influït per la incorporació de les dades de Gandesa, però l'augment general ve donat per les puntes de sobremortalitat dels anys 1760, 1779, 1792, 1798, 1806 i 1809. Aquestes ajuden a incrementar les defuncions en un ritme continuat, que retrocedeix a l'entorn de 1768 i 1787, com es veu clarament en la mitjana de 7 anys del conjunt de la Batllia. A Gandesa les dades són insuficients per poder apreciar aquests dos cicles, però l'evolució de la segona meitat del segle XVIII és a l'alça. Els moments en què la mortalitat infantil augmenta amb més intensitat, fora d'aquesta tònica d'estabilitat, es localitzen a Rasquera i Vilalba durant els anys de la Guerra de Successió, i a Miravet entre 1778 i 1786. A Miravet, Rasquera i Vilalba les defuncions tornen a remuntar amb força a l'inici del segle XIX, per després tornar a caure; mentre a Gandesa i Caseres aquest ascens no es produeix.

⁴³⁷ A la Conca de Barberà no hi ha xifres d'albats anteriors a 1650. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 10-11.

⁴³⁸ Aquest fet podria ser el que succeiria a Gandesa: anotats en llibres separats que s'han perdut.

GRÀFIC 14C. Òbits Albats Batllia Miravet 1604-1820 m.m.13

A partir de les dades disponibles, a finals del segle XVII hi ha un augment en el nombre de defuncions infantils que s'estén del 1680 fins a inicis del XVIII. Miravet és el municipi on hi ha una major pujada en aquest període, encara que als anys 90 hi ha un cert estancament. A Rasquera, Vilalba i Caseres el creixement és menys intens, amb un moment d'estabilitat entre els anys 80 i 90.⁴³⁹ Entre 1704 i 1710 hi ha un nou augment en les defuncions d'albats, amb diferents moments d'alta mortalitat segons cada parròquia. A Vilalba hi ha una alça destacada el 1708 que coincideix amb l'alta mortalitat d'adults. Aquestes xifres elevades de defuncions van associades als efectes de la Guerra de Successió⁴⁴⁰ i repercuteixen amb major incidència en els anys més conflictius, com al Baix Ebre i Montsià.⁴⁴¹ Després el nombre d'albats retorna a xifres anteriors, excepte a Miravet, on el descens és més marcat. El final dels enfrontaments, la davallada de la població i la natalitat ajuden a entendre aquesta caiguda.

Sobrepasat aquest període, a nivell local, s'observa com a Miravet hi ha una petita recuperació i estabilitat en les morts d'infants cap als anys 20 i 30, moment en què es comença a recuperar el nombre d'habitants i els baptismes augmenten i, per tant, és normal que trobem un major nombre

⁴³⁹ A l'Alt Gaià i la plataforma segarrenca als anys 80 hi ha un petit estancament en el nombre d'albats, i posteriorment va en augment destacant el primer decenni del segle XVIII, moment en què també hi ha una alta mortalitat a la Conca. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 10-11, 19-20, 27-28.

⁴⁴⁰ PLA ALBEROLA, P.J., "Hambre, peste y guerra: los embates de la muerte en el condado de Cocentaina (1609-1709)", *Revista de Historia Moderna*, 5 (1985), p. 89-93.

⁴⁴¹ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 37. El 1706 i 1708 són els anys amb major mortalitat d'albats.

d'albats difunts.⁴⁴² A Rasquera succeeix el mateix, amb un major nombre de defuncions fins a 1735, que posteriorment s'estanca de manera irregular fins als anys 60. En contra, Vilalba experimenta un descens fins als anys 20, que prossegueix amb un lleuger moviment ascendent força pla fins als anys 50-60. A Caseres les defuncions són força estables, sense grans variables fins als anys 70, quan hi ha una pujada. El creixement de la població al llarg del segle XVIII, amb un major nombre de naixements, permet que les defuncions infantils també vagin en augment al llarg del segle, sense que hi hagi moments especialment crítics en els anys centrals. La primera meitat del segle es mostra estable, tal com s'aprecia en les mitjanes mòbils de 13 anys; entre 1720 i 1750 el nombre d'albats a Miravet i Caseres augmenta per sobre del 30%, a Vilalba un 22% i a Rasquera es dobla. Durant la segona meitat agafa més força, així entre 1750 i 1797-99 les defuncions d'infants es doblen a quasi tots els municipis, o s'hi aproximen. El resultat global de tot el segle XVIII és una pujada important, on en el conjunt de la Batllia les xifres s'arriben a multiplicar per 3, i en municipis com Rasquera per 5.

GRÀFIC 16C. Òbits Albats Miravet 1613-1820 m.m.13

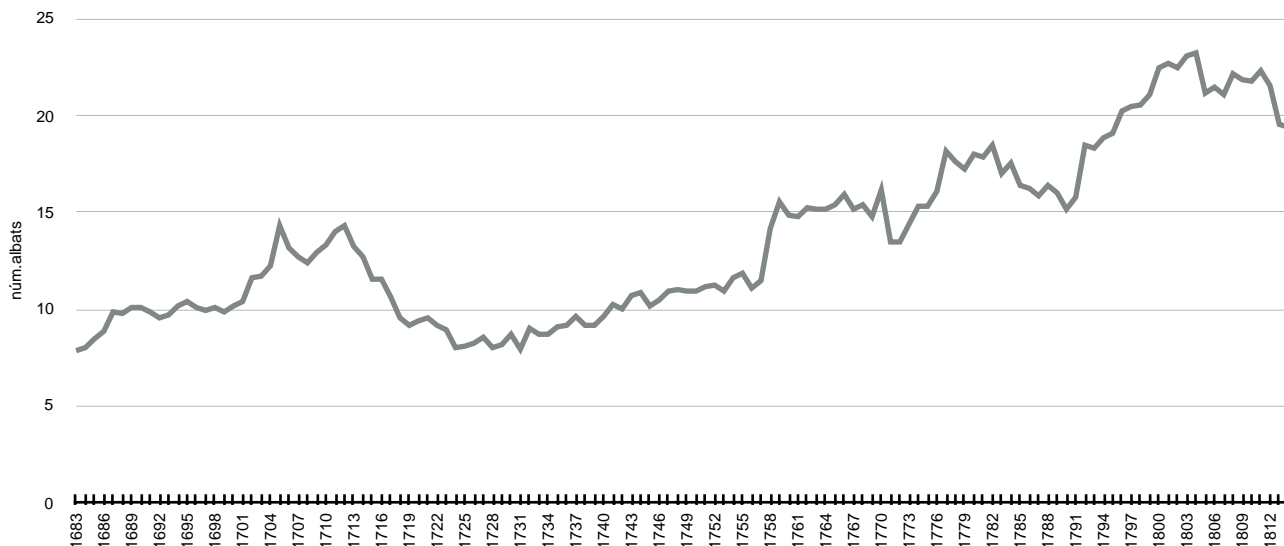

⁴⁴² EIRAS, A., *La población de Galicia 1700-1860*, p. 80-81.

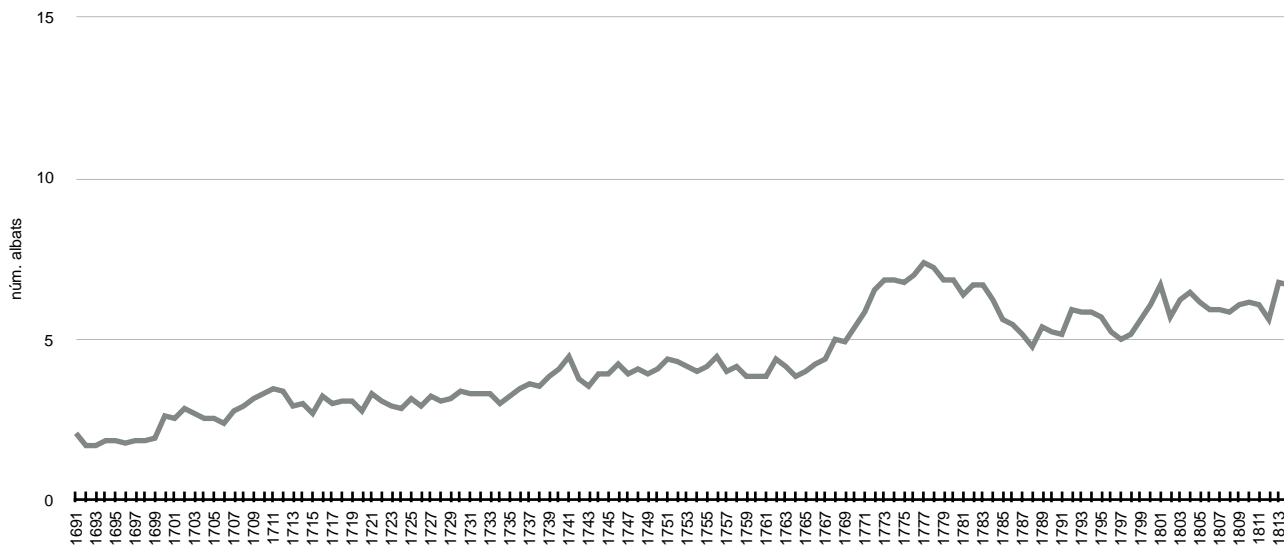
GRÀFIC 17C. Òbits Albats Rasquera 1683-1820 m.m.13

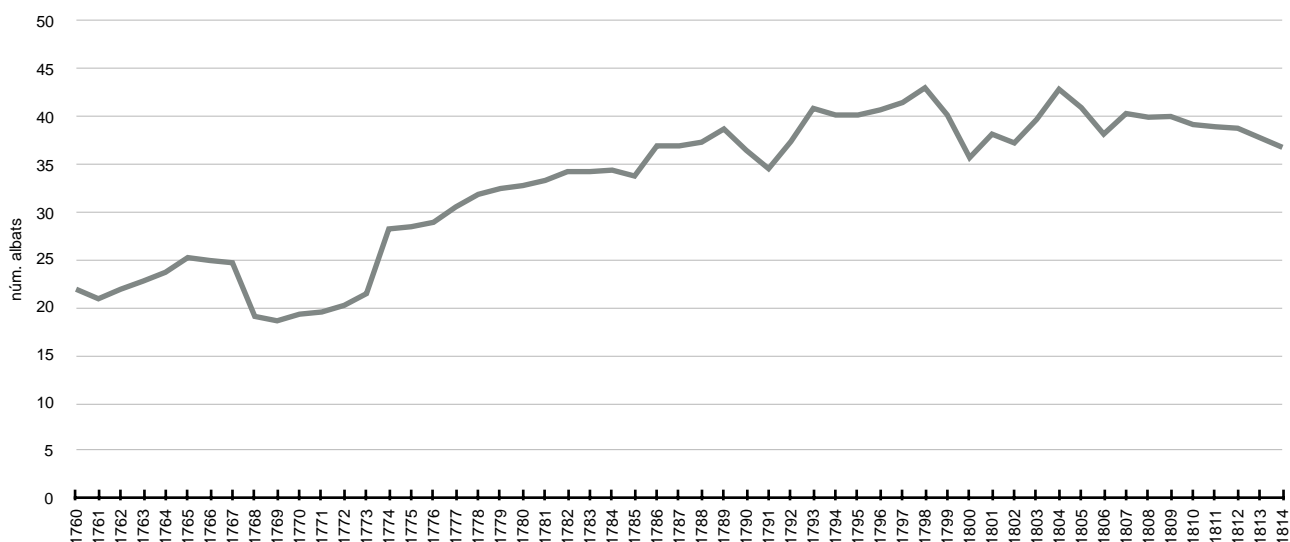
GRÀFIC 18C. Òbits Albats Vilalba 1677-1820 m.m.13

GRÀFIC 19C. Òbits Albats Caseres 1685-1820 m.m.13

GRÀFIC 15C. Òbits Albats Gandesa 1754-1820 m.m.13

En el cas de Gandesa l'anotació dels albats en el registre parroquial no comença fins el 1754. A partir d'aquesta data hi ha un ascens generalitzat de les defuncions infantils, amb una petita davallada entre els anys 60-70. Posteriorment les xifres van augmentant, de manera més o menys regular, fins assolir el punt màxim el 1798. A l'entorn dels anys 80 del segle XVIII a totes les poblacions s'assoleixen cotes molt elevades, que coincideixen amb les defuncions d'adults. A Miravet hi ha una alça el 1779; mentre a Rasquera,⁴⁴³ Vilalba i Caseres s'estén fins la primera meitat dels anys 80. Aquest episodi està directament relacionat amb els diferents brots epidèmics de verola o pigota que es van estendre a la zona de Tarragona entre els anys 80 i 90,⁴⁴⁴ i els episodis de pesta iniciats a Lleida el 1783; ambdós van recórrer Catalunya arribant a Tortosa per expandir-se a la Ribera d'Ebre i després a l'Aragó.⁴⁴⁵ Aquests fets van agreujar amb intensitat la mortalitat del infants; l'afectació es fa palesa a diferents indrets en què assoleixen alts nombres d'albats durant aquests anys, com es veu clarament a Rocafort,⁴⁴⁶ la Selva⁴⁴⁷ i Vilanova.⁴⁴⁸

⁴⁴³ En els albats no té incidència la gran alça de mortalitat adulta que es registra a Rasquera el 1767, ja que només hi ha mortalitat infantil en el mes de gener i no creix la resta de l'any, com passa amb els adults.

⁴⁴⁴ GRAU, J.M.T., GUAL, V., PUIG, R., "La lluita contra la verola: la difusió de la vacunació a la Diòcesi de Tarragona (s. XVIII-XIX)", *Galens*, 24, p. 30-32.

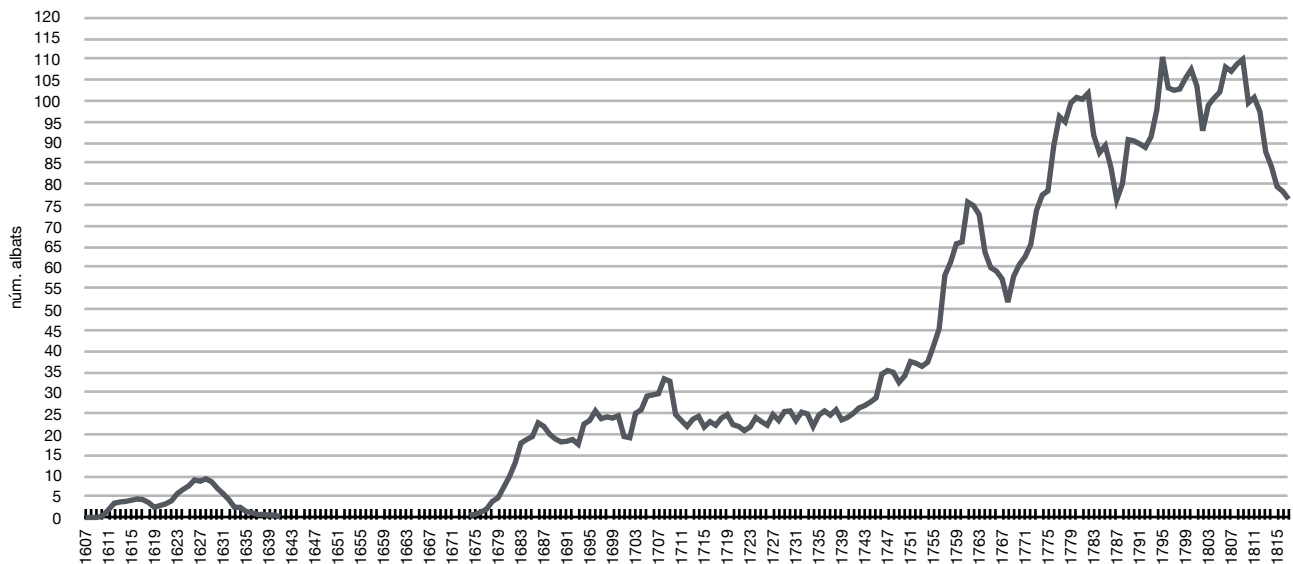
⁴⁴⁵ ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII i XIX*, p. 108.

⁴⁴⁶ GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 51-52.

⁴⁴⁷ TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 104.

⁴⁴⁸ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 44.

GRÀFIC 14B. Òbits Albats Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

Superat aquest episodi crític, el nombre de defuncions infantils disminueix a l'entorn de 1789 i 1790 en el conjunt de la Batllia. Com succeeix amb els adults, abans d'arribar el 1800 el nombre d'òbits ja comença a recuperar-se, i a finals dels anys 90 del segle XVIII es produeix una alça de la mortalitat que fa iniciar el segle XIX amb xifres elevades, relacionades amb un rebrot de la verola;⁴⁴⁹ s'assoleixen dos punts màxims: un el 1798 i l'altre el 1806. A Gandesa, Miravet, Rasquera i Vilalba se superen les altes xifres anteriors i s'assoleixen els nombres més elevats de tota la sèrie. Superat aquest procés, els òbits disminueixen momentàniament, per tornar a augmentar cap al 1809; a Gandesa i Caseres les xifres més elevades se situen entre 1807 i 1809, i a Vilalba amb menor intensitat. L'expansió de la febre groga cap al 1800 en diferents regions del sud de la península Ibèrica⁴⁵⁰ va arribar a tot el territori i va afectar, en menor intensitat, els pobles de la Batllia. En el cas de Miravet es coneix com entre 1801 i 1806 les malalties infeccioses epidèmiques eren la causa de gairebé el 50% de les defuncions, i la majoria dels afectats eren menors de cinc anys,⁴⁵¹ justament entre aquests anys es produeixen els darrers episodis de sobremortalitat infantil en aquesta parròquia. Al Camp de Tarragona també es considera que les epidèmies d'inici de segle

⁴⁴⁹ GRAU, J.M.T., GUAL, V., PUIG, R., "La lluita contra la verola: la difusió de la vacunació a la Diòcesi de Tarragona (s. XVIII-XIX)", *Galens*, 24, p. 30-32.

⁴⁵⁰ NADAL, J., *La població espanyola (siglos XVI a XX)*, p. 115.

⁴⁵¹ ORTEGA PÉREZ, A., ORTEGA PÉREZ, P., "La evolución de la mortalidad y de sus causas durante el siglo XIX. El caso de Miravet (Ribera d'Ebre)", *Quaderns d'Història Tarraconense*, VIII, p. 113-114. En les causes de la mort, que en aquests anys s'especifiquen amb més detall, quasi la meitat s'especifiquen com a "calentures", que es vinculen a malalties febrils com la febre groga o el tifus. FIGUERA VON WICHMANN, M., "Las enfermedades más frecuentes a principios del siglo XIX y sus tratamientos", TORRES AURED, M.L., *Los sitios de Zaragoza: alimentación, enfermedad, salud y propaganda*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2009, p. 151-171.

tenen major afectació sobre la població infantil i juvenil.⁴⁵² El fenomen es veurà agreujat amb l'esclat de la Guerra del Francès, assolint les darreres alces, com també succeeix al Baix Ebre i Montsià el 1809.⁴⁵³ Finalment les defuncions d'albats inicien un cert descens, vinculat a un estancament de la població i les dificultats de la guerra.

L'evolució de la mortalitat infantil a la Batllia de Miravet segueix l'esquema usual, amb un augment continuat al llarg del segle XVIII, amb menys oscil·lacions i un major ascens en la segona meitat de la centúria. La tendència és similar a la que s'obté al Baix Ebre i Montsià,⁴⁵⁴ amb una alça constant dels albats, reforçada entre 1751 i 1775, que assoleix algunes puntes de sobremortalitat en els darrers anys del segle i primers del XIX. Les defuncions d'infants en els pobles de la Batllia tenen les xifres més elevades en els anys 80 i 90 del segle XVIII, com passa a la zona de Tarragona,⁴⁵⁵ on les diferents malalties fan augmentar la mortalitat de manera continuada i enllaçar amb els rebrots epidèmics del segle XIX i l'arribada dels exèrcits francesos.⁴⁵⁶ Una tendència lligada a l'augment de la població i els diferents períodes crítics del moment, que fan incrementar la mortalitat infantil molt en paral·lel al que succeeix en els espais més propers i d'interrelació.

---

⁴⁵² GÜELL, M. *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 204.

⁴⁵³ FABREGAT GÀLCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 38.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, p. 33-40.

⁴⁵⁵ GRAU, J.M.T., GUAL, V., Puig, R., "La lluita contra la verola: la difusió de la vacunació a la Diòcesi de Tarragona (s. XVIII-XIX)", *Galens*, 24, p. 30-32.

⁴⁵⁶ GÜELL, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 204.

4.3-ESTACIONALITAT MORTALITAT ADULTA I INFANTIL

En l'estacionalitat de les defuncions prevalen les causes de la mort específiques sota determinades condicions climàtiques i biològiques. La majoria de les malalties depenen de l'evolució del clima i de factors ambientals, i aquests elements marquen uns moments molt clars amb forta incidència: final d'estiu i començament de tardor (especialment a causa de les malalties intestinals infantils), i durant l'hivern (per malalties pulmonars dels adults). Seguint el model sud o mediterrani es manifesta com la mortalitat adulta es concentra entre agost-octubre, amb mínims a l'hivern, i la primavera amb un punt intermedi.⁴⁵⁷ En la mortalitat infantil els mesos d'estiu són més crítics que en l'adulta, arran de la major proliferació de brots epidèmics i malalties contagioses, la manca de defenses, la subalimentació i la major ocupació laboral de les mares, que deixava els nens més exposats i indefensos.⁴⁵⁸

Seguint aquestes formulacions, s'observa com les defuncions d'adults, en les parròquies de la Batllia, tenen l'agost com el mes amb una major incidència de la mortalitat; segueixen els mesos de setembre i octubre, que també solen assolir xifres elevades. Encara que es reflecteix aquesta tònica dominant, la varietat de xifres és constant, i mai són exageradament cridaneres entre els mesos més elevats i els de menor intensitat de defuncions. Estiu i tardor concentren la major part de la mortalitat: a Miravet el màxim se situa a l'agost; a Vilalba al setembre i a l'octubre; a Caseres a l'agost i a l'octubre; i a Gandesa, amb les dades dels segles XVII i XVIII, el punt més elevat es troba al setembre. Aquesta visió general precisa de matisos, ja que Rasquera obté el seu màxim al gener, i Miravet i Vilalba superen el valor proporcional 100 en aquest mes. A Gandesa, si només s'analitza el segle XVIII, el nombre més elevat se situa al febrer. No són fenòmens estranys, com s'ha esmentat: a l'hivern proliferarien malalties pulmonars i també es considera que, en zones amb climes humits, la mortalitat adulta té punts màxims a l'hivern i la primavera.⁴⁵⁹ El cas de Rasquera es pot explicar clarament, ja que el 1767 hi ha una mortalitat excepcional en el mes de gener, que és la causa directa que aquest mes sigui el que concentra una major incidència de mortalitat adulta; si s'elimina aquesta dada, continua estant sobre el valor proporcional 100, però deixa de ser el mes de major intensitat. Miravet, Vilalba i Gandesa (al segle XVIII) concentren les xifres més altes als

---

⁴⁵⁷ PLANES, J.M., *Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim*, p. 261-262.

⁴⁵⁸ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 228.

⁴⁵⁹ PLANES, J.M., *Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim*, p. 752-753.

mesos hivernals; així entrarien en la tònica canviant del 1700, una major dispersió de la mortalitat adulta al llarg de l'any, amb una possible concentració de pulmonies i refredats, de major afectació a l'hivern.⁴⁶⁰

QUADRE 9. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1605-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
104	92	87	100	86	99	98	112	118	107	94	104

QUADRE 10A. Gandesa - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1605-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
100	92	83	100	83	100	100	117	125	100	92	108

QUADRE 10B. Gandesa - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1605-1699 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
91	91	73	96	82	94	105	117	117	124	96	112

QUADRE 10C. Gandesa - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1700-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
113	120	114	105	96	93	88	87	92	95	92	103

QUADRE 11A. Miravet - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1613-1639 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
78	100	86	82	92	47	72	154	72	178	129	111

QUADRE 11B. Miravet - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1663-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
111	92	89	107	92	109	96	116	109	92	94	94

⁴⁶⁰ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 51.

QUADRE 12A. Rasquera - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1683-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
132	105	83	83	83	105	99	121	88	121	83	99

QUADRE 13A. Vilalba - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1677-820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
108	85	92	108	75	102	94	100	123	123	94	98

QUADRE 14A. Caseres - Moviment Estacional Defuncions Cossos 1685-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
93	93	74	87	118	87	81	124	112	124	99	112

Els mesos amb menor intensitat de la mortalitat se situen a finals d'hivern i de primavera, majoritàriament al març i mesos pròxims. El descens no és molt marcat i s'emmarca dins de la tònica general de dispersió de les morts adultes al llarg de l'any. Al segle XVIII, com s'ha esmentat, la mortalitat adulta va tendint a situar-se a l'hivern, perdent intensitat a la tardor.⁴⁶¹ Aquest fet es pot observar en els canvis que es produeixen entre les dades de Gandesa i Miravet al segle XVII i la resta situades al segle XVIII. A Gandesa el major nombre de defuncions es concentren al setembre i l'agost, sense una gran diferència sobre els mínims de març i maig; Miravet té el seu màxim a l'octubre i el mínim al juny. Com s'ha vist al llarg segle XVIII, això evoluciona, especialment a Gandesa, on l'alta mortalitat es desplaça a l'hivern; i a Miravet amb una major homogeneïtzació de les xifres al llarg de l'any. Aquest serà un fenomen que succeeix a molts territoris, tant en la disparitat de xifres com en el canvi entre els dos segles.⁴⁶² El moviment estacional de la mortalitat adulta pot presentar certes dificultats d'anàlisi perquè alguns cops no mostra una tendència clara. Hi ha una dispersió al llarg de l'any i una concentració de les defuncions en els mesos en què tindrien major influència determinades malalties. A l'estiu i la tardor proliferaven les malalties transmèses per l'aigua i els aliments, i a l'hivern es concentraven les de caràcter infeccions contagiades per

⁴⁶¹ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ. M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 73-74.

⁴⁶² A la Conca s'observa clarament aquest canvi entre els dos segles amb un desplaçament dels màxims a l'hivern al segle XVIII, però a l'Alt Gaià i la plataforma segarrena el canvi no és tan sobtat i estiu i tardor encara mantenen xifres elevades. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 49-54.

l'aire.⁴⁶³ Les variants viscudes al llarg dels segle XVII i XVIII fan difícil marcar unes línies clares; dins d'una certa estabilitat en les defuncions, es tendeix a tenir uns màxims a finals d'estiu i tardor, que lentament inicien un desplaçament cap als mesos d'hivern. Al final la mort d'un adult es pot situar en qualsevol moment de l'any per circumstàncies molt diverses.

En la mortalitat dels infants només hi ha dades disponibles per estudiar l'estacionalitat des de finals del segle XVII; la visió general que s'aporta té els pes central en el segle XVIII. A la Batllia els mesos on es concentren els nombres més alts de defuncions d'albats són a l'estiu, seguits de molt a prop dels mesos inicials de la tardor. Les xifres més baixes se situen a la primavera. Un model clàssic que s'inscriu dins de la tònica dominant del clima mediterrani,⁴⁶⁴ amb una diferència entre el mínim i el màxim de mortalitat de més del doble del valor proporcional. A Miravet el punt més alt de defuncions infantils se situa al juliol, multiplicant per tres el mínim de març; agost continua sent exageradament alt, i juny i setembre superen el valor proporcional 100. La resta de mesos, menys gener, que s'enfila una mica, tenen nombres baixos similars. A Rasquera succeeix exactament el mateix, encara que el mínim és igual al març que al maig, i el gener augmenta arribant al valor proporcional 100. Aquest petit moviment està directament relacionat amb un alt nombre de defuncions al mes de gener a Rasquera el 1767 i a Miravet el 1780, dins dels diferents moments crítics que s'aprecien en la mortalitat de la segona meitat del segle XVIII.⁴⁶⁵ Aquesta concentració no seria un segon màxim, com afecta algunes zones de l'interior peninsular al gener o al març.⁴⁶⁶

QUADRE 9A. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Defuncions Albats 1754-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
82	70	66	75	73	98	164	181	137	96	85	71

QUADRE 10D. Gandesa - Moviment Estacional Defuncions Albats 1754-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
83	67	67	83	67	100	167	200	150	100	67	50

⁴⁶³ BERNABEU, J., IRLLES, M.A., LLORET, I., "Aportació a l'epidemiologia i demografia històriques del País Valencià. Les poblacions de Dènia i la Vila Joiosa en el segle XVIII", PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudis sobre la població del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 499-516.

⁴⁶⁴ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 46.

⁴⁶⁵ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42-43.

⁴⁶⁶ PÉREZ MOREDA, P., *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*, p. 206-211.

QUADRE 11C. Miravet - Moviment Estacional Defuncions Albats 1613-1639 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
48	105	57	69	69	78	174	156	168	126	48	105

QUADRE 11D. Miravet - Moviment Estacional Defuncions Albats 1663-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
92	81	60	77	98	121	187	162	112	65	77	67

QUADRE 12B. Rasquera - Moviment Estacional Defuncions Albats 1683-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
101	70	62	66	62	110	194	172	114	75	80	97

QUADRE 13B. Vilalba - Moviment Estacional Defuncions Albats 1677-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
72	70	72	78	64	74	130	172	149	127	112	83

QUADRE 14B. Caseres - Moviment Estacional Defuncions Albats 1685-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
67	58	85	59	61	92	140	207	153	122	85	73

A Vilalba i Caseres el màxim d'albats està situat al mes d'agost, i supera per tres el mínim, i a Caseres quasi per quatre. Setembre, juliol i octubre mantenen xifres molt altes en defuncions infantils, i a Vilalba fins al novembre. A Caseres el mínim és al mes d'abril, seguit de molt a prop del maig, que és el mes amb menor valor proporcional a Vilalba. A Gandesa, que només es tenen dades des del 1754, el punt àlgid se situa igualment a l'agost, seguit de juliol i setembre; la xifra més baixa es troba al desembre, amb nombres també minsos al novembre, febrer, març i maig. Queda clar com la punta màxima de les defuncions infantils se situa a l'estiu, sobretot agost i els mesos més pròxims, fenomen que sempre es relaciona amb un període amb major proliferació de malalties que afecten els nens, com diarrees estivals i processos infecciosos.⁴⁶⁷ Aquesta evolució de la mortalitat infantil s'emmarca dins del procés recurrent, com ja s'ha dit, amb el màxim als mesos

⁴⁶⁷ TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII* (p. 107). FIGUERA VON WICHMANN, M., "Las enfermedades más frecuentes a principios del siglo XIX y sus tratamientos", *Los sitios de Zaragoza: alimentación, enfermedad, salud y propaganda*, p. 151-171.

d'estiu, i xifres altes en alguns mesos de tardor que contrasten amb un descens marcat a l'hivern i sobretot a la primavera.⁴⁶⁸

Tot i les petites apreciacions i lleugeres diferències entre els segles XVII i XVIII, la gran majoria de territoris que estudien l'evolució estacional de les defuncions assoleixen les mateixes conclusions: una alta concentració de defuncions a l'estiu, lligat a la proliferació de malalties, amb especial força en els albats, allargant-se fins al setembre o octubre en els adults, i uns mínims als mesos primaverals; al segle XVIII els enterraments de cossos van guanyant força als mesos hivernals, i alguns cops superen els d'estiu-tardor. Tota aquesta evolució es pot apreciar clarament a la Conca, on al segle XVII la mortalitat adulta es concentra d'agost a octubre, i a partir de 1700 és superada per desembre i gener; mentre els infants sempre concentren la major incidència a l'agost i mesos d'estiu;⁴⁶⁹ el mateix que succeeix a Olesa de Montserrat.⁴⁷⁰ Al Baix Llobregat, durant el segle XVII, els mesos d'hivern ja tenen un alt nombre de defuncions d'adults i els infants arriben amb xifres destacades fins l'octubre;⁴⁷¹ com també s'aprecia a Bellreguard.⁴⁷² En general al llarg del 1600 es mantenen els màxims de cossos a l'estiu-tardor, els mínims a la primavera, i la concentració d'albats a l'estiu en la majoria d'espais.⁴⁷³ Al segle XVIII, com s'ha vist, la mortalitat adulta es trasllada o guanya incidència a l'hivern, mentre els nens es mantenen igual. A Cabra del Camp s'observa clarament com, mentre avança la centúria, el desembre i gener van guanyant intensitat en el nombre de defuncions d'adults;⁴⁷⁴ al Papiol aquests dos mesos presenten unes xifres elevades,

---

⁴⁶⁸ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 71-73.

⁴⁶⁹ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 44-43.

⁴⁷⁰ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 226-228. Als segles XVII i XVIII els màxims de mortalitat adulta es concentren a l'agost i setembre, però a partir de 1700 guanya força el gener; els albats mantenen el màxim a l'estiu.

⁴⁷¹ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 87-88.

⁴⁷² CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 263. El màxim de cossos es concentra al gener i febrer, i el mínim al juny i setembre.

⁴⁷³ ANDREU, J., SIMON, A., "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 104-164. LOZANO, R., "Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d'una població d'Antic Règim", *Pedralbes*, 3, p. 27-28. PLANAS, M., "Variacions estacionals en la demografia d'Antic Règim: Castellò d'Empúries del segle XVI al XIX", *La Història i els joves Historiadors Catalans*, p. 241.

⁴⁷⁴ TEIXIDÓ i MONTALÀ, J. *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 109-112.

després de l'alta concentració a l'estiu;⁴⁷⁵ i al Bages el gener té el seu màxim.⁴⁷⁶ A Montblanc,⁴⁷⁷ Vilanova⁴⁷⁸ i Tàrrrega,⁴⁷⁹ al llarg del segle XVIII la mortalitat adulta continua mantenint la preeminència a l'estiu i la tardor. S'aprecia com l'evolució estacional de la mortalitat al llarg d'aquests dos segles manté una línia global molt influenciada pel clima i factors derivats, i el cas de la Batllia s'adapta a aquesta tònica dominant.

---

⁴⁷⁵ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Estudi demogràfic de la parròquia de Santa Eulàlia del Papiol (1565-1799)*, p. 32.

⁴⁷⁶ FERRER, LI., "Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)", *Dovella*, 92, p. 24.

⁴⁷⁷ GRAU i PUJOL, J.M.T., *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, pags.. 49-51. Alta mortalitat adulta a l'agost, juliol i setembre.

⁴⁷⁸ MARTÍNEZ REODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 71-74. Les defuncions es concentren a l'estiu.

⁴⁷⁹ PLANES, J.M., *Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim*, p. 116-136. La mortalitat se centra tant en adults com en infants de maig a novembre.

4.4-CRISIS DE MORTALITAT ADULTA

L'anàlisi de les crisis de mortalitat és de vital importància per conèixer els canvis de tendència que es produeixen en una població de l'Antic Règim demogràfic. Els municipis estudiats pateixen, al llarg dels segles XVII i XVIII, i amb les dades disponibles, canvis d'inflexió en l'evolució del nombre d'habitants que, molts cops, són causats per crisis de mortalitat.⁴⁸⁰ En general, aquests períodes coincideixen amb conjuntures bèl·liques, epidèmies o fams, les anomenades desgràcies de la mort, que afectaven de forma més o menys continuada a les poblacions antigues. M.W. Flinn considera que una crisi de mortalitat implica que, durant un període curt de temps, el nombre d'òbits és molt superior al normal, entenent com normalitat les defuncions que es produeixen en un període curt d'anys (entre 5 i 10) sense crisi.⁴⁸¹ L'estudi de les crisis de mortalitat es fa exclusivament sobre les defuncions d'adults, per tenir uns registres més fiables i considerant que aquestes morts són les que tindrien uns efectes més immediats sobre l'evolució demogràfica i la conjura econòmica.⁴⁸² Els resultats es poden contrastar amb la mortalitat infantil per comparar-ne l'afectació. L'objectiu és conèixer la tipologia, les intensitats, la incidència i la periodicitat de les crisis de mortalitat.

Es parla de crisis de mortalitat quan el nombre de defuncions excedeix en un 50% la mortalitat ordinària,⁴⁸³ i d'aquesta manera es produeix un canvi sobtat, d'una durada relativament curta, que provoca un fort creixement del nombre de defuncions; diferent a una crisi demogràfica que suposa la coincidència amb altres factors demogràfics, com la natalitat.⁴⁸⁴ L'impacte de qualsevol crisi té repercussions sobre les diferents variables demogràfiques i afecta tots els components, però mentre alguns autors reforcen la idea que la mortalitat és el principal regulador del desenvolupament demogràfic,⁴⁸⁵ altres creuen que s'han de tenir en compte els efectes sobre la natalitat i nupcialitat,

---

⁴⁸⁰ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 108.

⁴⁸¹ FLINN, M.W., *El sistema demogràfic europeu, 1500-1820*, p. 74-75.

⁴⁸² DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 105-106.

⁴⁸³ La mortalitat ordinària és aquella que no està provocada ni desencadenada per factors externs, sinó que depèn de condicionants econòmics i biològics.

⁴⁸⁴ DANTÍ, J., "Les crisis de mortalitat a la Catalunya prelitoral: el Vallès Oriental als segles XVI i XVII", *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, p. 75-84.

⁴⁸⁵ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*, p. 58-61.

perquè també es veuen alterats.⁴⁸⁶ Encara que aquests factors no es tenen en compte al calcular les crisis de mortalitat, es poden comparar en la seva anàlisi global. També es debat entre el terme crisi de mortalitat i mortalitat de crisi: la primera té un origen no econòmic i sorgeix de manera accidental, mentre que la segona està dins d'una crisi econòmica prèvia o simultània.⁴⁸⁷ També hi poden haver crisis de naturalesa mixta, on la fam i les malalties actuen conjuntament, amb relació mútua.⁴⁸⁸ Cal analitzar els motius de la sobremortalitat, que pot aplegar els dos conceptes, tant per una epidèmia com per problemes econòmics o un fet bèl·lic, elements que poden estar estretament lligats. Una de les mancances recau en les pròpies fonts, que en molts casos no ens informen sobre aquestes adversitats i és complicat establir la causa de l'augment de les defuncions,⁴⁸⁹ que en molts casos combinen fams i malalties, en processos que es retroalimenten.

Per a la Batllia de Miravet es disposa de les sèries de defuncions d'adults de Gandesa, Miravet, Rasquera i el complement de Vilalba i Caseres. Sobre aquestes s'han realitzat els càlculs de les crisis de mortalitat amb el sistema ja presentat.⁴⁹⁰ Gandesa és l'única que conté dades complertes per a tot el segle XVII. Això dificulta la localització de les crisis d'intensitat important o general durant aquest segle i també els criteris per establir-les. Es considerarà crisi general aquella que afecti tres o més municipis alhora; quan les crisis de mortalitat repercuteixen a més del 50% dels casos estudiats es pot parlar de crisi generalitzada.⁴⁹¹ A partir de tots els criteris exposats es poden analitzar les diferents crisis de mortalitat adulta que es produeixen en les poblacions estudiades, la intensitat, l'afectació i les causes a les quals es vinculen. Com s'ha repetit, no sempre es pot conèixer amb exactitud els motius concrets que les provoquen, però al constatar-ne l'afectació es pot esbrinar o relacionar els fets que les podien ocasionar i els efectes provocats. Mentre per al segle

---

⁴⁸⁶ GOUBERT, P., *Beauvais et Beavais de 1600 à 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du XVIIIè siècle*, SEVPEN, parís, 1960, p. 51.

⁴⁸⁷ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*, p. 58. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 106.

⁴⁸⁸ GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic". *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 55-64.

⁴⁸⁹ Com ja s'ha esmentat, la gran majoria de les partides de defunció dels arxius parroquials estudiats no especifiquen les causes de la mort.

⁴⁹⁰ Veure FONTS I METODOLOGIA, p. 34 i 35.

⁴⁹¹ Jaume Dantí estableix aquest límit del 50% o més per considerar les crisis de mortalitat general, per utilitzar una mostra relativament curta. A diferència de Pérez Moreda, fixava la proporció de pobles afectats en el 25%. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 107-108 i nota 98. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior (siglos XVI-XIX)*, p. 58. Gual i Millàs estableixen una escala més completa per qualificació de les crisis de mortalitat, considerant local quan afecta 1 o 2 poblacions, ponderable 3 o 4, important 5 o 8, i general 7 o més. Marcant el 50% com a barrera de la crisi general, ja que estudien 15 municipis. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 110.

XVII és un estudi molt focalitzat a Gandesa, entre finals d'aquest i 1820 les dades són més complertes i permeten una anàlisi més detallada. En el fons, l'interès en mesurar els efectes d'aquestes crisis prové pel desconeixement de les xifres totals de població, que donarien una visió ràpida dels efectes, i per la possibilitat de comparar la repercussió d'una crisi amb altres espais.⁴⁹²

Dels 216 anys analitzats, entre 1605 i 1820, es localitzen crisis de mortalitat en 104 anys; quasi la meitat dels anys es produeix una crisi en algun dels municipis, amb una mitjana de 3,49 (intensitat mitjana).⁴⁹³ L'evolució d'aquesta mitjana varia lleugerament, situant-se al 3,3 al segle XVII, amb un 3,63 al XVIII, i de 1800 a 1820 obté una mitjana de 3,16.

TAULA 2. *Classificació de la intensitat de les crisis de mortalitat*⁴⁹⁴

Intensitat	Menor	Mitjana	Forta	Important	Gran Crisi	Catàstrofe
Crisi	1 a 2	2,01 a 4	4,01 a 8	8,01 a 16	16,01 a 32	32,01 o més

TAULA 3A. *Mitjanes de les crisis de mortalitat adulta i crisis generals conjuntes (Gandesa, Miravet, Raquera i Caseres)*

ANYS	TOTAL Crisi	Mitjana	Crisis Generals	Mitjana
1605-1820	172	3,49	16	3,84
1605-1699	45	3,30	3	4,47
1700-1799	107	3,63	12	3,62
1800-1820	20	3,16	2	4,27

A partir del 1700 les crisis augmenten la intensitat en totes les poblacions, excepte a Vilalba i Caseres, on el segle XVII, amb pocs anys i crisis disponibles, la mitjana del període és més elevada per les crisis de gran intensitat que s'hi registren: Vilalba, gran crisi 17,19 (1684); Caseres, crisi important 9,15 (1693). Al llarg del segle XVIII la intensitat és més rellevant en la primera meitat del segle, reforçada pels episodis vinculats amb el període de la Guerra de Successió.

⁴⁹² DANTÍ, J., "Les crisis de mortalitat a la Catalunya pre-litoral: el Vallès Oriental als segles XVI i XVII", *Actes del I Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona 1984, p. 76-77.

⁴⁹³ D'un total de 172 crisis, sumant totes les parròquies.

⁴⁹⁴ DUPÂQUIER, J., "L'analyse statistique des crises de mortalité", *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*, p. 93.

TAULA 3B. Mitjanes de les crisis de mortalitat adulta (1605-1820)

ANYS	GANDESA Crisis	Mitjana	MIRAVET Crisis	Mitjana	RASQUERA Crisis	Mitjana	VILALVA Crisis	Mitjana	CASERES Crisis	Mitjana
1605-1820	48	3,27	36	3,55	30	3,38	32	3,94	26	3,39
1605-1699	24	2,74	10	3,24	3	2,99	6	5,01	2	5,68
1700-1799	20	4,06	22	3,66	23	3,48	22	3,59	20	3,38
1800-1820	4	2,46	4	3,7	4	3,1	4	4,26	4	2,28

Del total de les crisis (172), 81 són d'intensitat mitjana, 40 d'intensitat menor, 43 de forta, 7 d'intensitat important i una gran crisi (Vilalba 1684). Les crisis d'intensitat important es localitzen en els anys: 1693 (Caseres), 1708 (Gandesa), 1711, 1761 (Vilalba), 1767, 1791 (Rasquera) i 1810 (Vilalba). Al segle XVIII es concentren més crisis perquè es tenen més registres disponibles, però al llarg d'aquest període, com s'ha dit, van augmentant en intensitat; de 107 crisis 32 són d'intensitat forta, 47 de mitjana, 23 de menor i 5 d'important.

TAULA 3C. Crisis de mortalitat adulta per intensitat, pobles i períodes

CRISIS	GANDESA (1605-1820)	MIRAVET (1613-40 i 1663-1820)	RASQUERA (1683-1820)	VILALVA (1677-1820)	CASERES (1685-1820)	TOTAL (1605- 1820)	1605- 1699	1700- 1799	1800- 1820
Menor	13	6	9	9	3	40	12	23	5
Mitjana	21	17	14	13	16	81	22	47	12
Forta	13	13	5	6	6	43	9	32	2
Important	1	0	2	3	1	7	1	5	1
Gran Crisi	0	0	0	1	0	1	1	0	0
TOTAL	48	36	30	32	26	172	45	107	20

L'anàlisi de les crisis generals s'inicia en els darrers anys del segle XVII; de 1684 a 1820 se'n produeixen 17, amb una intensitat mitjana de 3,84; són els anys: 1684, 1696, 1697, 1706, 1708, 1710, 1721, 1730, 1738, 1752, 1768, 1781, 1785, 1793, 1795, 1809, 1812. D'aquestes només una afecta els 5 pobles al mateix temps, el 1710 (intensitat 4,85); 4 crisis es produeixen en 4 parròquies simultàniament (1696, 1697, 1708 i 1752), i la resta afecten a 3 municipis alhora. Els altres anys només es localitzen un o dos municipis en crisi, i serien d'abast local. Es podria considerar que una crisi era més àmplia quan afecta a dues poblacions veïnes, com Miravet-Rasquera el 1735 i 1802, i

Gandesa-Vilalba el 1694, 1741 i 1811.⁴⁹⁵ La no existència de més arxius parroquials en parròquies contigües no permet assegurar si la sobremortalitat podria ser realment més extensa en el territori.⁴⁹⁶

TAULA 3D. Crisis generals de mortalitat adulta (1605-1820)

ANY	Mitjana Intensitat	Núm. municipis	GANDESA	MIRAVET	RASQUERA	VILALVA	CASERES
1684	7,95	3	4,20	2,47		17,19	
1696	3,05	4	4,39	3,32	2,18		2,22
1697	2,42	4	1,26	4,05	2,06	2,33	
1706	5,21	3		7,03	2,92		5,70
1708	5,81	4	8,90		6,29	4,68	3,41
1710	4,85	5	7,92	5,70	3,49	4,15	3,02
1721	2,56	3	2,84	3,27		1,57	
1730	4,03	3	3,96	5,60			2,54
1738	3,62	3	5,22	3,60		2,06	
1752	3,86	4	4,22	4,17	1,75	5,31	
1768	2,11	3	1,58		1,70		3,07
1781	2,82	3		2,58	3,13	2,78	
1785	2,02	3		2,60		1,51	1,96
1793	4,2	3	5,51	4,82			2,29
1795	2,29	3		2,18	3,16	1,53	
1809	4,6	3			1,81	9,42	2,58
1812	3,94	3	2,04		6,28	3,51	

⁴⁹⁵ Miravet i Rasquera són municipis veïns situats a un extrem de la cubeta de Móra, a la vall de l'Ebre i separats geogràficament pel riu, a uns 4 km de distància. Gandesa i Vilalba també són veïnes, encara que formaven part de dues comandes diferents de l'Orde de l'Hospital; es troben a l'altiplà de la Terra Alta, a uns 9 km de distància, separats per una petita serra de poca altura que no esdevé una frontera geogràfica.

⁴⁹⁶ Quan s'estudia l'abast territorial de les crisis es pot presentar una categorització segons la seva extensió: Local, ponderable, important i general. Quan el nombre de municipis és reduït, no es pot establir aquesta escala, per això s'introdueix aquesta apreciació en què coincideixen dos municipis veïns, i es poden vincular amb una crisi més extensa en territoris propers geogràficament. Una crisi situada a Miravet-Rasquera es podria estendre geogràficament per proximitat a Benissanet, Ginestar i Móra, situades a poca distància a la mateixa vall; i una a Gandesa-Vilalba podria arribar fàcilment a Corbera i expandir-se a Bot, Batea i la Fatarella. La proximitat geogràfica pot ajudar a la propagació de malalties, conflictes i enfrontaments bèl·lics, i en casos d'escassetat quan comparteixen cultius similars.

TAULA 4A. Crisis de mortalitat adulta (1605-1820)

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1614	2,06	Mitjana								
1615	2,88	Mitjana								
1624	3,17	Mitjana								
1626	1,65	Menor								
1627	2,15	Mitjana								
1628			2,74	Mitjana						
1630	1,64	Menor								
1631			4,10	Forta						
1636	1,76	Menor								
1641	2,58	Mitjana								
1642	2,45	Mitjana								
1643	3,37	Mitjana								
1646	1,71	Menor								
1649	1,65	Menor								
1661	2,32	Mitjana								
1662	1,57	Menor								
1665	5,33	Forta								
1669	7,20	Forta								
1673	3,07	Mitjana	2,79	Mitjana						
1676			1,65	Menor						
1677	3,59	Mitjana								
1678	1,95	Menor								
1679			4,29	Forta						
1683			1,56	Menor						
1684	4,20	Forta	2,47	Mitjana			17,19	Gran Crisi		
1685			5,39	Forta			2,54	Mitjana		
1686	1,75	Menor								
1693									9,15	Important
1694	2,17	Mitjana					1,77	Menor		
1695					4,74	Forta	2,68	Mitjana		
1696	4,39	Forta	3,32	Mitjana	2,18	Mitjana			2,22	Mitjana
1697	1,26	Menor	4,05	Forta	2,06	Mitjana	2,33	Mitjana		
1705			1,86	Menor						
1706			7,03	Forta	2,92	Mitjana			5,70	Forta
1707	5,63	Forta								
1708	8,90	Important			6,29	Forta	4,68	Forta	3,41	Mitjana
1710	7,92	Forta	5,70	Forta	3,49	Mitjana	4,15	Forta	3,02	Mitjana

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1711							10,50	Important		
1716			6,17	Forta						
1718					2,25	Mitjana				
1719	2,04	Mitjana	3,00	Mitjana						
1721	2,84	Mitjana	3,27	Mitjana			1,57	Menor		
1722					3,00	Mitjana	3,16	Mitjana		
1725							1,53	Menor		
1726					3,29	Mitjana			2,01	Mitjana
1729									2,11	Mitjana
1730	3,96	Mitjana	5,60	Forta					2,54	Mitjana
1731							1,59	Menor		
1734					3,53	Mitjana				
1735			6,04	Forta	1,53	Menor				
1737					3,27	Mitjana	2,89	Mitjana		
1738	5,22	Forta	3,60	Mitjana			2,06	Mitjana		
1739			1,77	Menor						
1741	2,45	Mitjana					4,49	Forta		
1742									5,90	Forta
1743					2,94	Mitjana			2,29	Mitjana
1746	1,59	Menor								
1748					1,54	Menor				
1749					4,44	Forta			5,32	Forta
1750			2,11	Mitjana						
1751	2,41	Mitjana								
1752	4,22	Forta	4,17	Forta	1,75	Menor	5,31	Forta		
1753	4,62	Forta			1,82	Menor				
1761	5,78	Forta					8,95	Important		
1763			5,07	Forta					5,41	Forta
1764							1,84	Menor		
1765			1,62	Menor						
1766					4,04	Forta				
1767					8,22	Important			2,41	Mitjana
1768	1,58	Menor			1,70	Menor			3,07	Mitjana
1769					1,59	Menor	1,91	Menor		
1770			2,79	Mitjana						
1771			2,89	Mitjana			2,94	Mitjana		
1772	2,20	Mitjana								
1773									1,84	Menor

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1776			3,74	Mitjana						
1778	2,79	Mitjana							5,32	Forta
1779					2,60	Mitjana				
1780					1,67	Menor				
1781			2,58	Mitjana	3,13	Mitjana	2,78	Mitjana		
1782							5,68	Forta	2,83	Mitjana
1783	5,32	Forta								
1784	4,52	Forta	2,01	Mitjana						
1785			2,60	Mitjana			1,51	Menor	1,96	Menor
1786							2,58	Mitjana	5,13	Forta
1791					11,91	Important				
1792	1,72	Menor							1,84	Menor
1793	5,51	Forta	4,82	Forta					2,29	Mitjana
1794										
1795			2,18	Mitjana	3,16	Mitjana	1,53	Menor		
1797							3,05	Mitjana		
1802			1,85	Menor	1,67	Menor				
1803							1,85	Menor		
1804	1,91	Menor	6,53	Forta						
1805									2,15	Mitjana
1806			2,43	Mitjana						
1807									2,35	Mitjana
1808									2,03	Mitjana
1809					1,81	Menor	9,42	Important	2,58	Mitjana
1810	2,30	Mitjana			2,65	Mitjana				
1811	3,57	Mitjana					2,26	Mitjana		
1812	2,04	Mitjana			6,28	Forta	3,51	Mitjana		
1813			3,97	Mitjana						

Si es passa a analitzar i interpretar els resultats presentats, cal destacar els anys en crisi on el nivell d'intensitat és més significatiu (forta, important i gran crisi) i el nombre de municipis que es veuen afectats. En la primera meitat del segle XVII només és remarcable la crisi forta detectada a Miravet el 1631 (4,10). Coincideix amb les alces de mortalitat localitzades a Tortosa⁴⁹⁷ i Tarragona⁴⁹⁸ aquest

⁴⁹⁷ MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesat de 1650*, p. 46.

⁴⁹⁸ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 24-25.

any i els pròxims; moment en que es van generar crisis de mortalitat a Catalunya⁴⁹⁹ i a l'Espanya interior;⁵⁰⁰ vinculades a problemes de subsistència i epidèmies, sent la de 1631 una de les més àmplies del segle. A Gandesa, des de 1614 fins a 1649, es produeixen 12 crisis d'intensitat menor i mitjana, que també entrarien dins d'aquests fenòmens, sense assolir a un nivell superior. Entre 1641 i 1643 hi ha tres crisis d'intensitat mitjana consecutives, que es relacionen amb l'esclat de la Guerra dels Segadors.⁵⁰¹ Entre 1650 i 1660 no es registra cap crisi de mortalitat adulta, fet que contrasta amb el que succeeix a Catalunya,⁵⁰² on sempre se'n localitzen per aquests anys coincidint amb l'epidèmia de pesta. Aquest fet pot presentar dues hipòtesis: la poca incidència de la malaltia a la Batllia i espais propers, o la falta de població després de la guerra. Durant el desenvolupament del conflicte bèl·lic es constaten moments puntuals amb fugida i pèrdua d'habitants,⁵⁰³ però mai es pot parlar d'un abandonament total; els mateixos registres parroquials de Gandesa no s'interrompen mai. El 1653 s'assoleix mínims de baptismes, matrimonis i defuncions, de manera puntual, fet que es pot vincular amb la pèrdua de població aguditzada pels possibles efectes de la pesta. És difícil creure que la pesta no repercutís a la zona, però és evident que els seus efectes no tingueren un grau d'incidència important, com ho demostra la manca de crisis, en trobar-se una població prou trastocada per la situació anterior provocada per la guerra.

A partir de 1661 el nombre de crisis va en augment i amb major intensitat. A Gandesa hi ha les primeres crisis d'intensitat forta el 1665 i el 1669, i a Miravet el 1679; durant aquests anys no es localitza cap episodi destacat que es vinculi amb aquesta sobremortalitat, que pot vindre donada pels problemes ocasionats per l'allotjament de les tropes al territori un cop acabada la guerra i que

---

⁴⁹⁹ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 42.

⁵⁰⁰ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 459.

⁵⁰¹ Com ja s'ha esmentat, durant aquests anys hi ha un alt nombre de difunts de fora de la parròquia: el 1641 són el 39%, el 1642 el 29% i el 1643 el 13%. La majoria procedeixen d'espais pròxims, poblacions a poca distància, que es refugiarien a Gandesa en els primers anys de la guerra, a part dels soldats, que són una mica més del 5% del total de difunts d'aquests anys. Es mostra com la guerra va generar dinàmiques diferents sobre la població, a més d'augmentar el nombre de morts.

⁵⁰² NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 37-48. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 104-116. GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 55-64. BERTRÁN MOYA, J.L., *La Peste en la Barcelona de los Austrias*, p. 89-99. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 114.

⁵⁰³ MANYÀ, J.B., *Notes d'Història de Gandesa*, p. 140.

es va estendre fins als anys 70,⁵⁰⁴ o possibles epidèmies que se sospiten en zones més allunyades.⁵⁰⁵ El 1684 es produeix la primera crisi general que es pot identificar, que inclou la gran crisi de Vilalba (17,19). Aquesta crisi és general a tot Catalunya,⁵⁰⁶ on es considera que la plaga de llagosta, la proliferació de malalties i els problemes de subsistència ajudarien a aguditzar-la,⁵⁰⁷ arribant en alguns punts a allargar-se fins al 1685.⁵⁰⁸ A Vilalba l'afectació és molt destacable i és l'única parròquia on també genera una crisi de mortalitat en els albats. En aquest municipi i a Miravet la crisi continua el 1685.⁵⁰⁹ Entre 1687 i 1692 no es produeix cap crisi, mentre de 1693 a 1698 sempre n'hi ha alguna, destacant la d'intensitat important (9,15) a Caseres el 1693, o dues crisis generals el 1696 i 1697 (mitjana de 3,05 i 2,42). En aquests anys es tornen a repetir epidèmies, males collites generalitzades i escassetat a Catalunya i zones d'Europa;⁵¹⁰ en altres espais del Principat tenen especial incidència les crisis de mortalitat per la Guerra amb França,⁵¹¹ que no haurien d'incidir a la Batllia.

Entre 1699 i 1704 es localitza un nou període sense crisis de mortalitat adulta a la Batllia, sent el darrer moment en què durant tants anys no hi ha cap episodi crític. A partir de 1705 i fins a 1711 la sobremortalitat va en augment, concentrant tres crisis generals el 1706, 1708 i 1710; sent aquesta última l'única que afecta els cinc pobles alhora. Durant els 7 anys es produeixen 15 crisis, amb una mitjana de 5,41 (intensitat forta), destacant que hi ha dos crisis d'intensitat important (Gandesa 1708 i Vilalba 1711) i 8 de forta. L'esclat de la Guerra de Successió seria la causa directa de l'alt nombre de morts durant aquests anys, quan es concentren les principals campanyes al front de

---

⁵⁰⁴ MUÑOZ, J.H., "La Guerra dels Segadors al territori de l'Ebre", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 253-55. MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 227.

⁵⁰⁵ El 1672, 1673, 1676 i 1679 es registren diferents crisis de mortalitat al Baix Llobregat que se sospita que poden ser ocasionades per contagis. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 114. El 1676 hi ha una crisi general d'intensitat baixa. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 104-116.

⁵⁰⁶ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 37-48. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 104-116. GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 55-64. BERTRÁN MOYA, J.L., *La Peste en la Barcelona de los Austrias*, p. 89-99. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 114.

⁵⁰⁷ CATALÀ, P., *La plaga de la llagosta a Catalunya (1686-1688)*, p. 11-61.

⁵⁰⁸ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 37. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 111.

⁵⁰⁹ Miravet: crisi forta (5,39), i Vilalba: crisi mitjana (2,54) el 1685.

⁵¹⁰ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 37-38. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 307.

⁵¹¹ ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, p. 55. BERTRÁN MOYA, J.L., *La Peste en la Barcelona de los Austrias*, p. 98.

l'Ebre, des del 1707 al 1711,⁵¹² amb especial incidència al territori de la Batllia. A més, s'hi sumaria la falta d'aliments i l'expansió de malalties.⁵¹³ En aquest moment es localitzen crisis intenses de mortalitat adulta en molts municipis catalans: al Baix Llobregat entre 1705 i 1706,⁵¹⁴ a la Conca entre el 1706 i 1708,⁵¹⁵ els mateixos anys en que al Baix Ebre i Montsià es produeixen de manera consecutiva;⁵¹⁶ a Vilafranca⁵¹⁷ i Cabra del Camp⁵¹⁸ el 1710, a Olesa⁵¹⁹ el 1711 i a Vilanova⁵²⁰ el 1714. Aquestes crisis coincideixen, en alguns casos, amb els albats, com el 1706 a totes les parròquies,⁵²¹ el 1708 a Rasquera, Vilalba i Caseres, i el 1710-11 només a Vilalba. Precisament aquest municipi, el 1711, experimenta una crisi important en els cossos, on als efectes de la guerra s'hi suma el pas d'una epidèmia.⁵²²

Sobrepasat aquest episodi, al llarg del segle XVIII s'aniran produint nombroses crisis de mortalitat en els adults. Es poden destacar les crisis generals (1721, 1730, 1738, 1752, 1768, 1781, 1785, 1793 i 1795), les importants de Rasquera el 1767 i 1791 i Vilalba el 1761; o els anys sense sobremortalitat entre 1755 i 1760. Del 1716 al 1754 es produeixen 45 crisis (mitjana 3,21), de les quals 13 són d'intensitat forta i la resta de menor o mitjana. Del 1761 al 1796 hi ha 64 crisis (mitjana 3,46), amb 11 d'intensitat forta i 3 d'important. En global, hi ha una major concentració en la segona meitat del segle XVIII. Per les crisis generals de 1721, 1730, 1738 i 1752 és complicat trobar unes causes directes. Es localitzen episodis crítics a Vilafranca i Vilanova el 1737-38 i el

---

⁵¹² ESPINO, A., "La Guerra dels Segadors", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 275-283.

⁵¹³ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 330-331. FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42.

⁵¹⁴ Amb una intensitat mitjana de 3,2 i afectant 11 municipis. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 114.

⁵¹⁵ GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 61.

⁵¹⁶ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42.

⁵¹⁷ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 53.

⁵¹⁸ Intensitat de 3,27. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 113.

⁵¹⁹ Intensitat 3,98. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 250-251.

⁵²⁰ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 53.

⁵²¹ S'ha d'excloure Gandesa perquè no té dades d'albats en aquests anys.

⁵²² El 1711 es documenta un episodi de pesta a la població. MONNER, A., *Curiositats i episodis de la història de Vilalba dels Arcs*, p. 186.

1752;⁵²³ una crisi a Olesa⁵²⁴ el 1726 (intensitat 2,16) vinculada a una epidèmia, i una el 1754 (3,24) possiblement causada per una crisi de subsistència, com també s'argumenta a la Conca de Barberà.⁵²⁵ Al Baix Ebre i Montsià es troba una crisi sobre els adults el 1744, que coincideix amb els albats per un episodi de pigota.⁵²⁶ A la Cabra del Camp hi ha una crisi forta el 1749.⁵²⁷ A Girona, els anys més crítics del període són 1731, 1742 i 1750;⁵²⁸ a l'Espanya interior es concentren el 1730, 1741-42 i 1748-49,⁵²⁹ on són crisis generalment vinculades a epidèmies, amb una alta afectació sobre els infants.

Després del buit entre 1755 i 1760, el 1761 hi ha una crisi important a Vilalba (intensitat 8,95) i una a Rasquera el 1767 (8,22), a més d'una crisi general el 1768. Entre 1763 i 1765 es produeix una crisi de subsistència generalitzada a Catalunya,⁵³⁰ que també es localitza al sud de l'Ebre,⁵³¹ a Igualada,⁵³² al Bages,⁵³³ a Olesa,⁵³⁴ o a la Cabra del Camp el 1762 i 1768.⁵³⁵ Les següents crisis generals que es produeixen a la Batllia se situen en els anys 80 i 90 (1781, 1785, 1793, 1795), destacant també la crisi important de 1791 a Rasquera (intensitat 11,91). A partir de 1780 hi ha

---

⁵²³ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 53.

⁵²⁴ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 251.

⁵²⁵ GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 55-64.

⁵²⁶ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42.

⁵²⁷ Intensitat de 3,27. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 113.

⁵²⁸ ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, p. 103.

⁵²⁹ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 109 i 459.

⁵³⁰ SIMON i TARRÉS, A., "Barcelona i Catalunya durant les crisis de subsistència de 1763-1764", *Quaderns d'Història*, 1, p. 95-106.

⁵³¹ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42.

⁵³² MARFANY, J., "Las crisis de mortalidad en una comunidad catalana, Igualada, 1680-1819", *Revista de Demografia Històrica*, 23, vol. II, p. 13-42.

⁵³³ FERRER, Ll., "Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)", *Dovella*, 92, p. 17-26.

⁵³⁴ 1764 intensitat 3,26. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 252.

⁵³⁵ Amb les xifres de cossos més elevades de tot el segle XVIII; crisi 1768 intensitat 5,16. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 114.

petites puntes de sobremortalitat en algunes zones de Catalunya, però de baixa intensitat,⁵³⁶ que es relacionen amb problemes de subsistència i malalties,⁵³⁷ amb una forta afectació sobre els infants.⁵³⁸ Les darreres crisis del segle XVIII coincideixen amb un període de carestia i alta mortalitat a Catalunya.⁵³⁹ També podien estar influenciades per les epidèmies de verola o pigota dels anys 80 i 90, els episodis pestilents iniciats a Lleida el 1783 que es van expandir per l'Ebre i el rebrot de la verola cap al 1798-99.⁵⁴⁰ En els pobles estudiats la mortalitat dels albats presenta algunes intensitats i afectacions destacades durant aquests anys, com crisis generals el 1780, 1783, 1798 i 1799, o la gran crisi de 1780 a Gandesa (intensitat 17,79) i la important de 1799 a Vilalba (11,22). En aquests casos es creu que les causes estan directament relacionades amb la proliferació de les malalties esmentades i la seva afectació sobre els infants, encara que no hi ha constància en els registres.⁵⁴¹

En la mortalitat adulta, entre 1798 i 1801 torna haver-hi un període sense crisi, tot i ser un període d'alta mortalitat a Catalunya,⁵⁴² a la Batllia hi ha una tendència a la baixa que es reflecteix amb la manca de crisis, en un període d'estabilitat a la zona. El 1804 hi ha una crisi forta a Miravet, relacionada amb una nova falta d'aliments i proliferació de malalties,⁵⁴³ com l'expansió de la febre groga.⁵⁴⁴ A Vilalba, el 1806 hi ha la darrera crisi forta que afecta els albats (6,66) coincidint també amb la propagació de malalties.⁵⁴⁵ El 1809 i 1812 es produeixen les darreres crisis generals en

---

⁵³⁶ Girona el 1780. ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, p. 103. A Cabra el 1783 i 1797 amb intensitat menor. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 113. A Olesa intensitat 1,96 el 1781. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 252.

⁵³⁷ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 119-120 i 137.

⁵³⁸ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 371.

⁵³⁹ *Ibidem*, p. 370. NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 77-88.

⁵⁴⁰ ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII i XIX*, p. 108. GRAU, J.M.T., GUAL, V., PUIG, R., "La lluita contra la verola: la difusió de la vacunació a la Diòcesi de Tarragona (ss. XVIII-XIX)", *Galens*, 24, p. 30-32.

⁵⁴¹ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 252. Crisi 1781 intensitat 6,55 en albats; 1799 intensitat 10,42 en albats.

⁵⁴² NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 77-88. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 370.

⁵⁴³ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 130.

⁵⁴⁴ A Miravet es coneixen els episodis de 1805 i 1805. VINAIXA, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 138-139. A l'entorn del 40% dels difunts de Miravet el 1804 són a causa de "calentures", com s'especifica en les partides, que es relaciona amb malalties d'origen febril; el mateix succeeix en els albats.

⁵⁴⁵ APV, Llibre de Defuncions, fol. 129 i 130. En els morts de setembre i octubre de 1806 s'especifica que "murio de viruela".

adults del període estudiat,⁵⁴⁶ coincidint plenament amb la Guerra del Francès.⁵⁴⁷ L'ocupació militar del territori, l'escassetat, les malalties i els enfrontaments bèl·lics ajuden a l'augment de la mortalitat,⁵⁴⁸ i també l'intent d'assimilació amb la incorporació a l'imperi Francès el 1812, que va generar grans represàlies.⁵⁴⁹ El 1809 al fet de la invasió s'hi va sumar la pèrdua de collites, la destrucció de les propietats, la fugida de població i l'esclat d'una epidèmia de febres tifoides; el 1812 destaca, a més a més, per la fam.⁵⁵⁰ Aquest any es registra la darrera crisi forta a Rasquera i el 1813 l'última crisi de tot el període a Miravet, d'intensitat mitjana. A la zona de l'Ebre la crisi més destacada d'aquest període és el 1809 i afecta especialment els pàrvuls;⁵⁵¹ a Olesa la del 1809 té una major intensitat sobre els albats (16,63) que sobre els adults (3,95);⁵⁵² el mateix succeeix a la Cabra del Camp en la de 1809 (albats 9,27; cossos 5,97), però en la del 1812 els adults tenen major intensitat (5,17) que els infants (2,70).⁵⁵³ En el cas de la Batllia no hi ha aquesta disparitat entre adults i nens, i la mortalitat infantil té intensitats de menor incidència. Al Camp de Tarragona, les crisis de mortalitat també es concentren en els anys 1809 i 1812, amb especial incidència en el primer. El 1809, amb dades de 38 municipis, es registren 14 grans crisis i 2 catàstrofes, la mitjana de les tres capitals de comarca (Tarragona, Reus i Valls) és 14,57, mentre que el 1812 aquesta mitjana és inferior: 5,47.⁵⁵⁴ Com passa a la Batllia el 1809, la mitjana és més elevada que el 1812,

---

⁵⁴⁶ 1809 intensitat 4,6; 1812 intensitat 3,94.

⁵⁴⁷ SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., "La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre (1808-1814)", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 79-88.

⁵⁴⁸ Es considera que l'esclat de la guerra ajuda a aguditzar les crisis de mortalitat iniciades anteriorment, produint un segon període crític on, a la carestia i les malalties, s'hi sumen els efectes dels enfrontaments bèl·lics. GÜELL, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 12-13.

⁵⁴⁹ VINAIXA, J.R., "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 105-108.

⁵⁵⁰ CANALES GILI, E., "El impacto demográfico de la Guerra de la Independencia", *Segon Congrés Recerques, Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*, p. 238-299. A l'interior peninsular aquests dos anys també són els més crítics. PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior. Siglos XVI-XIX*, p. 376.

⁵⁵¹ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 43.

⁵⁵² MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 253.

⁵⁵³ Intensitat de 3,27. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 113.

⁵⁵⁴ GÜELL, M., *La crisi de la guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 248-252. El 1812 als 38 municipis només es registra una catàstrofe i cap gran crisi, mostrant una afectació menys intensa i catastròfica que el 1809.

però queda clar que totes aquestes crisis estan provocades pels efectes de la Guerra del Francès i factors derivats.⁵⁵⁵

TAULA 4B. Crisis de mortalitat infantil (Gandesa, Miravet, Rasquera i Caseres 1663-1820)

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1684							4,51	Forta		
1686			2,03	Mitjana			5,26	Forta		
1688			1,76	Menor						
1689			2,18	Mitjana						
1692					4,01	Forta				
1693			3,30	Mitjana			3,90	Mitjana		
1696							1,60	Menor		
1697			10,37	Important	1,91	Menor	1,60	Menor	3,68	Mitjana
1699							5,16	Forta	2,35	Mitjana
1702					2,15	Mitjana				
1703			6,26	Forta						
1706			19,55	Gran Crisi	4,62	Forta	2,13	Mitjana	6,80	Forta
1707					3,27	Mitjana				
1708					1,57	Menor	3,51	Mitjana	3,95	Mitjana
1710							1,60	Menor		
1711							5,09	Forta		
1713									3,74	Mitjana
1715			1,75	Menor						
1716			2,83	Mitjana	5,61	Forta				
1717			1,68	Menor			2,11	Mitjana		
1718					2,11	Mitjana				
1719					2,11	Mitjana				
1721			1,83	Menor						
1722							3,00	Mitjana	6,82	Forta
1724							5,56	Forta		
1727									6,94	Forta

⁵⁵⁵ GUAL, V., “Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic”, *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 55-64. MARFANY, J., “Las crisis de mortalidad en una comunidad catalana, Igualada, 1680-1819”, *Revista de Demografia Històrica*, 23, vol. II, p. 13-42. FERRER, LI., “Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)”, *Dovella*, 92, p. 17-26.

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1729			2,55	Mitjana	5,19	Crisi forta				
1730			4,68	Forta	11,55	Important				
1732					2,48	Mitjana				
1733									2,09	Mitjana
1735							3,42	Mitjana	4,69	Forta
1736							2,61	Mitjana		
1738			6,30	Forta			3,09	Mitjana		
1739					10,50	Important				
1743					2,52	Mitjana				
1745			10,45	Important						
1746							3,00	Mitjana	2,89	Mitjana
1748							1,04	Menor		
1749			18,36	gran crisi			7,00	Forta		
1750					5,34	Forta				
1752					1,54	Menor				
1754					3,67	Mitjana			1,61	Menor
1757									1,94	Menor
1759									1,54	Menor
1760							3,50	Mitjana		
1761	13,00	Important			1,79	Menor				
1762	2,08	Mitjana								
1764			6,46	Forta			13,52	Important		
1765							5,92	Forta		
1767			2,24	Mitjana	1,58	Menor				
1768									3,87	Mitjana
1770	5,81	Forta								
1771	1,65	Menor								
1772			1,50	Menor						
1774					2,07	Mitjana			1,57	Menor
1776			2,85	Mitjana			3,81	Mitjana		
1777									1,94	Menor
1778							2,55	Mitjana	3,26	Mitjana
1780	17,79	Gran Crisi	5,30	Forta	4,10	Forta				
1781					1,85	Menor			1,51	Menor

ANY	GANDESA		MIRAVET		RASQUERA		VILALVA		CASERES	
1783	6,69	Forta			3,07	Mitjana	5,49	Crisi forta		
1784	3,73	Mitjana								
1785			3,07	Mitjana						
1786					1,76	Menor	1,69	Menor		
1788			2,86	Mitjana						
1789									1,94	Menor
1792	2,32	Mitjana	1,87	Menor						
1793	6,86	Forta								
1795									7,06	Forta
1796					2,86	Mitjana	2,80	Mitjana		
1798	2,73	Mitjana	3,20	Mitjana			11,22	Important	7,85	Forta
1799	3,18	Mitjana	1,75	Menor	5,04	Crisi forta				
1802							1,73	Menor		
1804			2,15	Mitjana						
1806			3,12	Mitjana			6,66	Crisi forta		
1807	2,97	Mitjana							2,88	Mitjana
1809	3,38	Mitjana			1,60	Menor	2,84	Mitjana	3,21	Mitjana
1810	3,13	Mitjana								
1811					1,55	Menor			2,22	Mitjana
1812			2,60	Mitjana						
1813	1,61	Menor								

Les crisis de mortalitat segueixen una periodicitat constant marcada per diferents períodes crítics que es relacionen amb l'evolució general de Catalunya. Al segle XVII, tot i les limitacions de les dades referents a la Batllia, les principals crisis es concentren el 1631, en un moment generalment complicat al Principat, i entre 1641-1643, durant els anys inicials de la Guerra dels Segadors; períodes que coincideixen amb altres espais, especialment els més propers.⁵⁵⁶ La gran diferència recau en la manca de crisis durant els anys posteriors, entre 1650 i 1660, que no permeten constatar els efectes de la pesta per una possible manca de població, falta de registres o menor incidència de l'epidèmia. A finals del segle XVII destaca la crisi de 1684, que és un fenomen estès a

⁵⁵⁶ GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu, Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 58-59. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 24-25. MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesat de 1650*, p. 46.

tot a Catalunya, com en la dècada dels 90.⁵⁵⁷ Durant la Guerra de Successió les crisis es generalitzen a la Batllia, coincidint amb la zona sud de l'Ebre i la Conca.⁵⁵⁸ Al llarg del segle XVIII el nombre de crisis és més elevat, amb una major concentració en la segona meitat, com succeeix a Vilanova,⁵⁵⁹ l'Urgell,⁵⁶⁰ o el Bages.⁵⁶¹ Diferents episodis fan augmentar la mortalitat de manera puntual en els diferents municipis, fins a finals del segle, quan les crisis es generalitzen novament a tot Catalunya⁵⁶² i la península,⁵⁶³ amb l'expansió de la verola a inicis del segle XIX,⁵⁶⁴ i l'esclat de la Guerra del Francès. Durant el conflicte, els anys més crítics en les defuncions d'adults, les crisis de mortalitat dels pobles de la Batllia coincideixen novament amb la Conca⁵⁶⁵ i el Camp de Tarragona,⁵⁶⁶ mostrant com la proximitat geogràfica ajuda a què alguns episodis siguin més similars i simultanis en el temps; en canvi al Baix Ebre i Montsià aquesta crisi coincideix però té major incidència en els pàrvuls.⁵⁶⁷

---

⁵⁵⁷ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 37-48.

⁵⁵⁸ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 42. GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu, Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 61.

⁵⁵⁹ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 52-54.

⁵⁶⁰ PLANES, J.M., *Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim*, p. 109-121.

⁵⁶¹ FERRER, Ll., "Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)", *Dovella*, 92, p. 21-23.

⁵⁶² NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demogràfica*, p. 77-88.

⁵⁶³ PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España Interior siglos XVI-XIX*, p. 371-378.

⁵⁶⁴ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 130.

⁵⁶⁵ GUAL, V., "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", *Quaderns de Vilaniu, Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24, p. 60-64.

⁵⁶⁶ GÜELL, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, p. 248-252.

⁵⁶⁷ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als segles XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 43.

4.5-CONCLUSIONS MORTALITAT

La mortalitat de la Batllia presenta una tendència de continuat ascens en paral·lel amb l'augment de la població. Es produeix en uns períodes de marcat descens després dels conflictes bèl·lics, just després dels moments en què s'assoleixen les xifres més elevades de defuncions. Els adults segueixen aquesta dinàmica, amb una recaiguda a l'entorn del 1650, un alt nombre de defuncions durant la Guerra de Successió, i una evolució regular en ascens al llarg del segle XVIII. Els albat, on falten la majoria de dades del segle XVII, les defuncions es mantenen estables i experimenten un fort creixement fins a inicis del segle XIX. Entre 1800 i 1820 els adults i infants assoleixen les màximes puntes d'òbits, quan proliferen les malalties i s'enllaça amb l'esclat de la Guerra del Francès.

En conjunt, es manté una dinàmica similar als models registrats a Catalunya, exceptuant la crisi generada per la pesta de 1650; aquesta no mostra uns efectes desatacats en la mortalitat de la Batllia. Després d'un augment, coincidint amb els moments més crítics de la Guerra dels Segadors, hi ha una caiguda dels òbits a meitat segle XVII. Les dificultats sorgides dels enfrontaments bèl·lics podien haver deixat una població força disminuïda, que no es veu fortament influenciada per l'epidèmia; també manquen més dades que ho puguin confirmar, com succeeix a Tarragona. A la resta del Principat i espais propers el seu pas és contundent, sent un dels períodes més crítics de la centúria. Als pobles de la senyoria els episodis en què la mortalitat sobresurt es concentren en les guerres de Successió, del Francès i a final del segle XVIII. La situació estratègica del domini feia que les conseqüències dels enfrontaments militars fossin més destacats; provocaven caresties, dificultats de subsistència i la proliferació de malalties, que generaven una alça extraordinària dels òbits.

La tendència creixent que desenvolupa la mortalitat al llarg del segle XVIII es veu impulsada a partir del 1750: es consolida l'augment de la població i es van reproduint continuades crisis que ajuden a aquesta alça. A finals de la centúria hi ha una desacceleració que remunta ràpidament amb els episodis crítics d'inicis del segle XIX; continuades malalties s'expandeixen per la península Ibèrica i el mediterrani, que disparen el nombre d'òbits d'adults i infants. Una evolució en paral·lel que també es localitza en l'estacionalitat de les defuncions, que tenen una major incidència en els mesos d'estiu, on hi ha una major proliferació de les malalties intestinals, o de brots epidèmics i contagiosos, que s'agreugen amb la manca de defenses i la subalimentació. En els adults s'estén

fins a la tardor, i al llarg del segle XVIII es va distribuint més cap a l'hivern, amb una major afectació de les malalties pulmonars i refredats. Els mínims se situen a la primavera en ambdós casos, encara que els albats presenten una disparitat de xifres més àmplies entre les dades més baixes i les més elevades. Una estacionalitat tradicional que obtenen la majoria d'estudis demogràfics.

En conclusió, la mortalitat de la Batllia de Miravet segueix la tendència registrada a Catalunya i el mediterrani, amb una evolució més similar en aquelles zones de proximitat de l'Ebre i Camp de Tarragona. El punt d'inflexió i diferència es localitza en la caiguda de la mortalitat en el període de la pesta de 1650. La resta dels segles XVII i XVIII mantenen un procés de creixement dels òbits impulsat per les diferents crisis de mortalitat, amb especial força durant els enfrontaments bèl·lics i els primers anys del 1800. Tots aquests fets impulsen la mortalitat i la seva tendència a un continuat augment que també evoluciona en paral·lel amb l'increment del nombre d'habitants.

5-CREIXEMENT VEGETATIU

El creixement vegetatiu és la diferència directa que s'estableix entre la natalitat i la mortalitat (baptismes i òbits),⁵⁶⁸ en una població en un moment o període determinat. Permet observar l'evolució de la població, en avaluar la variació i les fluctuacions en el nombre d'habitants en un territori. En l'anàlisi de la mortalitat, dins de la Batllia de Miravet, l'Arxiu Parroquial de Gandesa és l'únic que presenta mancances per poder realitzar un correcte càlcul del creixement natural, perquè els albats no es registren, o no s'han conservat, fins al 1754. Per suplir la mancança, i que els resultats siguin més adequats a la realitat, s'han multiplicat per dos el total d'òbits adults de cada any entre 1605 i 1753. D'aquesta manera s'afegeixen els nombres que representarien les defuncions infantils i juvenils, que són la meitat de les defuncions totals d'una població.⁵⁶⁹ El càlcul s'ha realitzat per la importància de les dades de Gandesa per poder estudiar el segle XVII, en ser l'única parròquia que té dades complertes per a aquesta centúria, on s'hi sumen les xifres parcials de Miravet i Rasquera. El resultat final permet conèixer l'evolució del creixement vegetatiu des de 1605 a 1820 en el conjunt de la senyoria, i analitzar com es relaciona amb el moviment de la població i com l'afecten les diverses variables demogràfiques.

El creixement vegetatiu en el conjunt de la Batllia de Miravet en els segles XVII i XVIII mostra una tendència estable, amb un augment perceptible. Hi ha tres moments puntuals de marcat descens, amb una evolució clarament negativa, que coincideixen amb els anys de la Guerra dels Segadors, de Successió i del Francès. D'aquests períodes de retrocés, entre 1706 i 1711 s'assoleixen els anys amb els valors més baixos del període estudiat, amb un mínim destacat el 1710, seguit de 1708 i 1706. En les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, el següent període en negatiu és de 1635 a 1649; mentre la resta mantenen una tendència positiva amb diferents daltabaixos. En les xifres totals de 1605 a 1699 es registren 27 anys en negatiu,⁵⁷⁰ i de 1700 a 1799 se'n localitzen 16.⁵⁷¹ Això fa que el segle XVII acumuli un decreixement més continuat, sobretot en part de la primera meitat de la centúria; a partir

---

⁵⁶⁸ En l'estudi del creixement vegetatiu a la Batllia de Miravet s'ha considerat mortalitat l'agregació dels registres d'òbits d'adults i d'albats, ja que es té aquesta informació en totes les poblacions, menys Gandesa, on el registre d'albats no s'inicia fins al 1754.

⁵⁶⁹ En la Batllia de Miravet de 1700 a 1820 el percentatge d'albats en el total de defuncions és del 50%, que entra dins de les xifres registrades a Catalunya, com ho demostren diferents estudis. Veure EVOLUCIÓ MORTALITAT INFANTIL, p. 105-106.

⁵⁷⁰ 1606-1609, 1612, 1615, 1620, 1624, 1626, 1627, 1630, 1635, 1636, 1639, 1641-1643, 1646, 1647, 1649, 1650, 1652, 1669, 1673, 1684, 1686, 1697.

⁵⁷¹ D'aquests anys, 16 en negatiu, 7 estan en el període inicial coincidint amb la Guerra de Successió. 1706-1712, 1730, 1738, 1752, 1761, 1764, 1776, 1780, 1793, 1798, 1806, 1809-1810.

de 1713 les dades són més positives i permeten un creixement més sostingut. Els anys negatius coincideixen amb alguna crisi de mortalitat en un o més municipis de la Batllia. Els principals períodes de tendència ascendent, que s'observen clarament en la mitjana mòbil de 13 anys, es localitzen de 1650 a 1660, en els anys 90 del segle XVII, de 1714 a 1725, i en els anys 60 i 90 del XVIII. Les pujades més fortes coincideixen en els moments posteriors a la Guerra de Segadors i de Successió, en què hi ha una forta recuperació i se sobrepassen els màxims assolits anteriorment.

GRÀFIC 21C: Creixement Vegetatiu Batllia Miravet 1604-1820 m.m.13

Al segle XVII, el creixement vegetatiu en el conjunt de la Batllia s'inicia amb xifres negatives en la primera dècada per passar a nivells positius en els anys 20, per mantenir-se estable. La lleugera alça podria ser la recuperació d'una caiguda anterior, situada entre finals del segle XVI i la primera dècada del 1600.⁵⁷² A partir de 1635 s'inicia un descens, que s'aguditzava amb els efectes de la Guerra dels Segadors. En aquests anys la mortalitat va a l'alça, amb l'expansió d'algunes malalties i problemes de subsistència, com les que es registren a la zona de Tortosa.⁵⁷³ Amb l'arribada del conflicte bèl·lic, les defuncions segueixen en ascens, mentre baixa la natalitat, amb l'afegit de

⁵⁷² En els totals dels anys 1606-1608 s'assoleixen xifres negatives i, com s'observa en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, les dades inicials de la sèrie, el 1611, són similars als mínims de 1644-1646. Entre finals del segle XVI i inicis del XVII hi ha un període depressiu en l'evolució de la població, i a Catalunya s'aguditzava a mitjan segle. NADAL, J., *La població espanyola (Siglos XVI a XX)*, p. 35-43. En el cas de la Batllia, tot i que no consta una crisi remarcable en la primera dècada del 1600, seria similar a la dels anys 40. És possible que les baixes xifres del començament de segle siguin resultat d'una llarga tendència negativa, i no un fet puntual vinculat a una crisi determinada.

⁵⁷³ MUÑOZ, J.H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, p. 46. MUÑOZ, J.H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 16.

moments puntuals de fugida de part de la població.⁵⁷⁴ El creixement vegetatiu cau amb força, amb una tendència negativa que s'aguditzava de 1640 a 1646 i s'allarga fins al 1649. Aquest període és generalment negatiu a diferents indrets de Catalunya, com a la Conca de Barberà entre 1641-1650,⁵⁷⁵ al Penedès i Garraf de 1640 a 1659,⁵⁷⁶ o a l'Urgell de 1635 a 1647.⁵⁷⁷ A partir dels anys 50 del segle XVII, les xifres de la Batllia es recuperen a nivells anteriors i mostren, novament, una incidència poc clara dels efectes de la pesta, atenent l'augment dels baptismes i la baixada de la mortalitat en aquests anys. S'atendria la teoria que l'epidèmia es fa més present en el territori el 1649,⁵⁷⁸ any amb dades negatives més contundents, però de menor intensitat que les registrades anteriorment. La possible falta d'habitants a causa dels efectes de la guerra, que ja hauria generat un gran trasbals, pot ajudar a la reducció de la crisi generada per la pesta, que és global a Catalunya i a altres espais per on s'expandeix.⁵⁷⁹ Posteriorment, el retorn de la població fugida permetria generar un moviment clarament positiu a partir de 1653, ajudat per l'absència de crisis de mortalitat, però que es paralitza en les dècades de 1660 a 1680. En aquest vicenni, els problemes vinculats amb l'allotjament de tropes redueixen el creixement,⁵⁸⁰ amb una evolució a la baixa, com s'observa en la mitjana a 7 anys. Cap al 1685 s'inicia una nova alça fins al 1700, un període en què la població catalana augmenta;⁵⁸¹ tot i la successió d'algunes dificultats, la tendència és positiva, fins que l'esclat de la Guerra de Successió retorna a una evolució negativa.

A nivell local, l'evolució del segle XVII està marcada per les dades recopilades a Gandesa, l'únic arxiu que conté xifres complertes per a aquesta centúria. A Miravet, en els primers anys del segle, el creixement vegetatiu va en augment, ajudat pels efectes de la repoblació després de l'expulsió dels moriscos.⁵⁸² Les xifres són més baixes que les establertes a partir de 1663, es demostra com en els anys posteriors a l'expulsió el nivell de població és inferior al registrat a finals del segle. A

---

⁵⁷⁴ SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluça*, p. 85. MANYÀ, J.B., *Notes d'història de Gandesa*, p. 140. La guerra genera fugida de població en algunes parròquies i, a Gandesa, de manera momentània.

⁵⁷⁵ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 15-16, 24-25 i 32-33.

⁵⁷⁶ MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, p. 58-67.

⁵⁷⁷ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 170-179.

⁵⁷⁸ CAMPS i CLEMENTE, M., CAMPS i SUMARROCA, M., *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, p. 291-294.

⁵⁷⁹ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 37-48.

⁵⁸⁰ MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 227.

⁵⁸¹ NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XIX)*, p. 25-27.

⁵⁸² ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 39-70.

Rasquera la tendència és pràcticament plana en la primera meitat del segle XVII, amb dades positives i estables, menys l'any 1650 en què és 0. A finals del segle XVII, amb dades de tots els municipis, l'evolució general és ascendent, com es veu en la mitjana mòbil de 13 anys; però a Vilalba i Caseres hi ha un període negatiu, en les xifres totals, del 1695 a 1697, trienni on es registren crisis de mortalitat en diversos pobles de la Batllia. En conjunt, l'evolució del segle XVII és estable, com succeeix a Catalunya, amb més irregularitats i dades negatives en la primera meitat del segle, i un major creixement en la segona part de la centúria, amb registres més positius; com també s'observa al Vallès Oriental,⁵⁸³ al Baix Llobregat,⁵⁸⁴ a l'Urgell,⁵⁸⁵ o a Barcelona.⁵⁸⁶

El segle XVIII s'inicia amb un fort retrocés del creixement vegetatiu a causa de les negatives repercussions sobre la població de la nova conjuntura bèl·lica.⁵⁸⁷ Els enfrontaments militars fan augmentar novament la mortalitat i decaure la natalitat. El descens és tan pronunciat que s'assoleixen les xifres més baixes de tota la sèrie, amb 6 anys seguits en negatiu, de 1706 a 1711. Aquest període és de descens o decreixement a la majoria de municipis de Catalunya,⁵⁸⁸ coincidint amb nombroses crisis de mortalitat. La caiguda és extraordinària, tant en les xifres totals com en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys. Un cop superat, comença una recuperació que, a partir dels anys 20, es consolida amb un clar moviment ascendent i sobrepassa els màxims assolits anteriorment. El 1730 l'ascens es paralitza, i retrocedeix, per mantenir-se estable i amb poques oscil·lacions fins als anys 50. Posteriorment la tendència, reflectida en la mitjana de 13 anys, mostra una nova recuperació fins als anys 70, que després torna a descendir. En els cicles curts, a través de la mitjana

---

⁵⁸³ DANTÍ, J., *Granollers i la seva comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*, p. 35-36 i 48-50.

⁵⁸⁴ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 137-144.

⁵⁸⁵ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 170-179.

⁵⁸⁶ BETRÁN MOYA, J.L., *La Peste en la Barcelona de los Austrias*, p. 72-88.

⁵⁸⁷ ESPINO, A., "La Guerra dels Segadors", *Història de les Terres de l'Ebre*, p. 275-282.

⁵⁸⁸ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 170-179. TORRENTS, A., *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, p. 136-138. GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 83-100. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 15-16, 24-25 i 32-33. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 118-125. GUAL, F.X., MILLÀS, C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, p. 137-144. FABREGAT GÀLCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als s. XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 59-61. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 267-270.

de 7 anys, aquest procés és més irregular; l'acumulació de crisis de mortalitat puntuals ajuda a aquesta inestabilitat a curt termini, sense perdre l'evolució positiva.⁵⁸⁹

GRÀFIC 22C. Creixement Vegetatiu Gandesa 1605-1820 m.m.13

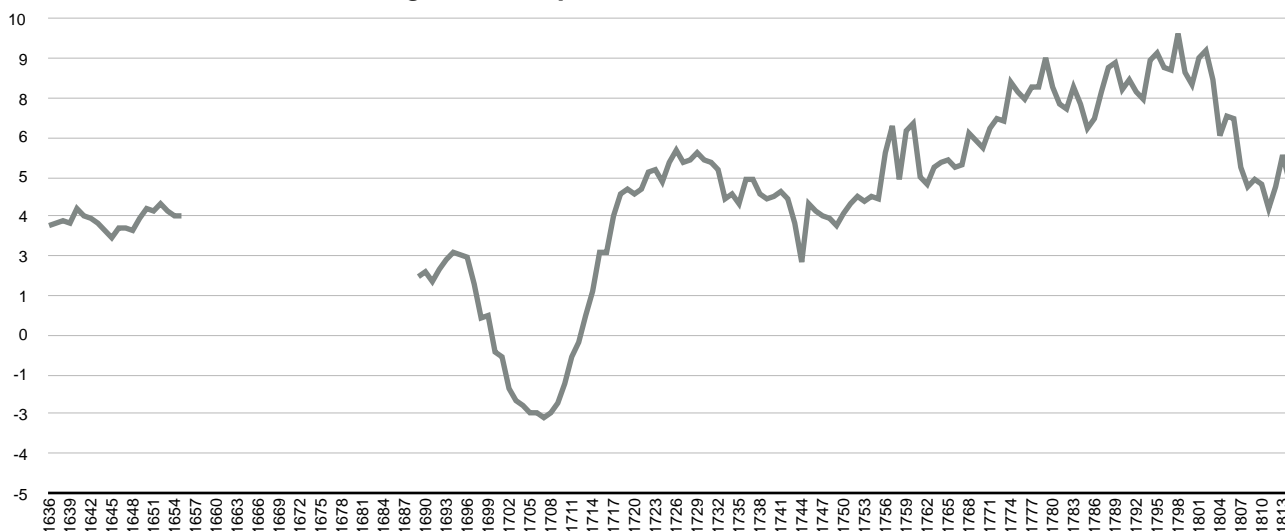

GRÀFIC 23C. Creixement Vegetatiu Miravet 1614-1820 m.m.13

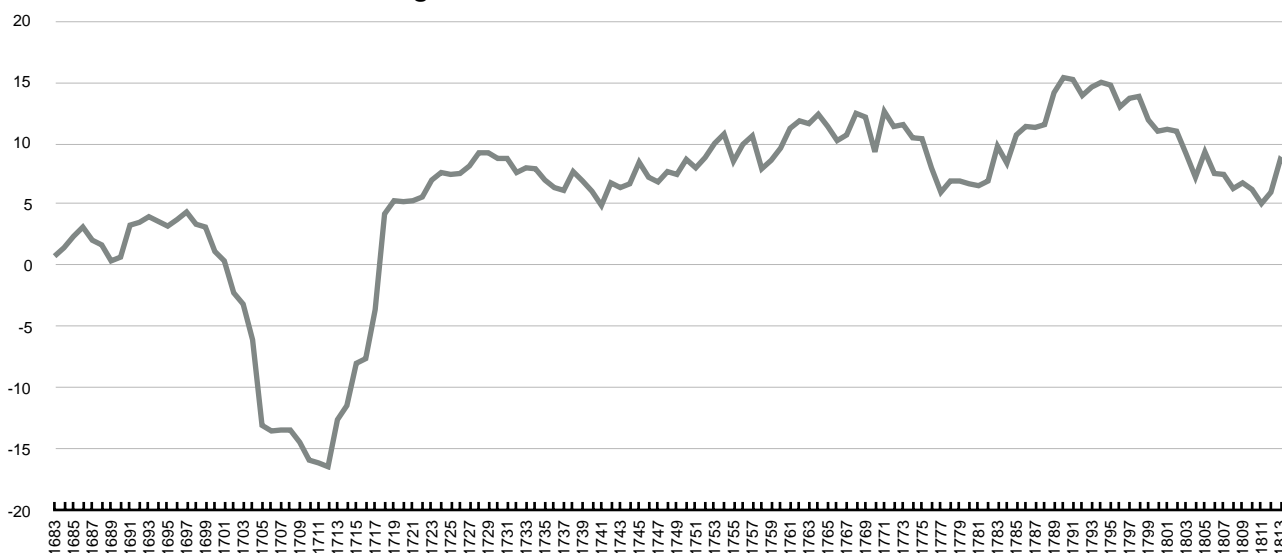

⁵⁸⁹ Al llarg del segle XVIII la mortalitat no és exagerada, excepte en moments d'un cert empitjorament i crisi; això permet que la natalitat estimuli el creixement de la població. REHER, D.S., "Dinámicas demográficas en Castilla la Nueva, 1550-1900: un ensayo de reconstrucción", *La evolución demográfica bajo los Austrias*, p. 22.

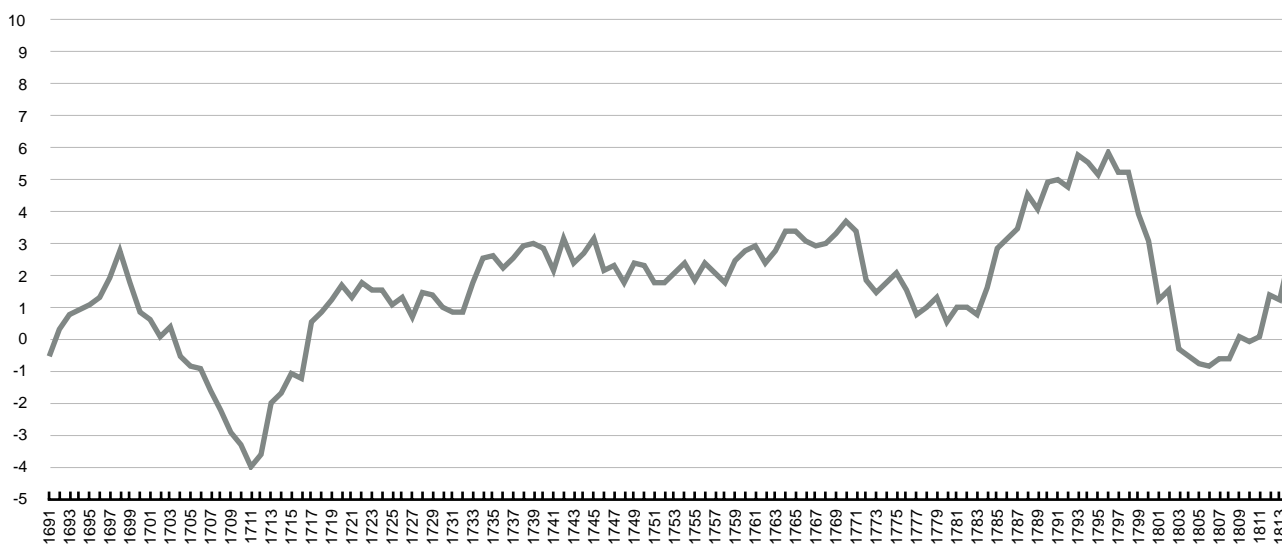
GRÀFIC 24C. Creixement Vegetatiu Rasquera 1630-1661 i 1683-1820 m.m.13

GRÀFIC 25C. Creixement Vegetatiu Vilalba 1677-1820 m.m.13

GRÀFIC 26C. Creixement Vegetatiu Caseres 1685-1820 m.m.13

Entre 1785-1795, després d'un important retrocés anterior, hi ha una nova alça: s'assoleixen les xifres més elevades de la sèrie, ajudada per la contínua alça dels baptismes i la caiguda puntual del nombre de defuncions. L'augment és menys intens a Gandesa que a la resta de municipis de la Batllia, on l'evolució no és tan positiva a finals de la centúria. El cas s'assimila al registrat a Reus,⁵⁹⁰ amb una major bonança en la primera meitat del segle XVIII per la forta recuperació de 1720; aquesta es paralitza amb les repetides crisis de la segona meitat de la centúria i amb una natalitat descendent, com també succeeix a Vilanova i Vilafranca.⁵⁹¹ En canvi, la resta de parròquies de la senyoria tenen un major creixement a partir de 1750; registren uns baptismes en continu ascens i una mortalitat que va perdent intensitat, com succeeix a l'Urgell,⁵⁹² a Sant Pere de Riudebitlles,⁵⁹³ o la Cabra del Camp.⁵⁹⁴ L'evolució conjunta de la Batllia és molt similar a la del Baix Ebre i el Montsià, on hi ha un moviment força pla que decreix en alguns moments dels anys 60-70 i augmenta a partir del 1780; molt influenciat pels daltabaixos i les xifres negatives que provoquen les nombroses crisis de la segona meitat del segle.⁵⁹⁵ Al llarg del segle XVIII el creixement vegetatiu manté unes dades positives que ajuden al clar augment de la població secular;⁵⁹⁶ però amb una tendència irregular marcada pels diferents episodis crítics, que són de menor o major intensitat segons el municipi però que no trenquen la dinàmica positiva.

El retrocés del creixement vegetatiu s'aguditza en els primers anys del segle XIX. Des de finals de la centúria anterior la situació a la zona i a l'Ebre seria cada cop més crítica, amb gelades, riuades i males collites;⁵⁹⁷ entre 1803 i 1805 s'aguditza amb proliferació de malalties, falta d'aliments i pujades de preus generalitzades a Catalunya,⁵⁹⁸ que en alguns casos es constaten a la Batllia.⁵⁹⁹ En

---

⁵⁹⁰ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'època moderna*, p. 91-92.

⁵⁹¹ MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII*, p. 54-58.

⁵⁹² PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 170-179. Màxim creixement entre 1755 a 1778.

⁵⁹³ TORRENTS, A., *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, p. 104.

⁵⁹⁴ TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 118- 125.

⁵⁹⁵ FABREGAT GALCERÀ, E., "Bateigs i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als s. XVIII i XIX", *Recerca*, 8, p. 59-61.

⁵⁹⁶ CODINA, J., *El gir del 1750. Origen i creixement de la població*, Pagès Editors, Lleida, 1998, p. 96-100.

⁵⁹⁷ MUÑOZ, J.H., "Les calamitats naturals: riuades, sequeres i plagues", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 266-268.

⁵⁹⁸ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)*, p. 130.

⁵⁹⁹ VINAIXA, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 138-139. A Miravet, en els primers anys del segle XIX s'evidencien els efectes de la verola, especialment en la mortalitat infantil.

la mitjana mòbil de 13 anys els valors cauen a la meitat de 1796 a 1808, ajudats per la concentració d'anys en negatiu. L'esclat de la Guerra del Francès⁶⁰⁰ fa més fort el descens, amb xifres negatives en els resultats totals dels anys 1809 i 1810, com passa a la Conca de Barberà i comarques properes.⁶⁰¹ L'augment de la mortalitat en tots aquests anys, provocat per les crisis de mortalitat i un estancament de la natalitat, ajuden a aguditzar la caiguda del creixement natural. Sobrepasat aquest període, fins a 1820 s'inicia una recuperació, assolint nombres molt elevats que indiquen un nou procés d'ascens, ajudat per una caiguda de les defuncions.

GRÀFIC 21B. Creixement Vegetatiu Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

En conclusió, s'estableix que el creixement vegetatiu a la Batllia de Miravet presenta una tendència estable, lleugerament positiva, amb uns períodes d'evolució clarament negativa coincidint amb la Guerra dels Segadors i de Successió. En el fons, aquest moviment permet el constant augment de la població, ja que hi ha sempre una major acumulació d'anys positius. La mortalitat és qui marca la tendència i els moviments a la baixa, enfront d'una natalitat més estable. El segle XVII presenta una primera meitat més negativa, aguditzada en els anys 40, i una segona més estable, amb un especial augment a finals de la centúria. De 1703 a 1715 es produeix una de les caigudes més accentuades de tota la sèrie. Superat aquest període, el segle XVIII té una evolució a l'alça amb diferents daltabaixos influenciats per les crisis de mortalitat, que no trenquen la dinàmica positiva. A inicis

⁶⁰⁰ SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., "La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre (1808-1814)", *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*, p. 79-88.

⁶⁰¹ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 15, 25, 32. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 118- 125.

del 1800 hi ha un descens més contundent, amb majors períodes crítics que s'incrementen amb la Guerra del Francès. En el fons, el creixement vegetatiu manté una tendència en positiu on, tot i els períodes negatius, va en augment i assegura el desenvolupament de la població de la Batllia.

6-NUPCIALITAT

La nupcialitat és una variable demogràfica diferent als baptismes i les defuncions: el matrimoni és un acte en part voluntari. De totes formes, està fortament influenciat per factors poblacionals, socials i econòmics que, en gran mesura, afecten tota l'evolució demogràfica i l'organització d'una població.⁶⁰² És un fenomen obert, on cada un d'aquests factors hi intervé d'una manera i grau divers que l'acaba condicionant, fruit de diferents combinacions.⁶⁰³ En aquest conjunt també s'hi vinculen la natalitat i la mortalitat.⁶⁰⁴ El casament és l'origen d'una nova família,⁶⁰⁵ i en el dret tradicional català és regulat per les disposicions del dret canònic referent al sagrament del matrimoni, cosa que suposa, a efectes jurídics i patrimonials, la legitimació dels fills nascuts d'aquesta unió i l'obligació de viure en comú i mantenir-se fidels.⁶⁰⁶

S'han d'analitzar les fluctuacions i l'afectació dels diferents factors externs, estudiar l'evolució del nombre de matrimonis, la fecunditat, el moviment estacional, la tipologia dels enllaços i la procedència dels esposos per poder veure les tendències de cada element.⁶⁰⁷ Relacionar el nombre de casaments amb la mortalitat i els baptismes i conèixer l'estat anterior dels nuvis, o els llocs d'origen, per aprofundir en la mobilitat de la població. També s'ha de tenir en compte que, en els municipis estudiats, amb una quantitat de població poc elevada, poden aparèixer anys sense matrimonis, que poden distorsionar alguns càlculs, sobretot en relació amb els naixements. La manca de noces no representa una tendència, sinó que en alguns pobles petits és un fet usual.⁶⁰⁸ Considerant, com s'ha exposat, que els matrimonis estan molt lligats a l'evolució social i

---

⁶⁰² ROWLAND, R., "Sistemas matrimoniales en la Península Ibérica (siglos XVI-XIX). Una perspectiva regional", *Demografía histórica en España*, p. 72.

⁶⁰³ SÁNCHEZ-MONTES, F., *La población granadina del siglo XVII*, Universidad y Ayuntamiento de Granada, 1989, p. 119-120.

⁶⁰⁴ ROWLAND, R., TORRENTS, A., *Matrimonio y nupcialidad: perspectivas interdisciplinarias*, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño, 1999, p. 16-17.

⁶⁰⁵ WRIGLEY, E.A., *Historia y población. Introducción a la demografía histórica*, Crítica, Barcelona, 1990, p. 11.

⁶⁰⁶ GUAL, F.X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 115.

⁶⁰⁷ No s'analitzen més factors a l'entorn dels matrimonis perquè no s'ha realitzat una reconstrucció de famílies i també per les mancances de les pròpies fonts. Les partides just ens informen dels noms dels esposos, del seu estat (fadrí, donzella, vidu/a), dels pares, el lloc de procedència i els testimonis, i en casos limitats, de l'ofici. No es poden complir tots els criteris exposats per Louis Henry per a l'estudi de la nupcialitat. HENRY, L., *Manual de demografía histórica*, p. 81-97.

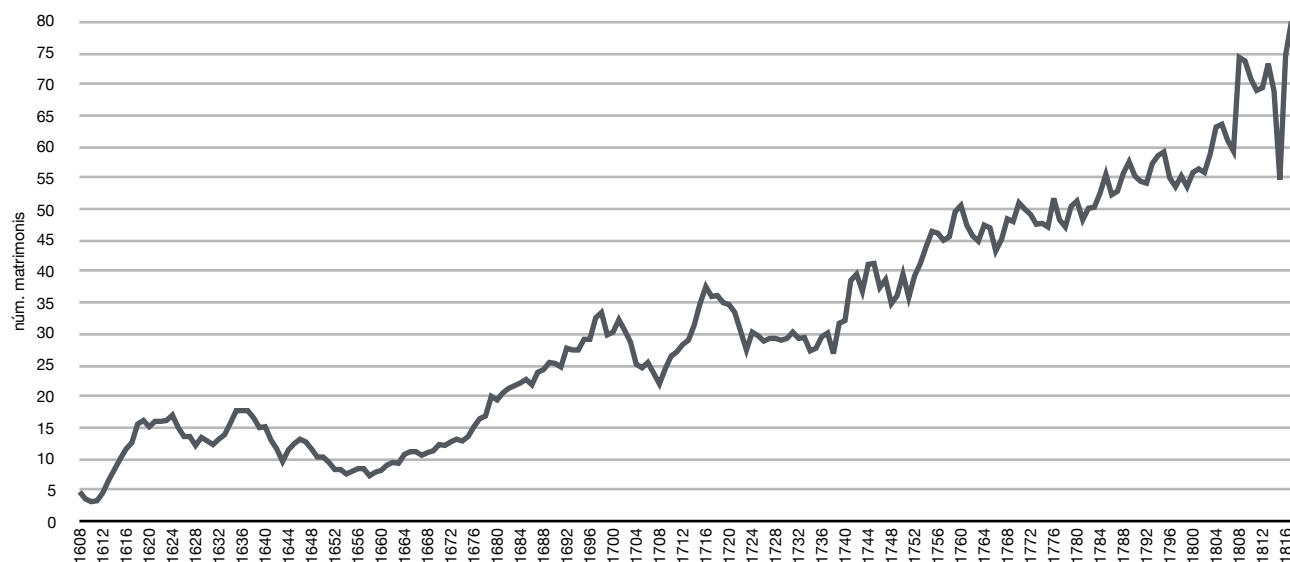
⁶⁰⁸ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 117-118.

econòmica, l'objectiu és aprofundir en la nupcialitat a través dels elements esmentats i relacionar la variable amb els altres dos fets vitals (natalitat i mortalitat).⁶⁰⁹

Tal com s'aprecia en les mitjanes mòbils de 7 i 13 anys, els principals moments d'augment de les noces es produeixen a inicis dels anys 20 del segle XVII i a finals dels anys 30, després de la Guerra de Successió i els primers anys del segle XIX. Les caigudes més importants es localitzen durant la Guerra de Successió i la pesta de 1650, als anys 20 del segle XVIII; tots els períodes coincideixen en moments crítics, especialment vinculats a episodis bèl·lics, on la inestabilitat, dificultats de subsistència, i fugides de població farien retrocedir els matrimonis. La resta de períodes són força estables, sense grans oscil·lacions, especialment a finals del segle XVII, i amb una tendència a l'alça en la segona meitat del XVIII, quan es produeixen algunes recaigudes i pujades que no trenquen la dinàmica estable lleugerament ascendent. L'evolució matrimonial no experimenta grans daltabaixos, sinó una certa regularitat, només afectada en moments més extrems. Els municipis amb un major nombre de població permeten analitzar unes corbes més profundes, ja que les xifres de matrimonis són més elevades, mentre en els municipis més petits les oscil·lacions són més difícils d'observar.

GRÀFIC 27B. Matrimonis Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

A través de les mitjanes anuals de matrimonis, fragmentades en períodes, es pot comprovar com el nombre de casaments va en augment amb el pas del temps. A Gandesa, durant la segona meitat del

⁶⁰⁹ GOUBERT, P., *Cent mille provinciaux au XVIIe siècle. Beauvais et Beauvaisis de 1600 à 1730*, Flammarion, Paris, 1968, p. 53-74. Relacionar crisis de mortalitat, naixements i matrimonis.

segle XVII hi ha un petit retrocés, comparat amb la mitjana de 1600-1649, que pot estar causat per la incidència de les crisis del període, que no podem contrastar amb la resta de municipis. Al segle XVIII es veu clarament com els matrimonis augmenten: entre la primera i la segona meitat de la centúria la mitjana de matrimonis per any pugen un 150%, aproximadament, a totes les parròquies, i el percentatge sobre el total d'enllaços també ho fa. De 1800 a 1820 la mitjana per any creix a l'entorn d'un 125%; en només 21 anys es concentren el 20%, o fins i tot una mica més, del total de matrimonis registrats. Hi ha un creixement continuat des de 1700 molt vinculat a l'augment de la població. Destaquen especialment les puntes de casaments que es produeixen a partir de 1800 que ajuden a aquesta alta concentració en el canvi de segle.

TAULA 7. Matrimonis (mitjana període i percentatge)⁶¹⁰

ANYS	GANDESA 1605-1820		MIRAVET 1614-1639 1663-1820		CORBERA 1694-1820		RASQUERA 1630-1820		VILALVA 1677-1820		CASERES 1685-1820	
	Mitjana	%	Mitjana	%	Mitjana	%	Mitjana	%	Mitjana	%	Mitjana	%
1605-1699	8	29	5	26	5	3	2	22	6	13	2	9
1605-1649	8	15	5	10	-	-	2	6	-	-	-	-
1650-1699	7	14	6	15	5	3	2	16	6	13	2	9
1700-1799	13	52	7	54	8	71	3	58	7	66	2	66
1700-1749	10	20	6	21	5	24	2	23	6	28	2	26
1750-1799	16	31	9	33	11	47	4	36	8	38	3	40
1800-1820	23	20	13	21	14	26	5	20	10	21	4	25

A principis del segle XVII sembla que el nombre de matrimonis vindria d'un procés d'estancament o davallada, tal com s'observa en les xifres de Gandesa i Miravet, tot i que es recuperaria amb força a inicis dels anys 20. El moviment va totalment en paral·lel amb els baptismes, que en els dos municipis augmenten fins als volts de 1625, i es mantenen estables fins al final de la dècada. La recuperació de les noces en aquests anys pot ser un repunt després de la crisi de finals del segle XVI, com succeeix a Tarragona⁶¹¹ i al Vallès Oriental.⁶¹² L'arribada al matrimoni de la gent nascuda

⁶¹⁰ Del total de matrimonis per cada període d'anys s'extreu la mitjana anual per tenir un nombre de referència i del total d'enllaços per als anys estipulats es calcula el seu valor en percentatge, per així poder comparar els diferents municipis.

⁶¹¹ Després de la crisi provocada per l'epidèmia de 1589-1592, els matrimonis van a l'alça entre 1600 i 1640, amb una petita baixada entre 1600-1615. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 45.

⁶¹² Entre 1570-1599 els matrimonis descendeixen, coincidint amb algunes sobremortalitats puntuals, i a partir de 1600 van en ascens, assolint el màxim el 1610. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 119-120.

en la recuperació posterior a la crisi de 1589-92 pot ajudar a aquest augment dels casaments.⁶¹³ El cas de Miravet pot estar novament influenciat pel procés de l'expulsió dels moriscos, tant en les xifres baixes entre 1613 a 1619, com en l'ascens posterior. Si s'analitzen els diferents grups de població després de l'expulsió (moriscos, nous pobladors, antics pobladors i altres), en els enllaços realitzats entre 1613 i 1623 un 28,1% són entre un nou poblador i un morisc, el 21,9% entre nous pobladors i el 18,7% entre moriscos.⁶¹⁴ Es demostra el pes dels nous habitants en l'alça dels matrimonis, però també el dels antics pobladors, tant cristians com moriscos. L'arribada de nova població ajuda a augmentar el nombre de noces, però el manteniment elevat de vella població (tant cristiana com morisca) permet que l'ascens sigui major. Els interessaria casar-se per assegurar-se la consolidació al municipi, sent un dels fenòmens que impulsa l'augment dels enllaços en aquests anys.⁶¹⁵

TAULA 8. Matrimonis a Miravet efectuats entre els diferents grups de població (1613-1623)⁶¹⁶

POBLADORS	Percentatge Matrimonis
Nou Poblador - Nou Poblador	21,9%
Nou Poblador - Antic Poblador	6,3%
Nou Poblador - Morisc	28,1%
Nou Poblador - Altres Pobladors	3,1%
Antic Poblador - Morisc	15,6%
Antic Poblador - Altre Poblador	6,3%
Morisc - Morisc	18,7%

A Gandesa, on hi ha les úniques dades disponibles per a tot el segle XVII, s'observa com en les mitjanes de 7 i 13 anys, després de l'ascens a inicis dels anys 20, hi ha una inflexió a la baixa. La recaiguda pot estar ocasionada per la crisi de 1629-31⁶¹⁷ i la sequera i escassetat que s'hi documenta

⁶¹³ En no tenir dades anteriors seriades no podem assegurar la hipòtesi que es presenta per al cas de Tarragona. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 45.

⁶¹⁴ ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 57.

⁶¹⁵ Novament, en no tenir dades anteriors no sabem si es tracta d'un augment extraordinari o dins d'uns nombres recurrents, però fins a finals del segle XVII no es tornen a assolir xifres similars.

⁶¹⁶ ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 57.

⁶¹⁷ SIMON i TARRÉS, A., "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, 10, p. 219.

el 1631,⁶¹⁸ anys en què els casaments són força reduïts. A partir de 1632 es recupera i retorna a xifres anteriors entre 1637-40. Aquest cicle és molt similar al de Tarragona⁶¹⁹ i Barcelona,⁶²⁰ però la tònica dominant de la primera meitat de segle és a l'alça, com s'aprecia a la Conca,⁶²¹ a Olesa⁶²² i al Vallès Oriental.⁶²³ En els resultats totals, la mitjana de 7 anys en l'alt nombre de matrimonis es manté fins al 1647. És destacat que entre 1640 i 1647 hi ha un alt percentatge de contraents de fora, un 40% dels marits i un 20% de les mullers procedeixen d'un altre municipi.⁶²⁴ Es reforça la idea que l'augment dels casaments està incentivat per la vinguda de nous pobladors, especialment de parròquies situades a poca distància. L'esclat de la Guerra dels Segadors no fa caure immediatament la nupcialitat a Gandesa, encara que la tendència (mitjana de 13 anys) és descendent.

Com s'ha esmentat, sembla que la parròquia s'ha convertit en un pol d'atracció de gent de fora, tot i els problemes que el conflicte genera al territori⁶²⁵ i al propi municipi.⁶²⁶ Durant aquests anys les defuncions augmenten i els baptismes retrocedeixen, elements que es relacionen amb les dificultats i destruccions ocasionades per la guerra; sobta com una població destruïda assoleix el màxim de matrimonis del segle XVII el 1647.⁶²⁷ Destaquem que, en aquest any, en el 62% dels enllaços els esposos és de fora de la parròquia, però en el 29% restant els dos contraents són de Gandesa.⁶²⁸ El 1653 el nombre de matrimonis de Gandesa experimenta una davallada amb una xifra mínima. La

---

⁶¹⁸ “[...] la nativitat del senyor de 1631, als regnes de Catalunya, València, Aragó i Castella, fou tanta la secada de la terra que molts pocs rius duïen aigua [...] Hi hagué tanta fam que una carga de blat [...] es va vendre en aquesta vila de Gandesa per 15 lliures [...] era tant gran la fam que els homes i les dones tant de bo haguessin pogut alimentar-se de garrofes [...]”. MONNER, A., *Arxiu Parroquial de Gandesa*, p.108.

⁶¹⁹ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 45. Augment matrimonis 1615-1627, descens 1628-32, recuperació 1633 fins anys 40, inici de la Guerra dels Segadors.

⁶²⁰ BETRÁN, J.L., *La peste en la Barcelona de los Austria*, p. 109. El nombre de casaments és més baix entre 1623 i 1633 i es recupera entre 1634 i 1638.

⁶²¹ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31. Etapes de creixement entre 1601-30 i 1641-50.

⁶²² MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 277. Tendència a l'alça entre 1594 i 1656.

⁶²³ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 119. Període de creixement entre 1600 i 1665, contrastat amb el descens anterior, però seria millor anomenar-ho com un moment d'estabilitat.

⁶²⁴ Els percentatges registrats entre 1605-1649 són d'un 34% pels homes i el 13% en les dones.

⁶²⁵ MUÑOZ, J.H., “La Guerra dels Segadors al territori de l'Ebre”, *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 247.

⁶²⁶ MANYÀ, J.B., *Notes d'Història de Gandesa*, p. 140.

⁶²⁷ Segons el Dr. Onofre Català, el 1646 Gandesa havia perdut 240 cases i només en quedaven 140. MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 210.

⁶²⁸ Novament les cròniques catastròfiques de la Guerra dels Segadors semblen exagerades pel que fa al nivell de despoblació durant aquells anys.

baixada de la nupcialitat és constant entre els anys 40 i el 1671, tal com s'aprecia en la mitjana de 13 anys. En aquests anys el nombre de defuncions també és força baix com els baptismes, que tenen un mínim el 1652. Les dificultats de la postguerra serien la causa d'aquesta caiguda,⁶²⁹ però no podem confirmar que també ho siguin pels efectes de la pesta. Novament es desconeix si a causa del despoblament ocasionat per la guerra es tenen poques referències sobre la pesta o si el seu impacte fou menor que en altres indrets. En el nombre de noces, en descens entre 1651-53 (coincident amb els baptismes), es pot vincular als dos factors: guerra i pesta, però no es pot especificar quin dels dos té major incidència. En aquests anys, el 50% de les esposes procedeixen de fora de Gandesa, i un 40% són vídues;⁶³⁰ es demostra que la majoria d'enllaços són resultat dels diversos problemes del moment, mentre en altres espais es vincula directament a la pesta després de les dificultats de la guerra.⁶³¹

GRÀFIC 28C. Matrimonis Gandesa 1605-1820 m.m.13

La caiguda dels enllaços fins a 1671 segueixen una evolució similar a la que s'observa al Vallès Oriental, amb un descens lleu entre 1666-1680, en paral·lel amb les defuncions, i una alça

⁶²⁹ *Ibidem.* MONNER, A., *Història de Gandesa. Cruïlla de camins*, p. 227.

⁶³⁰ Els percentatges registrats entre 1650-1699 en esposes de fora és del 12% i de vídues del 9%.

⁶³¹ A Olesa, la disminució dels matrimonis entre 1648-52 es vincula directament a l'epidèmia, encara que ja ve d'un procés descendent iniciat per la guerra. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 277. A Bellreguard de juny de 1650 a maig de 1652 no es produeix cap casament, vinculat als efectes de la pesta. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 54. A Tarragona els matrimonis cauen entre 1652-53. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 46.

posterior.⁶³² A partir de 1672 els matrimonis de la Batllia tendeixen a recuperar-se lentament fins al 1700, amb un cert estancament, tal com s'aprecia en les mitjanes de 13 anys. El nombre de casaments s'estabilitza, però no hi ha un gran creixement. Durant aquests anys es veu com les crisis de mortalitat detectades tenen repercussions en la nupcialitat, seguint la línia indicada per Pierre Goubert.⁶³³ El 1679 es produeix una crisi de mortalitat d'intensitat forta a Miravet que coincideix amb un mínim de matrimonis els anys 1680-1681, i que enllacen amb les crisis de 1683-1684-1685, que també repercuteixen en xifres baixes d'enllaços. El 1684 la crisi també afecta Gandesa (intensitat forta), on els efectes es notarien l'any anterior, i a Vilalba (gran crisi), on hi ha un descens en el mateix any. Posteriorment, les noces es recuperen coincidint amb un període sense crisis, però en alguns casos tornen a recaure en els últims anys del segle XVII, en temps de nous períodes crítics.⁶³⁴ Les crisis poden ser la causa del creixement discret dels enllaços en aquest final de segle, on la presència de nouvinguts de fora de la població també descendeix. En general, la segona meitat del segle XVII és un període quasi d'estancament en el nombre de casaments, com s'aprecia en zones diverses,⁶³⁵ amb pocs moviments ascendants,⁶³⁶ i fins i tot de retrocés.⁶³⁷

La Guerra de Successió i les seves repercussions sobre els territoris de la Batllia afecten de manera complexa l'evolució dels matrimonis. Mentre les mitjanes de 13 anys de Gandesa, Vilalba i

---

⁶³² DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 119-120.

⁶³³ GOUBERT, P., *Cent mille provinciaux au XVIIe siècle. Beauvais et Beauvaisis de 1600 à 1730*, p. 53-74. El descens dels matrimonis es produeix quan es donen els primers símptomes de crisi, arribant al mínim després d'haver-se assolit el màxim de la mortalitat, mentre s'inicia la recuperació quan ben just les defuncions s'espaien.

⁶³⁴ El 1694 a Gandesa (intensitat mitjana), el 1695 a Rasquera (fora), el 1696 a Miravet (mitjana) i el 1697 a Vilalba (mitjana). La crisi important de Caseres el 1693 sembla que té els seus efectes en els matrimonis dels anys posteriors, però les xifres són sempre massa baixes per esclarir una relació més directa.

⁶³⁵ A la Conca hi ha un període d'estancament entre 1681-90, i posteriorment un de creixement entre 1691-1720. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31. Al Maresme de 1653 a 1718 hi ha un estancament dels matrimonis. CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, p. 100-104. Al Penedès aquest estancament també va des de la segona meitat segle XVII al 1714. MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1990, p. 186-189.

⁶³⁶ Al Vallès s'observa un creixement o recuperació de 1681 fins a finals de segle, assolint el màxim de la sèrie el 1697. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 120. A Tarragona, els matrimonis es recuperen a partir de la dècada dels 80 del segle XVII. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 46. A Bellreguard la tendència és alcista entre 1677 i 1699. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 58.

⁶³⁷ A Igualada hi ha decreixement entre 1688-1709. MARFANY, J., "Casar-se en edat proporcionada: edat al matrimoni i estratègies matrimonials a Igualada, 1680-1829", *Miscel·lània Aqualatensia*, 11 (2014), p. 13-44. A Barbastro entre el darrer decenni del segle XVII i el primer del XVIII es constaten nivells baixíssims de matrimonis. SALAS, J.A., *La población en Barbastro en los siglos XVII y XVIII*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Zaragoza, 1981, p. 148-152. A Granada la tendència global de tot el segle XVII és descendent. SÁNCHEZ-MONTES, F., *La población granadina del siglo XVII*, p. 122-125.

Rasquera⁶³⁸ no mostren una clara davallada durant els anys de la guerra, a Caseres, Corbera i Miravet hi ha una caiguda, especialment acusada en aquesta última població. En els resultats totals, totes les parròquies obtenen xifres molt baixes en algun moment del conflicte, entre 1705 i 1711,⁶³⁹ i en destaca el període 1706-1708. A Gandesa, la major afluència de forans en els casaments durant el conflicte pot ajudar a què el descens global no sigui tan negatiu; al voltant del 50% dels matrimonis d'aquests anys tenen algun dels nuvis de fora de la població. Mentre, a Corbera i Miravet els enllaços es limiten majoritàriament als propis habitants. El cas de Miravet és força extrem ja que, entre 1708 i 1711, no es registra cap matrimoni. En els baptismes la caiguda també és molt pronunciada i les defuncions augmenten clarament, tant de cossos com d'albats. No es pot parlar de despoblació o abandonament, perquè els altres registres veiem que continuen actius, però queda clar que les dificultats del moment van paraitzar la nupcialitat en les poblacions més petites; mentre les més grans van atraure gent de fora.⁶⁴⁰

Les diferents crisis de mortalitat d'aquest període repercuteixen en els matrimonis en els moments inicials, com a Rasquera el 1707 (crisi 1706 mitjana), a Caseres el 1708 (mitjana), Gandesa el 1707 (fora), o en el cas de Vilalba el 1710-11 (fora i important) relacionades amb una epidèmia.⁶⁴¹ La crisi general de 1710, que afecta tots els pobles, no es reflecteix en una caiguda més fora de les xifres de noces, segurament per la davallada iniciada anteriorment i que ja no es pot aprofundir més.⁶⁴² Els efectes derivats de la guerra van afectar la nupcialitat amb més incidència en els anys inicials i centrals del conflicte, que ja no es va recuperar fins a 1711. A Reus i pobles veïns, la baixada més fora dels matrimonis es produeix entre 1700 i 1705, just a l'inici de la guerra, i a posterior s'estabilitza sense una caiguda tan pronunciada.⁶⁴³ A la Conca de Barberà, de 1701 a 1710 hi ha les dades més baixes del segle.⁶⁴⁴ En altres municipis de Catalunya els retrocessos es

---

⁶³⁸ A Rasquera el nombre de matrimonis és massa baix per poder apreciar clarament les conseqüències de la guerra.

⁶³⁹ Anys amb menor nombre de casaments: Gandesa 1707; Miravet 1705 i 1708-11; Corbera 1702 i 1710-11; Rasquera 1707; Vilalba 1706; Caseres 1708.

⁶⁴⁰ Curiosament, en els registres de matrimonis de Gandesa no hi ha cap espòs/osa que sigui de Miravet, fet que reforça la idea que no hi ha una fugida de població.

⁶⁴¹ MONNER, A., *Curiositats i episodis de la història de Vilalba dels Arcs*, p. 186.

⁶⁴² A totes les poblacions el 1710 hi ha xifres molt baixes, però a Gandesa aquestes presenten una certa normalitat, sense mostrar l'efecte d'aquesta crisi de mortalitat.

⁶⁴³ MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'època moderna*, p. 95-98 i 153-179.

⁶⁴⁴ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31.

produeixen més tard, com a la Cabra del Camp, on el descens s'inicia el 1710,⁶⁴⁵ o a Olesa de Montserrat entre 1711 i 1717, per la pròpia evolució del conflicte.⁶⁴⁶

Després de la guerra, el nombre de matrimonis es recupera a totes les poblacions amb més o menys intensitat, període que coincideix amb una recuperació dels baptismes i un moment sense crisis de mortalitat fins a 1715. Aquest moviment a l'alça es paralitza i retrocedeix a partir de 1725 i els anys 30 del segle XVIII, com succeeix a Ulldecona,⁶⁴⁷ coincidint amb un estancament dels baptismes. A posterior la nupcialitat presenta una tendència ascendent, tal com s'aprecia en la mitjana de 13 anys, amb algunes oscil·lacions. En general, les xifres de matrimonis es multipliquen per dos dels anys 20 als 90.

Entre els diferents daltabaixos que es produeixen al llarg del 1700, que les mitjanes de 7 anys permeten observar millor a cada municipi, destaca el retrocés general a final dels anys 40 fins a 1751;⁶⁴⁸ que coincideix amb un període de crisis de mortalitat i estabilització dels baptismes, menys a Gandesa, on continua a l'alça. Entre final dels anys 50 i inicis dels 60 es produeix una acceleració dels enllaços, coincidint amb un període sense cap crisi de mortalitat, de 1754 i 1760. Aquest augment s'alenteix posteriorment, excepte a Caseres, que arriba fins a 1776, o a Corbera, amb el màxim de tota la sèrie el 1798. Als anys 80 i 90 s'arriba a les cotes més elevades del segle, tot i que en un procés d'estabilitat sense pujades fortes i seguit d'una lleugera baixada fins a l'entorn del 1800. Les crisis de mortalitat de final de segle, relacionades amb caresties i epidèmies,⁶⁴⁹ ajudarien a la paralizació. Al final del segle XVIII, les oscil·lacions són freqüents en molts espais: a la Conca⁶⁵⁰ i a Cabra del Camp⁶⁵¹ pugen durant els anys 70 i recauen en els 80, per continuar

---

⁶⁴⁵ TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 126.

⁶⁴⁶ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 279.

⁶⁴⁷ A Ulldecona s'assoleixen valors màxims entre 1718-1719 i el 1727, per després retrocedir. RAGA, A., "Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)", *Raïls*, 1, p. 81-82.

⁶⁴⁸ *Ibidem*. Novament a Ulldecona s'assoleix un màxim el 1747, encara que la coincidència d'anys amb la Batllia no és exacta, sí que les oscil·lacions són similars, produint-se amb poc temps de diferència.

⁶⁴⁹ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, p. 77-88.

⁶⁵⁰ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31.

⁶⁵¹ TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 126-128.

ascendint fins a 1810. Al Maresme ascendeix de 1781 a 1787,⁶⁵² com a Sant Pere de Riudebitlles, on després s'estanca de 1788 a 1800,⁶⁵³ un cas més similar al de la Batllia.

GRÀFIC 28B. Matrimonis Gandesa 1605-1820 m.m.7

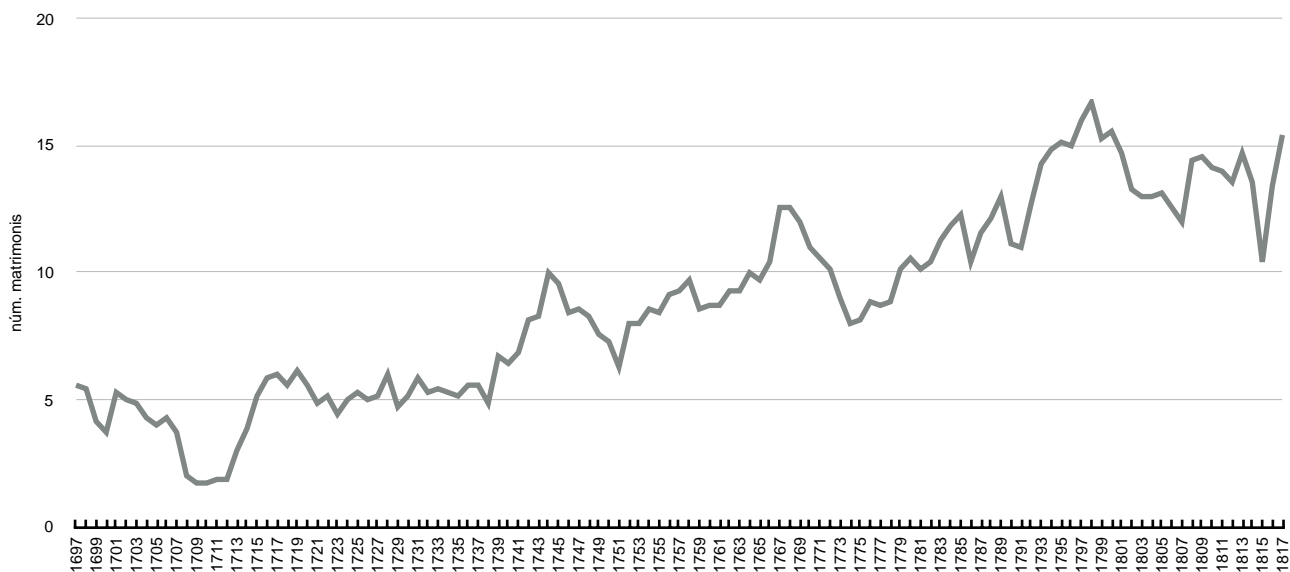
GRÀFIC 29B. Matrimonis Miravet 1613-1639 i 1663-1820 m.m.7

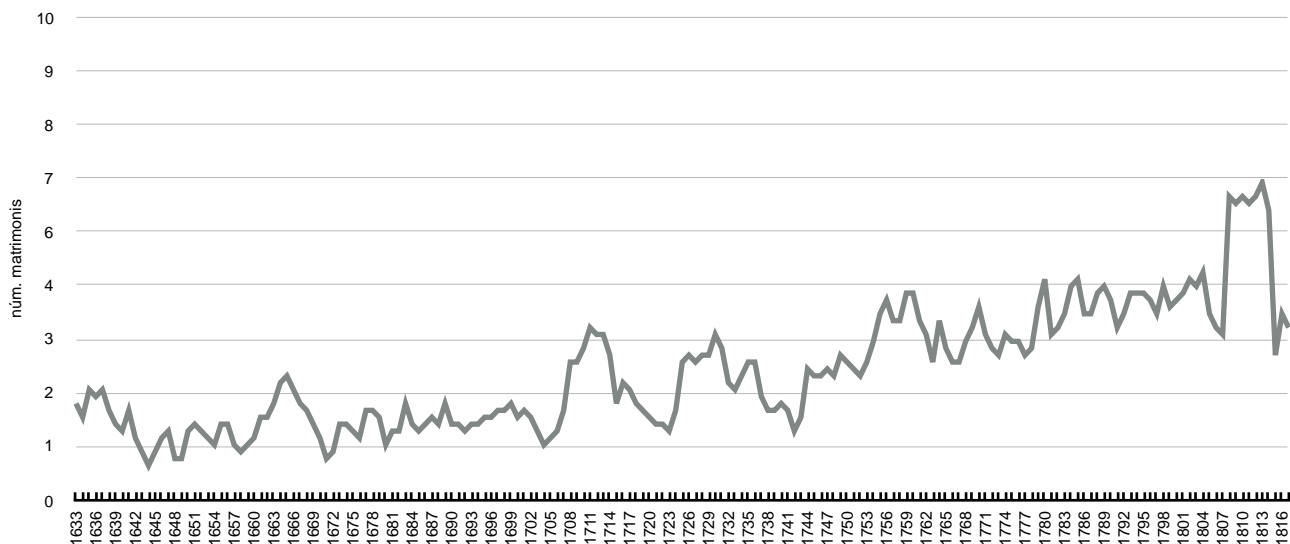
⁶⁵² CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, p. 100-104.

⁶⁵³ TORRENTS, A., *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, p. 114-118.

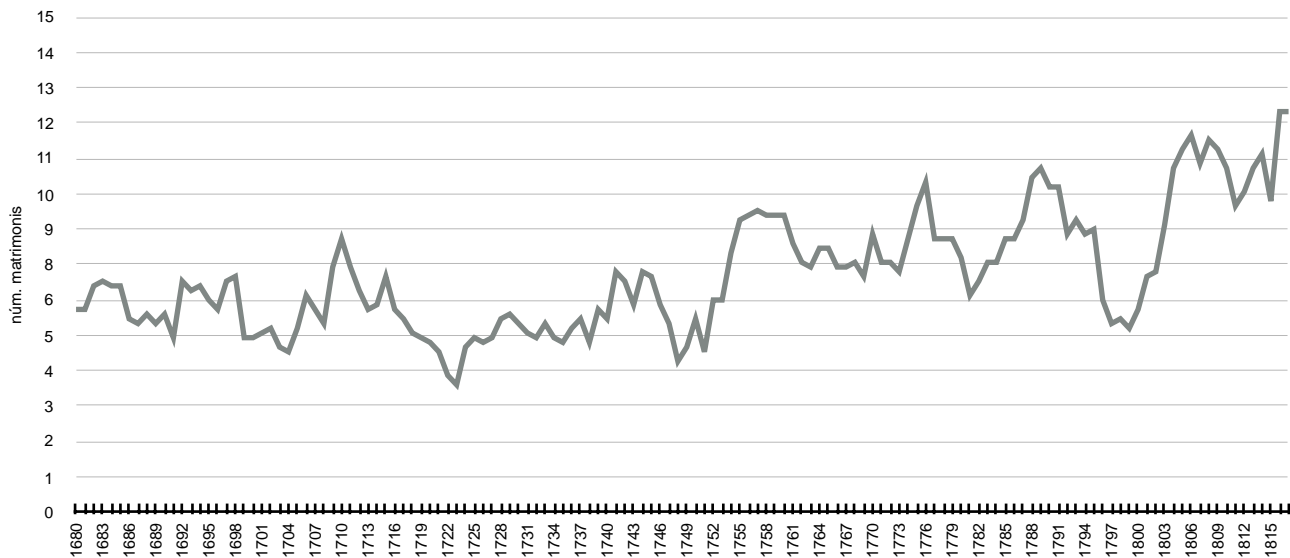
GRÀFIC 31B. Matrimonis Corbera 1694-1820 m.m.7

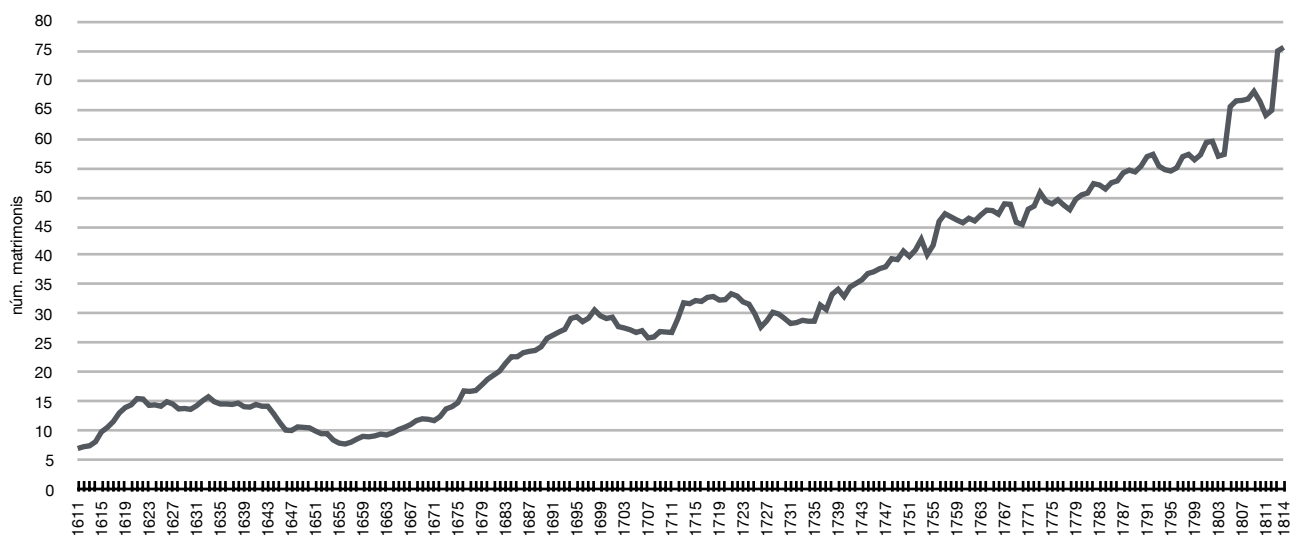
GRÀFIC 32B. Matrimonis Rasquera 1630-1820 m.m.7

GRÀFIC 33B. Matrimonis Vilalba 1677-1820 m.m.7

GRÀFIC 27C. Matrimonis Batllia Miravet 1604-1820 m.m.13

Tot i que entre 1798 i 1801 no es produeix cap crisi de mortalitat, els matrimonis es paralitzen i no es registren puntes de sobrenupcialitat fins a entrar al segle XIX. Entre 1800 i 1820 les oscil·lacions en el nombre de noces són extremes, amb màxims extraordinaris que superen en més del doble les xifres mitjanes.⁶⁵⁴ Aquestes elevacions ajuden a què la tendència d'aquest període sigui a l'alça, com també succeeix en els baptismes, però amb daltabaixos marcats influïts per les crisis, les epidèmies i els efectes de la Guerra del Francès.⁶⁵⁵ Els alts nombres de matrimonis es distribueixen principalment de 1805 fins a 1819, coincidint en la majoria de poblacions el 1811. A Gandesa, l'augment de forans en els matrimonis durant aquests anys pot ajudar a què la pujada sigui més forta que en altres municipis.⁶⁵⁶ Assolir el màxim d'enllaços en les primeres dècades del segle XIX és un fet recurrent, però en alguns espais se situa entre 1801-1805, com a les illes Balears,⁶⁵⁷ o de

⁶⁵⁴ Gandesa: 1811 (63 matrimonis), 1819 (87). Miravet: 1803 (23), 1811 (30), 1819 (31). Corbera: 1811 (31), 1819 (29). Rasquera: 1811 (26), 1819 (10). Vilalba: 1805 (16), 1807 (17), 1819 (32). Caseres: 1801, 1807, 1808 (6), 1813, 1815, 1819 (7).

⁶⁵⁵ NADAL, J., *La población española (siglos XVI a XX)* (p. 130). Vinaixa, J. R. "L'ocupació francesa a les Terres de l'Ebre". A: *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre. Actes del Congrés d'Història i d'Arqueologia* (p. 105-108).

⁶⁵⁶ A Gandesa la presència d'esposos de fora està a l'entorn del 40% sobre el total, mentre a la segona meitat del segle XVIII és del 30%. A Miravet i Corbera la presència d'esposos de fora no arriba al 20% i va en davallada respecte al segle XVIII.

⁶⁵⁷ CASANOVAS, M.A., FLORIT, M.P., *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica del Mercadal (1785-1865)*, Institut Menorquí d'Estudis, Es Mercadal, 1993, p. 92-93.

1810 a 1814 com Olesa⁶⁵⁸ i el Penedès.⁶⁵⁹ La tendència general és de creixement dels matrimonis.⁶⁶⁰

En resum, l'evolució de la nupcialitat de la Batllia de Miravet presenta un inici de segle XVII amb xifres elevades, amb un cas molt similar a Tarragona,⁶⁶¹ que no decau fins a 1650 per obtenir una segona meitat de segle marcada per un nombre d'enllaços més limitat, com passa a la Conca.⁶⁶² Destaca a Gandesa l'alt nombre de matrimonis del 1647, on l'impacte de la Guerra dels Segadors no els fa retrocedir amb contundència. L'inici del segle XVIII, amb Guerra de Successió, marca la darrera inflexió de la sèrie, amb les xifres més baixes, similar novament amb el cas de la Conca;⁶⁶³ però amb un descens generalitzat que s'inicia amb antelació a altres llocs de Catalunya, segurament per la pròpia evolució dels enfrontaments. Superat aquest procés, el 1700 és un període de creixement generalitzat dels matrimonis, amb algunes oscil·lacions, com moviments a l'alça a la primera meitat, coincidents amb Ulldecona,⁶⁶⁴ o un alentiment a finals del segle XVIII, on l'evolució que s'aproxima més és la del Maresme.⁶⁶⁵ En el segle XIX la sobrenupcialitat és recurrent a tota la Batllia, dispersa en diferents anys. Un fenomen recurrent a la majoria d'espais i novament coincident amb la Conca i l'Alt Camp.⁶⁶⁶

---

⁶⁵⁸ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 285.

⁶⁵⁹ MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, p. 186-189.

⁶⁶⁰ A Igualada hi ha un creixement continuat de 1770 a 1819. MARFANY, J., "Casar-se en edat proporcionada: edat al matrimoni i estratègies matrimonials a Igualada, 1680-1829", *Miscel·lània Aqualatensia*, 11, p. 13-44. A la Conca i la Cabra del Camp s'assoleix el màxim de l'estudi entre 1800 i 1810. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 126-128.

⁶⁶¹ LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 45-46.

⁶⁶² GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31.

⁶⁶³ *Ibidem*.

⁶⁶⁴ RAGA, A., "Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, 1, p. 81-82.

⁶⁶⁵ CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, p. 100-104.

⁶⁶⁶ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 14-31. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 126-128.

6.1-FECUNDITAT

La nupcialitat està estretament relacionada amb les altres variables demogràfiques, com ja s'ha anat demostrant en l'evolució dels enllaços. L'estudi de la fecunditat esdevé de gran importància en l'anàlisi demogràfica de qualsevol població. Com mostra Flinn, feia d'element regulador i d'equilibri entre població i subsistències.⁶⁶⁷ El nombre de fills per matrimoni, com els diferents nivells de fecunditat, són aspectes de la nupcialitat que només es poden resoldre amb solvència a través de la reconstrucció de famílies. En aquest cas no s'ha emprat aquest mètode, i amb el buidatge establert es pot oferir una aproximació a la fecunditat i a la capacitat reproductiva de la població, amb l'establiment de la relació entre baptismes i casaments.⁶⁶⁸ Aquest sistema pot presentar lleugeres distorsions causades pels moviments migratoris, les crisis de mortalitat o les segones núpcies, pot aportar pocs avantatges de precisió, però permet intuir una evolució de la variable.⁶⁶⁹

TAULA 6. Relació de baptismes/noces

POBLACIÓ	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
BATLLIA	4,5	4,2	4	4,5	4,78	5	4,7	3,8
GANDESA	5,2	5,1	4,2	6	5,4	5,8	4,9	4,45
MIRAVET	5,7	5,5	4,2	6,3	5,7	4,5	6,9	6,8
CORBERA	6	-	-	-	6	6,55	5,18	-
RASQUERA	5,6	-	-	-	5,2	4,52	6	8,66
VILAVA	5,4	-	-	-	5,6	5,07	6,2	5,2
CASERES	4,4	-	-	-	4,4	3,7	5	5

L'evolució general de la relació entre baptismes i noces en el conjunt de la Batllia de Miravet es mostra força irregular, amb una primera tendència a créixer fins a mitjan segle XVIII i que després va en descens. Aquesta es veu clarament reflectida en la mitjana per períodes: de 1605 a 1650 la

⁶⁶⁷ FLINN, M.W., *El sistema demogràfic europeu, 1500-1820*, p. 98-99. L'autor dona més relleu a la fecunditat que a la mortalitat o als moviments de població, concebuts com a trencament de l'equilibri a curt termini i com a conseqüència d'un creixement.

⁶⁶⁸ HENRY, L., *Manual de demografia històrica. Tècniques de anàlisi*, p. 80. L'autor assenyala que aquesta relació és l'única mesura aproximada per analitzar la fecunditat dels matrimonis sense haver de recórrer a la reconstrucció de famílies.

⁶⁶⁹ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 117. PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 295.

mitjana és 4, de 1650 a 1699 puja a 4,5, de 1700 a 1749 a 5, de 1750-1799 inicia un descens a 4,7 i de 1800 a 1820 cau a 3,8. Es reforça la idea d'un creixement moderat al segle XVII per les dificultats del moment, amb un augment més fort en la primera meitat del segle XVIII, que es retalla en la segona meitat i decau al segle XIX.

En diferents espais i estudis l'evolució de la fecunditat al llarg del segle XVII és similar als pobles de la senyoria amb diferents daltabaixos. Al Vallès Oriental i a Olesa les xifres de la primera meitat del 1600 són més baixes, a partir de la segona meitat hi ha una major recuperació, especialment entre els anys 60 i 80, per després començar a caure influenciada per les crisis de mortalitat.⁶⁷⁰ Un cas similar al de la Batllia, però que presenta alguns matisos, ja que aquí la tendència a l'alça dura fins a final de segle amb xifres molt estables. Tampoc coincideixen en el mínim, el qual, a la Batllia, se situa cap a 1645, i en els casos esmentats es troba en les crisis inicials del segle, sobretot en els anys 20 i 30. Al segle XVIII l'augment de la relació entre baptismes i matrimonis és evident, com es mostra clarament a la Conca de Barberà, amb una mitjana de 4,9 respecte al 4,4 del segle anterior,⁶⁷¹ o a Tàrraga.⁶⁷² Aquests llocs aporten una mitjana molt similar a la de la Batllia. La irregularitat que es presenta al llarg del 1700 es pot observar al Penedès i al Garraf,⁶⁷³ on els màxims del segle s'assoleixen entre 1735-1739, com a la Batllia, per anar decaient i assolir xifres molt baixes a inicis del segle XIX. Algunes coincidències també s'observen amb l'Urgell, amb una important davallada durant la Guerra de Successió i la dècada de 1720-1729, per assolir xifres altes als anys 30, però amb el màxim situat a la dècada dels 60;⁶⁷⁴ en canvi, la mitjana urgellenca de 1810-1825 no retrocedeix amb tanta contundència. Aquest cas s'assimilaria amb algunes peculiaritats locals a l'evolució que es registra a la Batllia, com Miravet, Rasquera, Vilalba i Caseres, que creixen més en la segona meitat del set-cents;⁶⁷⁵ en canvi, a Gandesa descendeix

---

⁶⁷⁰ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 121-128. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 315-316.

⁶⁷¹ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 118-120.

⁶⁷² PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 295-299.

⁶⁷³ MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, p. 252-254.

⁶⁷⁴ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 295-299.

⁶⁷⁵ A Rasquera a partir de 1800 hi ha un important augment de la relació baptismes/noces que no es pot tenir com a referència en ser un municipi i una mostra força petita. A Miravet i Caseres les dades es mantenen pràcticament planes, un fet més comprensible.

lleugerament a partir de 1750 i a Vilalba a partir de 1800.⁶⁷⁶ Alguns autors afirmen que Catalunya encapçala la minva de la fecunditat estatal a finals del segle XVIII i inicis del XIX per les transformacions socials que van produir el creixement agrari i industrial al llarg del set-cents.⁶⁷⁷

L'evolució de la fecunditat a la Batllia es troba dins dels paràmetres recurrents, amb un descens des del segle XVII fins a la primera meitat del 1700, per anar retrocedint fins a inicis del segle XIX, seguint les fluctuacions de la població i l'afectació de diferents factors que s'entrellacen, com guerres, crisis, etc. Els alts i baixos del segle XVII mostren les irregularitats del període, assolint el mínim durant la Guerra dels Segadors, moment amb una alta mortalitat. Aquesta davallada es torna a repetir a principi del segle XVIII amb la Guerra de Successió, que novament fa caure la relació entre baptismes i casaments. Al llarg del 1700, la primera meitat va a l'alça possiblement ajudada per uns anys de recuperació i expansió demogràfica, que a partir de 1750 podria anar perdent força, afectada per més moments puntuals d'inestabilitat, però la baixada és molt moderada. Una evolució que, a escala local, presenta algunes diferències, amb xifres més baixes en la primera meitat del segle XVIII arrossegades per la caiguda que genera la guerra. És a inicis del segle XIX quan el descens de la fecunditat ja és més clar, possiblement ajudat per les repetides crisis, la Guerra del Francès i un daltabaix econòmic i social generalitzat. En conjunt, els coeficients de baptismes/noces presenten una fecunditat amb poques oscil·lacions: creixeria fins a 1750, per davallar lleugerament fins al 1820, influenciada per diferents elements, tot i recordar les limitacions de les dades esmentades, que són força superficials. Una tendència que s'assimila a altres treballs que aprofundeixen de diferent manera en la temàtica,⁶⁷⁸ que tot i les petites peculiaritats locals, s'assimila a la tònica dominant.

---

⁶⁷⁶ Gandesa, com a població més gran i amb dades complertes en els segles XVII i XVIII, marca la tendència general de la Batllia, reduint la incidència de les peculiaritats de les altres poblacions. Al mateix temps, al tenir més habitants, els resultats són més rellevants a l'hora d'analitzar-los.

⁶⁷⁷ BENAVENTE, J., "La minva de la fecunditat a Catalunya", *Història Econòmica de Catalunya Contemporània*, vol. II, p. 63-119. Encara que aquesta idea s'escapa del plantejament que podem fer amb les dades presentades, podem creure que les poblacions més grans, com Gandesa, s'adscriuen millor a aquesta teoria, mentre les més petites podrien no complir-la per una menor incidència de les millores agrícoles i industrials.

⁶⁷⁸ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 121-128. GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 118-120. PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 295-299. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 315-316.

6.2-ESTACIONALITAT MATRIMONIAL

El moviment mensual o estacional dels matrimonis és un indicador força important per conèixer les motivacions i influències que els cònjuges rebien de la societat per decidir la data més adient per casar-se. Un indicador especialment marcat per elements religiosos i laborals. Els criteris del Concili de Trento desaconsellaven la celebració dels casaments durant el temps litúrgic de la quaresma i l'advent, per considerar-les èpoques d'austeritat, i en les quals no s'impartien les benediccions nupcials. Les diferents feines agrícoles també afectaven l'evolució matrimonial, car els mesos amb màxima activitat laboral al camp no serien els més idonis per preparar les cerimònies de casament, mentre els que concentraven menys feines eren preferibles per a celebrar els enllaços.⁶⁷⁹

En l'anàlisi del conjunt dels municipis, i agrupant totes les dades dels segles XVII i XVIII,⁶⁸⁰ s'observa com les noces es concentren als mesos de febrer i setembre (amb uns valors proporcionals molt similars: 129 i 127), seguits de gener i maig; mentre el mínim es localitza al mes de juliol (valor proporcional 62), molt per sota de la resta de valors, que sempre estan pròxims a 100. Aquesta evolució es pot atribuir als elements esmentats anteriorment: així el màxim de febrer, seguit de xifres altes al gener i un descens al març (mai un mínim), seria conseqüència directa de la quaresma; els quaranta dies que van de dimecres de cendra a pasqua afectaven generalment aquest mes, i ajudava a què els matrimonis es fixessin en anterioritat, sent alhora una època de poca intensitat en les feines agrícoles.⁶⁸¹ El març presenta una caiguda respecte al febrer, però no en contrast amb la resta de mesos. La incidència de l'advent és menor, encara que alguns municipis presenten un nombre d'unions força baix al desembre, fet que es pot lligar al calendari religiós o a una major influència del cultiu de l'olivera.⁶⁸² En conjunt d'octubre a gener els valors són força estables, a l'entorn de 100. El mes de juliol presenta el mínim amb un descens destacat respecte els altres mesos. El fet està directament lligat als treballs dels cereals, a la sega i la batuda, feines del

---

⁶⁷⁹ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 247-250. GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 54-61. GUAL, X. MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 128-129.

⁶⁸⁰ Al segle XVII Gandesa és qui aporta la majoria de les xifres, i a partir de finals del segle ja s'incorporen tots els municipis analitzats: Miravet, Corbera, Rasquera, Vilalba i Caseres.

⁶⁸¹ CARDOSO, C.F.S., PÉREZ BRIGNOLI, H., *Los métodos de la historia*, p. 117.

⁶⁸² Al llarg del segle XVIII hi ha una forta expansió del cultiu de l'olivera a tota la zona de l'Ebre català, a part de la vinya. HILARI-MUÑOZ, J., "L'augment demogràfic i l'ocupació del territori", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 307.

camp molt importants a l'època. L'alt nombre de casaments al maig i especialment al setembre és conseqüència directa d'aquest descens, ja que es concentra en els mesos abans i després de les feines agrícoles.

QUADRE 15A. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1605-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
111	129	91	97	110	90	62	90	127	96	101	97

QUADRE 15B. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1605-1699 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
140	132	69	115	117	86	53	69	135	105	105	73

QUADRE 15C. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1700-1799 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
114	121	116	107	97	94	90	89	94	96	94	90

QUADRE 15D. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1700-1749 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
127	138	93	78	112	81	52	93	119	92	117	98

QUADRE 15E. Batllia de Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1750-1799 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
109	126	105	102	117	87	71	85	110	91	102	95

La majoria d'estudis que analitzen l'estacionalitat de les noces tendeixen a remarcar la influència religiosa (especialment de la quaresma) i les feines agrícoles, mostrant algunes divergències entre territoris i una evolució al llarg del temps, com també passa a la Batllia. Els màxims de matrimonis es concentren al febrer, seguit d'alguns mesos de primavera i tardor-hivern, amb els mínims als mesos d'estiu i al març, coincidint amb la quaresma. Aquesta és l'evolució majoritària en els

diferents estudis que analitzen l'estacionalitat matrimonial a Catalunya,⁶⁸³ al País Valencià,⁶⁸⁴ a l'Aragó,⁶⁸⁵ a Mallorca,⁶⁸⁶ o a altres espais peninsulars.⁶⁸⁷ La caiguda dels enllaços al desembre, coincidint amb l'advent, com succeeix en alguns municipis de la Batllia, és més clara al segle XVII en espais com Barcelona,⁶⁸⁸ el País Valencià,⁶⁸⁹ l'Aragó⁶⁹⁰ i la Rioja,⁶⁹¹ mentre en la resta de territoris la seva influència és inexistent o desapareix durant el 1700. Menys estesa és la davallada d'octubre, vinculada a la proliferació de la vinya, que es focalitza a la Conca i comarques veïnes, en zones on l'expansió d'aquest cultiu serà determinant a finals de l'època moderna.⁶⁹²

A nivell local, dins dels municipis de la Batllia i al llarg del segle XVII, les dades disponibles són més limitades. Si ens centrem en Gandesa es veu clarament com s'emmarca clarament dins de l'esquema majoritari. A Miravet i Rasquera, amb les dades disponibles, els valors proporcionals presenten alguns matisos, amb màxims a l'abril i l'octubre. A partir del segle XVIII la quantitat de registres i municipis disponibles augmenta i l'anàlisi de l'estacionalitat matrimonial aporta més informació. En avançar el segle els contrastos van disminuint lleugerament, però hi ha algunes parròquies que presenten algunes variants significatives. A Rasquera destaca la gran concentració de

---

⁶⁸³ GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 54-61. GUAL, X. MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 128-129. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 288-289. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 48-49. PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 247-250. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població i societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 129-131. FERRER, Ll., "Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)", *Dovella*, 92, p. 24-25. MARTÍNEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (estudi demogràfic)*, p. 66-71. ANDREU, J., i SIMON, A., "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 128-129.

⁶⁸⁴ TORRENT, K., "Evolución demográfica de la Plana Baixa en el siglo XVIII", *Estudis*, 11, p. 203. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 106 i 112.

⁶⁸⁵ ANSON CALVO, M.C., *Demografía y sociedad urbana en la Zaragoza del siglo XVII*, p. 81. SALAS, J.A., *La población en Barbastro en los siglos XVII y XVIII*, Caja de Ahorros de de Zaragoza, Aragón y Rioja, Zaragoza, 1977, p. 200-201. No obstant, a Saragossa hi ha una concentració de casaments a l'estiu i la tardor entre 1610 i 1650.

⁶⁸⁶ CASANOVAS, M.A., FLORIT, M.P., *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica del Mercadal (1785-1865)*, p. 95-98.

⁶⁸⁷ GURRÍA, P.A., *La población de la Rioja durante el Antiguo Régimen demográfico, 1600-1900*, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño, pàgs 202-203. BLANCO CARRASCO, J.P., *Demografía, familia y sociedad en la Extremadura moderna, 1500-1860*, Universidad de Extremadura, Badajoz, 1999, p. 226-228.

⁶⁸⁸ ANDREU, J., i SIMON, A. "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 128-129.

⁶⁸⁹ TORRENT, J., "Evolución demográfica de la Plana Baixa en el siglo XVIII", *Estudis. Revista d'Història Moderna*, 11 (1984), p. 203. CASANOVA, V. MUÑOZ, V. PUIG, F. *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 106 i 112.

⁶⁹⁰ ANSON CALVO, M.C., *Demografía y sociedad urbana en la Zaragoza del siglo XVII*, p. 81. SALAS, J.A., *La población en Barbastro en los siglos XVII y XVIII*, p. 200-201.

⁶⁹¹ GURRÍA, P.A., *La población de la Rioja durante el Antiguo Régimen demográfico, 1600-1900*, pàgs 202-203.

⁶⁹² GUAL, V., *Homes i estacions*, p. 54-61.

casaments al maig, agost i setembre. A Caseres també ressalta el màxim del maig, especialment entre 1700 i 1749, i el gran descens del setembre en la segona meitat del segle XVIII. A Miravet al llarg d'aquesta centúria sobresurt el màxim del setembre en la primera meitat, i com aquest es trasllada al juliol entre 1750-1799, fet que es pot relacionar amb una major extensió de la vinya, vinculada amb el mínim de matrimonis a l'octubre. Entre 1800 i 1820 el setembre torna a ser el més on es registren més noces, molt per sobre de la resta (valor proporcional 217), i el juliol, tot i que retrocedeix, no s'aproxima al mínim. Aquestes peculiaritats puntuals en períodes curts de temps no poden ser considerades com a mostra d'una tendència, però permeten observar com l'evolució estacional dels matrimonis pot estar influenciada per diversos factors que fan modificar l'esquema general al llarg del temps i en moments més puntuals.

QUADRE 16A. Gandesa - Moviment Estacional Matrimonis 1605-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
114	129	86	100	114	86	43	86	129	100	100	114

QUADRE 16B. Gandesa - Moviment Estacional Matrimonis 1605-1699 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
137	156	68	103	118	88	40	68	132	113	103	74

QUADRE 16C. Gandesa - Moviment Estacional Matrimonis 1700-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
114	121	116	107	97	94	90	89	94	96	94	90

QUADRE 17A. Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1613-1639 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
130	130	78	183	78	104	78	78	104	78	78	78

QUADRE 17B. Miravet - Moviment Estacional Matrimonis 1663-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
119	98	86	92	86	83	95	98	153	86	95	110

QUADRE 18A. Rasquera - Moviment Estacional Matrimonis 1630-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
92	99	71	92	134	92	99	134	134	99	99	56

QUADRE 18B. Rasquera - Moviment Estacional Matrimonis 1630-1699 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
124	111	73	127	102	51	73	73	147	152	127	41

QUADRE 18C. Rasquera - Moviment Estacional Matrimonis 1700-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
103	113	84	98	175	120	123	175	153	98	113	78

QUADRE 19. Corbera - Moviment Estacional Matrimonis 1694-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
102	137	105	112	105	80	48	96	118	99	96	102

QUADRE 20. Vilalba - Moviment Estacional Matrimonis 1677-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
125	152	93	87	118	97	55	80	121	97	114	62

QUADRE 21. Caseres - Moviment Estacional Matrimonis 1691-1820 - Valor Proporcional											
GENER	FEBRER	MARÇ	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
68	157	126	127	137	112	65	92	91	61	70	95

L'evolució estacional dels casaments als territoris de la Batllia es troba inscrit dins d'un model força clàssic, on l'afecten els factors religiosos i laborals; unes fluctuacions que s'assimilen força amb el que succeeix a diferents espais de Catalunya i zones pròximes. En general, la quaresma fa que els enllaços es concentrin amb anterioritat, especialment al febrer o al gener, mesos en què se celebren gran part dels matrimonis; mentre l'advent fa disminuir les noces al desembre, encara que sembla que té més incidència al segle XVII que al XVIII, i en alguns municipis més que en altres. Les feines agrícoles fan desplaçar els matrimonis als mesos amb menor activitat i els fan baixar en els períodes de major activitat, com els mesos d'estiu amb els treballs vinculats als cereals. Aquest

aliment bàsic en les societats de l'Antic Règim és el principal factor que fa descendir els casaments al mes de juliol. Posteriorment, l'expansió de la vinya i l'olivera pot ajudar a què els enllaços es vagin desplaçant al llarg del calendari i deixin d'estar tan concentrats en uns mesos concrets, al temps que la influència dels preceptes religiosos també s'anirà relaxant.

6.3-TIPOLOGIA DE MATRIMONIS

L'anàlisi de les noces permet estudiar altres temes d'interès, com la tipologia dels matrimonis en relació a l'estat civil de parella en el moment de casar-se. D'aquesta manera podem conèixer si són solters (fadrí i donzella) o vidus,⁶⁹³ i les tipologies d'unions que s'hi realitzen: fadrí-donzella, vidu-donzella, fadrí-vídua, vidu-vídua. Aquestes dades permeten analitzar comportaments que van més enllà de la simple voluntarietat a l'hora de realitzar un casament, i que depenen de diversos factors culturals, socials o econòmics.

El motiu principal del casament era formar una família, institució bàsica en una societat de l'Antic Règim, on el nucli establia la divisió del treball entre els seus membres per garantir-ne la viabilitat i subsistència. En moments de normalitat, la parella casada s'havia d'assegurar la independència econòmica i mantenir una llar;⁶⁹⁴ però una gran mortalitat, causada per diversos factors, podia trencar un important nombre de parelles i un dels seus components podia tornar-se a casar. L'elevada mortalitat feia que la ruptura del matrimoni per la defunció d'un dels dos cònjuges fos força freqüent, i per aquest motiu no és estrany documentar segones núpcies, però la seva incidència i evolució estava supeditada a diferents elements.⁶⁹⁵

A partir de les dades extretes de les partides matrimonials es pot observar l'estat civil dels nuvis en el moment de l'enllaç i alhora copsar-ne l'evolució al llarg dels segles XVII, XVIII i inicis del XIX.⁶⁹⁶ Com és coincident en tots els territoris estudiats, la majoria d'unions es produeixen entre

---

⁶⁹³ S'utilitza la terminologia fadrí, donzella i vidus perquè és la que s'anota en les partides de matrimoni dels arxius parroquials per definir l'estat dels contraents. En el cas que no s'esmenti es consideraran com a solters (fadrí o donzella) perquè seria una omisió més lògica del capellà que obviar una viudetat que pot implicar molts més elements familiars; però el nombre de casos és molt escàs. En no fer una reconstrucció de famílies no es pot acotar més el resultat ni establir altres dades.

⁶⁹⁴ NADAL, J., "La població catalana als segles XVI i XVII", *Història de Catalunya*, vol. IV, p. 51.

⁶⁹⁵ La incidència de les segones núpcies en homes i dones està supeditada a factors culturals, històrics, econòmics, biològics, socials, etc. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 299-300. També hi afecta l'evolució temporal, com es veurà en els canvis al llarg del segle XVII i XVIII.

Sense la reconstrucció de famílies no es pot conèixer el temps transcorregut entre la defunció d'un dels esposos i el temps en tornar-se a casar.

⁶⁹⁶ Com succeeix en gran part de l'estudi, Gandesa marca la tendència del segle XVII al ser l'única població que aporta xifres complertes; com a complement individual, fora de les dades conjuntes de la Batllia, només es presenten els casos de Miravet i Corbera per ser les poblacions més grans, després de Gandesa, que aporten informació dels pobles que formaven la Batllia de Miravet.

homes i dones que es casaven per primer cop (fadrí-donzella).⁶⁹⁷ En el total de la sèrie, per al conjunt de les parròquies treballades, del 1605 al 1820, el 82% dels matrimonis es realitzen entre solters, un percentatge força elevat, que evoluciona lleugerament al llarg de tot aquest període de temps. Al segle XVII aquest percentatge baixa al 77%, al segle XVIII es manté al 82% i entre 1800-1820 puja al 85%. El nombre de vidus que es casen amb una dona soltera és del 9% en el conjunt de municipis durant tot el període estudiat; augmenta a l'11% al segle XVII i davalla al 6% al XIX. Una evolució similar presenten els matrimonis entre un solter i una vídua, però amb xifres més baixes: en el total representen el 4%, al segle XVII pugen al 6% i de 1800 a 1820 cauen al 3%. Els casaments en què els dos contraents són vidus es mantenen pràcticament immòbils durant tot el temps, a l'entorn del 5% sobre el total de matrimonis.

TAULA 9A. Tipologia de matrimonis - Batllia de Miravet (%)

MATRIMONIS	1605-1820	1605-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Fadrí / Donzella	82%	77%	82%	82%	82%	85%
Vidu / Donzella	9%	11%	9%	9%	9%	6%
Fadrí / Vídua	4%	6%	4%	4%	4%	3%
Vidu / Vídua	5%	5%	5%	5%	5%	6%

Posant com a exemple el cas de Gandesa, s'observa com al segle XVII els enllaços entre fadrí-donzella van augmentant: entre 1605-1649 representen el 72%, i entre 1650-1699 pugen al 78%. Entre els anys 1640-1649 el nombre d'unions entre solters cau al 61%, coincidint amb la guerra i l'augment de la mortalitat els contraents vidus guanyen posicions als solters, situació que continua entre 1650 i 1660, amb un 75% d'enllaços entre solters, mostrant símptomes de recuperació. Aquestes dades per al segle XVII són similars a les registrades en altres zones de Catalunya, tal com s'aprecia a la Conca de Barberà,⁶⁹⁸ on el percentatge de solters està entre el 74% i 78%, al Baix

⁶⁹⁷ MARTÍNEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (estudi demogràfic)*, p. 99-101. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 117-119. MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, p. 208-209. GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 58-62. TORRENTS, A., *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, p. 205-206. RAGA, A., "Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, 1, p. 83-85. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 53-57. PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 231-234. CODINA, J., *La vida i la mort al delta del Llobregat (segles XIV-XIX). Qüestions de demografia històrica*, p. 51-52. GUAL, X. MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 133-147. CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, p. 104-106. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 299-304.

⁶⁹⁸ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 60.

Llobregat és del 72%, mentre a Olesa entre 1650 i 1659 baixa al 65%,⁶⁹⁹ a Palamós vora el 66%,⁷⁰⁰ i al Penedès entre 1640 i 1649 no arriba al 71%.⁷⁰¹ L'augment de la mortalitat ajuda a una major concentració de casaments on hi participen persones enviudades, un fet lògic, ja que la mort trencarà molts matrimonis i les necessitats obliguen a la creació de noves parelles.

TAULA 9B. Tipologia de matrimonis - Gandesa (%)

MATRIMONIS	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Fadrí / Donzella	81%	75%	72%	78%	82%	81%	82%	88%
Vidu / Donzella	9%	12%	10%	14%	10%	9%	10%	5%
Fadrí / Vídua	4%	7%	10%	4%	4%	4%	4%	2%
Vidu / Vídua	6%	7%	9%	5%	5%	6%	4%	6%

TAULA 9C. Tipologia de matrimonis - Miravet (%)

MATRIMONIS	1613-1820	1613-1633	1664-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Fadrí / Donzella	84%	80%	85%	83%	86%	82%	83%
Vidu / Donzella	7%	6%	11%	7%	5%	9%	7%
Fadrí / Vídua	4%	11%	2%	4%	4%	4%	4%
Vidu / Vídua	4%	4%	2%	5%	5%	5%	5%

TAULA 9D. Tipologia de matrimonis - Corbera (%)

MATRIMONIS	1694-1820	1700-1799	1694-1749	1750-1799	1800-1820
Fadrí / Donzella	83%	82%	82%	82%	79%
Vidu / Donzella	10%	10%	12%	9%	9%
Fadrí / Vídua	3%	3%	3%	3%	3%
Vidu / Vídua	6%	5%	3%	6%	9%

Al llarg del segle XVIII les xifres del matrimonis entre solters no experimenten variacions. Els percentatges es mantenen força estables, per sobre del 80%; la resta de tipologies d'enllaços, també

⁶⁹⁹ GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 133-147. En aquest cas l'afectació de la crisi té major incidència a partir de 1650, amb les dificultats de la guerra i la pesta. A Gandesa, com s'ha vist, s'ha produït amb més intensitat en el decenni anterior. Tant a la Conca com a Olesa alguna de les tipologies és majoria. A Olesa, a Barberà i a Vimbodí entre solter i vídua, i a Vilaverd entre vídua i solter. A Gandesa es reparteix de manera igual en el període de crisi com en tota la primera meitat del segle XVII.

⁷⁰⁰ NADAL, J., GIRALT, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, p. 14. Entre 1651-55, entre 1641-45 prop del 71%.

⁷⁰¹ MUÑOZ, F. *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, p. 208-2011. En aquest cas els matrimonis entre solters cauen més entre 1640-49, prop del 71%, que entre 1650-59, prop d'un 73%.

estan força estàtiques, amb una major concentració dels matrimonis entre un vidu i una donzella. Aquesta tendència està fortament influenciada pel sistema hereditari català. A les dones els podia interessar mantenir la viudetat per no perdre l'usdefruit dels béns de l'espòs un cop mort, sempre que no es tornessin a casar;⁷⁰² alhora hi havia una major pressió moral sobre les vídues per tal que no contraguessin unes segones núpcies.⁷⁰³ També es considera que si la situació econòmica hagués estat més favorable, s'haurien produït més enllaços amb vídues, i que aquests regularien en moments en què la situació fos més desfavorable.⁷⁰⁴ Que es casin més viudes pot ser un indicador de recuperació després d'un període de crisi, com es constata a Barcelona, ajudat per l'arribada d'immigrants solters.⁷⁰⁵ Aquest fenomen no es documenta amb prou rellevància a la Batllia, potser per ser un espai rural de poblacions més petites, on no es produeixen els fenòmens descrits. El predomini dels vidus en relació a les vídues que es tornen a casar pot estar novament lligat al sistema hereditari català esmentat,⁷⁰⁶ l'evident necessitat del vidu a reemplaçar la muller pel funcionament de la família⁷⁰⁷ i el relatiu augment de les defuncions femenines per les dificultats derivades del part.⁷⁰⁸ En canvi, la vídua es podia recolzar en l'hereu, sempre que en tingués, alhora que es considera que les millores de vida del segle XVIII van ajudar les vídues a no estar tan angoixades per la necessitat d'un nou matrimoni.⁷⁰⁹

En els moments de crisis de mortalitat destacats, el nombre de matrimonis entre solters decau a favor de les altres tipologies, ja que l'alta mortalitat comporta la celebració de més matrimonis on hi participin vidus o vídues, com s'ha vist en els efectes de la Guerra dels Segadors. Al llarg del segle XVIII, aquesta norma només es veu reflectida amb certa importància durant la Guerra de Successió, sent un període amb un alt nombre de defuncions en tots els municipis i amb repetides crisis de mortalitat d'intensitat forta i general. Si la mitjana dels matrimonis entre solters al llarg del 1700

---

⁷⁰² TORRENTS, A. *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, p. 205-206.

⁷⁰³ GUAL, V. *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 64.

⁷⁰⁴ MARTÍNEZ, M.A. *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (estudi demogràfic)*, p. 99-101.

⁷⁰⁵ ANDREU, J. i SIMON, A. "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 127-128.

⁷⁰⁶ TORRENTS, A. *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, p. 205-206.

⁷⁰⁷ GARCIA ANDREU, P. et altres. "Comportamientos demográficos en torno a la fecundidad en la Abrera del siglo XVII", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 101-109.

⁷⁰⁸ GUAL, V. *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 64.

⁷⁰⁹ CODINA, J. *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XVI a XIX)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1997, p. 51-52.

està en el 82%, entre 1705 i 1714 aquesta xifra descendeix al 71%. Queda clar que l'alta mortalitat del període i les dificultats derivades fan augmentar els enllaços amb persones vídues, on són majoria els realitzats entre un vidu i una donzella, el 13% del total de casaments. A Olesa de Montserrat durant aquests anys el percentatge de parelles solteres està al voltant de 75%.⁷¹⁰ Posteriorment, al llarg del segle XVIII, l'impacte de les crisis de mortalitat sobre el tipus de matrimonis, que fa augmentar la participació de vidus o vídues, no es repeteix en els pobles de la Batllia, ni s'observa cap moment on es produeix de manera significativa.⁷¹¹ Planes considera que al llarg d'aquest segle la competència dels joves solters dificulta l'accés als vidus en les segones núpcies, fent disminuir les seves possibilitats de tornar-se a casar.⁷¹² Seguint la seva línia, davant d'unes mortalitats que no són catastròfiques, amb l'augment de la població i l'arribada d'immigrants es va garantint un alt percentatge de solters, fenomen que podria succeir a la Batllia. A inicis del segle XIX el percentatge de solters continua augmentant, els efectes de la Guerra del Francès no repercuteixen sobre aquestes xifres, excepte a Corbera, on el període bèl·lic fa recular el percentatge de matrimonis entre fadrí i donzella per sota del 80% entre 1800 i 1820; fenomen similar a la Conca⁷¹³ i a Olesa,⁷¹⁴ on en els primers anys del segle XIX el percentatge d'unions entre solters retrocedeix.

En global, en el conjunt de la Batllia de Miravet es constata una evolució de la tipologia dels matrimonis recurrent per als segles XVII i XVIII, però amb algunes peculiaritats. Amb el pas del temps, el nombre d'enllaços entre solters va augmentant (especialment al llarg del segle XVIII), seguint la tònica dominant; i en les segones núpcies sempre predominen els matrimonis entre un vidu i una donzella, seguint els paràmetres generals. En contra, com a element diferenciador, destaca la poca incidència de les crisis de mortalitat en l'augment dels enllaços on hi participen vidus o vídues.⁷¹⁵ Al llarg del segle XVII l'evolució que es registra a la Batllia s'escau força amb el

---

⁷¹⁰ GUAL, X. MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 133-147. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 299-304.

⁷¹¹ S'han analitzat els períodes de 1730, 1750 i 1790 i no s'hi reflecteix una afectació en la disminució dels matrimonis entre solters.

⁷¹² PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 231-234.

⁷¹³ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 59-61.

⁷¹⁴ CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 299-304. El 1809 cau per sota del 65%.

⁷¹⁵ Exceptuant els períodes de la Guerra dels Segadors i la Guerra de Successió, on el percentatge de solters disminueix notablement.

model de Barbastre, Olesa, i alguns municipis de la Conca,⁷¹⁶ i, durant la Guerra dels Segadors, amb Palamós.⁷¹⁷ Al llarg del segle XVIII, amb un major nombre de solters, la similitud del cas és més generalitzada respecte altres zones, però amb uns percentatges més pròxims als de la Conca, el Maresme o Bellreguard.⁷¹⁸ Una evolució que es troba dins dels moviments majoritaris, menys en períodes d'alta mortalitat en què s'haurien d'incrementar les segones núpcies mostrant com els vidus accedeixen més fàcilment a un nou matrimoni, mentre els casaments entre solters són majoritaris en tot moment.

---

⁷¹⁶ SALAS, J.A., *La población en Barbastro en los siglos XVII y XVIII*, p. 197-198. GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 133-147. GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 58-62. Amb un percentatge de matrimonis entre solters a l'entorn del 75%.

⁷¹⁷ NADAL, J., GIRALT, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, p. 14. Amb una davallada important dels matrimonis entre solters durant la guerra i abans de la pesta.

⁷¹⁸ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 58-62. CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, p. 104-106. CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, p. 117-119. Els enllaços entre fadrí i donzella representen el 80% o més del total, mentre en altres espais es queda lleugerament per sota.

6.4-PROCEDÈNCIA DELS ESPOSOS

Conèixer l'origen geogràfic dels esposos, a partir dels registres de matrimonis, aporta informació sobre una part dels moviments migratoris de la població.⁷¹⁹ La pròpia naturalesa de la font no ens permet conèixer la totalitat dels immigrants que arribaven a una vila, ja que manquen aquells que ja s'haurien casat en el lloc d'origen, els solters que no es casarien o aquells que estaven de pas; però és un bon indicador per mostrar els percentatges d'aquells nouvinguts que decideixen casar-se a la parròquia i els naturals d'aquesta, per analitzar part de la mobilitat dels habitants i el seu valor en l'evolució demogràfica.⁷²⁰ Les partides de noces recopilades a la Batllia alguns cops ens donen poca informació,⁷²¹ que se suma a alguns dels inconvenients recurrents, com el desconeixement del moment real de l'arribada, o el seu passat social, i només se'n pot suposar l'arrelament a la comunitat a través del matrimoni, contribuint, alhora, al creixement de la població.⁷²²

En els municipis de la Batllia de Miravet,⁷²³ del 1605 a 1820, el percentatge mitjà de matrimonis on els dos nuvis són de la mateixa població va del 60% a xifres inferiors al 80%. Hi ha un contrast evident entre Gandesa, el municipi amb major població, i la resta. En aquesta parròquia, el percentatge mitjà d'enllaços on els dos contraents són de Gandesa és del 61%, amb un 39% dels matrimonis amb algun dels esposos de fora, on d'aquestes un 3% són exclusivament entre forasters. A Miravet i Corbera les esposalles amb els nuvis de la mateixa població representen el 73% i el 77%. Sembla que en les poblacions més petites hi ha una major concentració de casaments on els dos esposos són del mateix municipi.

---

⁷¹⁹ FLINN, M.W., *El sistema demogràfic europeo, 1500-1820*, p. 98-99.

⁷²⁰ NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*. p. 31. CODINA, J., *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XVI a XIX)*, p. 33.

⁷²¹ Les partides matrimonials buidades ens informen del nom dels esposos, pares, lloc de residència o procedència i testimonis.

Algunes partides no especifiquen el lloc de residència dels esposos, en aquests casos s'ha decidit comptar-los com a residents de la parròquia d'origen per considerar que seria una manca d' anotació del rector al considerar que no cal anotar un element que seria obvi. En canvi, seria estrany que no s'anotés el lloc d'origen quan un dels contraents és de fora de la població, perquè aquest element és més rellevant (fet que no es pot demostrar totalment sense una reconstrucció de famílies). GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 66. L'autor argumenta com la falta d'anotació del lloc d'origen pot ser per desconeixement del rector o per la coneixença íntegra dels parroquians fins al punt de no creure necessari anotar la residència per part del mossèn. Relaciona aquesta darrera teoria amb la idea que els esposos són de la mateixa població d'on es produeix l'enllaç.

⁷²² DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 129.

⁷²³ Les dades per analitzar aquest apartat es centren exclusivament en els municipis de la Batllia de Miravet: Gandesa, Miravet, Corbera i Rasquera.

TAULA 10A. Procedència dels matrimonis (espòs/esposa) - Batllia de Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Batllia / Batllia	67%	59%	54%	63%	68%	67%	75%	72%
Batllia / altre	8%	10%	10%	10%	6%	9%	4%	10%
altre / Batllia	22%	29%	31%	25%	21%	21%	19%	16%
altre / altre	3%	4%	6%	2%	4%	3%	2%	2%

TAULA 10B. Procedència dels matrimonis (espòs/esposa) - Gandesa (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Gandesa / Gandesa	61%	59%	58%	60%	63%	52%	69%	60%
Gandesa / altre	11%	10%	9%	11%	9%	14%	6%	20%
altre / Gandesa	25%	28%	30%	28%	26%	30%	23%	19%
altre / altre	3%	3%	4%	1%	3%	4%	2%	2%

TAULA 10C. Procedència dels matrimonis (espòs/esposa) - Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1613-1820	1613-1633	1664-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Miravet / Miravet	73%	40%	68%	76%	79%	77%	81%
Miravet / altre	6%	11%	8%	5%	3%	6%	3%
altre / Miravet	18%	36%	21%	17%	14%	19%	13%
altre / altre	4%	14%	4%	3%	4%	2%	3%

TAULA 10D. Procedència dels matrimonis (espòs/esposa) - Corbera (%)

PROCEDÈNCIA	1694-1820	1700-1799	1694-1749	1750-1799	1800-1820
Corbera / Corbera	77%	76%	78%	75%	81%
Corbera / altre	4%	4%	4%	4%	4%
altre / Corbera	19%	20%	16%	21%	14%
altre / altre	1%	1%	2%	1%	1%

Els valors entren dins de la dinàmica usual, amb uns percentatges elevats, però no extrems. A Ulldecona, al segle XVIII, els matrimonis entre nadius de la població representen el 62%,⁷²⁴ una xifra molt similar a Gandesa; com també s'aprecia en alguns municipis del Maresme durant els

⁷²⁴ RAGA, A., "Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)", *Rails*, 1, p. 56-81.

segles XVI i XVIII.⁷²⁵ A Tàrrrega i l'Urgell⁷²⁶ al llarg dels segles XVII i XVIII està en el 50%, com en algunes poblacions del Vallès⁷²⁷ o del Penedès.⁷²⁸ A Olesa de Montserrat s'observa com evoluciona durant aquest dos segles augmentant el nombre de noces on els dos esposos són del municipi,⁷²⁹ anant molt en paral·lel amb el que succeeix en el conjunt de la Batllia de Miravet. A la majoria de municipis de la Conca, el nombre de forasters en els matrimonis també va descendint en aquests dos segles.⁷³⁰ A Manlleu, durant la segona meitat segle XVIII, les unions entre nadius de la població representen un 68%,⁷³¹ i a Bellpuig, Golmés i Palau d'Anglesola entre 1755 i 1862 són entre el 66% i 60%.⁷³² En canvi, altres poblacions catalanes presenten uns percentatges amb parelles de la mateixa parròquia molt més curtes, donant més pes a la presència de forans en els matrimonis, com Banyoles al segle XVIII, on els enllaços amb contraents del mateix municipi són el 40%, i a Vilopriu el 23%.⁷³³ Tot el contrari del que succeeix a Albacete entre 1734 i 1776, on aquests matrimonis representen el 86%,⁷³⁴ o a Mallorca a inicis del segle XIX, on són un 80%;⁷³⁵ un fenomen més similar al que es constata a la França rural entre el segle XVII i XVIII.⁷³⁶

---

⁷²⁵ CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, p. 113. Percentatge de matrimonis amb ambdós esposos de la mateixa població: Arenys de Mar 63%, Canet 70%, Tordera 64%, Vilassar 53%, Llavaneres 51%, Cabrera de Mar 43%.

⁷²⁶ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 194-196.

⁷²⁷ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 129. Sobretot en les poblacions més grans com Sant Celoni i Bigues, en les més petites els casaments entre parelles del mateix pobles és més reduït, amb presència de més forans.

⁷²⁸ MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, p. 215-217. Entre 1675-1703 el 56,57% dels enllaços entre habitants de la mateixa parròquia.

⁷²⁹ MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 407.

⁷³⁰ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 69, 71, 80, 81, 83, 89 i 94. Percentatges de matrimonis on els dos esposos són nadius de la població. Solivella: 1685-1750 un 59%, 1751-1800 un 62%. Vilaverd-La Riba: 1586-1700 un 48%, 1701-1815 un 58%. Vilanova de Prades: 1597-1750 un 33%, 1751-1815 un 34%. Conesa: 1598-1815 un 40%.

⁷³¹ LLONCH, M., SANCHO, S., "La movilidad en el marco de la transición demográfica: la Cataluña interior, 1755-1900", *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica*, vol. II, Alacant, 1990, p. 85-97.

⁷³² MATEU, J., *La pagesia urgellenca abans del Canal*, p. 138-139.

⁷³³ GARCÍA CÁRCEL, R., "La recerca sobre la família catalana de l'Antic Règim", *Avenç*, 66 (1983), p. 48-45.

⁷³⁴ GÓMEZ CARRASCO, C.J., *Entre el mundo rural y el mundo urbano. Familia, parentesco y organización social en la villa de Albacete (1750-1808)*, Diputación de Albacete, Albacete, p. 75.

⁷³⁵ CASANOVAS, M.A., FLORIT, M.P., *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica del Mercadal (1785-1865)*, p. 103.

⁷³⁶ GOUBERT, P., *Cent mille provinciaux au XVIIe siècle. Beauvais et Beavais de 1600 à 1730*, p. 90-91. GOUBERT, P., *El Antiguo Régimen*, vol. I, p. 57.

Com s'ha vist, els percentatges van evolucionant al llarg del temps i territoris, però en alguns casos concrets es poden intuir alguns dels factors que l'afecten. A Gandesa es veu clarament com la presència de forasters augmenta en la primera meitat del segle XVII (42%) i entre 1700 i 1749 (48%); ambdós períodes estan influenciats pels efectes de les guerres. Entre 1640 i 1647, durant la Guerra dels Segadors, en el 60% dels enllaços realitzats a Gandesa un dels contraents és de fora,⁷³⁷ un 40% homes i un 20% dones, encara que de poblacions situades a poca distància.⁷³⁸ El mateix succeeix durant la Guerra de Successió, quan el percentatge de marits és del 38% i d'esposes el 18%.⁷³⁹

Un cas peculiar és el que s'analitza a Miravet entre 1613 i 1633, influenciat pels efectes de l'expulsió dels moriscos, on els matrimonis entre habitants de la mateixa parròquia són el 40%, una xifra força baixa. L'expulsió i la repoblació permetrà l'arribada d'immigrants a la població, i una part important s'hauran de casar; així els matrimonis amb participació d'algun foraster són el 60%, i en un 14% (sobre el total de casaments) els dos esposos són de fora de Miravet. Si es limiten les dades fins a 1623, aquestes xifres augmenten al 66% i al 25%, mostrant clarament la gran afluència de nousvinguts a causa de l'expulsió, on hi destaca l'augment de l'arribada d'esposes;⁷⁴⁰ però al mateix temps també demostren que la despoblació no fou total i que s'hi va mantenir un nombre rellevant d'habitants (entre antics pobladors i moriscos). A banda d'aquests fets puntuals, durant els segles XVII i XVIII en general hi ha una tendència a concentrar els matrimonis entre els propis habitants de la parròquia, encara que l'evolució no és constant ni unidireccional.

En el repartiment dels percentatges es pot observar com, en la presència de forans, els enllaços on l'esposa és de la pròpia parròquia i el marit d'una altra són majoria, i està a l'entorn del 20% del total de noces. Una evolució que reforça la tradició de casar-se en el municipi d'origen de la dona,

---

⁷³⁷ Només el 1647 (any amb el màxim de matrimonis del segle) en el 71% dels enllaços algun dels esposos és de fora de la parròquia, però el 29% restant els dos contraents són de Gandesa. El cas seria comparable a Tarragona entre 1640 i 1660, quan augmenten considerablement el nombre de marits (48,3%) i esposes (39,2%) de fora de la ciutat, tant per la recepció de població pròxima pels efectes de la guerra, com per l'arribada de soldats, sobretot peninsulars i estrangers (31,4% dels marits nousvinguts en aquests anys). LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 107-109 i 213-214.

⁷³⁸ Els percentatge entre 1605-1649 és de 34% d'esposos i 20% d'esposes.

⁷³⁹ Els matrimonis amb forans entre 1700 i 1749 representa en homes el 34% i en dones el 18%.

⁷⁴⁰ Els homes nousvinguts entre 1613-1625 representen un 47%, per sota de la mitjana (50%), però les esposes augmenten al 33% (mitjana entre 1613-1633 és del 25%).

usual a Catalunya i Europa,⁷⁴¹ fet que al mateix temps es constata amb l'alt nombre de núvies que són autòctones de la parròquia on se celebra la boda, que generalment a la Batllia està pròxim o per sobre del 90%. Aquest factor dificulta conèixer l'estabilització dels moviments migratoris, ja que no tots els casaments realitzats en una parròquia han de significar que ambdós nuvis romanguin a la població en qüestió després del matrimoni.⁷⁴² Saber si els nouvinguts per via matrimonial són una immigració temporal o definitiva permet atansar-nos al coneixement del mercat matrimonial i del coneixement de les xarxes vertebradores de territori atès que coneixem el lloc de naturalitat o de residència dels nuvis.⁷⁴³ Les noces comporten una sèrie de circumstàncies que no tenen els òbits o els baptismes: contractes humans, coneixences individuals a l'interior d'una dinàmica de grup, derivacions territorials i econòmiques, comportaments dels individus, modes de les col·lectivitats i situacions migratòries i laborals.⁷⁴⁴ En el cas dels pobles de la Batllia, l'alta concentració de matrimonis dins de les pròpies parròquies del domini senyorial i espais propers pot ajudar a creure que els possibles desplaçaments després del matrimoni estarien dins d'un entorn limitat, ja sigui en pobles de la Batllia o en espais pròxims,⁷⁴⁵ mostrant uns moviments majoritaris dins d'un espai limitat.

Si s'analitza l'origen dels esposos en el conjunt de la Batllia, entre 1605 i 1820 s'observa com el 83% dels homes que es casen procedeixen de la mateixa, i les dones el 93%; percentatges que s'eleva al 94% per als esposos i 99% per les mullers si obrim la procedència fins a 20 km a l'entorn del domini hospitaler. Aquestes xifres certifiquen la gran quantitat de matrimonis que es produeixen entre els pobles de la senyoria i que la mobilitat matrimonial és majoritàriament de curta distància. A nivell municipal, com ja s'ha esmentat anteriorment, a Gandesa la presència de forasters és sempre més elevada. Entre 1605 i 1820, el 27% dels marits provenen d'una altra parròquia; en les esposes, aquest percentatge és del 13%; el 77% dels homes i el 86% de les dones venen de municipis dins d'un radi de 40 km a l'entorn de Gandesa. A Miravet el percentatge

---

⁷⁴¹ CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, p. 113. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, p. 407.

⁷⁴² MARTÍNEZ, E., BURGO, M.C., GONZÁLEZ, D.L., "Inmigración urbana en la Galicia del Antiguo Régimen: Santiago, Tuy y Ferrol a finales del siglo XVIII", *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*, vol. II, Santiago de Compostela, 1993, p. 390-391.

⁷⁴³ GUAL, V., "Les xarxes urbanes a través dels llibres de matrimonis", *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, p. 141-142.

⁷⁴⁴ *Ibidem*, p. 143.

⁷⁴⁵ Els marits i mullers dins de la Batllia o en un entorn de 20 km són més del 90%.

d'esposos de fora del municipi, des del segle XVII (amb dades parcials) fins a 1820, és lleugerament inferior que a Gandesa (homes 22%, dones 9%), però els que provenen de més enllà d'un radi de 40 km és superior: un 29% pels marits i un 18% per les mullers. A Corbera, el nombre d'esposos d'altres municipis entre 1694 i 1820 es queda en un 19% pels homes i un 6% per les dones, dades que són molt similars a les de Miravet si només observem el segle XVIII, ja que durant aquesta centúria el percentatge de forasters va disminuint, com també succeeix a Gandesa a partir de 1750. La tendència dels pobles de la Batllia a concentrar els matrimonis entre els seus habitants i a anar reduint el nombre de nouvinguts s'assimila al model català. Al Principat, el model matrimonial es veu més influenciat per la immigració al segle XVII, i a partir del XVIII presenta un creixement demogràfic important,⁷⁴⁶ amb un saldo vegetatiu positiu i una immigració escassa.

TAULA 11A. Lloc de procedència dels esposos - Batllia de Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	Espòs (1605-1820)	Esposa (1605-1820)
Batllia	83%	93%
Altres municipis	17%	7%
Entorn 20km	11%	6%
Més de 40km	5%	2%
França	1%	0,1%

TAULA 12A. Lloc de procedència dels esposos - Gandesa (%)

PROCEDÈNCIA	Espòs (1605-1820)	Esposa (1605-1820)
Gandesa	73%	87%
Altres municipis	27%	13%
Municipis de la Batllia	7%	3%
Radi 40km	20%	11%
Més de 40km	21%	11%
França	2%	0,3%

⁷⁴⁶ NADAL, J., "La població catalana al segle XVIII". *Història de Catalunya*, vol. IV, p. 257-272. FERRER, LI., "Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials", *Estudis d'Història Agrària*, 20, p. 17-68.

TAULA 13A. Lloc de procedència dels esposos - Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	Espòs (1613-1820)	Esposa (1613-1820)
Miravet	78%	91%
Altres municipis	22%	9%
Municipis de la Batllia	8%	3%
Radi 40km	16%	7%
Més de 40km	6%	2%
França	3%	1%

TAULA 14A. Lloc de procedència esposos - Corbera (%)

PROCEDÈNCIA	Espòs (1694-1820)	Esposa (1694-1820)
Corbera	81%	94%
Altres municipis	19%	6%
Municipis de la Batllia	6%	2%
Radi 40km	16%	5%
Més de 40km	2%	1%
França	0,4%	0,1%

Sobre la procedència dels esposos, l'interès se centra en conèixer les zones des d'on arribaven per saber els moviments i distàncies que es generaven als pobles de la Batllia. Ja s'ha vist com una gran majoria dels enllaços es produïen entre les parròquies del propi domini de l'Orde de l'Hospital o zones pròximes, amb valors que augmenten al llarg del segle XVIII. A nivell municipal es pot observar com a Gandesa la població que aporta més esposos de fora és Corbera, seguida molt a prop per Bot. Ambdues poblacions aporten el 4% de marits sobre el total dels matrimonis celebrats entre 1605 i 1820, que representen el 17% del total de forasters. Les dues viles són veïnes de Gandesa, una dins de la Batllia, i Bot, formant part de la comanda d'Horta, dels mateixos cavallers santjoanistes. En les mullers, el màxim l'aporta Bot, seguit de Batea, població veïna de Gandesa i dins de la mateixa Batllia, aportant un 2% del total d'esposes, que són un 16% del total de nouvingudes. A Miravet, la població que cedeix més nouvinguts és Benissanet, en ambdós esposos, i en els dos casos representa l'11% sobre el total de nuvis forans. A Corbera, la majoria dels esposos procedeixen de Vilalba, població veïna i comanda homònima dels cavallers santjoanistes, amb un 3% sobre el total de casaments i un 15% sobre els forasters. Qui aporta més mullers és Gandesa,

que representa el 12% del total de nouvingudes. Es mostra novament la proximitat dels esposos que accedeixen des d'un altra població, donant un pes significatiu a aquelles que li són veïnes, ja que els moviments són més senzills i les afinitats familiars i socioeconòmiques també.⁷⁴⁷

Fora del radi de 20 km a l'entorn de la Batllia, si s'analitza la procedència geogràfica dels esposos, es veu com en primer lloc procedeixen de Catalunya, seguit de prop dels provinents del Regne d'Aragó i de València. La situació geogràfica de la senyoria, al sud del Principat, tocant part de la frontera a terres aragoneses i a una distància relativament curta del nord del País Valencià, permet que aquests regnes ofereixin una quantitat de forasters a tenir en compte. L'arribada des d'Aragó estava garantida per dues vies: la fluvial des de l'Ebre i la terrestre per la zona de frontera del Matarranya, on no hi ha grans barreres geogràfiques que dificultin l'accés; per aquest espai també accedirien els esposos procedents del Maestrat valencià, per la seva vinculació entre ambdós territoris. L'altra zona d'accés des del Regne de València seria la costa de Castelló tocant a Catalunya, per on accedirien a la Batllia remuntant l'Ebre. L'afluència des d'aquests regnes és desigual al llarg dels segles XVII i XVIII i també segons el municipi, no hi ha una tendència clara, però destaca que quasi sempre hi ha presència d'alguns contraents d'Aragó o València, tant en homes com en dones. Gandesa és la població més estable de recepció, al ser un espai de major atracció. Els aragonesos són sempre superiors en número als valencians, si es té en compte aquells que estan dins del radi de 40 km, fenomen lògic per proximitat geogràfica i línies d'accés. Respecte al Principat, l'aïllament de la senyoria en un espai envoltat de muntanyes amb camins tortuosos, on l'Ebre era la forma més fàcil de comunicació, complicava l'arribada d'esposos dels territoris catalans més allunyats sense una vinculació cultural o econòmica.

---

⁷⁴⁷ NADAL, J., GIRALT, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, p. 73. Es considera que els homes joves que emigren i es casen anirien a la recerca d'un treball, generalment poc qualificat, i intentarien cercar un lligam amb zones properes culturalment als seus orígens, per evitar patir problemes de convivència i assegurar l'assimilació.

TAULA IIB. Lloc de procedència de l'espòs - Batllia de Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Batllia Miravet	83%	78%	76%	79%	85%	82%	86%	88%
Altres municipis	17%	22%	24%	21%	15%	12%	14%	12%
Entorn 20km	11%	12%	15%	9%	11%	10%	11%	10%
Espais de procedència sobre Altres								
Entorn 20km	68%	53%	61%	45%	69%	60%	76%	85%
Catalunya (fora de l'entorn de 20km)	12%	15%	9%	20%	13%	17%	9%	9%
Regne València	4%	5%	6%	4%	4%	4%	5%	2%
Regne Aragó (fora de l'entorn de 20km)	6%	6%	6%	7%	7%	9%	5%	4%
Regne Castella	3%	6%	3%	7%	3%	5%	2%	0
França	6%	14%	15%	14%	4%	5%	3%	0
Altres regnes	1%	2%	0	3%	1%	3%	0	0

TAULA IIC. Lloc de procedència de l'esposa - Batllia de Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Batllia Miravet	93%	91%	87%	93%	94%	91%	96%	92%
Altres municipis	7%	9%	13%	7%	6%	9%	4%	8%
Entorn 20km	6%	8%	15%	6%	4%	6%	3%	7%
Espais de procedència sobre Altres								
Entorn 20km	79%	84%	82%	87%	71%	65%	80%	89%
Catalunya (fora de l'entorn de 20km)	8%	3%	2%	5%	12%	16%	7%	6%
Regne València	5%	4%	5%	0	7%	6%	9%	2%
Regne Aragó (fora de l'entorn de 20km)	6%	5%	5%	5%	6%	10%	4%	2%
Regne Castella	1%	2%	3%	3%	1%	2%	0	0
França	1%	2%	3%	0	1%	1%	0	0
Altres regnes	1%	0	0	0	1%	1%	0	0

Si ens centrem a Catalunya, fora del radi d'influència de 40 km es pot observar la procedència dels esposos per bisbats, per conèixer les zones que aporten major població. El nombre d'immigrants catalans a la Batllia és més reduït durant el segle XVII i augmenta a partir del 1700. Aquest moviment vindria donat per la mateixa evolució de la població catalana, que durant el 1600 seria més receptora d'immigrants i, a partir del segle XVIII, amb l'augment d'habitants, pujarien els moviments interns. Si s'observa per bisbats, a Gandesa la major afluència d'esposos prové de l'Urgell, tant en homes com dones, amb més força al segle XVIII. Es troba pròxim l'Arquebisbat de Tarragona, que aporta un major nombre de marits entre 1650-1699; la resta es reparteixen entre els segles XVII i XVIII entre els bisbats de Barcelona, Vic, Solsona i, amb menor mesura, Lleida i Girona; però entre 1800-1820 aquesta presència masculina desapareix.

TAULA 12B. Lloc de procedència de l'espòs - Gandesa (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Gandesa	73%	71%	69%	74%	74%	70%	77%	80%
Altres municipis	27%	29%	31%	26%	26%	30%	23%	20%
Espais de procedència sobre Altres								
Batllia de Miravet	26%	21%	25%	16%	30%	18%	39%	36%
Radi de 30km	74%	62%	66%	57%	74%	66%	80%	95%
Radi de 40km	74%	66%	71%	60%	76%	69%	82%	96%
Bisbat Tortosa (fora del radi de 40km)	0	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Lleida	0,5%	0,5%	0	1%	1%	1%	0	0
Arquebisbat Tarragona (fora del radi de 40km)	2%	5%	2%	8%	2%	3%	1%	1%
Bisbat Urgell	3%	3%	3%	2%	4%	5%	3%	0
Bisbat Barcelona	1%	1%	1%	2%	1%	1%	0	0
Bisbat Vic	1%	0,5%	0	1%	1%	1%	0	0
Bisbat Girona	0,3%	1%	1%	1%	0	0	0	0
Bisbat Solsona	1%	0,5%	0	1%	1%	1%	1%	0
Regne València	4%	3%	3%	3%	5%	5%	5%	1%
Regne Aragó (fora del radi de 40km)	4%	5%	3%	6%	5%	7%	3%	1%
Regne Castella	2%	1%	1%	1%	3%	4%	3%	0
França	6%	14%	14%	13%	2%	3%	2%	0
Itàlia	0	0	0	0	0	0	0	0
Altres regnes	0,3%	0	0	0	1%	1%	0	0

A Miravet, el bisbat que aporta un major nombre de nuvis, fora del radi de 40 km, és Tortosa, amb major incidència al segle XVIII, tant en homes com en dones. La presència d'altres bisbats és limitada, destacant l'Arquebisbat de Tarragona i Barcelona, o la nul·la arribada de marits de Girona i Solsona, com passa a Corbera. La presència de marits del bisbat d'Urgell és reduïda fora de Gandesa, la seva arribada a través de la ruta Segre-Ebre podria garantir l'accés a la Batllia. Un cop arribats a la zona, Gandesa podria atreure més població al ser un nucli més gran i centre administratiu, en contra de les altres poblacions més petites. Els bisbats més allunyats aporten menys població per les dificultats geogràfiques i la manca de connexions. Sempre la presència de mullers és molt inferior, per tots els fenòmens esmentats sobre la mobilitat de les esposes.

TAULA 13B. Lloc de procedència de l'espòs - Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1613-1820	1613-1633	1669-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Miravet	78%	62%	75%	81%	83%	79%	80%
Altres municipis	22%	38%	25%	19%	17%	21%	20%
Espais de procedència sobre Altres							
Batllia de Miravet	36%	42%	20%	35%	23%	41%	50%
Radi de 30km	64%	70%	41%	64%	51%	70%	83%
Radi de 40km	71%	75%	45%	73%	57%	81%	87%
Bisbat Tortosa (fora del radi de 40km)	6%	4%	4%	8%	11%	7%	6%
Bisbat Lleida	1%	0	4%	0	0	0	0
Arquebisbat Tarragona (fora del radi de 40km)	1%	0	0	2%	6%	0	2%
Bisbat Urgell	1%	0	4%	1%	2%	0	0
Bisbat Barcelona	2%	0	4%	1%	0	2%	2%
Bisbat Vic	1%	2%	0	1%	2%	0	0
Bisbat Girona	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Solsona	0	0	0	0	0	0	0
Regne València	2%	6%	4%	1%	0	1%	0
Regne Aragó (fora del radi de 40km)	5%	6%	4%	6%	6%	5%	4%
Regne Castella	4%	4%	16%	1%	4%	0	0
França	3%	4%	6%	4%	4%	3%	0
Itàlia	3%	0	10%	2%	6%	0	0

TAULA 14B. Lloc de procedència de l'espòs - Corbera (%)

PROCEDÈNCIA	1694-1820	1700-1799	1694-1749	1750-1799	1800-1820
Corbera	81%	81%	85%	79%	80%
Altres municipis	19%	19%	15%	21%	20%
Espais de procedència sobre Altres					
Batllia de Miravet	29%	31%	37%	28%	43%
Radi de 30km	83%	87%	74%	93%	89%
Radi de 40km	84%	89%	78%	93%	89%
Bisbat Tortosa (fora del radi de 40km)	1%	1%	2%	1%	2%
Bisbat Lleida	1%	1%	0	2	0
Arquebisbat Tarragona (fora del radi de 40km)	2%	2%	2%	2	3%
Bisbat Urgell	0,5%	1%	2%	0	2%
Bisbat Barcelona	0,5%	1%	2%	0	0
Bisbat Vic	0,5%	1%	2%	0	0
Bisbat Girona	0	0	0	0	0
Bisbat Solsona	0	0	0	0	0
Regne València	1%	1%	0	1%	3%
Regne Aragó (fora del radi de 40km)	2%	3%	9%	1%	2%
Regne Castella	0,5%	1%	2%	0	0
França	2%	3%	7%	1%	0
Itàlia	0,5%	1%	2%	0	0

En altres indrets de Catalunya, l'origen geogràfic dels esposos de fora de la parròquia també es concentra en espais veïns i pròxims. Com ja s'ha dit, la recerca d'un espai cultural, social i econòmic afí al de procedència pot garantir que la vida de l'immigrat tingui més èxit, es pugui adaptar, trobar feina i crear una família.⁷⁴⁸ Uns orígens llunyans dificulten aquests processos d'adaptació. En el cas de la Conca de Barberà, es pot observar com a Rocafort de Queralt (entre 1569 i 1801)⁷⁴⁹ el 57,6% dels forasters procedeixen de la pròpia comarca, el 18,98% de l'Alt Camp i el 5,7% de l'Urgell; precisament en un radi de 30 km a l'entorn de la població en provenen el 83%. En altres poblacions de la Conca, els marits procedents de la mateixa comarca i les veïnes,

⁷⁴⁸ NADAL, J., GIRALT, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, p. 73.

⁷⁴⁹ GUAL, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, p. 59-70.

com l'Alt Camp, són sempre majoria, tant al segle XVII com al XVIII.⁷⁵⁰ Amb les dones passa el mateix però, com és recurrent, la quantitat total és sempre menor. A Tarragona, al segle XVII, els marits provinents de les comarques més pròximes (Tarragonès, Alt Camp i Baix Camp) són el 31% dels forasters, i el 49% per les dones.⁷⁵¹ Al Vallès Oriental les poblacions més petites tenen un major nombre de matrimonis amb forasters, el contrari del que hem vist a la Batllia, i la majoria de moviments es concentren en la pròpia comarca o les veïnes, un fet usual, encara que poblacions més grans com Sant Celoni (al segle XVII) atrauen un 20-25% de nouvinguts que són de fora de la pròpia comarca, però procedeixen de les més properes.⁷⁵² En canvi, a Tàrrrega, en els segles XVII i XVIII, tot i que predomina la procedència d'esposos en un radi de 10-24 km, que són el 40%, presenta una atracció molt més llunyana, amb xifres elevades entre 25-99 km de distància, que aporten un 31% dels forans.⁷⁵³ Al Delta del Llobregat, el 18% dels nouvinguts procedeixen d'un radi de 20 km, i un 8% arriben del Penedès i del Vallès.⁷⁵⁴ A Olesa, entre 1599 i 1714, un 50% dels forans venen del bisbat de Barcelona i poblacions més pròximes, amb xifres superiors per les dones 63%; en segon lloc queda el bisbat de Vic, amb un 17,2%.⁷⁵⁵ Hi destaca la major aflluència d'immigrants a inicis del segle XVII i entre 1700-1709, vinculant aquest darrer amb la Guerra de Successió, com succeeix a la Batllia. Totes les poblacions tendeixen a atreure habitants de les zones més properes per a la realització dels matrimonis, amb uns valors més o menys elevats segons la població, amb diferències entre elles i també variacions al llarg del temps. Els moviments de proximitat són majoritaris, amb parròquies i territoris veïns i relativament ben comunicats, amb els quals existeix alguna relació.

---

⁷⁵⁰ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 64-98. A Solivella, entre 1685-1750, els marits procedents de la Conca són el 61,5%, i entre 1751 i 1800, el 33%. A Barberà, de 1610 a 1700, de la Conca el 43% i de l'Alt Camp 31%, i de 1701 a 1800 el 58% de la Conca, el 25% de l'Alt Camp i el 6% de l'Urgell. Vilaverd- la Riba, de 1586 a 1700, el 37,5% procedeixen de l'Alt Camp i el 33,8% de la Conca, i entre 1701-1815 de la Conca el 43% i l'Alt Camp el 27,5%. A Vilanova de Prades, el 30,8% dels homes forasters procedeixen del Priorat i el 22% de les Garrigues, entre 1597 i 1750, per proximitat geogràfica. A Pontils, de 1587 a 1767, el 45% és de la Conca i el 17,4% de l'Alt Camp. Conesa, entre 1598 i 1815, la Conca aporta el 59% dels marits i la Segarra el 15%.

⁷⁵¹ LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 104-105 i 213-216. En aquest cas es trenca la norma que es repeteix en tots els indrets que les dones del propi municipi són majoria respecte les nouvingudes, però els forts moviments de població que pateix la ciutat de Tarragona i voltants al llarg del segle XVII a causa de la Guerra dels Segadors i la pesta ajuden a aquesta distorsió.

⁷⁵² DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 130-131.

⁷⁵³ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 197-198.

⁷⁵⁴ CODINA, J., *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XVI a XIX)*, p. 33-36.

⁷⁵⁵ GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 150-157.

Amb aquests resultats es constata com en les zones interiors de Catalunya la presència d'esposos d'altres regnes de la Corona d'Aragó és inexistent o no mereix esment perquè no representa ni un 1% dels forasters; dels estudis esmentats es troben alguns casos, molt limitats, com a Conesa, amb un marit d'Alcanyís,⁷⁵⁶ o a Olesa, on es localitza un marit procedent de Barbastre i un de València.⁷⁵⁷ En realitat, es demostra la poca relació de l'interior català amb la resta de territoris lligats històricament a la corona fora de les ciutats com Barcelona⁷⁵⁸ o Tarragona;⁷⁵⁹ en aquesta última hi ha més mallorquins que valencians i aragonesos, molt lligat a les relacions marítimes. Josep M. Planes considera que la zona de l'Ebre era per la Catalunya interior un espai totalment a part i aïllat,⁷⁶⁰ fet que explicaria la manca de relació amb aquest espai del sud i les seves àrees d'influència secundària com són els espais veïns del Regne de València i l'Aragó. Si des de l'Ebre no consta un gran accés a l'interior de Catalunya, tampoc ha d'existir una connexió amb territoris valencians i aragonesos que tenen el seu camí d'accés al Principat a través d'aquestes terres ebrenques, on la Batllia es troba al centre. Hem d'entendre que l'Ebre era una via d'accés importantíssima des de l'Aragó o zones més al nord, i des de les terres de Castelló es pot accedir al sud de Catalunya per la costa, on no hi ha fronteres geogràfiques,⁷⁶¹ o per de l'interior (Maestrat), a través de la zona del Matarranya, que connecta directament amb les terres de la Batllia. Aquests elements ajuden a explicar la diferència fonamental en la procedència de part dels esposos de la Batllia i la resta de Catalunya.

Fora dels límits de la Corona d'Aragó, l'arribada de nuvis procedents de Castella, França i Itàlia o d'altres regnes té un significat especial per la llunyania del seu origen i els motius que els poden empènyer cap als territoris de la Batllia. Els nous esposos procedents d'aquests espais es concentren als segles XVII i XVIII; no n'hi ha cap constància a partir de 1800. Tenen molta més presència els homes, i existeix una distribució desigual entre municipis i períodes, segons el motiu que els influenciaria fins la Batllia. A Gandesa, l'arribada de francesos és més elevada que en altres

---

⁷⁵⁶ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 94-95.

⁷⁵⁷ GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 155.

⁷⁵⁸ ANDREU, J., i SIMON, A., "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", *Història de Barcelona*, vol. IV, p. 104-164.

⁷⁵⁹ LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 107-109 i 213.

⁷⁶⁰ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 211.

⁷⁶¹ Des de la costa de Castelló fins a l'Ebre no hi ha cap barrera geogràfica destacable, fins al límit de les Terres de l'Ebre, on entre el Perelló i l'Hospitalet de l'Infant hi ha la zona del coll de Balaguer, que era una frontera que dificultava greument el pas per aquell espai. FORT i COGUL, E., *El trànsit pel Coll de Balaguer: del Perelló a l'Hospitalet de l'Infant*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1974, p.7-14.

pobles,⁷⁶² destacant per sobre dels aragonesos i valencians, però a Miravet està al mateix nivell que els italians i per sota dels castellans. Els nouvinguts castellans es distribueixen durant el segle XVII i XVIII i, a Miravet, arriben a representar el 14% dels marits forasters entre 1669 i 1699. A Gandesa destaca la presència de mullers castellanques entre 1605-1649 (4% de les dones forasteres) i 1700-1749 (2%); entre 1640-1649 arriben al 19% les esposes nouvingudes, ja que totes es concentren en aquests anys. Els castellans són majoritàriament militars. Tant a Miravet com a Gandesa es pot certificar que almenys 80% són soldats, tal com s'anota en les partides.⁷⁶³ Les dones de la mateixa procedència geogràfica es casen amb ells⁷⁶⁴ al formar part de famílies de militars. El pas dels exèrcits pels territoris de la Batllia ajuden a què arribin aquests contingents de soldats que es casen en les seves parròquies, i si poden amb esposes relacionades amb ells o del seu entorn, un fet lògic donada la complexitat de la vida militar.

La procedència dels castellans a la Batllia és dispersa: des de Galícia, a Andalusia i Extremadura, però la majoria venen del centre peninsular, més del 50% (Toledo, Lleó, Salamanca, Ciudad Real, etc.). Els esposos que venen d'altres regnes també són majoritàriament militars, com el soldat que es casa a Gandesa el 1732 procedent de Magúncia (Alemanya) amb una dona de Colònia, consolidant aquesta idea de cercar esposes del seu mateix entorn. Els italians presents a Miravet la majoria són soldats, el 70% procedeixen del Regne Nàpols i la resta de Milà i Venècia. Aquests representen el 10% dels esposos nouvinguts entre 1669 i 1699 i el 6% entre 1700 i 1749, superant en els dos casos els francesos. La Guerra de Successió ajuda a l'arribada d'aquests militars italians, que s'assenten a Miravet perquè devien formar part de les guarnicions del castell.⁷⁶⁵ Encara que el cas no és comparable per dates, és un fet similar al que es registra a Tarragona durant la Guerra dels Segadors, ja que entre 1641-1660 la presència d'esposos italians representa un 7,3% dels

---

⁷⁶² Encara que Gandesa presenta un nombre interessant de francesos, i és la població que aporta més informació sobre el tema, no es considera necessari dedicar un apartat complert al tema perquè no té prou rellevància respecte la resta de procedències.

⁷⁶³ En els esposos castellans s'hi han comptat els procedents del bisbat de Pamplona a Gandesa entre 1700-1749, que en aquests anys representen una mica més de la meitat dels forasters castellans. Aquests navarresos no formen part del contingent de militars, que són la majoria dels nouvinguts dels regnes de Castella, ja que entrarien dins dels possibles moviments migratoris que baixarien per l'Ebre a través de l'Aragó. Un d'ells consta com a mestre de cases i tots es casen amb dones de Gandesa. A més, els matrimonis es concentren entre 1711 i 1715, per la qual cosa seria un moviment derivat de la Guerra de Successió, però no per fets estrictament militars.

⁷⁶⁴ Les dones d'origen castellà es casen amb soldats però no coincideixen en el lloc d'origen dins del Regne de Castella.

⁷⁶⁵ El 1700 es casa un criat i escrivà originari del Regne de Nàpols que serveix al governador del castell, cavaller de l'Orde de l'Hospital. La seva muller és de Miravet, cosa que dona a entendre que va residir a la població durant una temporada.

forasters.⁷⁶⁶ A Reus,⁷⁶⁷ tant en la Guerra dels Segadors com en la de Successió, s'hi registren italians en els matrimonis⁷⁶⁸ o altres fonts, on una bona part es pot comprovar que són soldats. En altres indrets rurals de Catalunya la presència de castellans i italians en els matrimonis és molt limitada, com el cas de Solivella amb un gallec i un castellà,⁷⁶⁹ o els italians localitzats a Olesa, un de Nàpols i un de Sicília.⁷⁷⁰ Fora de les ciutats, la presència d'estrangers és sempre molt reduïda, deixant de banda els francesos, per això destaca l'arribada de castellans i italians en terres de la Batllia, molt vinculat als fets militars de l'època moderna.

La presència de francesos en els matrimonis de la Batllia, tot i no ser especialment destacada, és d'interès en ser una immigració llunyana i de gran transcendència a la Catalunya d'època moderna. En el conjunt de la Batllia representen un 4% del total dels enllaços entre 1605-1649, i un 3% de 1650 a 1699. A partir de 1700 el percentatge no arriba ni a l'1%, reduint-se més a partir del 1750 i desapareixent totalment al segle XIX, una evolució que també es constata a Catalunya.⁷⁷¹ Els esposos francesos a Gandesa són el 5% del total entre 1605 i 1649, i el 3% entre 1650-99. A Miravet, de 1613 a 1633, representen l'1%, i de 1650 a 1699, el 2%.⁷⁷² A Miravet, si reduïm el període entre 1613-1623, moment de la repoblació després de l'expulsió dels moriscos, el volum de marits francesos puja al 3%,⁷⁷³ demostrant que aquest fet seria la causa directa d'atracció i arribada de nous pobladors d'origen francès.⁷⁷⁴ En general, els percentatges són força baixos tenint en

---

⁷⁶⁶ LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 107-109 i 214.

⁷⁶⁷ GRAU, J.M., PUIG, R., "Immigració estrangera a Catalunya des d'una perspectiva local: Reus segles XVI-XX. *Butlletí de la Societat d'Estudis Històrics*, XVIII, pàgs, 95-98.

⁷⁶⁸ ANGUERA, P., MÈLIC, J., "Immigració i matrimonis a Reus entre 1700 i 1711. Notes per a una revisió de la història demogràfica", *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat*, Tarragona, 1979, p. 85-88. En els nouvinguts casats a Reus entre 1700-1711 registren 9 forasters, 6 homes i 3 dones; dos són de Bòsnia, un d'Alemanya i la resta italians, originals de Cremona, Sardenya, Nàpols, Gènova i Milà.

⁷⁶⁹ GUAL, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, p. 64-65.

⁷⁷⁰ GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 155.

⁷⁷¹ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 124-132.

⁷⁷² Gandesa i Miravet són els únics municipis on la presència de francesos és prou destacada per poder-la analitzar detalladament.

⁷⁷³ Tots els marits francesos que arriben a Miravet en aquests anys inicials del segle XVII es concentren entre 1613-1623.

⁷⁷⁴ ORTEGA PÉREZ, P., "Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)", *Pedralbes*, 6, p. 48-50.

compte les dades registrades a Catalunya al segle XVII.⁷⁷⁵ Les xifres reflectides estan pròximes a la mitjana d'alguns municipis de la Conca,⁷⁷⁶ amb els mínims de Barberà amb un 2,3% entre 1610 i 1680, o Pira entre 1600 i 1650;⁷⁷⁷ similar a l'Urgell,⁷⁷⁸ o els baixos percentatges de Tarragona a partir de 1621.⁷⁷⁹ Un fenomen que s'atribueix als territoris rurals de l'interior, amb nuclis de població poc destacats i amb un escàs desenvolupament de manufactures, com seria la Batllia,⁷⁸⁰ i com s'ha esmentat al Vallès Oriental⁷⁸¹ i la Conca.⁷⁸² En aquestes zones les mitjanes són més elevades en les poblacions més grans, igual com passa a Gandesa.⁷⁸³ La manca de més registres al segle XVII impedeix poder concretar millor l'evolució detallada de l'emigració francesa ja que, com s'ha vist, tendeix a concentrar-se en aquesta centúria i l'anterior. S'observa clarament com les xifres de la Batllia o les de Gandesa són limitades i força allunyades dels percentatges que es registren en diferents espais de Catalunya, especialment de la costa o les ciutats.

---

⁷⁷⁵ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 101-102. Cassà: 10,2%; Palamós: 8,8% (1589-1620). Vilafranca del Penedès: 16,7%; Creixell: 13,8% (1605-20). A Lleida i Barcelona entre 1641 i 1720 el percentatge de francesos sobre el total de matrimonis encara és del 7%. DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 139-140. Al Vallès la mitjana entre 1570-1629 és de 8,8. LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 112-114. Entre 1600 i 1620 els marits francesos representen el 8% dels matrimonis. GUAL, X. MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 164. A Olesa entre 1599-1714 són el 8%; i al Baix Llobregat entre 1565 i 1714 quasi el 10%. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Els altres catalans dels segles XVI i XVII. La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*, p. 53 i 76-77.

⁷⁷⁶ GUAL, V., <<Gavatxos>>, *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*, p. 21-22. Barberà, Forés, La Guàrdia, Pira, Vallclara i Vilanova de Prades mitjana 5% sobre el total de matrimonis al segle XVII.

⁷⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁷⁸ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 215-219. Considera que la quantitat de francesos sobre el total de matrimonis del segle XVII és discreta.

⁷⁷⁹ LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 112-114. De 1621-1640 els marits francesos són 2,5%, entre 1641-1660 el 0,7%, i de 1661-1700 el 2%.

⁷⁸⁰ La situació de la Batllia, enmig una zona de pas creuada pel riu Ebre, podria garantir l'arribada de francesos des dels Pirineus descendint pel Segre, però alhora aquesta ruta fluvial pot ajudar a què no es quedin als dominis de l'Orde de l'Hospital i segueixin baixant fins a Tortosa, la ciutat més important de la zona, amb més llocs de treball i espai de distribució per la costa mediterrània. Encara que es desconeix, les imposicions senyorials dels cavallers santjoanistes també poden dificultar l'assentament de nous pobladors provinents de regnes estrangers.

⁷⁸¹ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 139-140.

⁷⁸² GUAL, V., <<Gavatxos>>, *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*, p. 23.

⁷⁸³ DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 137. A Sant Celoni, la població més gran, la mitjana està en el 13,5%.

En observar l'origen dels francesos que arriben a la Batllia distribuïts per bisbats i zones,⁷⁸⁴ tot i la falta d'informació d'algunes partides,⁷⁸⁵ destaquen les situades als Pirineus i Prepirineus, on són majoria els esposos de la diòcesi de Comenge (tant a Gandesa com a Miravet). Aquest bisbat es troba a la zona dels Pirineus, tocant a la frontera amb Catalunya i Aragó pels bisbats d'Urgell i Osca. Per lògica geogràfica és normal que aquesta zona aportí un major nombre d'esposos, ja que un cop creuades les muntanyes pirenaïques podrien arribar a la Batllia seguint els rius que desemboquen a l'Ebre.⁷⁸⁶

TAULA 15A. Lloc de procedència dels marits francesos per diòcesi i zona - Batllia (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1649	1650-1699	1700-1749	1750-1799
Percentatge sobre Total Matrimonis	1%	4%	3%	0,8%	0,5%
Percentatge sobre forasters	6%	8%	8%	5%	3%
No identificats	49%	52%	27%	66%	25%
Diòcesis Pirineus i Prepirineus	29%	21%	47%	0	75%
Baiona	2%	0	7%	0	0
Lescar	2%	5%	0	0	0
Tarba	10%	5%	27%	0	0
Comenge	18%	10%	13%	0	75%
Diòcesis Llenguadoc i Conca Garona	4%	10%	7%	11%	0
Condom	2%	5%	0	0	0
Auch	2%	0	7%	0	0
Tolosa	2%	5%	0	0	0
Carcassona	2%	0	0	11%	0
Diòcesis Terres Altes i Massissos	10%	10%	13%	22%	0
Perigús	2%	5%	0	0	0
Tula	2%	0	7%	0	0
Clarmont	6%	0	7%	22%	0
Altres Diòcesis	4%	5%	7%	0	0
Tours	2%	5%	0	0	0
Marsella	2%	0	7%	0	0

⁷⁸⁴ Es segueix la distribució i agrupació de bisbats que van realitzar els autors: Pirineus i Prepirineus, Llenguadoc i Conca de la Garona, Terres Altes i Massissos. NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 111-119.

⁷⁸⁵ Una gran part de les partides de matrimoni no especifiquen de quina zona de França procedeix l'espòs, no posa el bisbat o informa de poblacions o diòcesis que no s'han pogut identificar. Desconeixem si és un error gramatical del mossèn a l'hora d'escriure la partida o per interès del propi contraent que no volia que es pogués identificar la seva procedència real.

⁷⁸⁶ Des dels Pirineus els immigrants francesos accedirien a la zona de la Vall d'Aran i les valls dels dos rius Noguera, o cap al Solsonès i la Segarra per anar baixant cap al litoral o resseguir el Segre i l'Ebre.

TAULA 15B. Lloc de procedència dels marits francesos per diòcesi i zona - Gandesa (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1649	1650-1699	1700-1749	1750-1799
Percentatge sobre Total Matrimonis	2%	5%	3%	0,8%	0,8
Percentatge sobre forasters	6%	14%	13%	3%	3%
No identificats	49%	60%	33%	75%	25%
Diòcesis Pirineus i Prepireus	24%	18%	50%	0	75%
Baiona	3%	0	8%	0	0
Lescar	3%	6%	0	0	0
Tarba	11%	6%	25%	0	0
Comenge	16%	6%	17%	0	75%
Diòcesis Llenguadoc i Conca Garona	8%	12%	8%	0	0
Condom	3%	6%	0	0	0
Auch	3%	0	8%	0	0
Tolosa	3%	6%	0	0	0
Diòcesis Terres Altes i Massissos	8%	6%	8%	25%	0
Perigús	3%	6%	0	0	0
Clarmont	5%	0	8%	25%	0
Altres Diòcesis	3%	6%	0	0	0
Tours	3%	6%	0	0	0

TAULA 15C. Lloc de procedència dels marits francesos per diòcesi i zona - Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1613-1820	1613-1633	1669-1699	1700-1749	1750-1799
Percentatge sobre Total Matrimonis	0,7	1%	2%	0,7%	0,7%
Percentatge sobre forasters	3%	4%	6%	4%	3%
No identificats	44%	50%	0	100%	66%
Diòcesis Pirineus i Prepireus	33%	50%	33%	0	33%
Tarba	11%	0	33%	0	0
Comenge	33%	50%	0	0	33%
Diòcesis Terres Altes i Massissos	11%	0	33%	0	0
Tula	11%	0	33%	0	0
Altres Diòcesis	11%	0	33%	0	0
Marsella	11%	0	33%	0	0
Italians	0,6%	0	3%	1%	0
Percentatge sobre Total Matrimonis	0,6%	0	3%	1%	0
Percentatge sobre forasters	3%	0	10%	6%	0
Nàpols	63%	0	40%	100%	0
Venècia	13%	0	10%	0	0
Milà	25%	0	40%	0	0

L'accés pel riu també es produiria amb els nouvinguts del bisbat de Tarba, al costat de Comenge, sent el segon que aporta més esposos. De tota la zona dels Pirineus, amb aquests bisbats i alguns de pròxims (Baiona i Lescar), és d'on venen la majoria dels francesos arribats a la Batllia, seguits pels procedents de bisbats més al nord (Condom, Auch, Tolosa, Perigús o Clarmont), que molt possiblement seguirien la mateixa ruta d'accés des de les muntanyes als afluents de l'Ebre. L'arribada casual d'algun francès de diòcesis més allunyades pot dependre de factors molt diversos que no es poden conèixer, com Marsella, on el matrimoni és entre gitans i l'esposa és de Gandia; o del bisbat de Tours, al curs inferior del Loira, que arriba el 1649, podent-ho relacionar amb la Guerra dels Segadors, tot i que no n'especifica l'ofici. Aquesta procedència majoritària de la zona dels Pirineus i la preeminència del bisbat de Comenge coincideix plenament amb la tendència catalana,⁷⁸⁷ tant en municipis de la costa,⁷⁸⁸ com de l'interior.⁷⁸⁹

A la zona sud de l'Ebre, especialment a Tortosa i municipis de la costa, la presència de francesos és destacada des del segle XVI, i evidenciada a partir de la Matrícula de 1637.⁷⁹⁰ Es considera que la zona seria un pol d'atracció des del segle XVI, tal com ho demostra la presència de matrimonis a Tortosa el 1502 i 1526, i les funcions com a mestre major de la catedral del francès Guillem Burel; aquest va permetre la introducció d'una nissaga francesa que va controlar l'explotació de jaspi fins

---

⁷⁸⁷ GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 181-185. L'autor recull tots els estudis sobre l'origen dels francesos al Principat (Taula XX) i constata que es coneix el bisbat d'origen dels marits francesos en el 48,6% del total. D'aquestes partides, la zona Pirineus i Prepirineus representa un 60%, amb la diòcesis de Comenge acumulant el 32,2% del total d'enllaços; les Terres Altes i Massissos representen el 29%; i la resta el 2%. Recull informació d'Olesa, del Baix Llobregat, de la Conca de Barberà, el Maresme, del Solsonès, d'Anglesola, de Banyoles, de Barcelona (Pi), de Calonge, de Lleida, de Puig-reig, de Sant Sadurní, de Tarragona, de Torelló i de Vilabella.

⁷⁸⁸ NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, p. 111-119. Dels municipis de la costa estudiats de la zona dels Pirineus i Prepirineus provenen el 42,55%, del Llenguadoc i de la Conca de Garona el 34,27%, de les Terres Altes i Massissos el 22,07%. LOZANO, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, p. 112-114. A Tarragona gran majoria procedeixen dels bisbats de Comenge, Tarba i Tolosa. MUÑOZ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 15-17. Els registrats a Tortosa i municipis de la costa ebrencs provenen de les diòcesis d'Oloron, Tarba i Comenge.

⁷⁸⁹ GUAL, V., <<Gavatxos>>, *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*, p. 28-35. El 75% dels immigrants francesos a la Conca procedeixen de la zona pirinenca. PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 223-224. A l'Urgell a majoria procedeixen del bisbat de Comenge, seguit de Tarba i Coserans, els del Llenguadoc no tenen importància. GUAL, X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, p. 181. A Olesa el 66,6% dels marits francesos venen de la zona dels Pirineus, i d'aquests el 33,3% de la diòcesi de Comenge; el 15% del Llenguadoc i Conca de Garona; el 13% de les Terres Altes i Massissos. MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Els altres catalans dels segles XVI i XVII. La immigració francesa al Baix Llobregat en temps dels Àustria*, p. 96-97. Al Baix Llobregat entre 1565-1714, un 58,41% dels francesos procedeixen dels Pirineus, i d'aquests un 20,56% de Comenge.

⁷⁹⁰ ACA, Consejo de Aragón, Leg. 0551. El 1637 es feu la Matrícula de francesos, que recull els residents d'aquesta nacionalitat a la costa catalana.

a inicis del segle XVII.⁷⁹¹ A través de la Matrícula es fa evident el volum de francesos el 1637, on es constata que a Tortosa en una de cada vuit cases de la ciutat hi ha un francès, o que hi ha 14 pescadors d'aquesta nacionalitat a les pesqueres de Sant Jordi i dels Alfacs, entre altres municipis costaners.⁷⁹² Les xifres certifiquen l'atracció de la ciutat, on els nouvinguts podien treballar al camp, en manufactures o dedicar-se al comerç. Els camins d'accés fins a Tortosa i la seva costa seria l'esmentada, on des dels Pirineus i descendint per l'Ebre s'arribaria fins a la ciutat i el Mediterrani. Es considera que la facilitat d'aquesta ruta ajudaria a l'arribada de gent des de terres franceses al sud de l'Ebre. Enmig d'aquest trajecte, en terres catalanes es troba la Batllia, on podrien recaure algunes de les persones que feien el viatge. L'atracció final de Tortosa i la costa, zones on es tendeixen a acumular més nouvinguts, podria explicar l'escassa presència de francesos en els municipis de la Batllia. Al mateix temps, la important població francesa a Tortosa podia ajudar a la propagació per territoris a mitjana distància i més d'interior, com seria Gandesa. Si considerem que els francesos no s'estenien lentament com una taca d'oli sobre Catalunya, sinó que es movien pel territori,⁷⁹³ independentment de la tipologia de moviments, es demostra com els espais rurals d'interior atraurien menys francesos que les zones de la costa o les poblacions més grans.

Es pot concloure que la procedència dels esposos als segles XVII i XVIII a la Batllia de Miravet està fortament marcada pels espais més propers, que acumulen la majoria dels esposos forasters. La pròpia parròquia d'origen és la que aporta la majoria dels nuvis, per sobre del 70% o més dels homes, i per sobre del 80% en les dones. En el nombre de nouvinguts, les poblacions veïnes a l'original són les que aporten més esposos, on en un radi de 40 km es concentren de mitjana més del 70% dels forasters, amb xifres molt superiors per les dones. El segle XVII presenta una major mobilitat d'esposos respecte al XVIII, encara que no hi ha una tendència majoritària, amb una forta irregularitat, segons el període i la població. En destaca la influència de la Guerra dels Segadors i de Successió, que fomenten l'arribada de més forasters. La diferència més remarcada de la Batllia respecte els estudis catalans és la major presència d'aragonesos i valencians per un element geogràfic de proximitat, com l'arribada de castellans i italians en relació amb els enfrontaments bèl·lics. Destaca la poca incidència de la immigració francesa, menys nombrosa que en altres punts

---

⁷⁹¹ MUÑOZ, J-H., ROVIRA, S-J., "La indústria del jaspi de Tortosa a l'edat moderna (segles XVI-XVII)", *Nous Col·loquis*, I, p. 33-55.

⁷⁹² MUÑOZ, J-H., "La demografia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 15-17. Al Perelló de 40 cases en 4 hi ha un francès, a Amposta de 30 cases 4 i a Alcanar de 270 en 1 hi ha un francès.

⁷⁹³ PLANES, J.M., *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell durant l'Antic Règim*, p. 221.

del Principat, però que segueix la tendència general, amb una major concentració al segle XVII i el predomini de l'origen pirinenc. La procedència dels esposos en el moment del matrimoni mostra una mobilitat marcada per la curta distància respecte a la parròquia on es celebra l'enllaç, amb el tradicional immobilisme femení i una diversitat regional en trobar-se la Batllia en un espai de frontera de la Corona d'Aragó.

6.5-CONCLUSIONS NUPCIALITAT

L'evolució de la nupcialitat a la Batllia de Miravet mostra una tendència a l'alça del nombre de matrimonis entre 1605 i 1820, marcada pels continuats períodes en què la població creix, tot i alguns moments puntuals de recessió adscrits als fenòmens registrats a Catalunya i espais propers. Al segle XVII les xifres de casaments són més inestables, amb un marcat retrocés a l'entorn de 1650, influït per les repercussions de la Guerra dels Segadors i la crisi posterior. La Guerra de Successió fa retrocedir novament la nupcialitat, amb una ràpida recuperació que, després d'un període d'estancament, inicia un augment continuat al llarg del segle XVIII. Les diferents oscil·lacions, vinculades amb les crisis de mortalitat, no fragmenten la tendència de creixement fins als anys 1780-1790, que prossegueix amb diferents daltabaixos a inicis del segle XIX, quan s'assoleixen els màxims de matrimonis. La fecunditat, extreta de la relació entre baptismes i noces, segueix una evolució irregular, especialment al segle XVII, amb marcats retrocessos fins a la Guerra de Successió; després augmenta de manera continuada fins a meitat segle XVIII, quan inicia un moviment de lleuger descens fins a 1820 influenciat per les diferents crisi, com es reflecteix en altres indrets del Principat.

L'estacionalitat matrimonial de la Batllia també segueix els esquemes clàssics dels entorns rurals i catòlics de l'Europa dels segles XVII i XVIII, on el calendari religiós i les feines del camp influenciaven fortament a l'hora de realitzar els casaments. D'aquesta manera, els mínims d'enllaços se situen els mesos d'estiu, coincidint amb els treballs de la sega i la batuda, i durant el mes de març pels efectes de la quaresma i, en menor mesura, al desembre, per l'advent. Els màxims es reparteixen entre gener o febrer, i els mesos anteriors i posteriors als treballs dels cereals, coincidint en èpoques de menor activitat al camp. L'evolució de l'estacionalitat va variant lleugerament entre els diferents municipis i durant els dos segles estudiats. En general, la influència dels preceptes religiosos va disminuint, una tendència estesa a tot el territori, fent que les diferències entre els mínims i màxims es vagin reduint. Aquesta dispersió també ve donada per la diversificació laboral, amb l'augment d'altres cultius, com la vinya i l'olivera, que fan disminuir especialment el nombre de casaments en els mesos d'octubre.

La tipologia de matrimonis, a partir de l'estat civil dels nuvis en el moment del casament, permet observar com la gran majoria es produïen entre solters, i que la presència de vidus és sempre major que de vídues. Les possibles pressions socials i el dret civil català, que permet la vídua mantenir

l'usdefruit dels béns de l'espòs, juntament amb la possibilitat de seguir vivint amb l'hereu, facilitaven que les vídues perdessin l'interès en tornar-se a casar, mentre als vidus voldrien tornar-se a esposar per seguir mantenint la família. L'evolució dels matrimonis entre solters varia al llarg del temps, i van en augment al llarg dels segles XVII i XVIII, influenciats pel creixement de la població, que aporta un major nombre de joves amb possibilitats de casar-se. El nombre de vidus i vídues va en ascens en els moments més crítics, especialment durant els efectes de la Guerra dels Segadors i de Successió, on l'alt nombre de defuncions fa augmentar considerablement el nombre d'enllaços amb algun membre de la parella vidu o vídua. En altres períodes on es produeixen crisis de mortalitat aquests percentatges de segones núpcies no augmenten, tampoc a inicis del segle XIX i durant la Guerra del Francès, com sí succeeix en altres espais.

Sobre la procedència dels esposos, la majoria dels enllaços se celebren amb nuvis de la mateixa parròquia, i la incidència de forasters es va reduint amb el pas dels segles, amb major rellevància al segle XVII per anar-se reduint de manera irregular al llarg del XVIII. Durant la Guerra dels Segadors i la de Successió els casaments amb participació de nouvinguts augmenta de manera puntual, com en el període posterior a l'expulsió dels moriscos en el cas de Miravet. La majoria de marits i mullers procedeixen del municipi on se celebra l'enllaç, seguits d'aquells que venen de pobles i zones pròximes. D'aquesta manera, més del 80% dels homes i més del 90% de les dones provenen de la pròpia Batllia, una tendència usual en zones rurals, on els esposos venen de parròquies properes i a poca distància. En els municipis de la Batllia el major nombre de forasters arriben de Catalunya, seguit d'Aragó i València; una de les majors diferències amb la tendència catalana, on aquests regnes no tenen quasi incidència, al no estar propers ni formar part de les rutes d'accés a l'interior del Principat, com sí succeeix a la zona de l'Ebre, espai de frontera. També destaca la presència, tot i que limitada, de castellans i italians (a Miravet), que són, majoritàriament, soldats i arriben pels conflictes bèl·lics del moment. Els matrimonis amb presència francesa també són escassos en nombre, comparats amb la resta de Catalunya, però la seva procedència és la recurrent i amb més incidència al segle XVII; provenen, en la seva majoria, de la zona dels Pirineus, i en concret de la diòcesi de Comenge.

Es pot concloure que la nupcialitat de la Batllia de Miravet segueix la tendència general de Catalunya i altres espais propers d'Europa i el Mediterrani, amb una evolució força positiva en el nombre de matrimonis, amb un especial creixement durant el segle XVIII, que descendeix amb major intensitat en els períodes de guerra o amb majors oscil·lacions coincidint amb diferents crisis

de mortalitat. L'estacionalitat també s'emmarca en la dinàmica majoritària del món catòlic i rural, on les feines del camp, l'advent i la quaresma ajuden a assolir els mínims d'enllaços; al llarg del segle XVIII hi ha una dispersió, amb la incidència de nous cultius, com la vinya i l'olivera, i la pèrdua de força dels preceptes religiosos. L'estat civil dels esposos mostra la preeminència dels nous enllaços entre solters, que van en augment al llarg del temps; disminueixen en períodes crítics, que augmenten els enviduaments, destacant especialment els moments de la Guerra dels Segadors i de Successió. Sempre hi ha més homes vidus que dones a l'hora de tornar-se a casar. Respecte la procedència dels nuvis, la gran majoria són del propi municipi o d'espais propers, amb un major nombre de forasters al segle XVII, que van reduint la llunyania al llarg dels segles XVIII i XIX. Després dels catalans destaca l'arribada d'aragonesos i valencians als pobles de la Batllia, o la presència italiana i castellana relacionada amb els enfrontaments bèl·lics; mentre els esposos d'origen francès, tot i no ser un alt nombre, segueixen la tendència catalana, procedint, la majoria, de la zona dels Pirineus. Una evolució global que no trenca la dinàmica usual de la nupcialitat, amb alguns matisos puntuals i locals.

II-RENDA SENYORIAL I RECURSOS ECONÒMICS A LA BATLLIA DE MIRAVET

El gran castellà d'Amposta, en representació de l'Orde de l'Hospital, posseïa des de 1317 tots els termes i propietats de la Batllia de Miravet.⁷⁹⁴ Tenia tota la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, i mixt imperi. Va heretar els poders dels templers, i els va fixar en la concessió dels Costums de Miravet el 1319.⁷⁹⁵ Els cavallers del Temple, després de la conquesta i recepció del territori el 1153, van distribuir la població en les diferents viles a través de cartes de poblament, on van establir els nous vassalls i els drets i deures amb el senyor. Ho van practicar de forma comunitària, amb la donació de tot el terme i la posterior concessió particular de terres i immobles. El senyor cedia el domini útil als seus vassalls, que hi quedaven subjectes, tot i que eren lliures.⁷⁹⁶ En algunes poblacions es va establir la porció de terra que rebria cada poblador i el cens anual a satisfer; en altres només haurien de pagar el cens general pels termes o els delmes i primícies.⁷⁹⁷ En els capbreus es van acabar de fixar quins eren tots els drets i deures establerts, les rendes que percebia el senyor, les propietats i monopolis que tenia en cada municipi, i el sistema de cessió sobre els particulars.⁷⁹⁸ Després de l'expulsió dels moriscos, les noves cartes de poblament van aportar algunes modificacions en la relació amb els habitants de Miravet i Benissanet.⁷⁹⁹ Són processos que, a través dels capbreus i altres fonts complementàries, mostren com van evolucionar les rendes senyorials, l'estructura de la propietat i la producció durant els segles XVII i XVIII.

7-RENDES SENYORIALS DE LA BATLLIA DE MIRAVET

El senyor tenia establerts una sèrie de drets i propietats que li proporcionaven tot un seguit de rendes, introduïdes a la Batllia des de la conquesta cristiana. A través dels capbreus i altres descripcions van quedar determinats tots aquests ingressos que l'Orde de l'Hospital percebia pel seu domini. Les rendes provenien dels delmes, les propietats mensuals, els monopolis senyorials i tot un

---

⁷⁹⁴ AHN, OM, C. 610, 10.

⁷⁹⁵ VALLS i TABERNER, F., *Els Costums de Miravet*.

⁷⁹⁶ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 499. Les cartes de poblament determinaven que els pobladors eren lliures, però en rebre els béns sobre els quals el senyor tenia el domini directe hi quedaven subjectes. Podien abandonar el territori, però si ho feien sense llicència del senyor perdien el bé concedit.

⁷⁹⁷ A Gandesa (1192 i 1194) i Batea (1205) havien de satisfer un cafí de gra per parellada; al Pinell (1207) pagaven el cens general; a Rasquera (1206) només havien de satisfer els delmes i les primícies.

⁷⁹⁸ AHN, OM, L. 1849, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856 i 1857.

⁷⁹⁹ A Benissanet la nova carta de població es va atorgar el 1611 i, a Miravet, el 1623. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 67-85; *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 177-207.

conjunt de drets, com ara el “ius capelli”, el cens pel terme, la fadiga, el lluïisme, la corredoria, el pes, el lloçol, el barcatge, la mesada del vi, la llibertat de moldre grans, el morabatí i l’almud de missatge. Als beneficis s’hi sumaven els ingressos provinents de les confessions particulars. Eren un conjunt de pagaments que el senyor percebia en espècie o en moneda, segons el mètode aplicat, a través d’uns sistemes de control que volien evitar el frau. Alguns d’aquests drets, beneficis i propietats estaven cedits o van acabar arrendats a particulars, encarregats de la seva recaptació a canvi d’un pagament determinat al senyor.

Els delmes i les primícies aportaven la major part dels ingressos que rebia el castellà d’Amposta a la Batllia. Eren unes prestacions tributàries que tenien una finalitat material religiosa, però on hi van acabar participant els senyors. Des de la implantació dels templers a la zona, es va reconèixer la doble condició dels ordes militars en els seus dominis com a senyors temporals i espirituals. Els delmes i les primícies van ser objecte de discussió amb el bisbat de Tortosa tot just acabada la conquesta, establint diferents convenis i pactes. Es va concertar una concòrdia segons la qual el bisbat es reservava la quarta part dels delmes i altres drets episcopals, i es disposava que els seus clergues havien d’estar sota obediència de la seu tortosina; a canvi, els templers rebien les altres tres parts dels delmes i les primícies.⁸⁰⁰ Una situació complexa, coincident amb espais on la jurisdicció episcopal era compartida o s’havien instal·lat ordes religiosos.⁸⁰¹ Els beneficis obtinguts es repartien entre el Capítol de la Seu de Tortosa, el cambrer o el clergat local, segons el municipi. Un cop els dominis van passar a l’Orde de l’Hospital, l’Església va rebre íntegrament les primícies establertes a favor de les parròquies dels llocs.

En el conjunt de la senyoria s’havien de satisfer els delmes per grans menuts i grossos, oli, vi, cebes, alls, llegums, cànem, lli, safrà, figues, moreres, garrofes, corders i cabrits; i per les cases que criaven polls, truges, mules, pollins, rossins i vedells. Els vassalls havien de pagar la vuitena, la desena, la tretzena o la vintena part dels fruits, segons el producte i la vila. Una diversitat que es va establir en les primeres cartes de poblament dels segles XII i XIII, on es van fixar els delmes amb

---

⁸⁰⁰ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 529-530.

⁸⁰¹ El repartiment dels delmes va comportar diverses problemàtiques en els llocs on la jurisdicció era compartida amb l’arquebisbe de Tarragona, o on hi havia presència de l’Orde de l’Hospital. RECASENS, J.M., *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económicos y político-sociales*, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, 1963, p. 133. JORDÀ, A., “Delmes i drets senyorials de l’Orde de Sant Joan de Jerusalem a l’Espluga de Francolí”, *Aplec de treballs*, 4 (1982), p. 193-201. ROYO, J., *Un señorío valenciano de la Orden del Hospital: La Encomienda de Torrent*, Institut d’Estudis Comarcals, Torrent, 1988, p. 59-63.

critèris diferenciats sense especificar els motius.⁸⁰² Els capbreus de l'època moderna van acabar de descriure quins productes i percentatges quedaven establerts en cada municipi. La variabilitat per determinar-los dependria dels interessos productius que es podrien generar en cada terme. S'observa com alguns fruits només són gravats en espais on n'existeix el cultiu o s'hi poden dedicar, fet que mostra de l'interès recaptatori sobre els productes que generarien ingressos.⁸⁰³

La majoria dels delmes sobre els cultius havien de satisfer la desena part en el conjunt de la Batllia, amb algunes diferències per productes i viles. Al Pinell la majoria pagaven a la vintena; a Ginestar i Rasquera a la vuitena, com una part del terme de Corbera. A Miravet i Benissanet és on hi havia més varietat, amb productes delmats a la quarta, la sisena, la vuitena i la desena; segons diverses fonts documentals, els delmes a la quarta serien sobre les zones properes al riu, a la sisena per a l'horta i a la vuitena per al secà.⁸⁰⁴ Les quantitats a satisfer sobre els animals també presenten diferències segons la població. Els corders i cabrits tributen a la desena, menys a Benissanet, on era a la quinzena, i a Ginestar i Rasquera, a la vuitena. Aquest delme es cobrava sobre totes les bèsties disponibles, mentre en la resta d'animals pagaven per la cria. Les cases que tenien polls havien de donar un pollastre, menys a Gandesa, que eren 3 ous o 2 diners. Per cada lletigada de porcs pagaven la primera truja que naixia a Corbera, i a Rasquera mig porcell. Si criava una mula, pollís, rossí o vedell havien de satisfer una gallina, i a Corbera 6 diners; aquesta població és l'única on s'imposaven 3 diners sobre els rucs. En la següent taula es poden observar els diferents percentatges que s'havien de satisfer pels delmes segons cada vila de la Batllia.

---

⁸⁰² SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 533-534. Els criteris per establir els diferents percentatges dels delmes obeïen la possible productivitat del territori pel qual es volia atreure nous habitants i garantir l'explotació agrícola.

⁸⁰³ A Miravet i Benissanet documentem els delmes de les moreres i figues, que només es cultivarien de manera extensiva en les terres properes al riu Ebre.

⁸⁰⁴ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 511.

TAULA 16B. Percentatges dels delmes a la Batllia de Miravet

DELMES	GANDESA	BATEA	CORBERA	POBLA	PINELL	MIRAVET	BENISSANET	GINESTAR	RASQUERA
Grans	10a	10a	8a/10a	10a	10a	4a/6a/8a	4a/6a/8a	6a/8a	8a
Llegums	10a	13a	8a/10a	10a	10a	4a/6a/8a	4a/6a/8a	8a	8a
Cànem	10a	-	-	10a	20a	4a/6a/8a	4a/6a/8a	8a	8a
Alls	10a	-	-	-	20a	4a/6a/8a	6a	-	8a
Cebes	-	-	-	-	20a	10a	6a	-	8a
Olives	13a	-	-	10a	20a	6a	6a	-	-
Oli	-	13a	8a/10a	-	-	-	-	8a	8a
Verema	10a	-	-	-	-	10a	10a	8a	8a
Vi	-	13a	8a/10a	10a	20a	-	-	-	-
Safrà	20a	20a	-	6a	20a	-	-	8a	8a
Moreres	-	-	-	-	-	4a/6a/8a	4a/6a/8a	-	-
Figues	-	-	-	-	-	10a	10a	-	-
Garrofes	-	-	-	-	-	10a	10a	-	-
Corders i cabrits	10a	10a	10a	10a	8a	10a	15a	8a	8a
Polls	3 ous o 2d	-	1 pollaste	-	-	-	-	1 pollastre	1 pollastre
Truges	-	-	1 cria	-	-	-	-	-	1/2 porcell
Mules i vedells	-	-	6d.	-	-	-	-	1 gallina	1 gallina
Rucs	-	-	3d.	-	-	-	-	-	-

Les diferents formes d'establir el delme, heretades dels diversos establiments i pactes medievals, també van configurar-ne el repartiment, la recaptació i l'emmagatzematge. Els productes es distribuïen entre el senyor i els poders episcopals que hi eren partícips.⁸⁰⁵ Es feien diverses parts, on una era directament per al castellà d'Amposta. A Gandesa i Batea els delmes es partien en tres, a Corbera i la Pobla en quatre, a Rasquera i Ginestar el senyor rebia 13 parts de 16,⁸⁰⁶ i a Miravet i Benissanet tots els delmes eren per al castellà.⁸⁰⁷ En el moment de la recaptació es realitzaven aquestes particions i cada receptor hi enviava un representant encarregat de gestionar-ne la porció.

⁸⁰⁵ Els delmes es repartien, segons el municipi, amb diversos poders de la seu tortosina, com el capítol, el canonge racioner, l'hospital, els pabordes, el cambrer o el bisbe; a Corbera també hi participava l'ardiaca de la població i, a la Pobla, el rector.

⁸⁰⁶ Es desconeix com es va establir aquest repartiment tan beneficiós per al senyor a Ginestar i Rasquera. AHN, OM, C. 8265(2), 81. El 1813 es considera que el senyor és l'únic partícip dels delmes perquè allò que li pertoca al cambrer de Tortosa no té quasi valor.

⁸⁰⁷ A Miravet i Benissanet el senyor rebia tots els delmes perquè la població, després de la conquesta cristiana, era majoritàriament musulmana, i la recaptació devia ser mínima. Amb les noves cartes de població l'Orde de l'Hospital es va assegurar el manteniment d'aquest dret.

El col·lector habitual de l'Orde de l'Hospital era el batlle, però el 1743 s'observa com, a excepció de Rasquera i Ginestar, totes les poblacions paguen una persona per realitzar aquesta funció.⁸⁰⁸

En alguns casos s'especifiquen les formes utilitzades a l'hora de recaptar. Els cereals es delmaven en garba directament al camp i es recollien a l'era després de batre;⁸⁰⁹ un cop allí, els particulars no podrien extreure el producte fins que se'n fes la partició, sota una pena de 60 sous si en treien el gra sense permís del senyor.⁸¹⁰ El vi i l'oli es recol·lectaven directament als trulls on s'emmagatzemaven; les olives al molí abans de moldre i la verema al camp, com les cebes. Les figues les recollien un cop seques, i les fulles de les moreres se seleccionaven directament sobre els arbres; a Miravet i Benissanet el senyor i la Universitat nomenaven un representant cadascú per anar a marcar les moreres a delmar. Els animals i els seus delmes es recollien a les cases, sobretot aquells que pagaven per la cria.

Després de delmar, el senyor guardava els productes en els seus graners, trulls o botigues. A Gandesa el graner i els trulls estaven al castell; l'edifici estava derrocat al segle XVII, però va ser restaurat el 1750 per retornar-li aquest ús. El senyor tenia a Batea una torre graner fora de la vila, i a la Pobla se'n va fer un de nou el 1750 a l'antic molí sense ús.

IMATGE 5. Palau del Castellà de Gandesa i Torre del Castellà de Batea (actual)⁸¹¹

⁸⁰⁸ AHN, OM, C. 8263, 23.

⁸⁰⁹ El sistema de delmar en garba és detallat en els capbreus de Gandesa, però seria l'estipulat en totes les poblacions.

⁸¹⁰ La pena és especificada en els capbreus de Batea.

⁸¹¹ Els dos edificis eren els espais que tradicionalment es van utilitzar per guardar els delmes i drets senyorials.

A Corbera, el Pinell, Miravet i Ginestar l'Orde tenia una botiga; a Benissanet era de la Universitat però l'havia de deixar disponible per als delmes, i a Rasquera estava a l'abadia. Els habitants de Miravet i Benissanet estaven obligats a portar el gra delmat al castell de Miravet sota el seu propi cost. Al segle XVIII els arrendataris dels termes de la Batllia eren els encarregats de fer la recaptació, seguint el mateixos sistemes.⁸¹²

La falta de recomptes sobre la recaptació dels delmes a la Batllia no permet conèixer amb exactitud els valors que generaven i la producció.⁸¹³ L'únic registre complet que es conserva en el conjunt de la senyoria és el realitzat el 1743; s'hi mostren les quantitats recaptades en cada vila per productes, en quarteres, càneters o lliures, i el preu, en lliures i sous, moneda valenciana.

TAULA 17A. Delmes de la Batllia de Miravet el 1743⁸¹⁴

DELMES	MIRAVET	RASQUERA	GINESTAR	BENISSANET	PINELL	GANDESA	CORBERA	BATEA	POBLA
Blat 10a	220 q	10 q	190 q	270 q	92 q	110 q	178 q	-	-
Blat 10a	-	-	-	-	-	-	-	160 q	20 q
Blat-Ordi 10a	-	-	-	-	-	-	-	-	36 q
Ordi 10a	20 q	4 q	15 q	50 q	17 q	50 q	56 q	-	-
Ordi 10a	-	-	-	-	-	-	-	35 q	4 q
Sègol 10a	-	-	-	-	3 q	30 q	-	-	-
Sègol 10a	-	-	-	-	-	-	-	20 q	-
Avena 10a	-	-	-	-	-	-	-	20 q	-
Oli 10a	220 càneters	30 càneters	50 càneters	60 càneters	250 càneters	100 càneters	60 càneters	27 càneters	8 càneters
Vi 10a	-	-	-	-	-	600 càneters	321 càneters	-	-
Vi 10a	-	-	-	-	-	-	-	150 càneters	-
Seda	-	-	-	108 lliures	-	-	-	-	-
Corders 10a	-	-	-	-	-	-	-	15 corders	3 corders

⁸¹² AHN, OM, C. 8264, 16. El 1754 els arrendataris de Gandesa van demanar a l'Orde poder delmar directament sobre el gra i no en garba com era tradició, car consideraven que aquest sistema els feia perdre temps. Havien de mantenir els sistemes tradicionals de recol·lecció i podien utilitzar els espais senyorials per l'emmagatzematge.

⁸¹³ Aquest és un problema recurrent a molts espais de Catalunya, que limiten el seu estudi particular. GIFRÉ RIBAS, P., "Temps de crisi i de transformacions productives (1580-1680)", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p.33.

⁸¹⁴ AHN, OM, C. 8263, 23.

Els fruits especificats són blat, ordi, sègol, civada, oli, vi i corders. Aquells que no hi surten seria perquè no es cultivaven o perquè el recaptació i el valor eren tan baixos que no van ser especificats. La collita d'un any determinat tampoc és un referent tancat de la producció total d'un període. Només és una mostra del que va succeir en aquell moment concret. El 1743 els cereals i l'oli aporten beneficis a totes les viles, mentre el vi només ho fa a Gandesa, Corbera i Batea. Els corders donen ingressos a Batea i la Pobla, i la seda a Benissanet. La recaptació més elevada s'obté a Miravet i Benissanet, on tot el delme era per al castellà; la resta aporten un valor pròxim entre si, excepte la Pobla i Rasquera, aquest darrer amb els ingressos més baixos.⁸¹⁵ No es poden establir comparacions entre municipis perquè en cada un el senyor rebia una proporció diferent. La irregularitat del delme, basat en les collites de cada any, fan complicat marcar una evolució sense major informació.

TAULA 17B. *Valors dels delmes de la Batllia de Miravet el 1743*⁸¹⁶

DELMES	MIRAVET	RASQUERA	GINESTAR	BENISSANET	PINELL	GANDESA	CORBERA	BATEA	POBLA
Blat 10a	396 II	72 II	342 II	486 II	165 II 12s	198 II	320 II	-	-
Blat 10a	-	-	-	-	-	-	-	272 II	40 II 10 s
Blat-Ordi 10a	-	-	-	-	-	-	-	-	43 II 4 s
Ordi 10a	20 II	1II	15 II	50 II	17 II	50 II	56 II	-	-
Ordi 10a	-	-	-	-	-	-	-	28 II	3 II 4 s
Sègol 10a	-	-	-	-	4 II 4 s	42 II	-	-	-
Sègol 10a	-	-	-	-	-	-	-	24 II	-
Avena 10a	-	-	-	-	-	-	-	16 II	-
Oli 10a	330 II	15 II	75 II	90 II	375 II	150 II	90 II	40 II 10 s	12 II
Vi 10a	-	-	-	-	-	120 II	64 II 16 s	-	-
Vi 10a	-	-	-	-	-	-	-	15 II	-
Seda	-	-	-	155 II	-	-	-	-	-
Corders 10a	-	-	-	-	-	-	-	7 II 10 s	1 II 10 s
Totals	746 II	88 II	432 II	781 II	561 II 16s	560 II	530 II 16 s	395 II	198 II 18s

⁸¹⁵ A Rasquera el senyor rebia 13 parts de 16 sobre el total del delme, recaptació que representa el 80% del que pagaven els habitants.

⁸¹⁶ AHN, OM, C. 8263, 23. Els valors estan en moneda valenciana.

La recol·lecció feta per l'arrendatari de Miravet entre 1792-1797 mostra aquesta diversitat. En aquests anys es pot observar com hi ha altres tipologies de cereals, o com la producció d'oli alguns anys supera les dades del 1743; el 1793 i 1797 els càneters d'oli delmats doblen les xifres anteriors, però la resta d'anys queden per sota. La proliferació de terres conreades en aquesta centúria generarien una major producció i diversitat d'alguns productes, cosa que beneficiaria la recaptació del delme. Es pot observar en les taules següents.

TAULA 23A Delme dels cereals a Miravet percebut per l'arrendatari 1792-1797⁸¹⁷

CEREALS MIRAVET	1792	1793	1794	1795	1796	1797
Blat	67 q	54 q	60 q	51 q	52 q	112 q
Sègol	47 q	100 q	100 q	39 q	60 q	103 q
Ordi	10 q	50 q	26 q	57 q	48 q	36 q

TAUNA 23B Delme l'oli a Miravet percebut per l'arrendatari i producció total 1792-1797⁸¹⁸

OLI MIRAVET	1792	1793	1794	1795	1796	1797
Delme	95 càneters	545 càneters	84 càneters	87 càneters	50 càneters	525 càneters
Total	570 càneters	3270 càneters	504 càneters	522 càneters	300 càneters	3150 càneters

El castellà d'Amposta, com a senyor dominical de la Batllia de Miravet, tenia el dret d'exigir als seus habitants una sèrie de rendes i prestacions, la possibilitat d'instal·lar i explotar qualsevol servei comunitari, o autoritzar-lo a favor de la Universitat o un tercer. A través de les cartes de poblament, els templers ja es va reservar aquestes prerrogatives, que en els capbreus van ser detallades de nou, especificant si s'havia produït algun canvi.⁸¹⁹ Els drets, propietats i monopolis obligaven a realitzar una sèrie de pagaments, que podien ser regulars o variables segons el format o ús. La població tenia prohibit instal·lar serveis privats sense autorització i utilitzar-ne d'altres fora del districte senyorial, a més de l'obligació de fer-hi tasques de manteniment sense cap tipus de remuneració. El sistema garantia uns importants ingressos a l'Orde i li permetia exercir un control sobre l'activitat econòmica dels habitants. Els monopolis eren bàsics per al desenvolupament de la comunitat. Es tractava de forns, molins, ferreries o carnisseries, que garantien el cobriment de les necessitats

⁸¹⁷ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 110.

⁸¹⁸ *Ibidem.* p. 116.

⁸¹⁹ SERRANO DAURA, J., "L'establiment de la població cristiana: la vila i el terme", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 21, 237-250.

primàries dels pobladors. Alguns drets, serveis i propietats senyorials van ser cedits o arrendats durant els segles XVII i XVIII, però els pobladors de cada lloc hi van continuar obligats, amb els mateixos drets i càrregues anteriors.⁸²⁰

El “ius capelli” o “dret de capell” era un tribut de 100 lliures que es pagava a la Batllia de Miravet cada cop que un nou castellà d’Amposta en prenia possessió. Només es té notícia del dret en aquesta senyoria i la comanda d’Horta, i es desconeix si en altres dominis de l’Orde de l’Hospital també se satisfia.⁸²¹ En els capbreus, el dret està sempre dins de l’apartat de Gandesa, perquè seria la població on el castellà d’Amposta o el seu representant feia la presa de possessió i en demanava el pagament. En totes les confessions s’especifica que alguns cops no s’havia pagat i el cas estava a la Reial Audiència; el 1732 fins i tot es diu que no es vol pagar. L’absentisme del castellà al llarg dels segles XVII i XVIII i la incorrecta realització de la presa de possessió van generar el conflicte; els representants de la comunitat es van negar a fer efectiu el dret mentre no es donés per finalitzat el plet, que mai va ser resolt.

El cens pels termes era un pagament general que satisfien el conjunt de pobladors de cada municipi per poder gaudir del terme, de la vila, dels seus elements comuns i de les cases. Es va introduir a través de les cartes de poblament fetes pels templers als segles XII i XIII, i es va subscriure novament en els capbreus dels segles XVII i XVIII. La tipologia de cens va aparèixer per l’interès de posar en actiu els termes erms, deshabitats i amb necessitats de defensa.⁸²² Es volia atreure pobladors després de la conquesta, i el dret va quedar fixat per sempre.⁸²³ El senyor establia als seus vassalls cedint el domini útil del terme i les seves pertinences a canvi de millorar-lo.⁸²⁴ En els capbreus s’especifica com el senyor posseeix el lloc i, pel terme, herbes, caça, llenya, aigua, heretats, fusta, pedres i altres drets la Universitat paga al castellà el cens establert, variable segons el

---

⁸²⁰ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 549.

⁸²¹ *Ibidem*. p. 626.

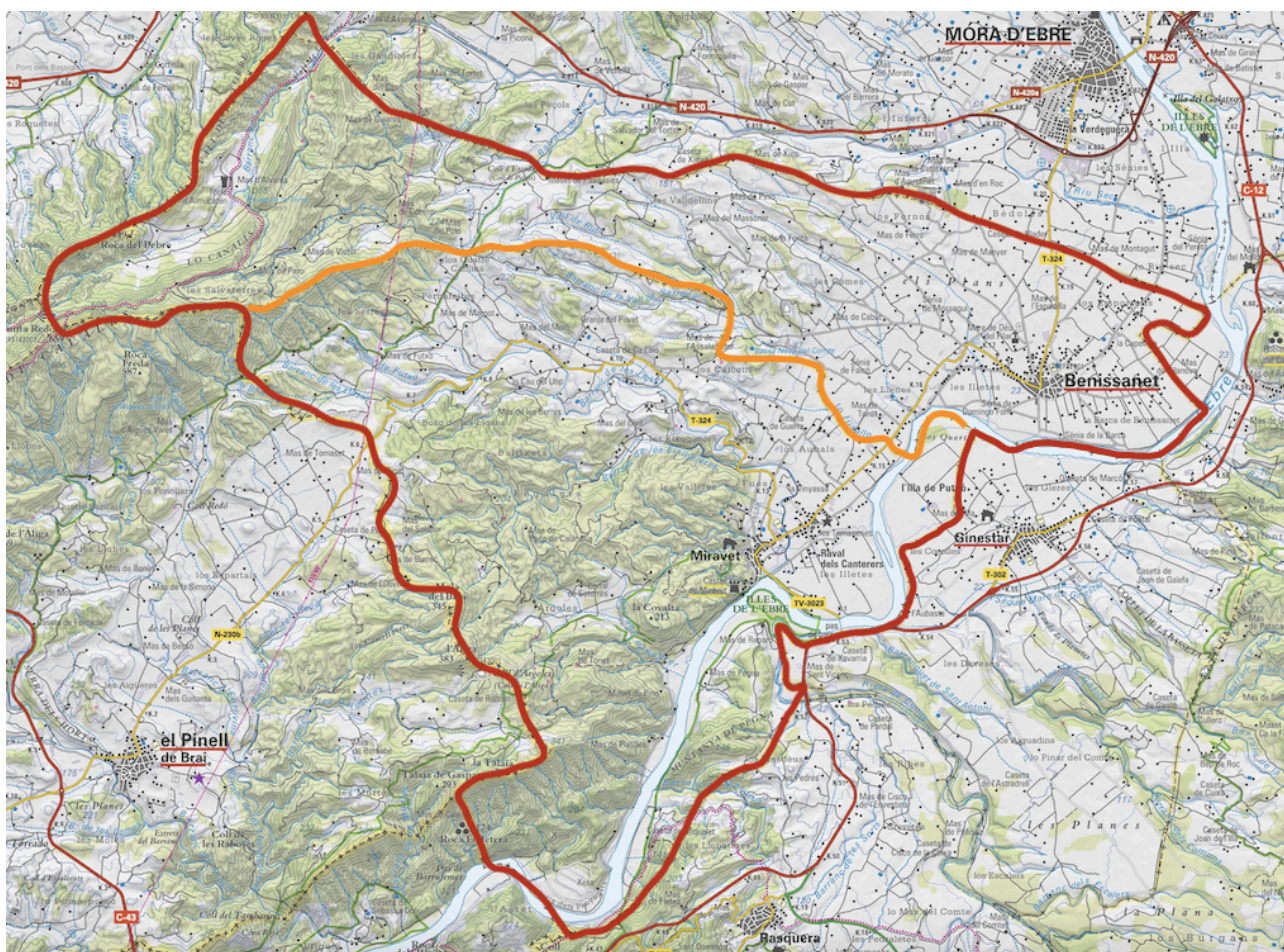
⁸²² La Catalunya Nova va ser un espai d’ocupació tardana on es va donar aquesta situació franca als nous pobladors. Després aniria evolucionant cap a la feudalització a través de l’emfiteusi i les obligacions jurisdiccionals. L’opció del senyor a rebre una renda conjunta era per garantir l’explotació en un espai poc poblat, ampli i pobre després de la conquesta. SERRA, E., TORRES, X., “Catalunya Vella i Catalunya Nova a l’època moderna: el règim feudal català a través de les baronies de Plegamans i Ciutadilla (segles XV-XVII)”, *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica. Siglos XII-XIX*, vol. I, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1993, p. 337-352. SERRA i PUIG, E., “La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)”, GIRALT, E.(dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 530.

⁸²³ FONT RIUS, J., *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, vol. II, p. 184-185.

⁸²⁴ A banda de la sessió comuna es van establir altres propietats individuals a canvi d’un cens, que variaven segons la població.

terme, al ser subscrit de manera independent en cada població. A Gandesa pagaven 20 cafissos i 10 faneques, a Batea 2 quarteres i mitja, a Corbera 22 cafissos i 3 faneques, a la Pobla 9 cafissos, i al Pinell 15 cafissos, tots a satisfer meitat blat i meitat ordi. A Rasquera només havien donar els delmes i primícies, sistema que s'aplicaria a Ginestar.⁸²⁵ A Miravet i Benissanet aquest pagament es va incorporar amb les cartes de poblament de 1611⁸²⁶ i 1623,⁸²⁷ amb 40 lliures a Miravet i 100 lliures a Benissanet.⁸²⁸

IMATGE 6. Mapa geogràfic actual dels termes de Miravet i Benissanet

No hi ha cap element que especifiqui la gran diferència de preu establerta entre les dues viles, veïnes i amb un nombre similar d'habitants. Els criteris es basarien en el possible valor i formes

⁸²⁵ La carta de poblament de Rasquera de 1206 establí que la població només havia de satisfer els delmes i primícies.

⁸²⁶ Capítol 15. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 71.

⁸²⁷ Capítol 13. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 182-183.

⁸²⁸ A diferència dels censos de les altres poblacions, a Miravet i Benissanet el pagament incorpora elements com tavernes, fleques, carnisseries i tendes.

d'exploració de les terres conreades. A Benissanet, amb un terme més pla i extens prop del riu, es podrien localitzar més espais de regadiu i extensions més àmplies. A Miravet, les millors heretats tocant a l'Ebre estaven en mans del senyor, mentre la resta del terres se situarien en espais muntanyosos i rocosos, fet que faria devaluar el pagament general establert el 1623. En la imatge anterior es pot observar com el terme de Benissanet té menys espais muntanyosos que Miravet, i més zones planes lliures prop del riu.

La fadiga era el dret del senyor a retenir qualsevol propietat venuda. El pagès emfitèutic havia d'informar de la venda i de l'import ofert i posar l'immoble a disposició de la senyoria durant un període de temps determinat, per si en donava l'autorització o l'adquiria pel mateix preu i condicions.⁸²⁹ En els dominis de la Batllia, la majoria de viles van incorporar la fadiga en les cartes de poblament atorgades pels templers amb un termini de deu dies.⁸³⁰ Els hospitalers van presentar modificacions en els Costums de la Batllia el 1319, on van permetre una excepció temporal en l'aplicació del dret.⁸³¹ A la Pobla, el Pinell, Ginestar i Rasquera el dret es va mantenir, tal com s'especifica en els capbreus. A Miravet i Benissanet es va implantar a partir de les noves cartes de poblament després de l'expulsió dels moriscos (1611 i 1623).⁸³² A Corbera, durant els segles XVII i XVIII, el senyor no tenia fadiga. A Batea només la va mantenir sobre la mensa (béns mensuals o privatius establerts). A Gandesa, el 1646, el dret estava a la Reial Audiència,⁸³³ el senyor el reclamava i els seus habitants no el reconeixien; al segle XVIII ja no es torna a mencionar.

El lluïisme eren unes quantitats pagadores al senyor directe en vendre el domini útil de qualsevol propietat subjecta a un cens.⁸³⁴ Es pot considerar com una contraprestació econòmica al dret de fadiga, quan el senyor no el volia exercir i donava la llicència per a la venda. El castellà percebia

---

⁸²⁹ GUAL, V., *Terra i guerra (Rocafort de Queralt a l'Edat Moderna)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1987, p. 119.

⁸³⁰ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 717-719.

⁸³¹ Capítol 31: "Així mateix que'ls dits homens puxen empenyorar e obligar lurs heretats e lurs possessions tro a X ans a qui us placia, exceptats cavallers e sants, que no sien tengut de pagar cinquante", VALLS i TAVERNER, F. *Els Costums de Miravet*, p. 21.

⁸³² Carta de Poblament de Benissanet (1611): Capítols 4 i 25. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVI*, p. 69 i 73. Carta de Poblament de Miravet (1623): Capítol 22. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 185. En les cartes s'especifica que la compravenda s'havia de realitzar amb un escrivà general o l'oficial que designés el castellà, per després fer entrega de la documentació per obtenir la posterior llicència; sense aquesta s'incorreria en comís i es senyor es quedaria l'immoble. S'exercia un especial control sobre els actes de compravenda per evitar frau.

⁸³³ AHN, OM, L. 1850, f. 26 r.

⁸³⁴ GUAL, V., *Terra i guerra (Rocafort de Queralt a l'Edat Moderna)*, p. 116.

aquesta compensació econòmica, que era el cinquantè del preu de compra.⁸³⁵ A Miravet, el 1605 era la quarta part del valor en totes les heretats i terres; a partir de 1623 es va mantenir igual per als nous i vells pobladors.⁸³⁶ A Benissanet, abans de l'expulsió, el lluïisme era un quart, però el 1611 es va establir que els antics pobladors pagarien de la mateixa manera, i els nous de deu una.⁸³⁷ Al Pinell i Rasquera no s'especifica; a Ginestar, segons les confessions particulars, era la quarta part del preu.

Els serveis de pesos i mesures i la corredoria eren dos drets diferenciats que tenia el senyor. En els capbreus de la Batllia es van assimilar i es confonen en un de sol. La corredoria era el dret del senyor sobre la venda de qualsevol mercaderia, i el corredor l'encarregat d'anunciar la venda o la subhasta dels béns i productes com a oficial que exercia aquesta funció.⁸³⁸ En els capbreus el senyor tenia el dret a Miravet, Benissanet, Pinell, Ginestar i Rasquera per la venda de cases, corrals, camps, vinyes, olivars i altres. El control senyorial sobre els pesos i mesures li permetia estipular quins eren els patrons a seguir, i rebre un dret pel seu servei. En els Costums de 1319 es van establir els pesos i mesures per a la Batllia,⁸³⁹ i s'estipulà que el batlle i jurats havien d'exercir-ne el control.⁸⁴⁰ En algunes poblacions, les universitats van acabar assumint el dret i satisfien al senyor un pagament determinat. Segons els capbreus, pagaven 10 sous a Gandesa, 24 a Batea i 2 a Corbera, on també tenien en possessió la casa del pes. La barreja dels dos drets estaria en la vigilància a exercir per part de la senyoria, amb la vinculació dels pesos i mesures, els productes i el correcte càlcul del valor per cobrar la corredoria. En els capbreus, a les poblacions on s'estipula la corredoria no hi surt el dret de pesos i mesures, i a la inversa. A partir del segle XVII es considera que el corredor va acabar tenint les dues funcions, per això només se'n manifestava una.⁸⁴¹

El lloçol era un dret que es tributava pel manteniment del ferrer, les ferreries i les eines necessàries, en ser un dret comunitari propietat del senyor. Amb aquest s'assegurava que els pagesos poguessin

---

⁸³⁵ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 722-723.

⁸³⁶ Capítol 23. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 185.

⁸³⁷ Capítol 4. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*. p. 69. La carta de Benissanet, feta més aviat, concedia més millores per als nous pobladors; aquest fet es va evitar en la redacció de la carta de Miravet, realitzada més tard.

⁸³⁸ VALLS i TAVERNER, F., *Els Costums de Miravet*, p. 31-32. Capítol 69.

⁸³⁹ *Ibidem*, p. 22-23. Capítols 35, 36, 37 i 40.

⁸⁴⁰ *Ibidem*, p. 29. Capítol 60.

⁸⁴¹ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 585.

treballar la terra correctament, tenint els animals amb ferradures per poder llaurar, i el manteniment de les eines i estris de cultiu.⁸⁴² A la Batllia, com a cas particular, el pagament es feia segons els animals de treball o eines que tenien a cada casa, i és especificat com a “llosi” o “llois”.⁸⁴³ La quantitat a satisfer variava si es tenia una parella d’animals de llaurar, un de sol o si no se’n tenien, els dits “aixaders”.⁸⁴⁴ Hi ha poblacions on el dret no es declara en els capbreus. Es desconeix si els habitants estaven exempts del tribut i pagaven per cada servei realitzat a la ferreria.⁸⁴⁵ En algunes viles la gestió estaria en mans de la Universitat a canvi d’un cens al senyor.⁸⁴⁶

Els habitants dels termes tocant al riu Ebre havien de satisfer l’anomenat dret de barcatge. Es pagava pel servei del pas de barca, un monopoli senyorial típic dels dominis riberencs.⁸⁴⁷ La barca era l’únic mitjà per poder creuar el riu d’una riba a l’altra, atesa la inexistència de ponts.⁸⁴⁸ A la Batllia la barca estava situada a Miravet, i el dret era entregat pels habitants de Miravet, Ginestar i Rasquera. A Miravet el 1605 es satisfien 9 cafissos d’ordi (mesura de Lleida), i així tots els pobladors podien usar la barca. A Ginestar pagaven 2 barcelles d’ordi qui tenia un parell de bèsties per llaurar, i qui només en tenia una, 1 barcella; aquest sistema es va aplicar a Miravet després de l’expulsió dels moriscos i la repoblació, tal com es registra a partir de 1641 i es confirma en el capbreu de 1655. A Rasquera, el dret era 1 barcella d’ordi per parell, i mitja barcella qui no en tingués. El pagament donava dret als pobladors de les tres viles a creuar les persones i els animals

---

⁸⁴² GUAL, V., *Terra i guerra (Rocafort de Queralt a l’Edat Moderna)*, p. 120.

⁸⁴³ AHN, OM, C. 8265(1), 3. A Corbera el dret és descrit així el 1641: “todos los vezinos y habitadores de la dicha villa pagan por el treudo* llamado Llois es a saber; cada vezino habitador que tiene junta entera de labor diez almudes de trigo y otros diez de ordio, y el que no tiene junta entera paga la mitad, y el que nada la quata parte, y el señor Castellas ha de dar servitud de Herrero suficiente [...]”.

*Treudo a Aragó es refereix a un cens emfitèutic; encara que en aquest document es refereix amb aquesta paraula, als capbreus i altres descripcions de les rendes senyorials s’especifica com a “dret de llois o llois” amb el mateix pagament, però sense especificar que es satisfia pel servei de ferreria.

⁸⁴⁴ A Batea i la Pobla el pagament era de 10 almuds, la meitat de blat i la meitat d’ordi, per qui tenia un parell de bèsties per llaurar, qui només en tenia una pagava 5 almuds, i els aixaders 2 almuds i mig. A Corbera el dret era de 20 almuds per qui tenia parella, 10 almuds per un animal i 5 almuds i mig per aixaders, meitat blat i meitat ordi. Al Pinell se satisfien 11 faneques de blat i 11 faneques d’ordi; a Ginestar i Rasquera 1 cafís de blat i 1 cafís d’ordi.

⁸⁴⁵ En els capbreus el dret de lloçol no surt a Gandesa, Miravet i Benissanet.

⁸⁴⁶ A Benissanet en el capbreu de 1732 es diu que la Universitat té una casa que feia de ferreria i pagaven 12 sous.

⁸⁴⁷ Encara que era un monopoli directe de l’Orde, no s’especifica mai com una propietat, només es fa esment a través del dret. El 1461 Joan II citava la barca de pas del castellà d’Amposta a Miravet, recordant-li l’obligació de tenir-la a disposició dels seus vassalls, i que aquests també hi havien de fer serveis. SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 564-565.

⁸⁴⁸ El dret i el sistema també existia en altres rius. Als segles XVII i XVIII estava en funcionament en espais distants, com el Xúquer i el Llobregat. SARRIÓ, E., *El capbreu de l’Albalat de la Ribera de 1636*, Ajuntament d’Albalat de la Ribera, 1998, p. 115-118. HERNÁNDEZ i CARDONA, A.M., *Olesa al final del segle XVIII segons les respostes de Joan Boada al qüestionari de Zamora*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 2000, p. 53-54.

sense haver de tornar a pagar.⁸⁴⁹ El senyor havia de dotar el pas de barca de tot allò necessari, però els pobladors estaven obligats a ajudar en el manteniment, especialment a l'hora de treure i posar l'embarcació al riu.

La mesada del vi era un dret que permetia al senyor vendre el seu vi de manera exclusiva durant un període de temps determinat. No es pot considerar un tribut directe a la senyoria, sinó una prerrogativa que li oferia un avantatge per la comercialització del producte sobre la resta de població. El dret només es troba a Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera, on s'especifica que el castellà tenia el dret de vendre el vi de les rendes a la població durant el mes que ell volgués i sense que ningú més ho pogués fer.⁸⁵⁰ En aquestes viles el delme es feia sobre la verema, i no sobre el vi ja elaborat. Això permetria al senyor obtenir el seu vi als trulls que posseïa, i després comercialitzar-lo a través d'una situació beneficiosa.

La llibertat de moldre els grans era un dret exclusiu de Miravet, Benissanet, Rasquera i Ginestar. A canvi d'un pagament, el senyor concedia als vassalls la capacitat d'anar a moldre els grans lliurement allà on volguessin.⁸⁵¹ Aquesta llibertat es va signar en un acord el 1525, on s'estipulava que cada casa pagaria 1 faneca de blat; i se'n podia eximir una de cada deu cases a criteri dels jurats i consell de cada lloc.⁸⁵² Si feien ús del molí senyorial havien de lliurar el vint-i-quatrè de cada molta. L'acord es va realitzar a causa de les dificultats i la inestabilitat que comportava el molí fariner de barques que el senyor tenia sobre al riu Ebre a Miravet. El funcionament depenia dels corrents del riu, i algunes poblacions consideraven que els quedava massa allunyat. Tot i la llibertat, els habitants continuaven obligats a prestar ajuda per moure el molí segons els caudals de l'Ebre, al ser un monopoli de l'Orde. En el capbreu de 1655, Benissanet pagava el dret de manera conjunta

---

⁸⁴⁹ El 1646 s'especifica que la recaptació a Miravet seria de 44 quarteres d'ordi i, a Ginestar, de 24 quarteres.

⁸⁵⁰ AHN, OM, C. 8263, 23. Segons les rendes de 1743 cap de les poblacions afectades per aquest dret delmaven vi. En el capbreu de Masricart de 1780 el senyor també posseïa aquest dret, especificat en els mesos d'agost i setembre, en un espai i moment en què hi havia una clara expansió de la vinya. LLOP, J. SÁEZ, A., "El capbreu de Masricart", *La Canonja: llocs, termes i un capbreu*, p. 47 i 70.

⁸⁵¹ La llibertat de moldre sorgeix a les ciutats a l'edat mitjana per garantir major producció cerealística en el complex sistema de molins existent en algunes zones de Catalunya. RIERA i MELLIS, A., *Els cereals i el pa en els països de llengua catalana a la baixa edat mitjana*, p. 175.

⁸⁵² AHN, OM, C. 8260(2), 21.

per tota la vila, amb 32 quarteres blat; la resta mantenien el mateix format, recordant que havien de prestar el servei acordat sempre que estigués en funcionament.⁸⁵³

*IMATGE 7. Pas de barca actual de Miravet*⁸⁵⁴

El morabatí era un taxa vinculada a la fabricació de moneda i havia estat creada per garantir l'estabilitat del sistema monetari per part de la monarquia.⁸⁵⁵ Al segle XIV l'impost es va introduir a la castellania d'Amposta, i tot allò que es recaptava era repartit entre el rei i el castellà.⁸⁵⁶ A

---

⁸⁵³ El molí de barques de Miravet hauria deixat de funcionar al segle XVII. La riuada de 1617 l'hauria malmès o destruït, perquè no surt reflectit en les descripcions de 1641 i 1646. En els capbreus es va repetint la possessió senyorial per recordar-ne el monopoli, encara que aquest no donés servei.

⁸⁵⁴ A Miravet es conserva l'últim pas de barca de l'Ebre que funciona amb el sistema original, aprofitant la força del riu. La seva ubicació no és la mateixa de l'època medieval i moderna a peus del castell, ja que fou traslladat de lloc en la darrera Guerra Civil, però mantenint el mateix estil.

⁸⁵⁵ BALAGUER, A.M., "Sobre els orígens de l'impost del monedatge a Catalunya (segles XI-XII)", *Glaux. Collana di studi e ricerche di numismatica*, 7 (1991), p. 791-793.

⁸⁵⁶ ACA, Real Patrimonio, Leg. 2406, 2407.

Gandesa, l'única població on el dret consta en els capbreus, era cobrat cada set anys per part de la Universitat, que pagava 3 sous i 6 diners al senyor. En altres documents del segle XVIII es declara que el dret era pagat per totes les viles de la Batllia.⁸⁵⁷ Des de 1605 es trobava en un plet a la Reial Audiència per evitar-ne el pagament. Un altre dret senyorial era l'almud de missatge, que només afectava els pagesos de Miravet i Benissanet. Se satisfecia sobre els grans menuts i grossos que quedaven francs després de repartir el delme, donant al senyor un almud per quartera de grans. El dret va quedar registrat en les cartes de població després de l'expulsió, i en els capbreus s'especifica que es faria sobre el blat, ordi, civada, sègol i espelta.⁸⁵⁸

Els molins eren un dels serveis més importants que monopolitzava la senyoria en una zona eminentment agrícola. Els habitants estaven obligats a anar-hi a moldre, exceptuant els casos en què es concedia la llibertat.⁸⁵⁹ S'han de diferenciar dues tipologies de molins: els de farina, presents únicament a Gandesa, Corbera i de forma puntual a Miravet;⁸⁶⁰ i els d'oli, existents a totes les viles. La majoria estaven en propietat de la Universitat, a canvi d'un cens a la senyoria.⁸⁶¹ L'Orde posseïa directament els molins d'oli de Pinell, Miravet i Benissanet, on la població pagava per utilitzar-lo;⁸⁶² si no hi anaven a moldre eren penalitzats amb 60 sous. Al segle XVIII van ser arrendats, deixant als arrendataris el manteniment, funcionament i cobrament.⁸⁶³ Els forns de pa eren una altra possessió senyorial bàsica per a la consolidació d'una comunitat, que també li aportaven un ingrés. En algunes poblacions la Universitat va acabar fent-se càrrec del servei a canvi d'un cens per a l'Orde, però es mantenia el caràcter de monopoli i l'obligació dels d'anar-hi a coure; com a Gandesa,

---

⁸⁵⁷ AHN, OM, C. 8094.

⁸⁵⁸ Capítol 6. ORTEGA, P. *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 180. Capítol 3. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*. p. 69.

⁸⁵⁹ Com a Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera. Veure llibertat de moldre grans, pàg. 218.

⁸⁶⁰ Veure nota anterior.

⁸⁶¹ Pels molins d'oli les universitats pagaven de cens 20 sous o 2 gallines a Gandesa, 50 sous a Batea, 6 sous a la Pobla, 6 gallines a Ginestar i 2 cànters d'oli a Rasquera. Pels de farina: 17 sous a Gandesa, i a Corbera 6 faneques per un i 8 faneques per l'altre; aquests dos eren compartits amb particulars.

⁸⁶² A Pinell es pagava al molí de 16 faneques una. Miravet i Benissanet havien de satisfer al molí de cada 24 faneques una, per moldre de 36 barcelles una i 3 cadufs d'oli per l'aigua i altres adreços.

⁸⁶³ Els molins de les universitats també van ser arrendats al segle XVIII. SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluca*, p. 155-166.

Corbera i la Pobla.⁸⁶⁴ A la resta de municipis els forns eren del senyor, tots pagaven de 30 pans, 1, menys a Benissanet, que era de 20, 1. El 1646 alguns estaven arrendats a particulars.⁸⁶⁵

L'Orde de l'Hospital posseïa de manera directa un seguit de terres de les quals en rebia tota la producció; en alguns casos eren franques i no pagaven cap dret. Les heretats formaven part dels béns mensals que es va guardar la senyoria al repartir el territori, reservades a títol particular. Aquestes terres podien ser cedides a tercers amb unes condicions diferents a la resta del terme, o destinar les seves rendes al manteniment de serveis, oficials o el sosteniment de les parròquies, capelles i rectors.⁸⁶⁶ Eren possessions directes, heretades des de l'ocupació templera, i en tenia a Gandesa, la Pobla, Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera.⁸⁶⁷ A les altres viles no es té constància de cap terra destinada exclusivament al senyor.⁸⁶⁸ A les poblacions tocant a l'Ebre, el senyor es reservava la possessió de tots els lleixius i illes que deixés el riu. Passaven al seu domini tant si eren noves com si eren arrossegades des d'una altra heretat, i ningú les podia reclamar ni posseir.⁸⁶⁹ Totes les propietats aportaven uns ingressos directes al castellà d'Amposta, ja que tot el que s'hi recol·lectava era per al seu benefici. Abans que fossin arrendades, el senyor n'havia de fer la gestió a través del seus representants; el batlle s'encarregaria de cercar les persones que treballessin la terra, recollir els fruits i gestionar els ingressos. Algunes van ser cedides a la Universitat a canvi

---

⁸⁶⁴ A Gandesa, la Universitat posseïa dos forns i pagaven un cens de 20 lliures; a Corbera 15 lliures i a la Pobla 36 sous.

⁸⁶⁵ AHN, OM, L. 1850. El 1646 a Pinell el forn es va arrendar per 25 escuts, a Miravet per 18 o 36 escuts, a Benissanet 80 o 100 lliures, i a Rasquera 14 lliures.

⁸⁶⁶ A Miravet, Benissanet i Ginestar l'Orde cedia propietats per al manteniment de l'església, ja que era de la seva dependència. A Rasquera, a falta de terres per aquest ús els hi havia entregat el cens sobre l'arrendament de les herbes del terme.

⁸⁶⁷ A Gandesa el senyor tenia 5 heretats; a la Pobla posseïa una devesa; a Miravet disposava de 10 terres, que es van ampliar a 12 el 1655, amb les illes deixades pel riu; a Benissanet n'eren dues; a Ginestar vuit; i a Rasquera una peça de terra.

⁸⁶⁸ A la Catalunya Nova es considera que els dominis directes del senyor tenien poc pes. Aquest obtenia les seves rendes més decisives a través de la jurisdicció pública i lluïsmes. SERRA i PUIG, E., "La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 528.

⁸⁶⁹ Aquest dret seria recurrent en zones pròximes al riu i es registra en diferents punts de l'Ebre, com a Flix. VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. IV, p. 213-214. Generalment eren terres de poca extensió i valor, però a Miravet, una d'aquestes illes (Putxó) es va convertir en una de les finques més importants del terme.

d'un cens.⁸⁷⁰ Al segle XVIII totes les heretats mensuals que controlava el senyor estaven incloses en els arrendaments, fins i tot amb contractes específics sobre part d'elles.⁸⁷¹

Totes aquestes prerrogatives, juntament amb els delmes, eren especificades en la confessió general dels capbreus dels segles XVII i XVIII. Els representants de la vila i Universitat, sota jurament, reconeixien tots aquests drets que tenia el senyor i els pagaments a realitzar als membres assignats per a la realització de la capbreuació. S'estipulava si la satisfacció de la renda era general en representació de tota la població o si s'havia de realitzar de manera individual. La Universitat tenia uns sistemes que li garantien uns ingressos per poder mantenir els seus oficials, i pagar els drets senyorials que eren conjunts per la vila. La pèrdua dels fons documentals locals dificulta el coneixement del funcionament dels organismes econòmics del poder municipal en el seu dia a dia.⁸⁷² Les universitats, com s'ha vist, tenien cedits alguns monopolis i propietats senyorials que li garantien uns ingressos, però aquests podien ser insuficients. Durant el segle XVII van contraure censals per aconseguir recursos econòmics, sorgits per diferents necessitats puntuals;⁸⁷³ un sistema que podien aplicar totes les poblacions. Les propietats o monopolis municipals també van ser arrendats al segle XVIII, com feia el senyor, per assegurar-se uns ingressos.⁸⁷⁴ A la Pobra es coneixen alguns dels ingressos que extreia la Universitat a través de l'arrendament; el pagament es feia segons la producció, com es poden observar en les següents taules eren força irregulars.

---

⁸⁷⁰ A Ginestar, tal com consta en els capbreus, dues heretats les gestionava la Universitat i pagaven al senyor un cens. Pel Gramenal, al terme de Miravet, donaven 25 lliures i un cistell de raïm o fruita, sense pagar delme; per la Ribera, 20 lliures i la tercera part de grans, ordi, sègol, civada i espelta, i la quarta de llegums i filasses. A Rasquera la peça de terra dita del Comú, la gestonaria la Universitat per 1 sou, però el 1655 consta que hi havien renunciat per no pagar.

⁸⁷¹ AHN, OM, C. 8265(1), 26. El quinquenni de comptes de 1773-1777 mostra com les terres mensuals de Miravet, Illa de Putxó i Alcúdia tenien un contracte d'arrendament específic.

AHN, OM, C. 8265(1), 15. El 1777-1780 s'arrenden a Miravet l'illa de Putxó, l'Alcúdia i el molí d'oli de manera separada a la resta de la comanda.

⁸⁷² En el conjunt de la Batllia, l'únic arxiu municipal conservat és el de la Pobra de Massaluca, amb informacions del seu funcionament econòmic als segles XVII i XVIII. El seu contingut va ser publicat per SERRANO DAURA, J., *La Pobra de Massaluca*.

⁸⁷³ *Ibidem*, p. 144-14 i 165-166. La Universitat de la Pobra va sol·licitar diversos censals el 1607, 1610, 1623, 1628, 1630, 1631 i 1750; la majoria van sorgir per les necessitats de gra.

⁸⁷⁴ *Ibidem*, p. 155-166. Al segle XVIII la Universitat de La Pobra arrendava el seu molí d'oli, la carnisseria i l'hostal, tal com s'observa en els comptes. Aquest sistema seria general a tots els pobles de la Batllia.

-TAULA 24A. *Valors dels espais arrendats a la Pobla de Massaluca*⁸⁷⁵

ARRENDAMENT LA POBLA	1761	1766	1767	1775	1776	1795	1816
Forn	642 rals	350 rals	500 rals	1792 rals	392 rals	1803 rals	950 rals
Hotal	70 rals	70 rals	80 rals	266 rals	154 rals	60 rals	150 rals
Herbes	-	-	-	189 rals	189 rals	40 rals	80 rals
Terres	-	-	-	100 rals	33 rals	-	-

-TAULA 24B. *Valors dels arrendaments del molí d'oli de la Pobla de Massaluca*⁸⁷⁶

MOLÍ D'OLI LA POBLA	Ingressos Universitat
1760	1283 rals
1761	1655 rals
1762	3245 rals
1763	3238 rals
1764	1439 rals
1765	2000 rals
1766	4564 rals
1767	804 rals
1768	4480 rals
1769	2600 rals
1770	112 rals
1771	20 rals
1772	110 rals
1773	484 rals
1775	1846 rals
1776	364 rals
1777	604 rals
1778	4536 rals
1779	516 rals
1795	850 rals
1816	40 rals
1835	1500 rals

⁸⁷⁵ *Ibidem*, p. 157-163.

⁸⁷⁶ *Ibidem*. p. 67.

Els censos particulars, especificats en els capbreus, eren una altra font de recursos econòmics per al senyor. Les cartes de poblament medievals van establir i distribuir els nous habitants en terres i cases, determinant el tribut que havien de satisfer, que podia ser el cens general del terme o un d'individual.⁸⁷⁷ En cada vila es va fixar d'una manera diferent, i els capbreus mostren quin sistema es va anar imposant. La majoria dels establiments particulars es van desenvolupar durant els segles XVII i XVIII. Hi ha una combinació de formes determinades pel senyor seguint la tradició de les primeres cartes de poblament i nous sistemes impositius afegits després.⁸⁷⁸ En els primers censos individuals només s'hauria de satisfer un pagament per les terres.⁸⁷⁹ Les edificacions s'incorporarien a posteriori, quan es fessin de nou, canviessin la seva propietat o el senyor els imposés un nou tribut. A Gandesa i Corbera, la recaptació en blat i ordi seria una mostra de la continuïtat del sistema medieval. Els nous establiments serien en moneda, per facilitar els ingressos al senyor. En la resta de municipis, la majoria dels pagaments són en diner, a part d'algunes gallines i tasses d'aigua.⁸⁸⁰ Les confessions particulars de la majoria de poblacions de la Batllia són sobre diferents edificacions, i les terres tenen poca presència. La propietat i ús dels espais de cultiu estaria inclòs en els censos generals i no eren anotats de manera particular. En el capbreu de 1732, a través de Miravet i Benissanet, s'observa com la majoria de les terres només pagarien el lluïisme, sense haver de donar un cens particular al senyor. Aquestes representen un 75% del total de les propietats confessades.⁸⁸¹ La complexitat de les formes d'establiment mostra una gran variabilitat entre municipis; hi ha diferències entre les propietats confessades en cada vila i algunes no aporten pràcticament cap cens.⁸⁸²

---

⁸⁷⁷ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 501-514.

⁸⁷⁸ Les noves cartes de poblament de Miravet (1623) i Benissanet (1611), van establir uns nous censos per les cases, corrals i sequers, que variarien el seu valor a satisfer segons cada propietat i el criteri del senyor en el moment de l'assentament. Capítol 14. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 183. Capítol 7. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 70. Tots els nous habitants que es van establir en aquestes viles haurien de confessar en el proper capbreu el nou cens establert.

⁸⁷⁹ Les cartes de poblament de Gandesa (1192 i 1194) i Batea (1205) van establir que havien de satisfer un càfís de gra per parellada sobre aquelles terres que rebien del senyor.

⁸⁸⁰ Els censos a pagar en gallines es troben a Batea, la Pobla, Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera. Les tasses d'aigua a Batea, Pinell, Miravet i Ginestar.

⁸⁸¹ Els capbreus de Miravet, Benissanet i Ginestar són els únics on s'anoten propietats sota lluïisme; el 1732 si fan confessar totes les propietats afectades per aquest fet, element que no es torna a repetir.

⁸⁸² La Pobla, Pinell i Rasquera gairebé no tenen confessions particulars. A Pinell la carta de poblament del 1207 establí que els béns individuals quedaven inclosos en el cens pel terme, i a Rasquera el 1206 es fixava que només haurien de satisfer els delmes i primícies, sense cap pagament individual. Després seria el senyor qui ho podria modificar, segons l'evolució de cada població i l'establiment de nous censos.

Els beneficis totals dels censos particulars i el nombre d'elements confessats es mantenen estables en els capbreus dels segles XVII i XVIII, sense grans daltabaixos en la majoria de poblacions. El canvi més destacat es troba a Miravet i Benissanet a partir de 1655, quan es determinen els nous establiments i censos fixats en les noves cartes de poblament. Les dues viles van incorporar un sistema més exhaustiu de capbreuació que va aportar un major control i benefici al senyor.⁸⁸³ En el conjunt de la Batllia, el 1732 hi ha una tendència a reduir els beneficis i un augment de la recaptació a partir de 1752 i 1781.⁸⁸⁴ En el capbreu de 1732, els ingressos dels censos particulars minven un 10%, amb una caiguda dels elements confessats a Gandesa, Batea i Corbera. A Miravet, Benissanet i Ginestar hi ha un augment de les confessions, però només d'aquelles que satisfan el lluïisme. Les que aporten un cens també retrocedeixen, i la recaptació cau un 20%. La Guerra de Successió i les crisis posteriors haurien fet reduir les propietats sota cens, un procés que no succeeix en el capbreu 1655 després dels trasbalsos ocasionats per Guerra dels Segadors. A partir del 1752 els ingressos es recuperen i augmenten, amb un major nombre de confessions.⁸⁸⁵ Les quantitats totals que rebia el senyor eren de poc valor, la seva funció estava més destinada a controlar la propietat que aconseguir uns grans beneficis.⁸⁸⁶ En la taula es pot observar l'evolució presentada, el nombre de confessors, confessions, recaptació i formes de pagament.

TAULA 25. Confessions particulars i capbreus - Batllia de Miravet

Capbreus		1605	1655	1702	1732	1752	1781
Gandesa	Confessions	147	160	110	105	x	213
	Confessors	126	104	108	104		140
	Recaptació	7ll 9s 2d	8ll 6s 7d	7ll 1s	6ll 6d		6ll 3s
	Faneques b. i o.	561	253	455	122		81
	Faneques blat	11	53	94	335		352
	Faneques ordi	24	12	53	14		10
Batea	Confessions	56	52	56	52	x	x
	Confessors	52	44	46	58		

⁸⁸³ Miravet i Benissanet són les poblacions on hi ha un major nombre de confessions i ingressos pels seus censos. S'hi fan confessar algunes propietats que només satisfan el lluïisme, així s'exercia un major control sobre els béns.

⁸⁸⁴ L'augment de les propietats confessades que han de satisfer un cens ajuda a incrementar els beneficis del senyor. El principal creixement es concentra a Benissanet el 1781, on s'assoleixen les xifres més elevades de tots els capbreus, gràcies a la incorporació de propietats que paguen un valor superior, com cases amb pou i terra.

⁸⁸⁵ A finals del segle XVIII, l'augment de població i l'explotació de noves terres de cultiu fan augmentar el nombre d'elements confessats i els ingressos.

⁸⁸⁶ El 1781 la recaptació és d'unes 150 lliures, 500 faneques de cereals i 22 gallines. Miravet i Benissanet aporten quasi el 90% del total en diner, i Gandesa dels grans.

Capbreus		1605	1655	1702	1732	1752	1781
	Recaptació	1ll 2s 8d	2ll 3s 3d	3ll 5d	1ll 7s 5d		
	Gallines	12	6	9	11		
	Tasses d'aigua	3	2	2	0		
Corbera	Confessions	27	28	25	29	x	x
	Confessors	25	23	24	29		
	Recaptació	2ll 4d	1ll 10s 4d	2ll 7d	1ll 7s 3d		
	Faneques b. i o.	11	4	0	11		
	Faneques blat	0	0	3	0		
	Faneques ordi	0	0	3	0		
La Pobla	Confessions	4	4	5	10	x	23
	Confessors	4	4	5	10		20
	Recaptació	10s	9s	9s	9s		9s
	Gallines	3	4	3	3 i 1/2		3
	Faneques b. i o.	0	0	0	8		66
Pinell	Confessions	0	0	0	2	x	x
	Confessors	0	0	0	2		
	Recaptació	0	0	0	2s. 6d		
	Tasses d'aigua	0	0	0	1		
Miravet	Confessions	27	80	108	133	162	200
	Confessors	26	69	106	131	148	127
	Recaptació	1 ll 7s	44ll 4s 7d	44ll 3s 11d	30 ll 2s 8d	34ll 1s 4d	33ll 10s 7d
	Gallines	6	0	0	0	1 i 1/2	2 i 1/2
	Capons	2	0	2	1 i 1/2	0	2
	Pollastres	1	0	0	0	0	0
	Tasses d'aigua	0	0	2	1	2	2
Benissanet	Confessions	7	118	121	152	174	266
	Confessors	7	87	92	150	169	158
	Recaptació	7s	95ll 10s 9d	93ll 1s 6d	77ll 6s 3d	79ll 1s 5d	101ll 9s 6d
	Gallines o capons	2	0	0	0	0	0
Ginestar	Confessions	19	20	12	28	34	47
	Confessors	17	17	12	25	25	26
	Recaptació	13s	13s	12s. 1d	10s. 2d	1ll 3s 3d	1ll 6s 7d
	Gallines	5	5	5	2	3	4 i 1/2
	Tasses d'aigua	1	1	3	0	3	3
Rasquera	Confessions	0	1	1	1	2	2
	Confessors	0	1	2	1	1	2
	Gallines	0	1	1	1/2	1	1

És complicat conèixer l'evolució del conjunt de les rendes senyorials de la Batllia al llarg dels segles XVII i XVIII. La falta de fonts documentals continuades que informin sobre els valors que rebia el senyor per tots els seus drets fa difícil analitzar-ne els valors. La majoria dels ingressos provenien dels delmes, els monopolis i aquells drets que afectaven més part de la població.⁸⁸⁷ L'Orde de l'Hospital va arrendar aquests beneficis al segle XVIII per assegurar-se uns ingressos fixats i regulars. El 1781 la Batllia va ser desmembrada en diferents comandos⁸⁸⁸ i va configurar uns dominis de menor extensió que van facilitar-ne l'arrendament.⁸⁸⁹ Gran part dels beneficis que obtenia el senyor els havia de destinar a les despeses que li generaven els seus representants i oficials.⁸⁹⁰ No es coneixen les quantitats que anaven a parar a aquests càrrecs, però en alguns períodes els ingressos de les rendes podien ser insuficients. El seu desenvolupament a la Batllia podria ser similar a algunes senyories del Regne de València, on els ingressos del segle XVII serien insuficients per satisfer les despeses, sobretot en el període de l'expulsió dels moriscos; al segle XVIII les rendes anirien augmentant aportant cada cop uns beneficis més elevats als senyors.⁸⁹¹

Els ingressos provinents de totes les rendes que percebia el senyor es reduïrien en les diferents crisis agràries dels segles XVII i XVIII i els efectes destructius de les guerres.⁸⁹² Els principals períodes de creixement se situarien en la recuperació de finals del segle XVII, i a partir de 1750. En la segona meitat del segle XVIII hi hauria una tendència positiva que es va consolidar amb un augment de la producció i la població.⁸⁹³ Entre 1646 i 1743 les dades disponibles presenten una

---

⁸⁸⁷ AHN, OM, C. 8263, 23. El 1743 els delmes representen el 70% de les rendes que percep el senyor.

⁸⁸⁸ AHN, OM, L. 1856.

⁸⁸⁹ La fragmentació dels dominis senyorials seria un procés utilitzat a la Catalunya del segle XVIII, per facilitar l'arrendament dels territoris. VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III. p. 504.

⁸⁹⁰ El senyor havia de mantenir amb els seus ingressos al seu procurador jurisdiccional, els batlles, els sotsbatlles, els escrivans, els jutges d'apel·lacions i de taula, els assessors ordinaris i els nuncis; a més dels priors sota la seva obediència a Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera. VINAIXA MIRÓ, J. R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 80-84.

⁸⁹¹ ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, vol. II, p. 134-137.

⁸⁹² *Ibidem*. DURAN PUJOL, M., "L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)", *Recerques*, 17 (1985), p. 8-12. GIFRÉ RIBAS, P., "Temps de crisi i de transformacions productives (1580-1680)", GIRALT, E.(dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, 2008, p. 37-46.

⁸⁹³ CAMINAL, M., et altres. "Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)", *Recerques*, 8 (1978), pàgs. 51-73. FERRER, Ll., "El segle XVIII: culminació i final d'un model de creixement econòmic agrari", GIRALT, E.(dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, 2008 p. 74-81.

caiguda de les rendes que està entre el 20-50%;⁸⁹⁴ en aquests quasi cent anys, els beneficis senyorials experimenten un continuat descens, on, tot i els moments de recuperació, no es retorna a les xifres anteriors.⁸⁹⁵ De 1743 a 1781, contrastant els valors de les rendes, aquestes s'incrementen un 80-100%.

TAULA 18A. *Valors de les rendes de la Batllia de Miravet el 1743*⁸⁹⁶

RENDES 1743	Total
GANDESA	560 ll
BATEA	395 ll
CORBERA	530 ll 16 s
LA POBLA	198 ll 18 s
PINELL	561 ll 16 s
MIRAVET	746 ll
BENISSANET	781 ll
GINESTAR	432 ll
RASQUERA	88 ll

TAULA 18B. *Valors de les rendes de la Batllia de Miravet el 1781*⁸⁹⁷

RENDES 1781	Comandes	Total
GANDESA	Gandesa i La Pobla	1334ll 14s 114d
BATEA	Batea i Algars	1409ll 69s 74d
CORBERA	Corbera i Pinell	1766ll 15s 13d
MIRAVET	Miravet, Ginestar i Rasquera	2883ll 15s 13d
BENISSANET	Benissanet i Salvaterra	1453ll 17s 154d

En la segona meitat del segle, el desenvolupament econòmic, productiu i poblacional va fer pujar, de manera contundent, els ingressos que percebia el senyor. Tot i alguns moments de crisi, la

⁸⁹⁴ AHN, OM, L. 1850. El 1646 s'informa que les rendes de Gandesa donarien unes 1000 lliures i les de Batea 1200 o 1500 lliures.

AHN, OM, C. 8263, 23. El 1743 a Gandesa donen un valor de 816 lliures i a Batea 665 lliures.

⁸⁹⁵ Les dades del 1646 podien estar inflades pel propi interès de l'Orde de l'Hospital. Voldria mostrar que els seus ingressos eren superiors abans de l'inici de la guerra i s'havien de tornar a igualar.

⁸⁹⁶ AHN, OM, C. 8263, 23.

⁸⁹⁷ AHN, OM, L. 1856.

recuperació i el desenvolupament positiu de la centúria es va consolidar. Els arrendaments de finals del segle XVIII també mostren aquesta tendència a l'alça, els seus valors augmenten i són superiors als recomptes de les rendes senyoriales anteriors. En la següent taula es poden observar les quantitats que havien de satisfer a l'any els diferents arrendataris en cada municipi. El preu es manté estable o augmenta amb el pas dels anys, tot i la diversitat de monedatges especificats. Falten dades de més contractes per poder analitzar millor l'evolució temporal. En general, es mostra com la senyoria tenia uns beneficis establerts que exigia als arrendataris independentment del l'evolució de les collites.

TAULA 22. Arrendaments de les comandes de la Batllia de Miravet al s. XVIII-XIX⁸⁹⁸

ARRENDAMENTS	ANYS	VALOR	ARRENDADORS
Miravet i Ginestar	1772-1775	480 lliures de Saragossa	Josep Garcia Alegret d'Altafulla
Miravet: illa de Putxó	1773-	600 pesos any	Josep Guasqui en nom del seu pare
Miravet: Illa de Putxó, Alcúdia i molí nou	1777-1780	8232 lliures jaqueses any, que serien 4116 lliures en plata o or	Antonio Castellví de Flix
Miravet: Illa de Putxó i Alcúdia	1778-1781	8232 lliures de Saragossa any, en espècie o plata	Antonio Castellví de Flix
Miravet	1803-1806	3825 lliures	Dn. José Cortadellas de Calaf
Miravet	1807-1811	3825 lliures jaqueses	Dn. José Cortadellas de Calaf
Batea i Algars	1788-1790	1900 lliures moneda valenciana any	Pere Valls comerciant de Tarragona
Batea	1794-1796	6000 lliures moneda valenciana	Pere Valls comerciant de Tarragona
Benissanet i Salvaterra	1789-1791	7454 lliures jaqueses	Antonio Castellví de Flix
Benissanet i Salvaterra	1792-1794	2700 pesos de 8 reals de plata de 16 cuartos cada un	Thomas Ignacio Soler de la Companyia del Comerç de Manresa
Benissanet i Salvaterra	1797-1799	300 pesos de 8 reals de plata	Thomas Ignacio Soler de la Companyia del Comerç de Manresa
Benissanet i Salvaterra	1801-1803	2400 pesos de 8 reals de plata	Josep Ramon Figuerola i la Companyia de Calaf
Benissanet i Salvaterra	1815-1817	2600 duros	Dn José Tudó del Comerç dels Masos de móra d'Ebre
Gandesa i Massaluca	1802-1805	1400 lliures moneda valenciana i en diner físic	Francisco de Jurita cavaller de Morella i en el seu nom Dn. Pedro Bengeine del comerç de Morella
Corbera i Pinell	1788-1792		Francisco Satorra de Calaf
Corbera i Pinell	1793-1796	2195 duros	Josep Iglesias del Comerç de Reus
Corbera i Pinell	1797-1800	2890 duros	Thomas Lonacio Soler i Josep Cortadellas del Comerç de Manresa
Corbera i Pinell	1801-1806	2850 duros	Josep Cortadellas i Anglada de Calaf

⁸⁹⁸ AHN, OM, C. 8265(1), 15, 22, 29, 30, 31, 37; (2), 46, 62, 75, 77.

En els primers anys del segle XIX els contractes van quedar estabilitzats i s'assolirien els límits recaptatoris del període abans de l'esclat de la Guerra del Francès. El conflicte va generar una nova crisi i la ruïna dels dominis hospitalers, com reflecteixen els documents de 1813.⁸⁹⁹ Abans de la desaparició del sistema senyorial descrit, encara es conserva un contracte d'arrendament a Benissanet del 1815-1817; en aquest s'observa com l'Orde encara vol mantenir els ingressos anteriors, amb uns preus similars als antics arrendaments. Aquest període inicial de recuperació, que podria representar el contracte, es va produir en un moment en què l'Orde de l'Hospital i tot el funcionament senyorial s'estaven desintegrant, perdent tots els drets adquirits amb el pas dels segles, que va finalitzar amb la desamortització de les seves propietats.⁹⁰⁰

---

⁸⁹⁹ AHN, OM, C. 8265(2), 80 i 81. El 1813 l'estat de la Batllia i les seves rendes era totalment ruïnós, amb la pèrdua d'algunes collites.

⁹⁰⁰ ROVIRA GÓMEZ, S-J., *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*, p. 117 i 182-186.

8-ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT I L'HÀBITAT

Totes les terres de la Batllia de Miravet eren de l'Orde de l'Hospital, el qual hi establia i controlava els dominis i habitants. Als segles XII i XIII, després de la conquesta cristiana, el rei va fer donació del territori als templers;⁹⁰¹ aquests van cedir als nous pobladors el domini útil de les seves terres i cases a canvi de determinades càrregues generals o individuals. Les cartes de poblament medieval, les del segle XVII, després de l'expulsió i els capbreus, van consolidar els béns de domini públic, així com els que quedaven per al senyor i els cedits als vassalls.⁹⁰² Aquestes fonts documentals mostren com van evolucionar els establiments i la distribució de les propietats als segles XVII i XVIII. Es tracta d'un període on es van produir importants transformacions, amb l'expulsió dels moriscos, diferents episodis bèl·lics, la implantació del sistema borbònic, i un gran desenvolupament poblacional i econòmic. Tots aquests elements van aportar algunes modificacions en determinades formes de possessió i distribució de l'espai.

Els termes i les viles es van dividir entre les propietats directes del senyor i les cedides als seus habitants. A través de diferents establiments, els pobladors van rebre el domini útil de terres, cases i altres béns immobles, a canvi de satisfer uns censos. La població podia gaudir i usar per al seu propi benefici els espais cedits, amb l'obligació de mantenir-los i millorar-los. Havien de complir tots els drets i deures senyoriais, esmentats en l'apartat anterior, i usar els seus monopolis. Es poden distingir diferents tipus de béns, dins de l'entorn rústic i urbà, entre els que posseïa el senyor i els que tenien la resta de població. A través dels capbreus dels segles XVII i XVIII es tenen les informacions de tots aquests dominis: les heretats, molins, forns, ferreries, botigues, castells i esglésies que tenia l'Orde de l'Hospital, i les terres, cases, perxis, arcs, pòrtics,⁹⁰³ patis, corrals, horts, eres, sequers, sínies, o altres, que havien obtingut els particulars.⁹⁰⁴ La forma de tinença dels elements confessats pels habitants era “sub dominio et alodio vestris”, tal com es declara en les

---

⁹⁰¹ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 45-52.

⁹⁰² SERRANO DAURA, J., “L'establiment de la població cristiana: la vila i el terme”, *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 21, p. 237-250.

⁹⁰³ Les tres tipologies de construccions són extensions d'una casa sobre l'espai públic, els carrers. Els perxis o perxes són parts completes de la vivenda; els arcs són de dimensions reduïdes fent la funció de pont entre edificacions; els pòrtics són afegits a una construcció i només envaeixen una part del carrer, sense afectar ni recolzar-se en cap edifici veí.

⁹⁰⁴ AHN, OM, L. 1849, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856 i 1857.

capbreuacions particulars. Era un contracte emfiteusi, on podien gaudir de l'ús i explotació, a canvi d'un cens, part dels fruits o/i satisfer el lluïme al senyor.⁹⁰⁵

Una de les principals dificultats per conèixer la total distribució de la propietat a la Batllia es troba en la pròpia forma d'establiment. En la majoria de poblacions, les terres, els habitatges i altres edificacions no pagaven un cens particular, car la seva tributació es considerava inclosa en els censos generals que es pagaven pel terme. El nombre de declaracions individuals en els capbreus són escasses a causa dels sistemes fixats en les cartes de poblament medievals. Amb el pas del temps, els nous establiments es van anar realitzant sobre els edificis construïts de nou i les terres afegides als espais de cultiu, on el senyor en donaria autorització i determinaria un cens.⁹⁰⁶ També podia recuperar un bé a través de la fadiga, per després cedir-lo a un nou particular i fixar el pagament.⁹⁰⁷ A Gandesa i Corbera, les confessions dels capbreus informen principalment de terres; a Batea, Miravet, Benissanet i Ginestar sobre cases.⁹⁰⁸ A Miravet i Benissanet, la informació sobre els béns particulars augmenta amb les noves cartes de poblament. Els hospitalers van fixar un nou cens per a totes les seves cases i edificacions, en funció de les seves característiques, aprofitant la repoblació. Entre el capbreu de 1605 i el de 1655 el nombre de confessions particulars passa de 26 a 80 a Miravet, i de 7 a 118 a Benissanet. Es converteixen en les poblacions que aporten un major nombre de confessors i informació; i aquesta es complementa el 1732 quan s'especifiquen totes les terres establertes que només havien de satisfer el lluïme.

Les terres o les heretats es poden distribuir entre les reservades per al senyor, les d'ús públic per a tots els habitants del terme i les cedides en establiments particulars. El senyor disposava d'una sèrie de terres mensuals que estaven sota el seu domini directe, a més de totes les illes i lleixius que deixés

---

⁹⁰⁵ A la Catalunya Nova, l'emfiteusi era el contracte usual per establir els camperols. En general els senyors havien cedit poques terres i retenien el domini directe i útil. L'establiment dels habitants amb aquest sistema els vinculava al poble, la terra i les obligacions senyorials. FERRER, Ll., "Organització de la producció agrària a la Catalunya del Set-cents", *Pedralbes*, 8 (1988), p. 530-531.

Només els moriscos podien posseir de manera directa algunes terres en alou, mantingudes després de la conquesta cristiana. La situació canviaria amb l'expulsió, la repoblació i les noves cartes de poblament, quan el senyor va controlar i establir de nou a tots els habitants de les viles afectades. ORTEGA PÉREZ, P., "De mudéjares a moriscos. Algunas reflexiones en torno a las relaciones sociales y de producción y la conflictividad religiosa: el caso de la Ribera d'Ebre", *Miscel·lània de Textos Medievals*, 4, p. 319-333.

⁹⁰⁶ Tots els elements que no pagaven un cens determinat no eren capbreuats. Això fa que en algunes poblacions el nombre de confessions sigui molt limitat. ORTEGA, P., "El Capbreu de Miravet de 1659. Aspectos sociales y económicos", *Quaderns d'Història Tarraconense*, V, p. 86.

⁹⁰⁷ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 515-516.

⁹⁰⁸ A Pinell i a Rasquera el nombre de confessions particulars és mínim, capbreuant només una o dues construccions dins de la vila. El senyor no hi feia establiments individuals que s'haguessin de confessar. Amb el cens pel terme i els delmes i les primícies satisfien totes les obligacions senyorials sobre les propietats individuals.

el riu Ebre. En posseïa en algunes poblacions de la Batllia, segons es va determinar després de la conquesta del territori. La seva distribució era desigual, es concentraven a Gandesa i als municipis propers a l'Ebre. A Gandesa el senyor tenia cinc heretats que sumaven 20 jornals i mig: una estava darrera del castell (1 jornal) i les altres a la partida dels Freginals.⁹⁰⁹ A la Pobla de Massaluca, el senyor posseïa la Devesa, que depenia directament del castell de Miravet; era un espai dedicat a la caça, on al segle XVIII s'hi va permetre la instal·lació de particulars per cultivar-hi. A Rasquera, tenia una peça de terra, dita del Comú, a la partida dels Cucurells.⁹¹⁰ A Benissanet, el senyor tenia dues heretats, dites el Camp de l'Església i de la Vila, que servien per al manteniment de la parròquia.⁹¹¹ A Ginestar tenia vuit terres, les més importants eren el Gramenal, de 50 jornals (que era terme de Miravet), la Ribera, la Quereta, de 70 jornals, i l'heretat de les Illes, que va guanyar extensió en diferents riuades, i el 1781 abastava 50 jornals.⁹¹² A Miravet, el senyor posseïa les extensions més importants: tenia 10 heretats i el 1655 s'hi van afegir dues més que eren illes deixades per les riuades. Destacaven l'olivar i devesa de Txesa, amb 70 jornals, l'Alcúdia, de 20 jornals, la Vinya del Senyor, de 50 jornals, les Illetes, de 32 jornals i l'illa de Putxó, de 500 jornals; la resta de terres menors sumaven 28 jornals més.⁹¹³ El senyor posseïa terres situades en les millors zones dels termes de les poblacions. Les extensions més grans es trobaven en zones planes, prop del riu, o directament en illes, que li podien aportar majors beneficis. A Miravet ocupaven el 10% del terme, a Ginestar el 5%, i a Gandesa i Benissanet no afectaven ni l'1% de tot el territori.⁹¹⁴ En el mapa següent es poden observar les situacions aproximades de les terres senyorials de Miravet, ubicades en les zones més àmplies, planes i extenses del terme properes al riu Ebre.

---

⁹⁰⁹ Aquestes propietats consten en el capbreu de 1781 i sumaven 19 jornals i mig.

⁹¹⁰ Aquesta propietat devia ser d'escàs valor perquè la Universitat, que en tenia l'ús, en el capbreu de 1655 hi va renunciar per no haver de pagar el cens d'1 sou al senyor.

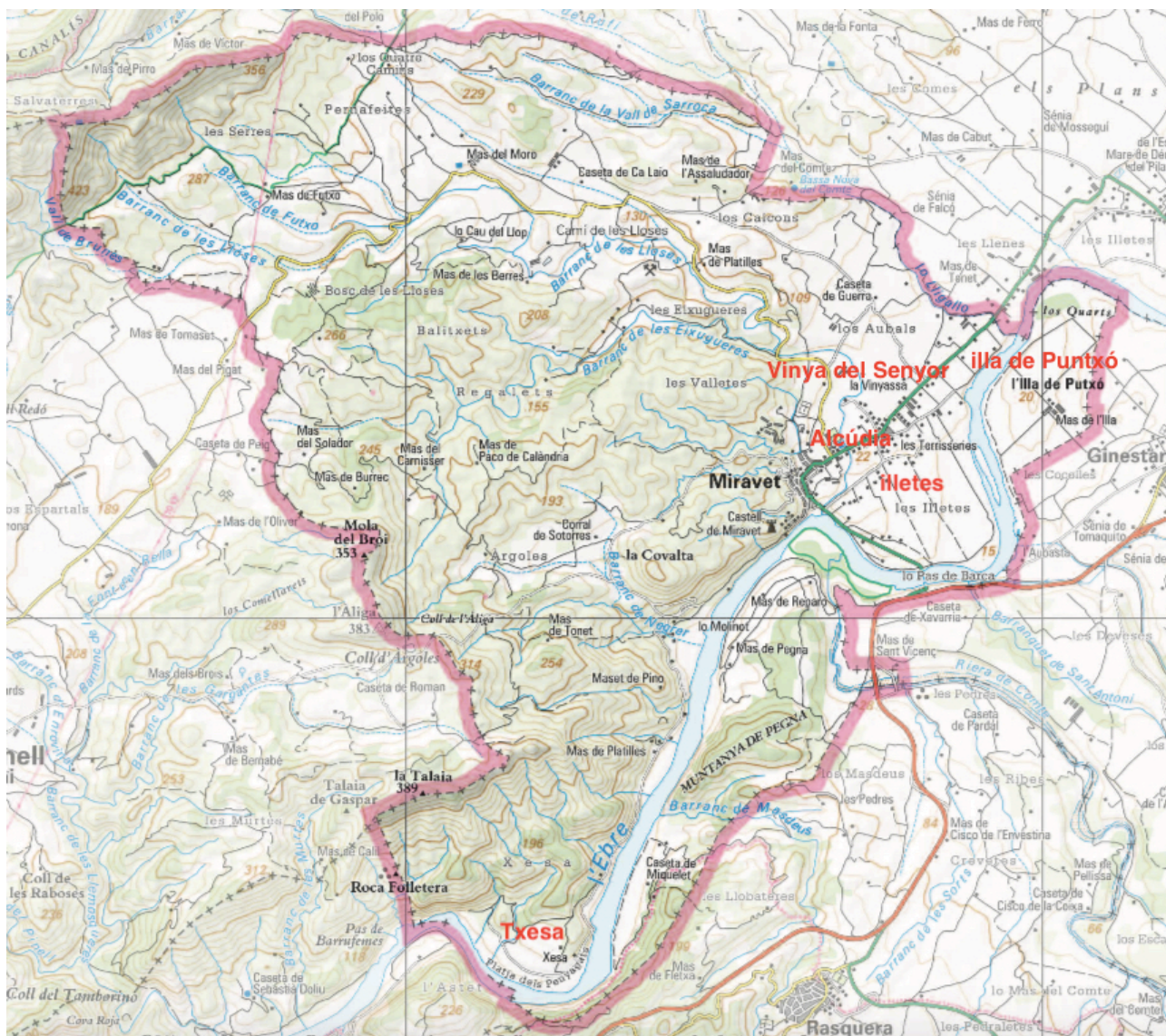
⁹¹¹ En el capbreu de 1781 el senyor va cedir 24 heretats per a les capellanies del Roser, Sant Domènec i Sant Francesc, i Nostra Senyora del Carme. Sumaven 40 jornals de terra. Les que va mantenir sota propietat sumaven 8 jornals.

⁹¹² Les extensions venen donades en els capbreus de 1781. Es desconeix l'extensió de la Ribera perquè el 1781 hom afirma que el riu se l'havia endut. La resta de propietats sumaven 21 jornals.

⁹¹³ En total, el 1781 el senyor tenia a Miravet 700 jornals de terra. Una superfície molt destacada en comparació amb altres municipis.

⁹¹⁴ Els percentatges podrien ser superiors si ho poguéssim calcular únicament sobre les terres conreades, i no sobre tota la superfície del terme.

IMATGE 8. Ubicació de les principals terres mensals al terme de Miravet

El senyor també disposava de totes les terres ermes, boscos i espais de pastura, que podien ocupar la majoria dels termes. La geografia de la Batllia, amb nombroses serres, configurava espais muntanyosos, rocosos i de difícil accés. Un 50% del territori podia ser espais sense cultius on s'aprofitarien els recursos naturals disponibles. La superfície va anar disminuint al segle XVIII amb l'augment de les terres conreades, que ocuparien les zones ermes.⁹¹⁵ Els habitants podien gaudir dels béns d'aquests espais naturals, inclosos en el pagament del cens pel terme. Se'ls concedia la llibertat de caça i pesca, i el dret sobre les herbes, pastures, fustes, llenyes i pedres.⁹¹⁶ Els pobladors

⁹¹⁵ Al segle XVIII, les confessions particulars dels capbreus de la Pobla mostren com a la Devesa del senyor, un espai dedicat a la caça i l'aprofitament de recursos naturals, s'hi van establir particulars per a l'explotació agrícola.

⁹¹⁶ La devesa que envoltava el castell de Miravet en quedava exclosa; hi estava prohibida l'entrada. Era un perímetre de seguretat que rodejava la fortalesa i es volia evitar que s'hi apropés qualsevol persona.

de cada vila gaudien d'aquests beneficis sobre els termes on residien.⁹¹⁷ Podien alimentar els seus ramats, caçar, pescar i prendre totes aquelles matèries primeres naturals que estaven disponibles.⁹¹⁸ Els béns que n'extreien eren per a l'ús domèstic de la població del lloc, que no en podia realitzar una comercialització directa.⁹¹⁹

El dret que permetia la llibertat de pastura no especificava totes les zones concretes que ocupava, cosa que no permet conèixer quina proporció i extensió de les terres de cada terme s'hi dedicarien. Al segle XVII, els ramats podien haver perdut presència en alguns espais de la Batllia a causa de les diferents crisis de la centúria i les guerres. En la segona meitat del segle XVIII, el nombre de ramats va augmentar en paral·lel als espais conreats, fet que va generar un conflicte d'interessos davant la falta de terres i la incompatibilitat de les dues tipologies d'explotació.⁹²⁰ El senyor va anar cedint noves zones de cultiu, fet que va perjudicar la proliferació dels caps de bestiar. Part de l'evolució ramadera es pot observar en la confessió particulars de corrals,⁹²¹ edificis destinats per resguardar les bèsties i realitzar-ne la cria. Hi ha presència de corrals en la majoria de poblacions el 1605. Després el nombre cau fins a 1732; a partir del capbreu de 1781 els corrals confessats augmenten. Aquesta evolució pot certificar com a finals del segle XVIII els ramats van recuperar i guanyar posicions en el conjunt de la Batllia.

La resta de l'espai de conreu estava cedit en establiment. La forma de censar aquestes terres dificulta el coneixement exacte de la forma de distribució entre particulars. El nombre d'heretats confessades en els capbreus és limitada, amb informacions desiguals entre municipis. Les terres censades es concentren a Gandesa, Corbera i Miravet, i Benissanet en el capbreu de 1732.⁹²² La

---

⁹¹⁷ A la Pobla tenien dret, des de temps immemorials, de poder pasturar i fer ús d'herbes i llenyes a la partida de la Vall de Boravall, de Vilalba (comanda veïna de l'Orde de l'Hospital). A Ginestar tenien la mateixa concessió sobre el terme de Rasquera. SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluca*, p. 96. CASTELLVELL, V., "Dos plets del segle XVIII motivats per l'augment de la ramaderia local", *Ginestar pàgines d'història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 146. La presència d'aquests drets es coneix a través dels plets que es van general a finals del segle XVII i XVIII. Es considerava que els habitants de la Pobla i Ginestar abusaven dels beneficis i generaven una sobreexplotació que perjudicava els veïns i termes sobre els quals tenien el dret.

⁹¹⁸ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 657-658 i 661-663.

⁹¹⁹ Les fustes i les llenyes només podien ser utilitzades en la construcció de cases o ús particular. N'estava prohibida la venda. Un cas diferent seria l'ús de la palma de bargalló per confeccionar cabassos i graneres, ja que el producte hauria estat elaborat i transformat, no era una venda directa de la matèria prima.

⁹²⁰ El cas és tractat a ESTRUCTURA DE LA PRODUCCIÓ, p. 265-266.

⁹²¹ La presència de corrals en les confessions particulars es troba a Gandesa, Batea, Corbera, Miravet, Benissanet i Ginestar.

⁹²² En el capbreu de 1732, a Miravet i Benissanet són confessades totes les propietats sota lluïsmes, encara que no satisfessin un cens.

classificació dels espais de cultiu es fa en heretats (una porció de terra), horts, *triguellats* (terra aplanada per poder-hi conrear)⁹²³ i freginals.⁹²⁴ Es poden tenir en compte altres elements que s'hi vinculen, com eres, sequers, sínies o cases amb un pou i terra de regadiu. En la capbreuació es diu qui és el posseïdor útil, quant paga al senyor i la ubicació de la propietat. No s'especifica ni el cultiu ni la superfície. La repartició de la terra es faria entre els habitants de cada vila en parcel·les regulars, que no serien de gran extensió.

Cada família tindria una o varies porcions de terra per assegurar-se'n el sosteniment i poder satisfer al senyor els diferents drets i censos. Les heretats serien de poca extensió i dimensions limitades, tot i que podien presentar diferències segons la situació al terme i la producció que s'hi dedicaria. No seria igual una porció de regadiu, de secà, al pla o en zones escarpades. La fragmentació de l'espai de cultiu en parcel·les de petites dimensions seria l'establiment més utilitzat a la Catalunya Nova al segle XVII.⁹²⁵ Per la forma d'assentament, en origen, el repartiment de la terra intentaria ser equitatiu; no hi hauria una gran acumulació d'espai en mans d'un sol particular. Les confessions de Miravet i Benissanet el 1732 mostren com totes les famílies tindrien alguna porció de terreny. En unes poblacions que tenien unes 100 cases i 600 habitants, es declaren 569 heretats a Miravet i 420 a Benissanet. Tots els nuclis familiars posseïrien un espai de cultiu, però alguns particulars van aprofitar les millores econòmiques del segle XVIII per iniciar un procés d'acumulació d'heretats.⁹²⁶ No es tenen dades de més municipis i anys per analitzar-ne l'evolució detallada. La forma de propietat, en petites parcel·les i amplis emprius i drets comunals, va ajudar a generar una societat més igualitària i vinculada a la comunitat en aquestes viles.⁹²⁷

---

⁹²³ Tragellar: nivellar la terra passant-hi la tragella. *Diccionari català-valencià-balear*, dcvb.iecat.net.

⁹²⁴ Freginal: tros de terra situat prop d'una casa o d'una era, destinat a sembrar-hi farratge. *Diccionari català-valencià-balear*, dcvb.iecat.net.

⁹²⁵ SERRA i PUIG, E., "La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 528. A Lleida, abans de l'expansió del segle XVIII, un 50% dels pagesos tenien terres de menys de 9 jornals; a Reus, al segle XVI, imperava la propietat emfitèutica dividida en moltes parcel·les; a la Cabra del Camp, a inicis del segle XVIII, la majoria de la població posseïa terrenys amb una extensió menor a 2 jornals. VICEDO, E., *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents. Producció, propietat i renda*, p. 220-226. MARISTANY, C., "Els segles XVI i XVII", *Història General de Reus*, vol. II, Ajuntament de reus, 2003, p. 37-71. TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, p. 213-218.

⁹²⁶ El 1732 el número màxim d'heretats en un sol particular a Miravet és de 35. Les té Fèlix Lozano, doctor en medicina. Es pot observar com algunes classes mínimament privilegiades aprofitaven la seva situació per iniciar un procés d'acumulació de propietats. La confessió d'un alt nombre de peces per part d'un sol vassall no significa unes grans extensions, ja que podien ser parcel·les de reduïdes dimensions.

⁹²⁷ SERRA i PUIG, E., "La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 527-528.

El nombre d'heretats (peces de terra) confessades, tot i les limitacions documentals, mostra una tendència a reduir-se a finals del segle XVII i inicis del XVIII, per recuperar-se i augmentar a finals d'aquesta centúria. A Gandesa, les heretats capbrevades mostren un augment del 8% entre 1605 i 1655, cauen un 29% entre 1655 i 1702, un altre 8% de 1702 a 1732, i creixen un 31% entre 1732 i 1781. Les diferents crisis i les continuades guerres van ajudar a destruir i abandonar espais de cultiu. La Guerra dels Segadors va fer pujar momentàniament les confessions, en una nova distribució de l'espai després dels estralls del conflicte. L'alta mortalitat i la fugida d'habitants van obligar a establir nous pobladors sobre antigues propietats que no pagaven cens i no estaven capbrevades anteriorment. En la segona meitat del segle XVII, es va produir una davallada de l'espai de cultiu, aguditzada per les diferents crisis agràries del període i els efectes de la Guerra de Successió. Al segle XVIII es va començar a recuperar el nombre d'heretats confessades, que es van expandir a finals de la centúria. És un procés generalitzat d'expansió dels cultius a tot Catalunya.⁹²⁸

Les eres declarades mostren la vinculació de la població als conreus de cereals. A Miravet i Benissanet, on el senyor les censava totes, s'aprecia millor l'evolució del seu nombre.⁹²⁹ El màxim de confessions es va assolir el 1702, per iniciar una reducció al llarg del segle XVIII, en paral·lel al descens dels cultius de cereals. Els sequers, els horts i altres espais de regadiu certifiquen la presència i expansió d'aquests conreus al territori, tant en zones d'interior com en indrets propers al riu. El principal desenvolupament es va concentrar a Miravet, Benissanet i Ginestar, on el nombre va augmentar a finals del segle XVIII. En els termes veïns a l'Ebre, la proliferació del regadiu seria més fàcil, i també s'incrementa la presència de sínies i cases de camp amb pou i una porció de terra. El resultat conjunt seria un augment dels espais de cultiu en paral·lel al creixement demogràfic. L'expansió dels conreus es faria sobre terres ermes i boscoses a través de l'establiment emfitèutic.⁹³⁰ La falta de més dades i confessions particulars de la Batllia, no permet d'aprofundir més en la complexa evolució dels espais de cultiu en aquests segles.

---

⁹²⁸ FERRER, LL., "Organització de la producció agrària a la Catalunya del Set-cents", *Pedralbes*, 8, p. 511-513.

⁹²⁹ La carta de poblament de Miravet (1623) permet al senyor censar les eres de manera perpètua i emfitèutica segons el que es disposés en els contractes d'establiment, Capítol 14. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 183.

⁹³⁰ A Catalunya, en la segona meitat del segle XVIII, els senyors van establir els vassalls en noves terres a través de l'emfiteusi. A Lleida, les clàusules d'aquests contractes certificaven la jurisdicció senyorial i el manteniment de tots els seus drets, els censos que exigia a canvi eren menors en comparació als efectuats a Catalunya Vella. CONGOST, R., "Una societat rural dinàmica i canviant. El segle XVIII", GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, 2008, p. 562-563.

L'espai urbà de les viles també es va establir seguint els mateixos sistemes. Es repartien les cases per als habitants dins del nucli habitat i es fixaven les construccions que es quedava el senyor. La majoria d'edificacions que posseïa el gran castellà estaven vinculades a un dret, com els molins, les ferreries i els forns de pa. Algunes havien estat cedides a les universitats, però en mantenia el dret d'establiment i control, com ara carnisseries, casa del pes, tavernes, hostals i les mateixes cases de la vila, que concedia per al funcionament del govern municipal. Tenia un conjunt de botigues i trulls en cada poble per emmagatzemar la recol·lecció dels delmes, drets i censos. Les esglésies de Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera també eren del senyor. Les havia de dotar de tot allò necessari, tant espiritual com material, i s'encarregava de tota la gestió i el manteniment, tant de l'edifici, com del prior i del seu habitatge (les abadies). També era posseïdor de diferents castells i torres, que havia rebut per la tipologia de formació del domini després de la conquesta cristiana.⁹³¹ Aquests espais van evolucionar al segle XVII i XVIII i, en alguns casos, les transformacions van modificar l'espai urbà o van repercutir sobre els habitants.

Els canvis més importants sobre les propietats urbanes del senyor es van desenvolupar al segle XVIII sobre molins, forns de pa, castells i esglésies. Les necessitats de la població i els esdeveniments històrics van influenciar perquè es produïssin aquestes modificacions. A Miravet i Benissanet, en la segona meitat de la centúria, es va sol·licitar la construcció de nous molins d'oli dins de cada vila, en lloc de compartir el que hi havia a Txesa, molt allunyat dels nuclis de població.⁹³² A Benissanet, el nou molí va ser edificat per la Universitat,⁹³³ i, a Miravet, per l'Orde de l'Hospital el 1774;⁹³⁴ aquest es va construir en un espai proper al nucli urbà, en un tancat amb casa, pou i hort.⁹³⁵ Es complien unes exigències sorgides per l'augment de la producció d'olives. En les següents imatges es pot observar la ubicació de l'antic molí de Miravet i les restes físiques i visibles que resten del nou edifici, on va quedar clara la propietat de la senyoria amb la plasmació de l'escut.

---

⁹³¹ La zona de la Batllia va ser fortificada després de la conquesta cristiana. Els templers van rebre els castells musulmans que van reformar, o van edificar noves fortaleses. PLADEVALL, A.(dir.), *Catalunya romànica*, vol. XXVI, p. 190-191.

⁹³² AHN, OM, C. 8264, 8 i 25.

⁹³³ ORTEGA, P., "Cambios en la elaboración de aceite y frenos a la modernización en la Ribera d'Ebre a mediados del siglo XVIII", *Pedralbes*, 8. p. 554-555.

⁹³⁴ AHN, OM, C. 8260(2), 34(2).

⁹³⁵ En el capbreu de 1781 es descriu: "Molino nuevo de aceite, con casa, balsa, pozo en noria y huerto cerrado, la cerca mide 838 varas y la casa 48 palmos en cuadro con dos pisos, el molino 30 varas cuadro con 3 prensas".

IMATGE 9. Situació de l'antic molí d'oli de Miravet al segle XVII⁹³⁶

IMATGE 10. Escut de l'Orde de l'Hospital al nou molí d'oli senyorial de Miravet

⁹³⁶ BLAEU, J., *Atlas Maior*, Taschen, Colònia, 2005, p. 452-453. El molí d'oli de Miravet està gairebé considerat com un nucli habitat en els mapes del segle XVII; la seva ubicació, allunyada i els serveis que necessitaria, juntament amb els treballs sobre l'heretat que l'envoltava, faria que algunes famílies hi poguessin residir durant l'any al servei del senyor.

Al segle XVIII, alguns forns de pa de la senyoria també es van haver de reformar a causa del mal estat de conservació. A Ginestar, el 1751 es va informar que s'havia fet malbé a causa d'una gotera,⁹³⁷ i el 1762 se'n va edificar un de nou dins la vila.⁹³⁸ El 1768, l'Ajuntament de Miravet va demanar diners al castellà per reparar el forn, i en no rebre resposta el van restaurar i arrendar, al marge del senyor.⁹³⁹ A Benissanet el 1779 es va fer una ampliació amb l'adquisició d'una casa.⁹⁴⁰ Es necessitava més espai atès l'augment de demanda en una població en creixement. S'observa com els edificis del senyor també requerien d'un manteniment i reformes, que alguns cops eren complicades a causa de la llunyania del poder o la seva inacció.

Més problemes o desinterès li generaven al senyor els castells. La majoria d'aquestes fortificacions estaven abandonades o derruïdes. Així, les de Gandesa, Corbera, Algars i Miravet són les úniques que mereixen esment en el capbreus. A banda de les funcions militars que van exercir en temps de guerra, els castells per als hospitalers eren espais d'emmagatzematge. A Gandesa, els capbreus sempre el descriuen en estat ruïnós. El 1750 va ser restaurat per recuperar els graners i trulls de l'interior, per un possible augment de la producció i els delmes.⁹⁴¹ Els castells d'Algars i de Corbera ja estaven totalment perduts, i les seves restes no aportaven cap servei. Eren esmentats per recordar el domini i el de l'espai que ocupaven. El castell de Miravet era la principal fortalesa de la Batllia i la zona, amb un paper destacat en els conflictes del període.⁹⁴² El 1646 és descrit minuciosament atès l'interès miliar i estratègic,⁹⁴³ com també ho reflecteix el gravat següent. Per al castellà, el valor real era la seva funció de magatzem, ja que tots els pagesos de Miravet i Benissanet estaven obligats a dipositar-hi els grans delmats, tal com consta en els capbreus.

---

⁹³⁷ AHN, OM, C. 8264, 11.

⁹³⁸ AHN, OM, C. 8264, 32. En el capbreu de 1781 es diu que el senyor té un lloc que antigament era el forn. Seria el vell forn, sense ús, al fer-se el nou.

⁹³⁹ AHN, OM, C.8265(2), 59.

⁹⁴⁰ AHN, OM, C. 8264, 59.

⁹⁴¹ AHN, OM, C. 8264, 9. La restauració seria impulsada per l'interès senyorial de disposar de més espai d'emmagatzematge.

⁹⁴² MUÑOZ i SEBASTIÀ, J.-H., "La Guerra dels Segadors a les Terres de l'Ebre (1640-1651)", *Recerca*, 6, p. 43-77. ESPINO, A., "La Guerra de Successió", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 271-285.

⁹⁴³ ORTEGA PÉREZ, P. *Propietats i rendes de l'Orde de Sant Joan a la vila de Miravet d'Ebre i una descripció del seu castell, segons un document del segle XVII*. p. 2-11.

Les principals modificacions urbanístiques van ser generades per les reformes o les noves construccions d'esglésies. El continuat augment demogràfic va fer necessari ampliar els espais de culte i el senyor s'hi va implicar en totes les viles, tant si les parròquies eren de la seva propietat com no. A Ginestar es van fer ampliacions de la parròquia medieval durant els segles XVI-XVII,⁹⁴⁵ i a partir dels anys 70 del segle XVIII es va decidir construir una nova església, la qual figura en el capbreu de 1781;⁹⁴⁶ a la façana hi ha datat l'any 1784, en una inscripció. En ambdues obres es mostra clarament el poder i la propietat dels santjoanistes, amb la plasmació material de la seva creu en diferents espais, com s'observa en les imatges.

⁹⁴⁴ En el gravat s'observa, tot i que conté alguns elements poc fidedignes a la realitat, com la capella del castell, el poble i la torre, mostra la importància del castell a Miravet després del pes que va tenir durant la Guerra dels Segadors. BEAULIEU, S.P., *Les Plans, Et Profils des principales Villes, et lieux considerables de la Principauté de Catalogne Avec la Carte generale, et les particulieres de chaque gouvernement*, Paris, 1678, p. 81.

⁹⁴⁵ FUGUET SANS, J. "Els temples parroquials de Ginestar", *Ginestar pàgines d'història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 109-110.

⁹⁴⁶ En el capbreu de 1781 es referencia que la nova església va ser edificada sobre l'espai que ocupava l'antiga botiga del senyor. La vella parròquia va perdre el seu ús.

IMATGE 12. Creu de Malta a la porta de la sagristia de l'antiga església de Ginestar

IMATGE 13. Creu de l'Orde de l'Hospital a la façana de la nova parròquia de Ginestar

A Rasquera també s'hi va edificar una nova parròquia, fent desaparèixer l'antiga; es va iniciar el 1763 i l'edifici està datat a l'interior el 1772.⁹⁴⁷ A Benissanet i Miravet, els nous temples es van edificar entre els segles XVI i XVII, arran de la conversió dels musulmans.⁹⁴⁸ A Benissanet es desconeixen les possibles reformes al llarg de 1700, segurament limitades al campanar, igual que a Miravet.⁹⁴⁹ El 1786 es van demanar diners a l'Orde per ampliar la sagristia de Miravet arran de les necessitats d'espai.⁹⁵⁰ A Batea, el 1764 es va adjudicar l'obra de la nova església de la població, en la qual hi va participar econòmicament el castellà.⁹⁵¹ En aquells anys també es van realitzar les obres d'ampliació de la parròquia de Gandesa, i el nou altar es va consagrar el 1777.⁹⁵² L'església del Pinell també seria bastida de nova construcció al segle XVIII. A Corbera, l'obra es va iniciar el 1782, i els habitants del lloc van demanar diners al senyor per continuar-la entre el 1786 i 1787. El comanador es va negar i es va moure un plet per part de la vila per aconseguir els ingressos.⁹⁵³ El cas es va resoldre el 1792 i es va obligar el castellà a donar una quarta part dels delmes fins a concloure l'obra; la suma entregada es va calcular en 24.321 lliures i 10 diners.⁹⁵⁴ A Corbera, els treballs es van prolongar fins a inicis del segle XIX.⁹⁵⁵ El castellà es va veure forçat a contribuir, tant si ho desitjava com no, en les edificacions religioses. Formaven part de la vida dels seus vassalls i els senyors que participaven en el delme van haver d'ajudar amb els seus recursos.⁹⁵⁶ La necessitat de nous temples és un reflex directe del creixement de la població. A més, van modificar

---

⁹⁴⁷ JASSANS, M.S., *Toponímia de Rasquera*, Grup Cultural de Rasquera, Rasquera, 1988.

⁹⁴⁸ COT MIRÓ, A., "L'antiga església parroquial de Benissanet. Notes històriques i artístiques", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 12 (1998), p. 27-32.

⁹⁴⁹ El format arquitectònic dels dos campanars sembla certificar que podrien haver estat edificats durant el segle XVIII.

⁹⁵⁰ AHN, OM, C. 8265(2), 59.

⁹⁵¹ AHN, OM, C. 8260(2), 33. Encara que l'església era propietat del bisbat, el 1772 els veïns de Batea i el castellà d'Amposta van arribar a un acord perquè el senyor en donés diners per a la construcció, ja que rebia part dels delmes de la població. El senyor va concedir 3.000 lliures de plata moneda valenciana.

⁹⁵² MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Història de Gandesa: cruïlla de camins*, p. 283-284. L'ampliació de la parròquia de Gandesa va destruir elements de l'edificació medieval i una part de la Casa de la Vila, que va quedar adossada a l'església.

⁹⁵³ AHN, OM, C. 8265(2), 59.

⁹⁵⁴ AHN, OM, C. 8265(1), 41.

⁹⁵⁵ A la façana de l'església hi ha la data de 1804.

⁹⁵⁶ En poblacions com Sarrià, Santa Coloma de Farners, Olot i Vilobí d'Onyar, entre altres, es va obligar els delmadors a contribuir en les despeses extraordinàries que van suposar la construcció de nous temples. PUIGVERT, J.M., *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*, Eumuno, Vic, 2001, p. 143-144.

l'urbanisme de les viles a tot el territori,⁹⁵⁷ car es van destruir o modificar les velles esglésies i van envair carrers o espais públics.

El fet que hi hagin pocs establiments individuals fa que tinguem menys informació de l'estructura de la propietat. Exceptuant el cas de Gandesa, Miravet i Benissanet, la resta de municipis mostren unes dades estables a l'entorn del nombre de cases censades.⁹⁵⁸ En la majoria de viles només es registren els habitatges que, per algun motiu no especificat, van ser cedits pel senyor de manera individual a canvi d'un pagament. En teoria, les cases confessades que satisfieien un cens serien aquelles establertes fora del nucli original de la vila, o les que es van donar de nou per part del castellà. Tot i aquestes limitacions en les fonts, és evident que la fisonomia dels nuclis de població es va transformar durant els segles XVII i XVIII. L'augment demogràfic, especialment accentuat a partir de 1750, faria construir noves cases i carrers per poder encabir tota la població.

A Miravet i Benissanet s'hi observa clarament aquesta evolució, amb un creixement continuat dels habitatges entre 1655 i 1781. A Miravet, entre 1655 i 1702, el nombre de cases confessades augmenta un 57%, de 1702 a 1732, disminueix un 3% (el 1732 hi ha 5 cases que no són confessades a falta de posseïdor, sinó hi hauria un creixement del 2%), i entre 1732 i 1781 puja un 33%. A Benissanet, en els mateixos períodes, el nombre va sempre a l'alça, sumant un 24%, 28% i 34%. La ubicació d'algunes d'aquestes en carrers de nova creació o espais als afores del nucli original certifica el procés expansiu. A Miravet el 1781 hi ha un augment de les cases situades al carrer Obradors, una zona fora del poble on s'hi ubicaven els tallers de ceràmica. A Benissanet es registren carrers nous, com Coll i Raval (aquest sinònim de barri als afores). A Ginestar, a finals del segle XVIII es té constància de la construcció d'algunes cases fora murs.⁹⁵⁹ S'hi ha d'afegir l'augment de les cases amb pou i terra que s'edificarien a l'exterior de la vila, en espais propers al riu. Es va iniciar una disgregació de la població per diferents espais del terme, en una zona on no hi havien masies. En la resta de municipis, tot i que les cases es mantenen estables, al segle XVIII es registra

---

⁹⁵⁷ Les esglésies medievals es van quedar petites a causa de l'augment demogràfic i es va fer necessari reformar-les o fer-les de nou. La Contrareforma va fer que els poders episcopals també s'interessessin per aquestes renovacions, que estarien ajudades per la bonança econòmica del segle XVIII. BARBARÀ SOLÉ, M.R., "Els retaules de Lluís Bonifàs i Massó a les esglésies parroquials d'Almòster i l'Aleixar", BASSEGODA, B., GARRIGA, J., PARÍS, J. (ed.), *L'època del barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya*, Valls, 2007, p. 440.

⁹⁵⁸ A Miravet i a Benissanet la confessió ve donada per les noves cartes de poblament. A Gandesa, l'alt nombre de cases censades s'inicia el 1655. És possible que la Guerra dels Segadors, amb una alta mortalitat i fugida de població, hagués generat un canvi sobre la propietat urbana. El senyor podia aprofitar la situació per establir de nou totes les persones que ocupessin habitatges abandonats. La vila passa de 9 cases confessades el 1605 a 42 el 1655, per mantenir-se al voltant d'aquesta xifra en les capbreuacions posteriors.

⁹⁵⁹ CASTELLVELL, V., "Ginestar al segle XVIII", *Ginestar pàgines d'història*, p. 136-138.

un major nombre de arcs, perxis i portals. Es tracta construccions afegides a les cases per les necessitats de creixement, que envaïen part de l'espai públic i eren censades pel senyor. A Corbera, el 1732 se'n registren 6, i a Batea 16; a Gandesa el 1781 en censen 6 i, a la Pobla, 4. Un desenvolupament de l'espai urbà que fou generalitzat a tot Catalunya, i espais propers a la Batllia, amb la creació de nous nuclis de població i barriades en indrets propers a l'Ebre.⁹⁶⁰

IMATGE 14. Perxis sobre els carrers de Batea⁹⁶¹

Les propietats de la Batllia estaven dividides i repartides entre els vassalls de l'Orde de l'Hospital. A través de les formes d'assentament medievals se'ls va assegurar un espai de cultiu i habitatge mentre estiguessin sota l'obediència del senyor. Aquest cedia els seus dominis per als pobladors i, a

---

⁹⁶⁰ VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*. vol. III, p. 138. MUÑOZ, J-H., "L'augment demogràfic i l'ocupació del territori", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 308-311. Els masos de Móra es van configurar com a nucli de població a finals del segle XVIII, ajudat per l'impuls econòmic de la Companyia Cortadellas que tenia la seu dels seus negocis en aquell espai. El 1830 van aconseguir la independència com nou municipi (Móra la Nova). Els nous ravals que es van edificar al voltant de la ciutat de Tortosa en aquest període també es consolidaran com a nuclis urbans diferenciats.

⁹⁶¹ A Batea encara es conserven nombrosos perxis sobre els carrers de la vila.

través de censos generals i particulars, també els permetia gaudir dels emprius, pastures i béns naturals. El castellà es mantenia altres espais i edificis per al seu privilegi o monopoli. A la zona de l'Ebre posseïa amplis territoris, incrementats amb el dret sobre els lleixius que deixaven el riu. Els habitants van anar augmentant els espais de cultiu i construint nous habitatges davant el continuat creixement del nombre d'habitants. Mentre el segle XVII va ser irregular en l'evolució econòmica i demogràfica, en la segona meitat del XVIII es va consolidar una tendència positiva, amb una continuada expansió dels conreus i dels límits dels nuclis urbans. Un creixement econòmic i poblacional que també es va reflectir en la construcció i reparació d'edificis senyorials, o l'edificació de noves esglésies generada per l'augment de feligresos. Aquests elements van iniciar una transformació de l'entramat urbanístic i del paisatge global a tot Catalunya. La majoria de la població va continuar tenint en propietat petites cases i parcel·les de terra on aprofitaven els recursos naturals al seu abast per poder subsistir.

9-ESTRUCTURA DE LA PRODUCCIÓ

En els territoris de la Batllia de Miravet, durant els segles XVII i XVIII, la producció es trobava dominada per l'explotació agrícola, la presència ramadera i les manufactures artesanals de certa rellevància. Els principals cultius eren els usuals de la zona mediterrània, amb un predomini del cereal i una presència destacada de l'olivera i la vinya. Juntament amb aquests, sobresortien els llegums, hortalisses, figues, moreres, garrofes i ametllers. No se'n pot conèixer amb exactitud la presència, l'extensió i les quantitats recol·lectades en tot el territori en cada període històric. La falta de registres concrets sobre la producció agrícola i comercial de la Batllia complica les estimacions.⁹⁶² A través dels capbreus, les descripcions de propietats i rendes senyoriales, les seves millores, arrendaments, o fonts de tipologia comercial, com la Taula del General, es pot arribar a conèixer, a grans trets, l'evolució de la producció a la senyoria.

A través dels delmes es pot saber quins productes tenien una major presència a la Batllia i la distribució entre els diferents pobles. Alguns eren comuns en les diferents viles i altres resultaven específics i limitats geogràficament. Els productes delmats eren grans menuts i grossos, llegums, vi, oli, cànem, lli, alls, cebes, hortalisses, safrà, bestiar menut, cabrits i corders, porcells, gallines, mules, figues, garrofes i moreres. Una gran varietat d'elements que permeten analitzar tot allò que es produïa a les viles de la senyoria. Es tracta d'un espai mediterrani d'interior amb un predomini dels cultius tradicionals i de secà, on el riu Ebre aportava un matís a l'entorn del regadiu i algunes tipologies diferenciades. Es desconeixen les formes concretes sobre el treball de la terra, que dependria del tipus de cultius. En els cereals s'aplicaria el sistema de guaret, mentre en els horts i zones de regadiu s'utilitzaria la rotació; la resta de conreus serien cada cop més específics i extensius, amb una disminució dels cultius intercalats.⁹⁶³ Les extensions es dedicarien al monocultiu, com olivers, vinya, moreres, ametllers o garrofers; encara que dins d'un mateix terreny es podien combinar diferents tipus d'arbres per assolir més diversitat.⁹⁶⁴ Una major especificació que es va plasmar en l'expansió de les terres de cultiu, la producció ramadera i les manufactures.

---

⁹⁶² ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, vol. II, p. 36-50. Manuel Ardit ja va mostrar les limitacions per conèixer els rendiments i la productivitat dels conreus al País Valencià, atesa l'escassetat d'estudis i la disparitat i manca de fonts.

⁹⁶³ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intencius", GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 109-113.

⁹⁶⁴ AHN, OM, C. 8265(2), 59. El 1787, quan el senyor recomana als arrendadors de Miravet què han de plantar en les terres mensals, en un mateix espai es combinen moreres, ametllers, garrofers, vinyes i olivers. També hi ha heretats que es dediquen totalment a un producte, com ara la vinya.

TAULA 16A. Productes delmats en els pobles de la Batllia de Miravet

DELMES	GANDESA	BATEA	CORBERA	POBLA	PINELL	MIRAVET	BENISSANET	GINESTAR	RASQUERA
Grans	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Blat	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Ordi	X					X	X	X	
Civada	X					X	X	X	
Espelta	X					X	X	X	
Grans menuts		X	X	X	X	X	X	X	X
Llegums	X	X	X		X	X	X	X	
Raïm						X	X	X	X
Vi	X	X	X	X	X				
Oli		X	X					X	X
Olives	X			X	X	X	X		
Cànem	X	X			X	X	X	X	X
Lli	X				X	X	X	X	X
Alls	X				X	X	X		X
Cebes			X		X	X	X		X
Safrà	X	X	X	X	X			X	X
Figues						X	X		
Garrofes						X	X		
Moreres						X	X		
Hortalisses						X		X	X
Peix fresc						X			
Bestiar menut	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Cabrils corders	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Truges	X		X						X
Polls	X		X					X	X
Mules			X					X	X
Vedells			X					X	X
Rucs			X						

Gran part de la producció agrícola provenia dels tres cultius predominants. Els cereals, la vinya i l'olivera, que ocupaven la majoria de l'espai conreat. A través de les propietats senyorials i les confessions particulars dels capbreus es pot intuir quin repartiment aproximat tenien sobre el territori. Al segle XVII els cereals ocuparien gairebé un 50% de l'espai cultivat, i la vinya i l'olivera un 20% cada un. El 10% restant es dedicaria al regadiu, sobretot horts, o altres arbres i conreus de

secà, com les garrofes i ametllers. Als espais tocant a l'Ebre el regadiu representaria un 20% o més de l'espai cultivat, amb una presència menor dels cereals. La ramaderia va evolucionar de manera més irregular en aquesta centúria a causa de les diferents crisis del període.⁹⁶⁵ Aquestes dificultarien la seva estructura tradicional, dedicada a la producció local aprofitant els amplis espais on podien pasturar lliurement.

Al segle XVIII, la vinya i l'olivera van augmentar l'expansió i la producció en detriment dels cereals. En els termes propers a l'Ebre, el regadiu, amb horts, figueres i moreres també van guanyar més presència al territori, amb un major aprofitament dels recursos hídrics. Paral·lelament, es van estendre altres cultius, com l'ametller i el garrofer, que permetien una major varietat en espais de secà i un comerç i aprofitament diferenciat. L'augment de les terres conreades va ajudar a fer créixer la producció dels conreus més demandats, com l'oli, el vi -dedicat a l'aiguarent- i les moreres per a la seda. Els arrendataris dels termes de la Batllia van aprofitar aquesta situació expansiva per al seu propi benefici i van monopolitzar les millors heretats i part del negoci comercial derivat de l'augment productiu. La ramaderia va anar a l'alça, igual que l'increment de la producció agrícola i la població, en un marc econòmic més favorable. El creixement va generar conflictes amb els agricultors davant la necessitat de terres per ambdós costats.

Les petites manufactures familiars es basaven, al segle XVII, en artesania de cabassos i graneres, dominant a la senyoria. Una producció local sorgida de l'elaboració i transformació de la palma de bargalló, un recurs natural disponible i de lliure accés a la Batllia, que no necessitava una inversió i recursos en l'elaboració. Al segle XVIII, s'aniria expandint amb altres treballs artesanals. La ceràmica de Miravet va anar en augment, generant una major infraestructura, negoci i especialització. També va créixer la producció d'aiguarent i del filat de seda. Un conjunt d'elements que van ajudar a reforçar la minvada economia familiar i la seva subsistència, basada en l'agricultura.

A Catalunya, la situació seria similar, amb algunes diferències en les tipologies de cultius segons la zona. Al segle XVII els cereals van continuar ocupant la major part de l'espai cultivat, encara que la producció fos deficitària, amb una evolució productiva desigual marcada pels diferents episodis

---

⁹⁶⁵ SALES, N., "Els segles de la Decadència. Segles XVI-XVIII". *Història de Catalunya*, vol. IV, p. 314-417. SIMON i TARRÉS, A., "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya", *Estudis d'Història Agrària*, 9, p. 157-180.

crítics de la centúria.⁹⁶⁶ Al segle XVIII l'expansió agrícola va augmentar considerablement. Els conreus predominants en cada espai guanyarien presència al territori segons els interessos productius i econòmics. El cereal va mantenir la seva preeminència a la zona central del Principat. La vinya seria més important al Penedès, Garraf, Vallès i Camp de Tarragona, entre altres; en aquest darrer també es van plantar més ametllers i avellaners. L'olivera va proliferar per les terres de l'Ebre, de Lleida, de l'Empordà i del Baix Llobregat. Els ramats es van situar a zones més muntanyoses. La majoria es van expandir per destinar-los a l'elaboració, com aiguardents, olis de consum no alimentari, torrons i teixits.⁹⁶⁷ Es generava una pluriactivitat en les cases rurals que va permetre millorar l'economia en un procés clarament expansiu.

Un dels productes més rellevants en la producció de totes les viles de la Batllia era el gra. En les descripcions dels delmes és el primer a referenciar-se. La situació era preminent des del temps medieval, en ser un element bàsic de l'alimentació. A l'època moderna, el pes dels cereals aniria minvant segons el territori i el seu interès econòmic. En els pobles de la Batllia, el senyor mostra part del seu desinterès amb la pèrdua d'alguns molins fariners o canvis de drets. A la Pobla de Massaluca, l'antic molí de vent va quedar abandonat i inutilitzat al segle XVII.⁹⁶⁸ En la concòrdia de 1525, a Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera es va concedir la llibertat de moldre a causa de les dificultats derivades del molí de barques.⁹⁶⁹ Hi havia poblacions, com Batea i el Pinell, on ni el senyor ni la Universitat no posseïen cap molí fariner; els veïns d'aquestes viles podien anar als molins de Gandesa o Corbera, dins de la Batllia. Els de Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera podien acudir a alguns d'aquests molins o anar a la zona de Móra. El fet es pot vincular al baix benefici que obtindria el senyor d'aquests edificis, i no tant a la pèrdua de posició dels cereals en els cultius. Tot i aquestes mancances, l'Orde de l'Hospital va mantenir l'interès en especificar les formes de delmar i els espais on recol·lectar el gra; en els diferents capbreus i descripcions s'especifica com es delmaria en garba, per després recollint-lo a les eres i emmagatzemar-ho en els graners, botigues i castells de la senyoria. El 1743 els grans representen el 62% dels ingressos

---

⁹⁶⁶ GIFRÉ RIBAS, P., "Temps de crisi i de transformacions productives (1580-1680)", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 31-54.

⁹⁶⁷ FERRER, Ll., "El segle XVIII: culminació i final d'un model de creixement econòmic agrari", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 61-62.

⁹⁶⁸ AHN, OM, L. 1850. Del 1646 és la primera referència que el molí fariner de vent ja no molia.

⁹⁶⁹ AHN, OM, C. 8260(2), 21.

obtinguts dels delmes, i mostren la seva importància en la recaptació i el paper predominant en les terres de conreades.⁹⁷⁰

Es calcula que a la Catalunya del segle XVI els cereals ocupaven entre el 40 i 50% del territori cultivat, o fins i tot més.⁹⁷¹ A la zona de la Batllia la situació s'adaptaria a aquest model, amb una preeminència sobre la resta de cultius. En les terres mensals de la senyoria, els percentatges s'adapten a aquestes xifres al segle XVII i primera meitat del XVIII.⁹⁷² En general, es considera que la producció cerealista era deficitària a la zona i espais propers, i estava basada en l'autoconsum.⁹⁷³ En la primera meitat del segle XVII fins i tot hi va haver problemes d'abastiment. El 1628, la Universitat de la Pobla va negociar per contraure un censal a la cerca de grans per a la població, en un context desfavorable a tot Catalunya.⁹⁷⁴ Durant la segona meitat de la centúria, les informacions de la Taula del General mostren un moviment diferent, amb exportacions de gra des de la Batllia.⁹⁷⁵ En un curt període de temps es registra una important sortida de cereals, amb especial rellevància a Gandesa i Batea. El moviment pot confirmar la rellevància del cultiu al territori, que en aquests anys es va arribar a comercialitzar; un fet que seria puntual quant a l'excedent.⁹⁷⁶ Les eres confessades pels particulars en els capbreus també demostren la presència del cultiu i l'evolució. La majoria són anotades al segle XVII, amb una reducció posterior. A Miravet i Benissanet, on estaven obligats a censar-les al senyor, les xifres són més estables, amb un retrocés al segle XVIII. A la senyoria, partir de 1781, els grans passarien a ocupar un 20% o menys de l'espai cultivat en les

---

⁹⁷⁰ AHN, OM, C. 8263, 23.

⁹⁷¹ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 91. GUAL VILÀ, V., "L'espai agrícola de la Conca de Barberà (segles XVI-XIX)", *Estudis d'Història Agrària*, p. 133-134.

⁹⁷² Les aproximacions estan realitzades a partir de les informacions de les terres mensals de Miravet, Benissanet i Ginestar.

⁹⁷³ En general es considera que la zona sud de l'Ebre i l'entorn de Tortosa serien espais històricament deficitaris en la producció de cereals, els quals eren importats pel riu i distribuïts des de la ciutat a altres espais. DANTÍ, J. "Les terres de l'Ebre als segles XVII-XVIII. Entre Catalunya, València i Aragó", *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya Moderna*, p. 32-33. MUÑOZ, J-H. "L'economia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 66-67. VINAIXA MIRÓ, J.R. *Miravet, un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 112.

⁹⁷⁴ A la Pobla, el 1628, es va reunir l'assemblea de tots els caps de casa per negociar i concretar un censal davant la necessitat d'adquirir grans per viure, sembrar i recollir la terra. SERRANO DAURA, J. *La Pobla de Massaluca (Terra Alta)*, p. 139-140. L'anyada coincideix amb un període precari a tot Catalunya, que possiblement va afectar més poblacions de la Batllia. SALES, N., "Els segles de la Decadència. Segles XVI-XVIII", *Història de Catalunya*. vol. IV, p. 314-417. SIMON i TARRÉS, A., "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya", *Estudis d'Història Agrària*, 9, p. 157-180.

⁹⁷⁵ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 8, 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310. Leg. 9, 321; 322; 323; 324; 325; 326; 327. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465. En els anys 1663, 1664 i 1665 Gandesa, Batea, Corbera, la Pobla, el Pinell i Ginestar registren alguna eixida de blat o ordi.

⁹⁷⁶ La situació coincideix en un període de recuperació de la població després de la crisi de mitjan segle.

propietats. En les confessions particulars el volum dels cereals també s'inscriu en aquest model, encara que la informació sigui més limitada.⁹⁷⁷ La presència dels cereals es va reduir al llarg del segle XVIII, quan tot i l'expansió de les terres de cultiu, els altres productes li guanyaven posicions;⁹⁷⁸ l'explotació es mantindria per tal d'atendre les necessitats bàsiques de la població.

En els delmes es diferencia entre grans grossos i menuts, i s'esmenten alguns cereals en concret: el blat, l'ordi, el sègol, la civada i l'espelta. La varietat responia a les diverses formes de rotació de cultius.⁹⁷⁹ El blat seria el cereal dominant a les terres conreades de la Batllia, fet coincident amb els territoris catalans i valencians, i aniria seguit de l'ordi, el sègol i la civada.⁹⁸⁰ La gran majoria de pagaments en espècie per rendes i censos es feien en blat i ordi.⁹⁸¹ En les eixides de la segona meitat del segle XVII, aquests dos són els únics cereals que s'exportaven, i el blat acumula el 73% del nombre de sortides. Els delmes de 1743 donen una recaptació dominant al blat, que representa el 78% dels grans recol·lectats per aquest dret en el conjunt de la senyoria. L'ordi assoleix un 15%, el sègol i la mescla de blat i ordi un 3% cada un, i la civada l'1% dels cereals delmats.⁹⁸² Una situació similar a l'enregistrada al País Valencià o al sud d'Aragó, on el blat representava el 60% i el 70% de la recaptació.⁹⁸³ La preeminència del blat aniria en augment al segle XVIII, en detriment de la resta de cereals. A Gandesa, els censos particulars dels capbreus pagats meitat blat i meitat ordi disminueixen considerablement entre 1702, 1732 i 1781, amb un creixement de les faneques només de blat. Es produeix un canvi recaptatori motivat per una possible disminució del cultiu d'ordi i una modificació del cens sobre les noves terres conreades. L'arrendament de diverses terres a Miravet entre 1793-1797 mostra com la producció del blat és majoritària.

---

⁹⁷⁷ A Benissanet, el 1732 les terres cultivades dedicades als cereals serien un 34% del total. Es pot creure que el percentatge seria superior al segle XVII i en les zones d'interior allunyades del riu Ebre.

⁹⁷⁸ CARDÓ i SOLER, J., *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. p. 153-164.

⁹⁷⁹ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 97.

⁹⁸⁰ *Ibidem*, p. 93.

⁹⁸¹ Un gran nombre de pagaments s'havien de satisfer una meitat en blat i una altra meitat en ordi.

⁹⁸² AHN, OM, C. 8263, 23.

⁹⁸³ CASEY, J., *El Regne de València al segle XVII*, p. 69. LATORRES CIRIA, J.M., "La producció agrària en el sur de Aragó (1660-1827)", *Historia Agraria*, 41, p. 8.

TAULA 23D. Cereals recol·lectats per l'arrendatari a Miravet 1793-1797⁹⁸⁴

ARRENDAMENT TERRES MIRAVET		1793	1794	1795	1796	1797
Illa Putxó	Blat	50 q	48 q	60 q	206 q	297 q
	Ordi	10 q	10 q	-	-	-
Xesa	Blat	9 q	5 q	29 q	8 q	16 q
	Ordi	4 q	-	-	-	-
Alcúdia i Ballestar	Blat	58 q	10 q	-	78 q	-
	Ordi	-	60 q	-	-	-

En els delmes de la vila del mateix període, el blat representa un 39% de la recaptació, l'ordi un 21%, i el sègol un 40%. Per tant, aquest cereal guanya preeminència a Miravet a finals del segle XVIII, però es desconeix si l'evolució seria general a tota la Batllia.⁹⁸⁵

TAULA 23A. Delme dels cereals a Miravet percebut per l'arrendatari 1792-1797⁹⁸⁶

CEREALS MIRAVET	1792	1793	1794	1795	1796	1797
Blat	67 q	54 q	60 q	51 q	52 q	112 q
Sègol	47 q	100 q	100 q	39 q	60 q	103 q
Ordi	10 q	50 q	26 q	57 q	48 q	36 q

L'expansió de noves terres de cultiu a la Batllia no va fer augmentar proporcionalment la quantitat dels grans. Les noves explotacions es destinaven a altres plantacions, especialment de vinya, olivera, ametllers i garrofers, i els cereals perdien pes sobre el total de l'espai conreat. Aquesta proporció no significa que el volum no augmentés davant les necessitats associades al continuat creixement de la població al llarg del segle XVIII, encara que la seva producció continuaria sent insuficient.⁹⁸⁷ El blat va mantenir la seva preeminència tot i la diversitat de grans especificats en els

⁹⁸⁴ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII.* p. 110.

⁹⁸⁵ A la Catalunya central, el cultiu del sègol seria predominant als segles XVII i XVIII i les primeres dècades del segle XIX. Era més resistent al fred i donava més farratge per als animals. Cercar la màxima producció destinada a l'alimentació pot explicar la seva expansió puntual en aquest període final del segle XVIII a Miravet. FERRER, LL., *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central: segles XVIII-XIX*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Olesa de Montserat, 1987, p. 93-98. GUAL VILÀ, V., "L'espai agrícola de la Conca de Barberà (segles XVI-XIX)", *Estudis d'Història Agrària*, 11, p. 134.

⁹⁸⁶ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII.* p. 110.

⁹⁸⁷ *Ibidem*, p. 113-118.

delmes, en el marc d'una evolució que s'adapta al procés general dels territoris catalans i valencians durant l'època moderna.⁹⁸⁸

El vi i l'oli eren, després dels grans, els principals productes delmats de la Batllia, especificats en totes les poblacions. Encara que no se'n pot conèixer la producció total, els dos cultius ocuparien un espai destacat després dels cereals. La seva presència seria important al llarg de l'època moderna, amb el pes d'una possible tradició⁹⁸⁹ que va experimentar un procés d'expansió continuat al llarg del segle XVIII.⁹⁹⁰ L'explotació de la vinya i l'olivera van permetre un moviment comercial que podia ajudar a millorar la situació econòmica de la zona.⁹⁹¹ Això va assegurar-ne l'ampliació sobre el territori. Els particulars podien incrementar els ingressos a través de la venda del sobrant de la seva producció, encara que el principal benefici estaria en els intermediaris. El senyor també podia veure augmentats els seus ingressos si la producció millorava, i extreure'n majors beneficis amb la comercialització posterior o un preu més elevat en els arrendaments dels seus dominis i drets.

En els territoris de la Batllia, el cultiu de l'olivera seria abundant des del segle XVI, en un procés expansiu fins al segle XVIII i XIX.⁹⁹² La producció d'oli i la seva comercialització van generar un interès creixent que va ajudar-ne a l'extensió a l'època moderna.⁹⁹³ Una evolució vinculada a aquests interessos, on la tipologia dels terrenys ajudaria a la seva adaptació. La tradició al voltant de l'oli es fa palesa a través dels delmes i molins.⁹⁹⁴ En totes les poblacions de la senyoria es delmava i hi havien molins dedicats a la producció. La presència de molins d'oli en els dominis de la Batllia

---

⁹⁸⁸ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 91-98. FORNS i BARDAJÍ, J., *Economia i societat en els regs històrics occidentals catalans: Almenar (Segrià) i la seva àrea, segles XIV-XIX*, p. 330-331. CASEY, J., *El Regne de València al segle XVII*, p. 69-71. ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, p. 256-265.

⁹⁸⁹ VINAIXA MIRÓ, J.R., "Miravet a la fi del segle XV (1495)", *Miscel·lània del CERE*, 10, p. 16-17.

⁹⁹⁰ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*. p. 113-118.

⁹⁹¹ BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, R., "Producción y consumo en la huerta de Valencia en la primera mitad del siglo XVIII (El caso del monasterio de El Puig)", *Actes du 1er Colloque sur le Pays Valencien a l'Epoque Moderne*, Barcelona, 1980, p. 262. La transformació productiva del segle XVIII va estar destinada al comerç, especialment en la producció d'oli, de vi i de seda.

⁹⁹² MUÑOZ, J-H., "L'economia dels segles XVI i XVII", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 65-66. DANTÍ, J., "Les terres de l'Ebre als segles XVIII-XVIII. Entre Catalunya, València i Aragó", *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya Moderna*, p. 32. DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 116-117.

⁹⁹³ VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*. vol. III, p. 355-356.

⁹⁹⁴ A Horta de Sant Joan hi ha constància d'un molí d'oli des del segle XIV.

tindria el seu origen en època medieval,⁹⁹⁵ i s'anirien implantant segons el desenvolupament del cultiu. A Miravet n'hi ha constància des del capbreu de 1495, i a la Pobla des de la llicència feta pel castellà d'Amposta el 1535.⁹⁹⁶ Al segle XVII, hi havien molins en totes les viles. Queda clara la importància i extensió de l'olivera a tot el domini, amb un interès directe per part de la senyoria i la Universitat.⁹⁹⁷

A la Batllia, als segles XVII i XVIII, el cultiu de l'olivera ocuparia entre el 10-20% de les terres conreades. Al terme de Miravet la proporció seria molt superior, tant a les heretats particulars com mensals: el volum estaria l'entorn de 40% de l'espai cultivat. En general, els percentatges estarien dins dels nombres registrats a Catalunya, però a Miravet molt per sobre.⁹⁹⁸ El cultiu i producció de l'olivera va anar en augment durant l'època moderna, encara que l'expansió sobre el total de terres seria més desigual. La introducció i proliferació d'altres conreus reduïrien la proporció d'aquest cultiu en alguns termes, tot i mantenir-ne una posició destacada. En les terres mensals de Miravet, on ocupava un 40% al segle XVII, els nous cultius li van anar restant espai al segle XVIII fins quedar-se en un 25%. A l'heretat i olivar senyorial de Txesa, el 1781 es va recomanar plantar moreres, ametllers, garrofers, vinya i nous olivers, considerant que els existents eren massa vells,⁹⁹⁹ per la qual cosa s'observa clarament com a finals del segle XVIII hi havia un interès creixent en introduir més tipologies de cultius, tot i el paper destacat de l'olivera. A Benissanet i Ginestar, en les xifres del capbreu de 1781, l'olivera mantenia la mateixa ocupació anterior, entre un 10-15%, tant en les terres de la senyoria com en les confessions particulars. En general, els percentatges són els recurrents en espais on l'olivera es converteix en un conreu destacat als segles XVIII i XIX.¹⁰⁰⁰

---

⁹⁹⁵ SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, p. 560. A Horta es registra un molí d'oli senyorial al segle XIV.

⁹⁹⁶ *Ibidem.* VINAIXA MIRÓ, J.R., "Miravet a la fi del segle XV (1495)", *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 10, p. 16-17.

⁹⁹⁷ A Batea, el Pinell i Miravet els molins eren del senyor, mentre que a la resta estaven sota el control i domini de la Universitat.

⁹⁹⁸ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 117. A Catalunya, al segle XVII, l'olivera representaria un 10-15% dels cultius.

⁹⁹⁹ AHN, OM, C.8265(2), 59.

¹⁰⁰⁰ FERRER, LL., "Organització de la producció agrària a la Catalunya del Set-cents", *Pedralbes*, 8, p. 533-534. GUAL VILÀ, V., "L'espai agrícola de la Conca de Barberà (segles XVI-XIX)", *Estudis d'Història Agrària*, 11, p. 137. A la Conca hi ha zones on l'extensió de l'olivera té més pes i els percentatges del segle XVIII oscil·len entre el 7-10% i 18-22%.

La importància del cultiu a l'època també es fa palesa en les rendes de 1743, quan el 27% dels ingressos dels delmes de la Batllia provenen de la recaptació sobre l'oli, en segona posició després dels cereals. El cultiu era representatiu al territori, amb presència desigual en els diferents termes.¹⁰⁰¹ Cal recordar que les collites i el seu delme serien irregulars segons la producció de cada any. A Miravet, a finals del segle XVIII, els cànters d'oli que rep el senyor poden superar els 220 de 1743 o quedar-se per sota, com s'observa en la taula següent, però es mostra la importància del cultiu a la població.

TAUNA 23B. Delme d'oli a Miravet percebut per l'arrendatari i producció total 1792-1797¹⁰⁰²

OLI MIRAVET	1792	1793	1794	1795	1796	1797
Delme	95 cànters	545 cànters	84 cànters	87 cànters	50 cànters	525 cànters
Total	570 cànters	3270 cànters	504 cànters	522 cànters	300 cànters	3150 cànters

Al segle XVIII la producció va anar en augment i es va fer palesa la necessitat de nous molins en algunes viles. A Benissanet, davant la precarietat i la inacció de la senyoria, el poder municipal de la població va edificar un nou molí.¹⁰⁰³ A Miravet, el control de l'Orde de l'Hospital fou més efectiu i el 1774 es va permetre construir el nou molí en un espai proper a la vila.¹⁰⁰⁴ S'ha vist com en aquest municipi l'explotació era molt important tant en l'àmbit particular com senyorial, i el senyor no podia perdre el control sobre aquest monopoli. Tot el procés era el resultat final derivat de les complicacions sorgides en l'antiga edificació senyorial i les necessitats existents per a l'augment de la producció. Una evolució que demostra la importància del cultiu i la seva expansió amb un clar interès econòmic.

L'abundància d'olivers als territoris de la Batllia generava una producció d'oli prou important per dedicar-la a l'exportació, al segle XVII. En la Taula del General dels anys 1664-1665 i 1677-1679,

¹⁰⁰¹ AHN, OM, C. 8263, 23. Al Pinell l'oli representa un 67% de la recaptació i, a Miravet, un 44%.

¹⁰⁰² VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 116.

¹⁰⁰³ AHN, OM, C. 8264, 8 i 25. Els habitants de Benissanet havien d'anar a moldre les olives a Miravet. El molí estava situat en una heretat prop del riu (Txesa), a dues hores de la vila, per camins tortuosos, cosa que generava una gran despesa de temps a la població amb la possibilitat de perdre la càrrega o l'oli durant el recorregut. ORTEGA, P., "Cambios en la elaboración de aceite y frenos a la modernización en la Ribera d'Ebre a mediados del siglo XVIII", *Pedralbes*, 8. p. 554-555.

¹⁰⁰⁴ AHN, OM, C. 8260(2), 34(2). En el capbreu de 1781 ja es referencia aquest nou molí.

un 10% de les eixides són d'oli,¹⁰⁰⁵ i es complementen amb l'exportació de morca, el solatge de l'oli.¹⁰⁰⁶ El moviment comercial va ser continuat i en augment al llarg de l'edat moderna. La venda era expansiva en diverses direccions, tant fora del Principat com en les rutes tradicionals cap a Tortosa i el Camp de Tarragona.¹⁰⁰⁷ A finals del segle XVIII, la Companyia Cortadellas en monopolitzava part de la producció i de la comercialització a través dels seus arrendaments sobre territoris de la senyoria i dedicava part de l'oli i la morca de la Batllia a la seva fàbrica de sabó de Calaf.¹⁰⁰⁸

La vinya era un dels cultius majoritaris de la Batllia i el delme sobre la verema o el vi és especificat en totes les poblacions. Les localitats on el pagament es feia en raïm eren aquelles en què el senyor tenia el dret de vendre vi (Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera).¹⁰⁰⁹ Les terres dedicades a la vinya ocupaven, als segles XVII i XVIII, un 20% o més de l'espai conreat. Són valors pròxims a zones on la vinya es va anar expandint a l'època moderna,¹⁰¹⁰ però lluny dels espais on serà majoritària.¹⁰¹¹ En les terres mensals, els percentatges segueixen aquests valors, mentre les confessions particulars donen una major variabilitat, amb percentatges més baixos en espais propers a l'Ebre i més elevats a les zones d'interior. Com succeeix amb els cereals i l'olivera, la proliferació de nous cultius va fer disminuir el nombre total de terres dedicades a la vinya en algunes zones, especialment la properes al riu. En general, es va mantenir un volum molt elevat que en certifica la importància i l'expansió al segle XVIII, superant en alguns espais d'interior al cultiu de l'olivera.

---

¹⁰⁰⁵ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 8, 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465. Leg. 18, 693; 694; 695. Leg. 19, 724; 725; 733; 734; 735; 736. Leg. 20, 776; 777; 778; 779; 780; 781; 782. Les poblacions que exporten oli entre 1664-1665 i 1677-1679 són Gandesa, Batea, Corbera, el Pinell i la Pobla. El 1679 (abril i maig) surten de Gandesa en dues eixides 896 cànters d'oli valorats en 1770 lliures.

¹⁰⁰⁶ La morca s'utilitzava sobretot en l'elaboració de sabó. Batea, el Pinell i Miravet són les poblacions que n'exporten segons la Taula del General del segle XVII.

¹⁰⁰⁷ JORDÀ, A. *Poder i comerç a la ciutat de Tarragona s. XVIII*, p. 126-131.

¹⁰⁰⁸ NAVARRO MIRALLES, L. J., "La Compañía de Aragón (1777)", *Estudios Históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, 5 (1977), p. 141-160. PÉREZ SARRIÓN, G., "Capital comercial catalán y periferización aragonesa en el siglo XVIII. Los Cortadellas y la <<Compañía de Aragón>>", *Pedralbes*, 4 (1984), p. 187-232. SALES, N., "Ramblers, traginers i mules (s. XVIII-XIX)", *Recerques*, 13 (1983), p. 65-81.

¹⁰⁰⁹ Si el senyor recollia el delme sobre el raïm pot significar que posteriorment elaborava el seu propi vi, que després vendria aprofitant el seu dret.

¹⁰¹⁰ GUAL VILÀ, V., "L'espai agrícola de la Conca de Barberà (segles XVI-XIX)", *Estudis d'Història Agrària*, 11, p. 134-137. LLOP, J. SÁEZ, A. "El capbreu de Masricart", *La Canonja: llocs, termes i un capbreu*, p. 85.

¹⁰¹¹ ANDREU SUGRANYES, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'antic règim*, p. 21-23.

A la segona meitat del segle XVII, la producció de vi va generar un excedent que en permetia la comercialització. Així, la Taula del General concentra el 37% de les eixides, sent el producte més exportat, encapçalat per Batea.¹⁰¹² Abans de l'expansió vinícola del segle XVIII, algunes poblacions de la senyoria ja tindrien una important producció. En els delmes de 1743, el vi representa el 5% de la recaptació.¹⁰¹³ Només hi ha informació a Gandesa, Batea i el Pinell, zones on la vinya tindria una major presència entre els particulars. A Miravet, Benissanet i Ginestar, on s'ha constatat el conreu, estaria molt present a les terres mensals, lliures de delmes, motiu pel qual no seria exposat en aquest llistat.¹⁰¹⁴ A Miravet, l'heretat senyorial de la Vinyassa, de 70 jornals, estava plantada de vinya, i el 1787 es recomanava plantar-hi 40.000 ceps.¹⁰¹⁵ Al segle XVIII, com s'observa en la següent taula, els arrendadors de Miravet sí que perceben els delmes del vi, mostrant l'expansió i la producció del cultiu. En aquest període, la producció de vi va augmentar per la demanda lligada a l'aiguardent.¹⁰¹⁶

TAUNA 23C. Delme del vi a Miravet percebut per l'arrendatari 1794-1797¹⁰¹⁷

VI MIRAVET	1794	1795	1796	1797
Delme	34 càrregues	10 càrregues i mitja	10 càrregues	19 càrregues

A partir del segle XVIII es van començar a conrear noves terres de menys qualitat on els ceps s'hi adaptaven. Es cercava una major producció, que tot i ser de mala qualitat, era dedicada a l'aiguardent, que era venut principalment a Reus i a la zona de Tarragona, per a l'exportació.¹⁰¹⁸ Als pobles de la Batllia la comercialització va començar a ser monopolitzada pels arrendataris. A Miravet i Benissanet, la Companyia Cortadellas controlava a finals de la centúria els delmes i

¹⁰¹² ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 8, 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458. Leg. 18, 693; 694; 695. Leg. 19, 724; 725; 733; 734; 735; 736. Leg. 20, 776; 777; 778. Batea concentra el 87% de les eixides de vi, la resta provenen de Gandesa, Corbera i del Pinell. Es demostra l'empenta comercial i productiva de la vila, que segons els percentatges sobre les terres seria la que tenia una major extensió vinícola al segle XVII.

¹⁰¹³ AHN, OM, C. 8263, 23.

¹⁰¹⁴ La important presència de la vinya en les terres mensals de Miravet, Benissanet i Ginestar pot ajudar a comprendre el dret del senyor a vendre vi de manera exclusiva durant un mes a l'any. Hauria afegit el delme sobre el raïm a l'hora de realitzar el vi.

¹⁰¹⁵ AHN, OM, C. 8265(2), 59.

¹⁰¹⁶ MORENO CLAVERÍAS, B., "La producció agrària i el mercat: conreus de subsistència i conreus comercials", GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Barcelona, 2008, p. 283-289. ANDREU SUGRANYES, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'antic règim*, p. 37-41. CARDÓ i SOLER, J., *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*, p. 131-142.

¹⁰¹⁷ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 114.

¹⁰¹⁸ ANDREU SUGRANYES, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'antic règim*, p. 37-41. VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III, p. 224 i 355-361.

algunes de les extensions de terra més importants,¹⁰¹⁹ transformaven el vi en aiguardent i el transportaven a Reus per vendre'l als comerciants de la ciutat.¹⁰²⁰ La mateixa situació es produïa en els altres municipis de la Batllia, on diferents comerciants o la pròpia Companyia tenien les comandes arrendades a finals del segle XVIII i inicis del XIX.¹⁰²¹ La petita indústria de l'aiguardent, tot i el control exterior, seria d'abast local.¹⁰²² A les diferents viles permetia un benefici per als productors de vinya i per aquells que hi podien treballar: els propietaris de trulls i premses, i els transportistes, tant arriers com llaguters, mossos, o altres.¹⁰²³ El procés explica l'expansió, lligada a interessos econòmics diversos, i va fer que la vinya fos un dels principals conreus de la senyoria al segle XIX.¹⁰²⁴

A la Batllia, els cultius de regadiu ocupaven un espai important, amb una presència més destacada als termes i partides que tocaven l'Ebre. La magnitud del riu permetia una major infraestructura vinculada als sistemes de reg, amb pous, sínies i safareigs; una abundància d'aigua que també podria ocasionar inconvenients i destruccions durant les crescudes i riuades.¹⁰²⁵ En les terres d'interior, el regadiu es limitaria als espais propers als rierols i les fonts. Aquests conreus es fan presents a través dels horts dispersos per les viles en diferents partides i termes. Les diferències territorials i de disponibilitat d'aigua generaven dues zones de cultiu diferenciades. A les ribes de l'Ebre, a banda dels horts, hi havia una important presència d'altres conreus vinculats a les

---

¹⁰¹⁹ AHN, OM, C. 8265(1), 22, 29, 46, 75, 46 i 77.

¹⁰²⁰ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 113-115. PÉREZ SARRIÓN, G., "Capital comercial catalán y periferización aragonesa en el siglo XVIII. Los Cortadellas y la "Compañía de Aragón", *Pedralbes*, 4, p. 187-232. La Companyia controlava els arrendaments de la zona de la zona ebreca de la Batllia.

¹⁰²¹ AHN, OM, C. 8265(1), 30, 31 i 39. A Batea, la comanda estava arrendada a Pere Valls, comerciant de Tarragona; a Corbera i el Pinell, des de 1797, ho estava a la Companyia Cortadelles.

¹⁰²² VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*. vol. III, p. 361.

¹⁰²³ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 113-114.

¹⁰²⁴ FERRER, LL., "Organització de la producció agrària a la Catalunya del Set-cents", *Pedralbes*, 8, p. 533-534.

¹⁰²⁵ MUÑOZ, J-H., "Les calamitats naturals: riuades, sequeres i plagues", *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, p. 265-268.

necessitats d'aigua, com figueres, moreres o altres arbres fruiters,¹⁰²⁶ amb tota una infraestructura que en permetia l'expansió.

En els camps de regadiu, els delmes fan esment als llegums, cebes, alls, lli, cànem i productes dels horts de forma genèrica. Hi ha municipis en què alguns d'aquests no estan delmats, sobretot en espais d'interior com Batea, Corbera i la Pobla. S'hi sumen les figues i moreres delmades únicament a la zona de l'Ebre, a Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera. L'especificació, en alguns casos, de les formes de delmar els fruits mostren la importància que tenia en alguns espais. A Benissanet, les cebes i els alls les havia d'anar a collir directament el senyor al camp, les figues les havia de recollir seques a les cases, i les fulles de les moreres les havia de recol·lectar sobre els arbres. Als segles XVII i XVIII els horts ocuparien entre un 5-10% de l'espai cultivat, uns percentatges que tendeixen a augmentar. A les viles properes a l'Ebre, sumant la superfície dedicada a les figueres i les moreres, el volum va arribar a l'entorn del 30%. Les terres irrigades eren força escasses en el conjunt de la senyoria, on hi predominava el secà davant la falta de cursos d'aigua destacats en les zones d'interior. En els espais propers a l'Ebre, la quantitat era superior, però encara quedaven allunyats dels percentatges dels nuclis on el regadiu era majoritari i en expansió.¹⁰²⁷ El nombre d'hortos de les confessions particulars augmenta durant el 1700 a Corbera i Benissanet. També apareixen elements com pous, sínies o petites propietats de regadiu amb una casa, enregistrades a Miravet, Benissanet i Ginestar. Aquests sistemes es van anar imposant en espais on hi havia una major facilitat per accedir a l'aigua. L'expansió de les zones de regadiu va ser limitada per la manca de grans iniciatives que desenvolupessin aquests conreus a l'Ebre. Només es van

---

¹⁰²⁶ Es desconeix exactament quins arbres fruiters serien més nombrosos als pobles de la Batllia. Es tractaria d'una producció puntual dedicada totalment a l'autoconsum. En la carta de població de Miravet de 1626 s'especifica el delme sobre els arbres fruiters i es fa esment que en aquell moment no n'hi ha, però se'n poden plantar. Capítol 9. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 181-182.

ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 10, 387. Leg. 12, 458. Leg. 19, 763. En la Taula del General es registren eixides de taronges a Miravet i al Pinell en la segona meitat del segle XVII. És possible que aquests arbres s'haguessin implantat en terres de regadiu properes al riu Ebre, però no sabem com va evolucionar-ne el cultiu.

¹⁰²⁷ La forma geogràfica dels termes veïns al riu Ebre limitaven l'expansió del regadiu. Una part important del terreny és elevat i muntanyós, impedit la implantació de sistemes d'aprofitament de d'aigua.

SARRIÓ, E., *El capbreu de l'Albalat de la Ribera de 1636*, p. 110. A la Ribera Baixa (València) la meitat de l'espai es dedicava al regadiu al segle XVII. PERIS ALBENTOSA, T., "El regadiu. Evolució, organització i transcendència socioeconòmica", GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Barcelona, 2008, p. 128-129. Durant el segle XVIII, a algunes zones de València el regadiu va assolir més d'un 90% de l'espai cultivat. Aquests volums només serien comparables als d'alguns municipis lleidatans, com Alguaire. En altres llocs de Catalunya, com ara Manresa, Balaguer i Mataró, el regadiu abastaria un 25-30%.

impulsar millores des de l'àmbit particular de poca envergadura a través de les construccions esmentades sobre petites extensions de terra.¹⁰²⁸

La producció de llegums i hortalisses seria escassa i es dedicaria a l'autoconsum de la població. El lli i el cànem serien per l'elaboració de cordellats i teixits, però la seva presència seria escassa. En els delmes recollits el 1743 no s'hi especifica cap d'aquests productes. El valor de la recaptació, feta en espècie, podria ser tan insignificant que no consta en el llistat. Les figues tampoc figuren en la relació, encara que el cultiu ja era destacat a Benissanet, on ocuparien un almenys un 10% de l'espai cultivat. La seva importància es fa palesa en l'especificació dels delmes i la quantitat de sequers. El senyor havia de recollir les figues un cop seques per les cases, assegurant-se que es recol·lectava el producte en bon estat. Les figues eren assecades en uns edificis adequats per al procediment, els anomenats sequers, que a Benissanet sempre són presents en les confessions particulars on, a més, existia una partida del terme que rebia el nom d'aquestes edificacions. En els sequers, a més de figues, també s'hi podien assecar panses o altres fruites que es collien en poca quantitat en espais de regadiu. A Miravet i Ginestar l'espai dedicat a les figueres seria menor, al voltant d'un 5%, i se'n desconeix la producció.

Les plantacions de moreres es van expandir a la vall de l'Ebre a partir del segle XVI.¹⁰²⁹ En aquesta època es van generalitzar al llevant peninsular, i es van anar introduint a la zona riberenca de la Batllia. L'augment del conreu es veu reflectit en l'especificació a l'hora de delmar, ja que el senyor i la vila nomenarien els encarregats d'anar directament a assenyalar les moreres amb què es recolliria el tribut. La superfície dedicada al cultiu podria arribar al 10% o més, a Miravet, Benissanet i Ginestar.¹⁰³⁰ Al segle XVIII es va expandir en les terres mensals a causa de l'interès creixent de la comercialització de la seda. El 1787 el senyor va recomanar, a Miravet, plantar 400 moreres a la seva heretat de Txesa i 600 a l'Alcúdia;¹⁰³¹ en la darrera, de 20 jornals, el 1781 hi havien 120 moreres, i en l'arrendament del mateix any es va acordar plantar-ne 1000 més.¹⁰³² Els percentatges

---

¹⁰²⁸ VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*. vol. III, p. 201, 266 i 270-272. Els arrendataris dels espais de la Batllia van seguir aquesta línia, amb construccions d'abast limitat com pous i sínies sobre algunes de les terres arrendades.

¹⁰²⁹ ORTEGA PÉREZ, P., *Els Hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet ss. XVI-XVIII*, p.16.

¹⁰³⁰ A Ginestar, a principis del segle XIX, es destacava l'abundància de seda. CASTELLVELL, V., "Ginestar al segle XVIII", *Ginestar pàgines d'història*, p. 133.

¹⁰³¹ AHN, OM, C. 8265(2), 59.

¹⁰³² AHN, OM, L. 1857 i C. 8265(1), 15.

disten molt dels grans espais on abundaven les moreres al País Valencià.¹⁰³³ A finals de la centúria, la producció de les moreres es dedicava a l'elaboració de filats de seda, i estava sota control de la Companyia Cortadelles com a arrendatària de les poblacions de la vora de l'Ebre. Destinaven el seu producte, i el que compraven als veïns de les viles, a la comercialització, transportant-la cap a Manresa.¹⁰³⁴ Un sistema que va ajudar a l'expansió de la morera i del regadiu als pobles ebrencs de la senyoria.

La resta de l'espai dedicat al cultiu estaria ocupat per altres conreus de secà, com el safrà, els ametllers i els garrofers. El safrà era delmat a totes les poblacions, però se'n desconeix l'exploració. La recaptació estaria vinculada a l'alt valor que tenia des de l'època medieval, moment en què se n'introduiria el delme.¹⁰³⁵ La documentació dels segles XVII i XVIII no fa cap referència al seu cultiu, excepte en el cas del delme. No es pot saber si durant aquest període es continuava cultivant o si la seva presència era tan escassa que no se'n recull en cap font, com la recaptació de 1743.

Els ametllers i els garrofers eren un conreu poc present a inicis del segle XVI en els dominis de la senyoria. En principi no eren delmats i en el capbreu de 1605 es reconeix que a Miravet no paguen perquè eren molt pocs els presents al terme. L'expansió es va fer efectiva en la segona meitat del segle XVII, i especialment al llarg del XVIII. A partir de les noves cartes de poblament de Miravet i Benissanet les garrofes i ametlles ja van ser delmades.¹⁰³⁶ A la Taula del General s'hi registren eixides de garrofes el 1663 i 1664 a Miravet, però d'escàs valor;¹⁰³⁷ moment en què també es produeixen eixides d'ametlles a Corbera. En aquests anys els dos cultius s'anirien estenent pel territori, i al llarg del segle XVIII arribarien a ocupar un 5-10% de l'espai conreat. El 1787 el senyor

---

¹⁰³³ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 118. A les zones de màxima producció del País Valencià les moreres concentraven el 70-80% de l'espai conreat. BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, R., "Producción y consumo en la huerta de Valencia en la primera mitad del siglo XVIII (El caso del monasterio de El Puig)", *Actes du 1er Colloque sur le Pays Valencien a l'Epoque Moderne*, p. 257-272.

¹⁰³⁴ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 118-119.

¹⁰³⁵ BATET COMPANYY, C., *L'aigua conquerida. Hidraulisme feudal en terres de conquesta*, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de València, València, 2006, p. 162-164. El cultiu del safrà generava un gran interès pel seu alt valor. L'origen medieval del delme del safrà explica perquè no es cobrava a Miravet i Benissanet, les dues poblacions de la Batllia que van mantenir la població musulmana anterior i on no es van aplicar cartes de població després de la conquesta cristiana.

¹⁰³⁶ Miravet, Capítol 9. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, p. 181. Benissanet, Capítol 8. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 70.

¹⁰³⁷ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 9, 321; 322; 323; 324; 325; 326; 327. Leg. 10, 385; 386; 387; 388; 389; 390; 391. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458. Leg. 20, 776; 777; 778. Leg. 19, 763, 764, 765, 766. La majoria d'eixides de garrofes es produeixen a Miravet; la resta són al Pinell i a Ginestar.

va recomanar plantar 300 ametllers a Txesa i 800 a l'Alcúdia, a Miravet.¹⁰³⁸ Aquesta evolució faria que, a Ginestar, a inicis del segle XIX, l'ametller fos considerat un dels cultius predominants.¹⁰³⁹ En la taula es pot observar com a Txesa també s'hi havia plantat garrofers. L'expansió dels dos productes aniria en paral·lel a les terres valencianes i del Camp de Tarragona, amb volums de cultius i producció molt més elevats lligats a una demanda en creixement.¹⁰⁴⁰ En la següent taula es pot observar com a Txesa la plantació de garrofes es va fer efectiva, amb una recol·lecció que va en augment a finals del segle XVIII.

TAULA 23E. Garrofes recol·lectades per l'arrendatari a Txesa (Miravet)1793-1797¹⁰⁴¹

GARROFES MIRAVET	1794	1795	1796	1797
Txesa	50 arroves	108 arroves	210 arroves	246 arroves

La ramaderia i els animals de corral també formaven part de la producció alimentària i comercial de la Batllia. S'ha de diferenciar entre els dedicats a l'autoconsum, al mercat i a les necessitats del treball. En els delmes, encara que no estan implantats a totes les viles, s'especifiquen els corders i cabrits, les gallines, els porcs i els rucs, mules, rossins i vedells. Una altra forma de gravar-ne el consum era amb el dret de corredoria, que exercia un control sobre la compravenda dels animals, amb especial regulació a les carnisseries, amb unes tarifes determinades.

La llibertat que el senyor havia concedit sobre les herbes i pastures dels seus termes, des de les primeres cartes de poblament als segles XII i XIII, garantia el manteniment dels ramats i l'expansió.¹⁰⁴² Aquest dret, pensat per atreure nous pobladors, perdria valor amb l'augment de les terres cultivades, i cada cop seria més difícil combinar pastures i conreus.¹⁰⁴³ La presència de corrals en les confessions particulars dels capbreus és una mostra que la presència d'animals era

¹⁰³⁸ AHN, OM, C. 8265(2), 59.

¹⁰³⁹ CASTELLVELL, V., "Ginestar al segle XVIII", *Ginestar pàgines d'història*, p. 133.

¹⁰⁴⁰ DANTÍ, J., "Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 119. A Castelló de la Plana el garrofer va arribar a significar el 30% del valor de tots els conreus. VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*. vol. III, p. 355-356. La demanda d'ametlles va fer augmentar-ne la producció al segle XVIII, sobretot en relació als torrons. CARDÓ i SOLER, J., *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. p. 165-172.

¹⁰⁴¹ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 125, nota 55.

¹⁰⁴² Veure llibertat i espais de pastura p. 234-235.

¹⁰⁴³ ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, vol. II, p. 50-63. Una ramaderia extensiva i una agricultura intensiva eren incompatibles, situació que es va fer cada cop més contundent a l'època moderna.

prou destacada com per tenir uns espais dedicats a la seva captivitat, però es desconeix a quin bestiar i volum es dedicaven.¹⁰⁴⁴ Es considera que la ramaderia va anar disminuint a l'època moderna, en un retrocés iniciat amb anterioritat.¹⁰⁴⁵ Una situació que es podria haver produït a la senyoria al segle XVII, i que canviaria a finals del segle XVIII amb una nova expansió, en alguns territoris.

Les gallines i els porcs eren dedicats a la pròpia alimentació de la població i a una comercialització més propera. El delme especifica que es cobrava en aquelles cases on aquests animals eren criats i es reproduïen.¹⁰⁴⁶ Encara que no estaven delmats en totes les viles, la cria seria generalitzada en totes les poblacions. Constituïen una font important d'alimentació, i les gallines també servien per pagar alguns drets senyorials i censos particulars.¹⁰⁴⁷ Els rucs, mules, rossins, pollins i bous eren animals dedicats als treballs agrícoles i de càrrega. Es desconeix la quantitat d'animals de tir que tindrien els habitants de la Batllia, ja que dependria de les terres a conrear i de la capacitat econòmica. Es considera que hi havia una insuficiència generalitzada d'animals de llaurar a Catalunya i València. Una part de la població els llogava als propietaris en el moment del treball per així no haver de mantenir-los.¹⁰⁴⁸ La cria estava gravada a través del delme i afectava principalment aquelles persones que després els dedicaven a la comercialització.¹⁰⁴⁹ La taula del General de Gandesa, en la segona meitat del segle XVII, enregistra eixides de mules i matxos. El volum de negoci no és elevat, però és una petita mostra del comerç que es feia amb aquests animals. El senyor també rebia ingressos dels animals de treball a través del dret de lloçol,¹⁰⁵⁰ tot i que la manca de registres sobre aquest dret no permet quantificar ni els valors percebuts ni calcular la quantitat de

---

¹⁰⁴⁴ Els corrals podien ser destinats a tots els tipus d'animals i cada propietari els utilitzaria segons els seus interessos i producció ramadera.

¹⁰⁴⁵ BRINGUÉ, J. M., SANLLEHY, M. A. "Boscós, pastures i ramaderia", GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Barcelona, 2008, p. 196–198.

¹⁰⁴⁶ El delme a cobrar era per a les cases on es criaven polls, un pollastre; i per cada lletigada, un porcell o mig. Sobre gallines es pagava a Gandesa, Corbera, Ginestar i Rasquera, i dels porcs a les mateixes poblacions, excepte a Ginestar.

¹⁰⁴⁷ El porc era una carn de consum més popular, però no sempre arribava a totes les taules pageses. La gallina es considerava una carn més selecta, reservada per a ocasions especials i vinculada al pagament de censos. GRAS CASANOVAS, M. M., PÉREZ SAMPER, M.A. "Els tractats d'agricultura i l'alimentació pagesa a l'època moderna", *Estudis d'Història Agrària*, 13 (1999), Barcelona, 2008, p. 101 i 103-104.

¹⁰⁴⁸ PERIS ALBENTOSA, T., "El treball agrícola: eines, tècniques i estratègies productives", GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 151.

¹⁰⁴⁹ El delme de rucs, mules, rossins i pollins afectava Corbera, Ginestar i Rasquera.

¹⁰⁵⁰ A Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera el senyor cobrava pels animals de treball a través del dret de barcatge.

bèsties que es tenien a cada població.¹⁰⁵¹ Al segle XVIII, amb l'expansió dels ramats, es va incrementar la cria de cavalleries i bous. A Ginestar, tres ramaders es dedicaven a contractar i comerciar amb bestiar major (matxos, mules i boví).¹⁰⁵² A Miravet, en les darreres dècades del segle XVIII, els arrendataris de l'illa de Putxó la dedicaven a la cria i engreix de mules i rucs.¹⁰⁵³ No es coneixen els volums de negoci exactes que generaven aquestes activitats al llarg del segle, però l'expansió dels ramats i de les terres cultivades va generar conflictes en alguns termes de la Batllia.¹⁰⁵⁴

Els ramats de corders i cabrits eren els més abundants en el conjunt de la senyoria. Els delmes sobre aquests animals afectaven totes les poblacions, mostra de la seva tradició i importància.¹⁰⁵⁵ No es pot quantificar el nombre de caps de bestiar i el pes econòmic a l'època moderna a causa de la falta de fonts. La crisi del segle XVII i les dificultats derivades de la Guerra de Successió haurien fet reduir el nombre de ramats al territori, que es recuperaria al llarg del segle XVIII. En la segona meitat del segle XVII els ramats d'ovelles segurament eren pocs o insuficients. En aquest període, la gran quantitat d'entrades de llana a la Taula del General poden ser una mostra de la falta del producte a la Batllia. Aquestes es concentren pràcticament a Batea, i unes poques a Gandesa i al Pinell; representen el 65% del total d'entrades registrades entre 1663-1665 i 1677-1679. Era llana procedent de l'Aragó, on la Batllia es trobaria enmig de la ruta d'entrada al Principat, fet que explicaria el gran volum que s'hi concentra.¹⁰⁵⁶ El 1722 només es registren 6 negociants de bestiar al Pinell, que comerciaven amb ovelles, moltons i corders.¹⁰⁵⁷ En les rendes de 1743, el delme dels

---

¹⁰⁵¹ AHN, OM, C. 8263, 23. En les rendes del 1743 només es recull el dret a la Pobla. Es desconeix el motiu pel qual no figura la recaptació en els altres pobles. És possible que el dret fos arrendat, com el del pas de barca de Benissanet.

¹⁰⁵² ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 15800. En el plet de 1770-1773, els ramaders de Ginestar Jaume Navarro, Josep Domènech i Josep Borràs feia 40 anys que es dedicaven al comerç de matxos, mules i vacú.

¹⁰⁵³ VINAIXA MIRÓ, J. R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 122-123. L'illa de Putxó, de 500 jornals, es dedicava principalment a terres de pastura, a finals del segle XVIII.

¹⁰⁵⁴ *Ibidem*. El pas dels ramats per les propietats conreades i la falta d'espais de pastura generaven conflictes entre els propietaris.

¹⁰⁵⁵ A Miravet i Benissanet els delmes sobre corders i cabrits no es van introduir fins la redacció de noves cartes de població després de l'expulsió. Miravet, Capítol 12. ORTEGA, P., *La Orden de San Juan de Jerusalem y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*. p. 182. Benissanet, Capítol 14. ORTEGA, P., *Els hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet, ss. XVI-XVII*, p. 71.

¹⁰⁵⁶ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 8, 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310. Leg. 12, 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465. Leg. 18, 693; 694; 695. Leg. 19, 724; 725; 733; 734; 735; 736. Leg. 20, 779; 780; 781; 782.

¹⁰⁵⁷ ACA, Hacienda, Leg. 3568/005. El 1722, els negociants de ramats a Pinell i els beneficis consignats són Joan Amposta (per ovelles, 18 lliures a l'any); Pau Serres (per ovelles, 24 lliures); Pere Olesa (per moltons, 40 lliures); Valentí Espinós (per cabres, 15 lliures); Gregori Espinós (per cabres, 15 lliures); Cosme Gasull (per cabres, 20 lliures). En els altres municipis amb informació (Batea i Ginestar), no s'hi enregistren negociants.

corders només aporta ingressos a Batea i la Pobla,¹⁰⁵⁸ sense donar cap valor a la resta de municipis. A finals del segle XVIII, la situació aniria canviant i la ramaderia de corders i ovelles es va anar expandint clarament en alguns espais de la senyoria. L'augment dels animals de pastura i de les terres conreades van ocasionar diversos enfrontaments. A Ginestar, el creixement de ramats generarà un plet, entre 1742 i 1789, entre aquesta població i Rasquera per les terres de pastura i els problemes derivats sobre l'ús del terme.¹⁰⁵⁹ Els habitants de Rasquera protestaven per l'alt nombre de caps de bestiar de Ginestar que entraven a les seves terres (sobre les quals tenien permís de pastura per un dret immemorial), causant grans danys i perjudicant el seu propi benefici i cultius.¹⁰⁶⁰ A Miravet, el 1794 hi havien 3 o 4 ramats de cabrits i ovelles, amb uns 1050 caps de bestiar. Aportaven importants ingressos als seus propietaris, però també creaven tensions en el seu pas cap les terres de pastura, fent malbé cultius particulars.¹⁰⁶¹ La conflictivitat va ser general en aquells llocs del territori català on el bestiar tenia una presència destacada, i les sentències de la Reial Audiència van ser cada cop més favorables als agricultors, en perjudici de l'expansió ramadera.¹⁰⁶²

Durant els segles XVII i XVIII, la producció de la Batllia es reforçava econòmicament amb alguns oficis que generaven una activitat complementària. A banda dels dedicats a les necessitats i a la demanda local, com ferrers, fusters, paletes, sastres, espartenyers o teixidors, n'existien d'altres que generaven un volum de negoci o necessitaven una infraestructura superior. Els més destacats, i dels quals hi ha informació, eren la fabricació de cabassos i graneres, la ceràmica i les teuleries. Van generar un intens moviment productiu en expansió a l'època moderna. Al segle XVIII, l'augment de la vinya i les moreres va introduir l'elaboració artesanal d'aiguardent i seda, que va dinamitzar l'economia i producció local. Els cabassos i les graneres eren en una petita indústria en algunes poblacions de la senyoria, i la producció era dedicada a l'exportació.¹⁰⁶³ La palma de bargalló era el material emprat per la fabricació. Els habitants la podien agafar i transformar gràcies a la llibertat

---

¹⁰⁵⁸ AHN, OM, C. 8263, 23.

¹⁰⁵⁹ ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 14904.

¹⁰⁶⁰ CASTELLEVILL, V., "Dos plets del segle XVIII motivats per l'augment de la ramaderia local", *Ginestar pàgines d'història*, p. 132-145.

¹⁰⁶¹ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 120-121.

¹⁰⁶² VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*. vol. III, p. 245-250. ANDREU SUGRANYES, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'antic règim*, p. 33. BRINGUÉ, J.M., SANLLEHY, M.A., "Boscós, pastures i ramaderia", *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, p. 197.

¹⁰⁶³ DANTÍ, J., "Les terres de l'Ebre als segles XVIII-XVIII. Entre Catalunya, València i Aragó", *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya Moderna*, p. 42-43.

que tenien sobre les herbes.¹⁰⁶⁴ Era un producte assequible que permetia un benefici ràpid, amb l'elaboració d'uns estris d'important utilitat que es venien fàcilment. Les eixides de la Taula del General de la segona meitat del segle XVII mostren el pes d'aquesta producció.¹⁰⁶⁵ Un 15% del total de les sortides eren de cabassos i cabassets, i un 7% de graneres. A nivell local, les eixides de cabassos al Pinell representen un 44%, i a Miravet, les de graneres, un 36%, les quals eren exportades en un radi pròxim, però a través del transport fluvial podien ser distribuïdes per tot l'Ebre, especialment cap a Tortosa i, des d'allí, a zones més llunyanes. Al segle XVIII, la seva producció i exportació continuava sent elevada, ajudant a l'economia de famílies amb pocs recursos. L'alta explotació i la falta de matèria prima feia que els habitants d'algunes viles anessin als termes veïns a buscar-la.¹⁰⁶⁶

La indústria terrissaire es concentrava a Miravet, població que mantenia una tradició vinculada a l'elaboració de ceràmica des del període musulmà.¹⁰⁶⁷ Una artesanía que es va mantenir al llarg dels segles i va experimentar un creixement més contundent a partir del segle XVIII. La importància d'aquesta producció està reflectida en els capbreus. Des del 1495, el gran castellà tenia un forn i els habitants que l'utilitzaven havien de pagar un cens determinat.¹⁰⁶⁸ Al segle XVII, la producció terrissaire es mantenia estable i l'exportació era escassa. En la Taula del General només es registra una eixida de *solseres* (gerreta) el 1677.¹⁰⁶⁹ A Batea hi ha nombroses entrades d'escudelles, plats i gerres procedents d'Aragó, que mostren com la ceràmica miravetana tenia menys interès comercial i capacitat exportadora que la procedent d'altres zones properes.¹⁰⁷⁰ Al segle XVIII, les confessions

---

¹⁰⁶⁴ Els censos que pagaven sobre els termes els donaven la llibertat de gaudir de les seves herbes sense impediment.

¹⁰⁶⁵ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Serie D, Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 9, 321; 322; 323; 324; 325; 326; 327. Leg. 10, 385; 386; 387; 388; 389; 390; 391. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458. Leg. 18, 693; 694; 695. Leg. 19, 724; 725; 763; 764; 765; 766. Leg. 20, 776; 777; 778. Les eixides de cabassos i graneres es documenten a Batea, Corbera, el Pinell, Miravet i Ginestar.

¹⁰⁶⁶ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 129.

¹⁰⁶⁷ SÁEZ, J.M., *La terrissa miravetana*, Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Móra d'Ebre, 1991, p. 15-17. El manteniment de la població musulmana a Miravet després de la conquesta cristiana va assegurar la continuïtat de l'ofici. A més, tenien accés a les matèries primeres.

¹⁰⁶⁸ El 1605 havien de pagar 1 sou i 6 diners per una fornada.

¹⁰⁶⁹ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 19, 763. A Miravet el 1677 hi ha una eixida de 10 solseres valorades en 1 lliura. A Miravet, una *solsera* és una gerra amb una capacitat entre 90 i 70 litres, amb quatre anses, utilitzades especialment per depositar-hi oli; el *solseró*, de 10 litres i 10 anses, es dedicaria a productes derivats de la matança del porc, olives o altres productes alimentaris. SÁEZ, J.M., *La terrissa miravetana*, p. 95-96. L'Alcover-Moll recull que la solsera seria una gerra petita per tenir-hi salses. *Diccionari català-valencià-balear*, dcvb.iecat.net.

¹⁰⁷⁰ ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 18, 693; 694; 695. Les entrades d'escudelles, plats i gerres, a Batea, representen més del 10% del total. La població era un espai per on accedien aquestes peces de ceràmica procedents d'Aragó, com les de Calanda.

particulars de forns per coure la ceràmica augmenten progressivament, passant d'1 el 1655, a 5 el 1703 i 7 el 1781. En alguns casos es fa esment o es confessa que estan al costat de botigues de figures o ceràmica.¹⁰⁷¹ A finals de la centúria, a Miravet hi havien 10 forns on es feien gerres i cànTERS, amb una producció que funcionava gràcies a la proximitat i facilitat per obtenir la matèria prima, amb 17 homes registrats com a canterers el 1787.¹⁰⁷² La seva especialització i creixement també es plasma en els capbreus, on els ceramistes s'aniran ubicant en l'anomenat carrer o barri d'obradors, un espai als afores del poble dedicat a la ceràmica. A diferència d'altres produccions artesanals, la ceràmica va necessitar una major especialització, que feia que fos el principal treball d'algunes famílies de la població. Les seves peces abastien, en aquesta època, Tortosa i tot el seu corregiment, amb una venda a través del riu o traginers, en un procés expansiu que va ser continuat durant tot el segle XIX.¹⁰⁷³

En el conjunt de la Batllia, la resta de produccions artesanals serien limitades i dedicades a la producció local. La teuleria, confessada per particulars a Gandesa, era una indústria més específica, dedicada a les necessitats internes. Al segle XVIII, l'augment de la vinya i les plantacions de moreres van introduir una major elaboració d'aiguardent i filat de seda. Les dues també es realitzaven de manera artesanal a les cases particulars. Part de la producció va acabar sent controlada per companyies o comerciants forans, que gestionaven els cultius de les comandes amb els seus arrendaments i compraven als pagesos les seves collites o elaboracions derivades (com oli, vins i filats). A Miravet, Benissanet i Ginestar la Companyia Cortadellas, arrendatària de les viles, va monopolitzar la comercialització de l'aiguardent i de la seda amb la compra a particulars i les terres que controlava directament.¹⁰⁷⁴ Les produccions eren transportades als masos de Móra, des d'on la companyia venia l'aiguardent cap Reus i els filats a Manresa.¹⁰⁷⁵

Totes les manufactures que es produïen a la senyoria durant els segles XVII i XVIII eren de tipus artesanal i familiar, realitzades a les mateixes cases particulars. No necessitaven un alt grau

---

¹⁰⁷¹ Les botigues de figures o ceràmica serien espais dedicats a la producció i emmagatzematge de les peces. L'alt nombre de terrissa produïda necessitava uns espais de treball especials, a més d'ocupar zones de les cases particulars dels artesans.

¹⁰⁷² VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 127-129.

¹⁰⁷³ SÁEZ, J.M., *La terrissa miravetana*, p. 17-18.

¹⁰⁷⁴ VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, p. 113-115 i 119.

¹⁰⁷⁵ *Ibidem*. OLIVÉ i OLLÉ, F., *El Valls del s.XVIII i el comerç d'aiguardents. Anton Baldrich i Janet*, p. 107-108. Reus es va convertir en el principal mercat d'aiguardent a final del segle XVIII, com a pol d'atracció de produccions pròximes i l'inversió de capitals estrangers.

d'especialització ni grans inversions per al desenvolupament. Eren un complement econòmic per les famílies pageses, que van diversificar algunes formes de treball i recursos econòmics; van aconseguir uns ingressos extres davant la irregularitat de les collites i, alhora, no estaven subjectes a càrregues impositives per part del senyor. Les millores en les comunicacions i l'especialització comercial, tant fluvial com terrestre, van permetre una major exportació d'aquests productes elaborats. La ceràmica seria l'única artesanía que va generar una major especialització, tot i estar concentrada a Miravet. Les famílies s'hi dedicarien de manera més exclusiva, ja que necessitava de més temps i espais concrets per la producció, elements que es van expandir i consolidar clarament a finals del segle XVIII, tot i tenir un origen i tradició anterior.

L'evolució de la producció agrícola, ramadera i artesanal de la Batllia va ser irregular al llarg del període estudiat a causa de les diferents crisis i moments expansius. La falta de fonts documentals quantitatives i seriades no permet aprofundir en detall en alguns d'aquests moments. Malgrat les limitacions, es pot veure com els casos més crítics se situarien a meitat del segle XVII i inicis del XVIII, marcats per males collites, episodis bèl·lics i un retrocés comercial. Els principals períodes expansius es localitzen en la segona meitat dels segles XVII i XVIII, moments de clara recuperació, amb un augment productiu que va permetre una major especialització i comercialització. Una evolució que s'emmarca dins dels processos que es van desenvolupar a Catalunya i la zona mediterrània. L'ampliació de les terres de cultiu va fomentar aquells conreus que generaven un major interès al territori. La proliferació ramadera es va veure desafavorida enfront dels agricultors que retallaven espais de pastura. Les petites indústries locals i especialitzades van permetre una comercialització cada cop més rellevant. Un procés que es va desenvolupar amb una gran domini de l'olivera i la vinya, i la forta presència de moreres i espais de regadiu a les ribes de l'Ebre. Aquests elements van desenvolupar l'exportació d'olis, aiguardents i filats de seda, en una producció local i familiar que es complementava amb l'artesania de la palma i la ceràmica. Es va generar una pluriactivitat en les llars que permetia combinar l'explotació agrícola, dominant, amb la venda de productes elaborats. Es va diversificar l'economia familiar, tot i que una part estava monopolitzada pels arrendataris i les seves companyies comercials. Una evolució positiva que va cercar una expansió continuada, adaptada al territori, i amb millores productives i econòmiques.

10-CONCLUSIONS

L'evolució demogràfica i socioeconòmica de la Batllia de Miravet als segles XVII i XVIII segueix, a grans trets, alguns dels paràmetres propis de l'època: la presència de les crisis, els efectes de les guerres de Segadors, Successió i Francès, i un important creixement en tots els àmbits a partir de 1750. En la tesi s'han aportat, a través de la cerca i anàlisi de noves fonts, contrastos i coneixements sobre la població de la zona i la seva estructuració econòmica. S'han analitzat tots aquests components per donar respostes a les hipòtesis i objectius inicials. S'observa com el domini hospitaler i el seu entorn van generar, en aquest període de temps, un desenvolupament propi dins de Catalunya, marcat per la seva situació geogràfica i la pròpia organització del sistema senyorial. En el resultat final s'ha obtingut una nova visió del territori i el seu recorregut a l'època.

La documentació treballada ha permès aportar noves informacions sobre la Batllia, la població i el desenvolupament. L'anàlisi demogràfica, a partir dels arxius parroquials, ha estat marcada pel pes documental de les partides de Gandesa: com a població més important de la senyoria, els seus registres són els únics que no presenten fragmentacions al segle XVII. A partir de 1700, la quantitat de les informacions és més continuada, com succeeix en nombrosos arxius de la mateixa tipologia a tot el Principat. En els recomptes de població preestadístics s'ha cercat el màxim de dades disponibles a través de diferents censos i visites pastorals; aquests s'han combinat amb les dades dels sacramentaris per establir-ne la fiabilitat amb el càlcul de les taxes de natalitat i aportar un anàlisi comparat amb noves xifres sobre el territori i l'època.

L'estudi de les rendes, propietats i producció s'ha fonamentat en l'anàlisi de les confessions i censos generals dels capbreus. Amb altres documents sorgits des del propi Orde de l'Hospital, com descripcions de rendes, dels seus comptes o dels arrendaments, s'ha aprofundit en aspectes de l'organització socioeconòmica de la Batllia. Aquest fons és el conjunt més ampli i complet per al domini durant l'època moderna, que s'ha complementat amb altra documentació diversa, com les entrades i eixides de la Taula del General al segle XVII o els plets conservats a la Reial Audiència, que aporten informacions sobre l'evolució productiva del territori. El conjunt s'ha contrastat amb altres estudis realitzats sobre el tema, com els abundants treballs de l'expansió vinícola i la producció l'aiguardent, que han permès desenvolupar aquest apartat sobre l'articulació econòmica de la senyoria i els seus habitants en relació a l'evolució demogràfica.

Durant aquests dos segles, hi ha dos moments claus que presenten una tendència contraposada. En primer lloc, entre 1600 i les primeres dècades del segle XVIII, hi ha continuats alts i baixos en l'evolució demogràfica i econòmica. Un moviment que trobem en altres indrets de Catalunya i espais propers marcat per les repetitives crisis agràries i epidèmiques, que s'aguditzen amb els diferents enfrontaments bèl·lics. Els episodis més remarcables es localitzen arran de l'expulsió dels moriscos i les guerres dels Segadors i de Successió. En segon lloc, al llarg del segle XVIII i fins a inicis del XIX, es produeix una etapa de creixement en tots els àmbits. Després d'una primera recuperació cap al 1720, la tendència es va consolidar en la segona meitat de la centúria amb un augment del nombre d'habitants, dels nuclis urbans, de les terres de cultiu, dels ramats i de la producció. Un desenvolupament que va tocar sostre en els primers anys del 1800, quan les noves epidèmies i les limitacions productives van produir un nou descens, que es va aguditzar amb l'esclat de la Guerra del Francès. El conflicte va deixar un nou període de destrucció i descontrol a la Batllia en les primeres dècades del segle que va obrir les portes a la fi del règim senyorial.

L'evolució demogràfica s'adscriu als paràmetres i tendències anteriors, amb les seves peculiaritats territorials. Les xifres totals i les dades sobre la natalitat, la nupcialitat i la mortalitat mostren com va ser l'evolució dels habitants de la Batllia en aquest temps. Al segle XVII, tot i que les informacions són més limitades, es presenta una evolució desigual. El segle s'inicia amb un primer període positiu, com succeeix en espais propers, que es va trencar abans de la Guerra dels Segadors. L'expulsió dels moriscos és un punt diferenciat de curta durada centrat a les viles de Miravet i Benissanet. La repoblació fou ràpida, tal com demostren les diferents fonts i estudis; no es va produir un marcat despoblament dels nuclis urbans on, en pocs anys, es va tornar a la situació de partida. A Miravet s'aprecia clarament aquesta evolució on, en els anys 20 del segle XVII, els registres sacramentals assoleixen els màxims del període, que no es tornen a repetir fins a la segona meitat de la centúria.

L'esclat de la Guerra dels Segadors va tornar a desestabilitzar la població de la senyoria. El conflicte, segons els escrits del moment del Dr. Onofre Català, rector de Gandesa, va generar una gran despoblació al territori amb viles abandonades momentàniament i pèrdua d'habitants. Les dades dels sacramentaris de Gandesa no mostren una crisi tan pronunciada durant aquest període. La mortalitat augmenta a l'inici, i la natalitat i els matrimonis disminueixen, però no de forma intensa. Les viles es despoblarien en els moments més crítics coincidint amb algunes batalles, com

el 1643. La complexa situació faria caure el nombre d'habitants, vinculats a la fugida, la mort i el no retorn, però sense assolir les xifres subjectives que es descriuen en aquell moment.

La pesta de 1649-50 no mostra els seus efectes sobre la Batllia, quan està corroborada la important mortaldat i efectes nefastos que va provocar en algunes zones properes com Tortosa i la seva expansió pel Principat i el mediterrani occidental. En l'anàlisi realitzada no s'hi ha trobat indicis sobre l'epidèmia a la senyoria. Hi ha estudis que consideren que Gandesa fou un espai de propagació de la malaltia arran d'un augment de les defuncions en aquell període; la documentació parroquial no especifica que la malaltia en fos la causa. No es registra cap mort per la pesta, ni un alt nombre d'òbits dins d'un nucli familiar que pugui certificar-ne l'expansió. Les xifres de mortalitat no experimenten una alça especialment extraordinària en aquests anys, ans hi ha una tendència a la baixa. No hi ha uns fets concrets que esclareixin com pot ser que no es constati el pas de l'epidèmia pel domini hospitaler; els registres sacramentals es mantenen i no hi ha una despoblació en els anys de l'epidèmia.

Després d'aquest període, la Batllia va tardar a recuperar-se demogràficament; fins a finals del segle XVII i els primers anys del XVIII no ho aconseguí. El moderat descens de població durant la Guerra dels Segadors i la posterior ocupació militar del territori, van alentir l'inici d'un moment de millores demogràfiques. A finals de la centúria s'observa una tendència positiva que va ser general a Catalunya. La Guerra de Successió sí que va afectar greument tots els pobles de la senyoria; en el conjunt del domini s'assoleixen algunes de les xifres més elevades de mortalitat fins al moment, amb crisis generals que afecten totes les parròquies. Una virulència que només és comparable amb els espais on els enfrontaments bèl·lics van ser destacats. Novament, la situació estratègica del domini, entre l'Ebre i l'Aragó, amb les seves places fortes, va afectar la població de la zona. Superat aquest període i les complicacions posteriors, el desenvolupament demogràfic de la Batllia va ser totalment positiu. Una recuperació iniciada el 1720 que es va consolidar a l'entorn dels anys 50; tot i les crisis, epidèmies o problemes que van anar sorgint, no es va trencar la dinàmica alcista. Aquesta tendència va permetre que la població del territori s'arribés a doblar. Encara que manquen dades totals per a finals del segle XVIII, amb les xifres aportades es demostra que el nombre d'habitants de la senyoria va seguir aquest comportament. Comparant-ho amb els estudis més recents, que moderen i recalculen algunes xifres extraordinàries de l'època, els pobles de la Batllia van créixer dins dels percentatges generals per al Corregiment de Tortosa, que actualment se situen a l'entorn del 120%. És possible que l'augment estigui per sobre del que s'estipula a la zona de

l'Ebre, tal com ho demostren els recomptes més fiables d'inici del segle XIX corresponents a un període més crític: entre 1719 i 1813 a Miravet i Corbera el creixement està per sobre del 120%, i a Rasquera del 200%.

La mortalitat adulta, en els darrers anys del segle XVIII, no presenta un augment tan important com en altres zones de Catalunya. En conjunt, hi ha una lleugera tendència a la baixa, que es mostra amb la manca de crisis de mortalitat entre 1798 i 1801. La proliferació de malalties va tenir una major afectació sobre els infants, especialment en els primers anys del segle XIX, amb noves epidèmies. Una situació que es va aguditzar amb l'esclat de la Guerra del Francès i l'ocupació militar del territori. El conflicte va afectar novament el domini i la seva gent; es van assolir màxims de mortalitat, amb un clar estancament dels baptismes. Una situació de crisi demogràfica que va paraitzar la tendència positiva anterior per iniciar un nou període de daltabaixos que s'emmarca en el temps de la desaparició de l'Orde de l'Hospital.

L'estacionalitat és un dels factors demogràfics que presenta menys variacions respecte els estudis realitzats amb el mateix sistema. Com és recurrent, hi ha una clara influència dels elements climàtics, religiosos i laborals. La natalitat i la nupcialitat cauen en els mesos estivals, de majors feines agrícoles, durant la quaresma i, en menor mesura, per l'advent. Una evolució que al llarg del segle XVIII va disminuint les distàncies entre mesos, amb una major regularitat ocasionada per la dinamització dels cultius i una menor influència dels preceptes religiosos. La mortalitat tendeix a augmentar en els mesos d'estiu a causa de la major proliferació de determinades malalties. En els adults és més dispersa, amb xifres que també són elevades en els mesos d'hivern. En els albat, les defuncions es poden allargar fins a l'inici de la tardor, però amb un contrast molt marcat entre els màxims i mínims. Un esquema repetitiu que en tots els àmbits tendeix a la dispersió durant el segle XVIII.

En l'estudi dels matrimonis, i en concret de l'estat anterior dels esposos, s'observa com el nombre de solters va anar augmentant al llarg del temps, on hi va ajudar el continuat increment de la població. Com és recurrent, la presència de vidus és més destacada que la de vídues, les quals només van créixer en nombre en els períodes bèl·lics de la Guerra dels Segadors i de Successió. Quant a les procedències geogràfiques dels nuvis, els nouvinguts van anar en descens durant el segle XVIII. A la Batllia hi va predominar els provinents d'espais propers, fet coincident amb la majoria d'estudis. Com a element distintiu, es registra un important volum d'originaris dels regnes

d'Aragó i de València. Aquest és un element lògic atesa la proximitat geogràfica i l'aïllament de l'espai respecte d'altres zones. És un fet diferenciat dins dels moviments generals de població a la resta de la Catalunya rural. En temps de guerra va augmentar la presència d'estrangers i la llunyania, com el cas dels castellans i italians, vinculats a l'entorn militar. La immigració occitana, de gran transcendència al Principat, és poc significativa a la Batllia; el volum minva al llarg del segle XVII fins a desaparèixer al XVIII. Tot i l'escassa presència de francesos, els bisbats d'origen són els mateixos que a la majoria de Catalunya, on descendien des dels Pirineus seguint la ruta natural del Segre i l'Ebre.

El gran castellà d'Amposta, com a representant del poder de l'Orde de l'Hospital, tenia amplis drets i rendes que havien de satisfer els habitants de la Batllia. Rebia part dels delmes, la fadiga, el lluïisme, la corredoria, el lloçol o la mesada del vi, entre d'altres. També ostentava drets més específics com el barcatge, que havien de satisfer els veïns propers a l'Ebre per la barca que creuava el riu. Tenia importants propietats territorials en algunes viles, entre altres edificacions, com molins, graners o castells. Les terres mensals es concentraven a la zona de l'Ebre, on el senyor gaudia del dret de posseir totes les noves illes i lleixius que deixés el riu. Controlava molins d'oli i donava llibertat de moldre grans en alguns municipis a canvi d'un cens. Posseïa graners, castells i esglésies sota la seva jurisdicció, símbols de poder. Totes aquestes prerrogatives, juntament amb els censos particulars, formaven els ingressos que rebien els cavallers santjoanistes. A través dels sistemes específics, com el delme en garba pel gra, marcar les moreres al camp o recollir les figues seques, els representants senyorials s'encarregaven de recaptar i gestionar els beneficis del domini. L'evolució econòmica de les rendes va ser irregular i a la baixa al llarg del segle XVII, per passar a augmentar de manera considerable al llarg del segle XVIII. El creixement dels ingressos senyorials va fer que la Batllia fos fragmentada en comandos el 1781, que van ser arrendades a particulars i a companyies comercials. Un procés que també succeeix en altres dominis per facilitar els contractes, on els arrendataris havien de recaptar els drets senyorials. La Guerra del Francès va trencar aquesta dinàmica, arruïnant part les propietats hospitaleres. El poder es van intentar recuperar, però ja s'havia obert el camí a la fi de l'Orde i la futura desamortització.

Les estructures de producció i de propietat de la Batllia segueixen els models generals que es van establir a la Catalunya Nova arran de la conquesta. Els dominis obtinguts després de l'ocupació cristiana van generar uns amplis espais sota domini senyorial, on els vassalls s'hi van establir a través de contractes emfitèutics. El senyor va repartir la terra en petites parcel·les i va concentrar els

habitants en nuclis de població. Va garantir un ampli control dels nous pobladors a través de tots els drets i deures que li havien de prestar. Com s'ha dit, la forma d'establir-los limita el coneixement específic de la distribució de l'espai. Les cartes de poblament medieval van determinar uns censos generals pels termes i cases per al conjunt dels vassalls, que alhora els permetien la llibertat sobre la caça, pesca, herbes i pastures. El control senyorial es va veure reforçat amb l'expulsió dels moriscos de Miravet i de Benissanet. La redacció de noves cartes de poblament va permetre a l'Orde de l'Hospital fixar nous establiments i exercir una major pressió sobre els habitants, amb uns delmes més concrets i extensos, la reformulació del pagament d'algun dret, com el barcatge, que va passar d'un cens conjunt a un d'individual, o l'obligació de censar totes les cases. Aquest control més específic ha permès obtenir més informació sobre els drets i rendes a satisfer, la propietat de les cases i part de les terres, la proliferació d'espais de regadiu amb cases amb hort i pou, l'evolució dels sequers, l'expansió de la ceràmica miravetana amb el cens de nous forns i botigues i conèixer amb més detall l'expansió urbanística amb nous carrers i barris. En general, s'observa com totes les famílies tenien una casa sota cens i quasi totes les terres només satisfien lluïme al senyor, una situació extrapolable a les altres viles de la senyoria.

Al llarg del segle XVIII, les viles, els espais de cultiu i els ramats van augmentar de manera important. És un fet repetit a tots Catalunya i zones properes, car el creixement de la població i les millores econòmiques i productives van permetre aquest moviment a l'alça. L'evolució va anar lligada a la construcció de nous carrers i barris per encabir tots els habitants, com l'expansió de Ginestar fora dels límits medievals, o els ravals de Miravet i Benissanet. Es van ampliar o edificar noves esglésies, ateses les necessitats de major espai per als feligresos. A totes les viles de la Batllia es van fer noves parròquies, menys a Miravet i Benissanet, que eren de recent construcció arran la conversió de la població musulmana, tot i que igualment s'hi van fer algunes modificacions, com l'ampliació de la sagristia o nous campanars. En aquestes edificacions es va obligar al senyor a contribuir-hi econòmicament com a partícip dels delmes. Uns processos que van modificar els traçats medievals dels nuclis urbans i van canviar-ne la fisonomia. La necessitat d'habitatges també es va suplir amb la construcció d'arcs, perxis i portals sobre els carrers. Aquestes edificacions envaïen l'espai públic i eren censades pel senyor, amb especial rellevància en els nuclis de Batea i Gandesa. Una transformació del paisatge que fou general a tot el territori, amb una proliferació de les terres conreades. Cada cop es van cultivar més espais, tant en zones de secà com de regadiu. L'augment ve demostrat, per exemple, pel major nombre de cases amb pou i terra censades prop de

l'Ebre. Una evolució que es fa més evident en algunes viles, ja sigui a través de noves edificacions, en les confessions particulars o a través d'una major producció i recaptació.

Els cereals, com succeeix a la majoria dels territoris, ocupaven la majoria de l'espai conreat. A la zona de la Batllia, l'olivera i la vinya també eren cultius importants lligats a la tradició. L'existència de molins d'oli en totes les viles, alguns de propietat senyorial, demostren l'antiguitat d'aquest conreu; al segle XVII part de l'excedent ja era exportat. La seva expansió va ser constant al llarg del 1700, moment en què es van edificar nous molins davant les necessitats productives en creixement. El regadiu es va concentrar a les zones pròximes al riu Ebre. En aquests espais, els horts, les figueres i les moreres van anar augmentant la presència. El cultiu de figues mostra un pes específic i tradicional a Miravet i Benissanet, on els sequers, lligats a la seva producció, sempre hi són presents. Les moreres i la vinya van guanyar pes a partir del 1750 gràcies al comerç, amb l'elaboració d'aiguardents i filats de seda. La importància de Reus com punt de comercialització va ajudar-ne a l'expansió. La participació de companyies comercials, que van arrendar les possessions senyorials, va permetre una major exportació per aquestes noves rutes. La varietat de cultius va ser més intensa, doncs, en aquesta centúria. Hi va haver una proliferació del regadiu, l'expansió de l'ametller i el garrofer, i un major nombre de caps de bestiar. L'augment dels ramats va xocar amb les noves terres de cultiu davant la falta d'espais en alguns termes. Una situació conflictiva que serveix per demostrar el creixement de la producció i l'ocupació de l'espai rural en la segona meitat del segle XVIII.

Als pobles de la Batllia la producció artesanal es va mantenir en un segon pla; era un extra que podia ajudar a incrementar els limitats recursos de les famílies pageses. La llibertat que garantia el senyor sobre els béns comunals dels termes va permetre desenvolupar unes manufactures centrades en l'elaboració de cabassos i graneres a partir de la palma de bargalló, que concentraven unes altes xifres d'exportació al segle XVII, encara que d'escàs valor. Les produccions van ser sostingudes i es van mantenir durant l'època moderna. Un creixement que s'exemplifica més clarament en la ceràmica miravetana; l'augment de forns i botigues de cànters mostren l'expansió en l'elaboració. El pes n'era cada cop més important, i les famílies hi van dedicar una major especialització. Aquestes manufactures, juntament amb l'aiguardent, l'oli i la seda, van generar una pluriactivitat que millorava i complementava l'economia agrícola. Les majors comunicacions terrestres i fluvials van ajudar-ne al desenvolupament i comercialització. Gran part del negoci el van monopolitzar les companyies comercials que tenien arrendades les comandes hospitaleres.

En conjunt, es mostra com l'evolució demogràfica i socioeconòmica de la Batllia de Miravet comparteix diversos elements que donen solució a les hipòtesis i objectius inicials de la tesi: el segle XVII té una tendència més irregular fins a la Guerra de Successió. L'expulsió dels moriscos va implicar modificacions en les relacions entre la senyoria, els habitants i l'economia. S'ha demostrat, de nou, com la repoblació fou ràpida i confirma algunes de les interpretacions anteriors. El senyor va aprofitar per augmentar el control sobre els habitants i els seus ingressos a Miravet i Benissanet. A partir de la Guerra dels Segadors es produeix un retrocés i estancament, que no va ser especialment agut, i no es va començar a recuperar fins a finals de segle. La Guerra de Successió va implicar una crisi demogràfica al territori, que en els anys 20 va iniciar la recuperació. En la segona meitat del segle XVIII es va consolidar el desenvolupament positiu sobre la població i l'economia del territori que va afectar tota la societat. Un creixement general a tot el Principat i Espanya que mostra una especial contundència a la zona de la Batllia. Un procés que va permetre un augment dels nuclis urbans i espais de cultiu, millores productives en olis, aiguardents, seda, cabassos, graneres i ceràmica que es van expandir amb una major comercialització fluvial i terrestre, amb la participació dels arrendataris de la senyoria. Les problemàtiques iniciades al segle XIX i la Guerra del Francès van paralitzar-ne la tendència, amb una davallada puntual, mentre s'iniciava la desintegració del sistema senyorial.

Es pot concloure que la població i l'evolució econòmica de la Batllia de Miravet presenta un període positiu a l'entorn de 1620, que va retrocedir durant la Guerra dels Segadors i es va recuperar a finals de la centúria i l'inici del 1700. El conflicte successori va generar una nova crisi, que es va superar a partir del 1720, quan es va iniciar un moviment a l'alça en tots els camps que es va consolidar en la segona meitat del segle XVIII i es va paralitzar amb els episodis crítics de les primeres dècades del 1800. Els esquemes presentats mostren algunes diferències territorials i ofereixen alguns contrastos peculiars en l'evolució demogràfica i socioeconòmica de la zona estudiada basats en la situació geogràfica i l'afectació concreta d'alguns dels processos descrits. S'ha volgut presentar una nova visió de la Batllia de Miravet a l'època que aporta novetats i aprofundeix en el coneixement de la senyoria en aquests dos segles crucials de l'edat moderna; complementar el coneixement de la zona, l'espai de proximitat i la interrelació amb la mateixa tipologia d'estudis.

En la tesi s'ha donat resposta a tots aquests objectius i hipòtesis, però encara queden alguns punts oberts que poden desenvolupar la continuïtat d'alguns aspectes de la investigació. A nivell demogràfic, l'estudi podria anar ampliant l'abast territorial amb el buidat d'altres registres parroquials propers (la Torre de l'Espanyol, la Palma d'Ebre, Riba-roja i Prat de Comte), per aprofundir en el coneixement de la població de tot aquest espai al nord de l'Ebre català, centrat especialment en el segle XVIII, i contrastant-ho amb censos i altres registres d'habitants. Es pot seguir avançant en alguns aspectes de l'evolució socioeconòmica de les comandes veïnes sota domini hospitaler (Horta, Ascó i Vilalba), com l'anàlisi dels capbreus conservats sobre Ascó dels anys 1607 i 1639, entre altres documents de l'Orde dipositats al Archivo Histórico Nacional de Madrid. Realitzar un buidat complet de tots els plets de la Reial Audiència conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó que, centrats en el territori estudiat, puguin aportar una anàlisi de la conflictivitat dins del domini santjoanista. També comprendre millor el funcionament de la Companyia Cortadellas a la zona de la Batllia i espais propers que s'hi vinculaven, com Móra, a través de la documentació centralitzada a l'Arxiu Històric de Tarragona. Elements que sorgeixen a partir del treball iniciat en aquesta tesi, mostrant una continuïtat de recerca per aprofundir en el coneixement d'aquest territori.

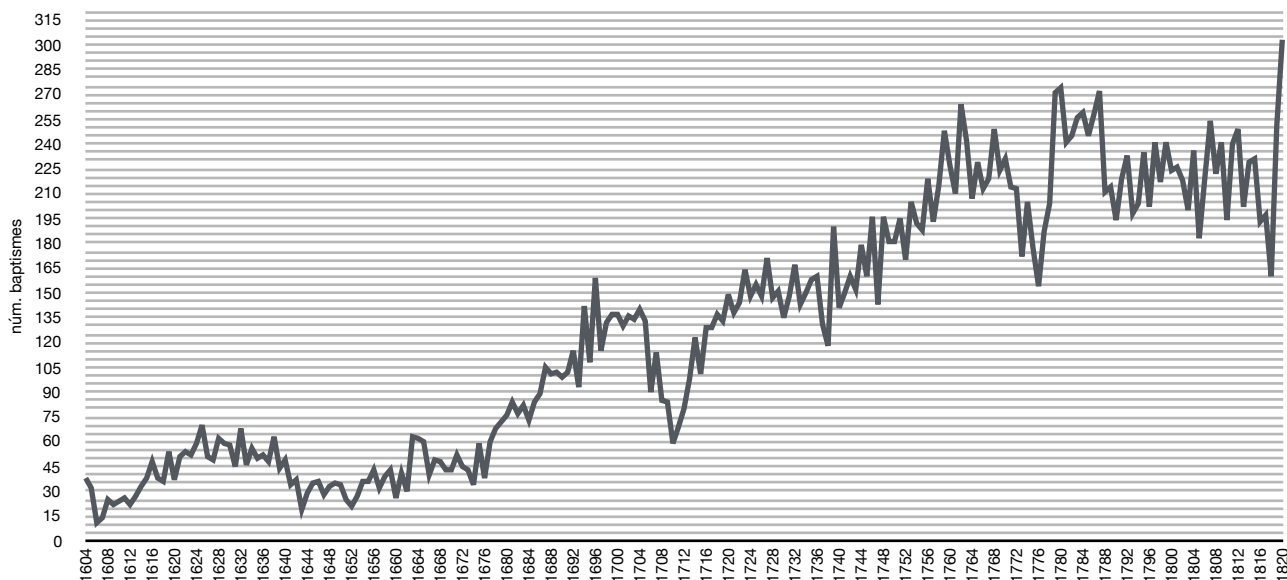

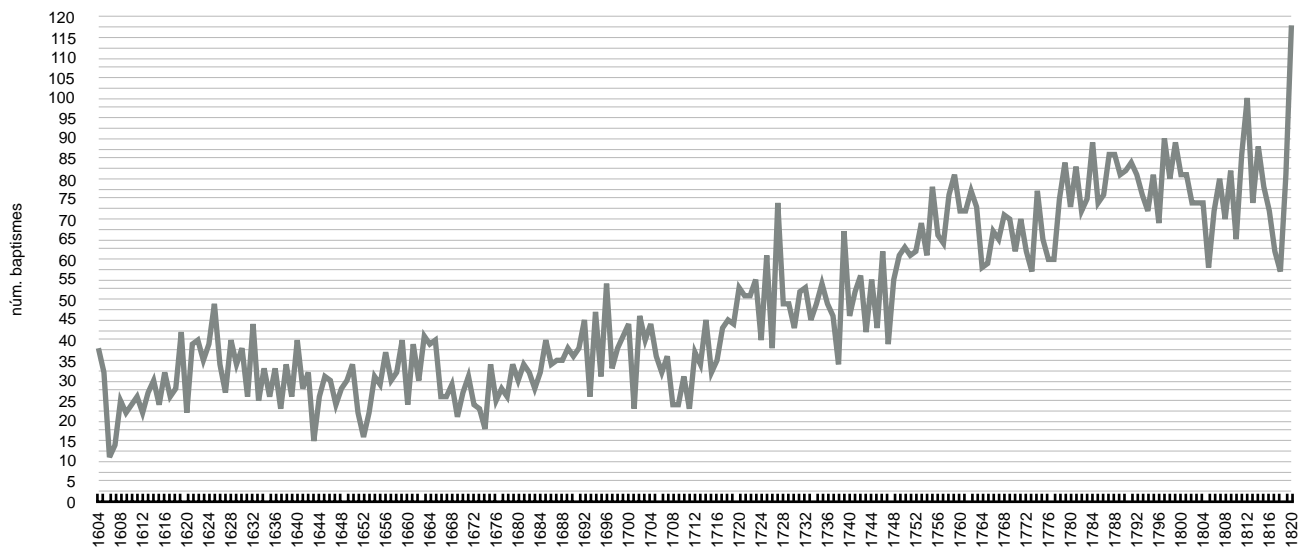
ANNEXOS

GRÀFICS

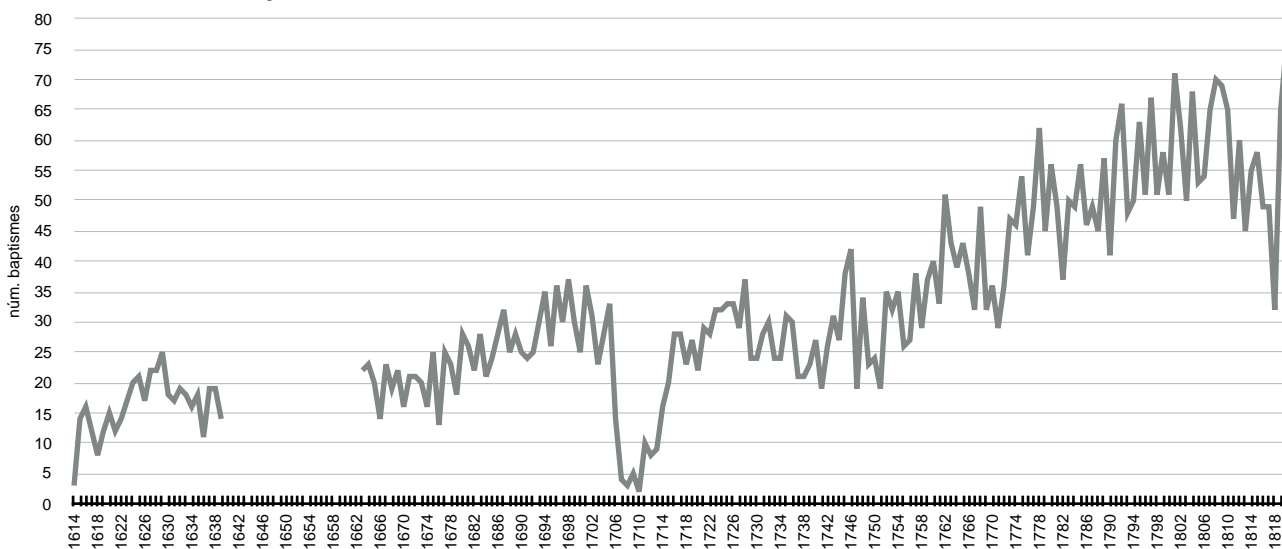
GRÀFIC 1A. Baptismes Batllia Miravet 1604-1820 Totals

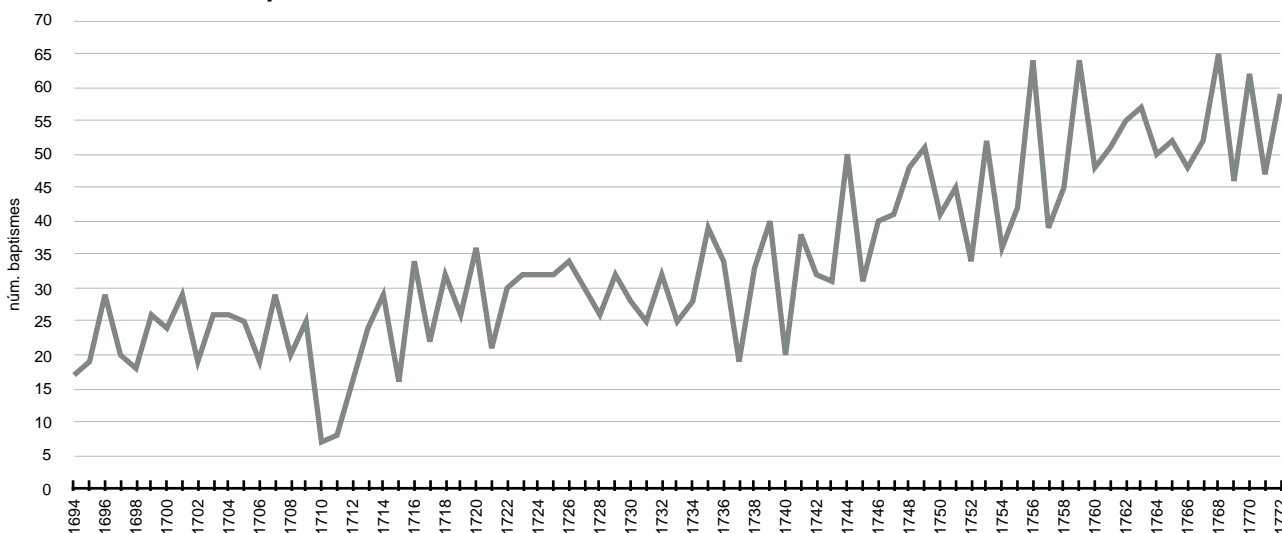
GRÀFIC 2A. Baptismes Gandesa 1604-1820 Totals

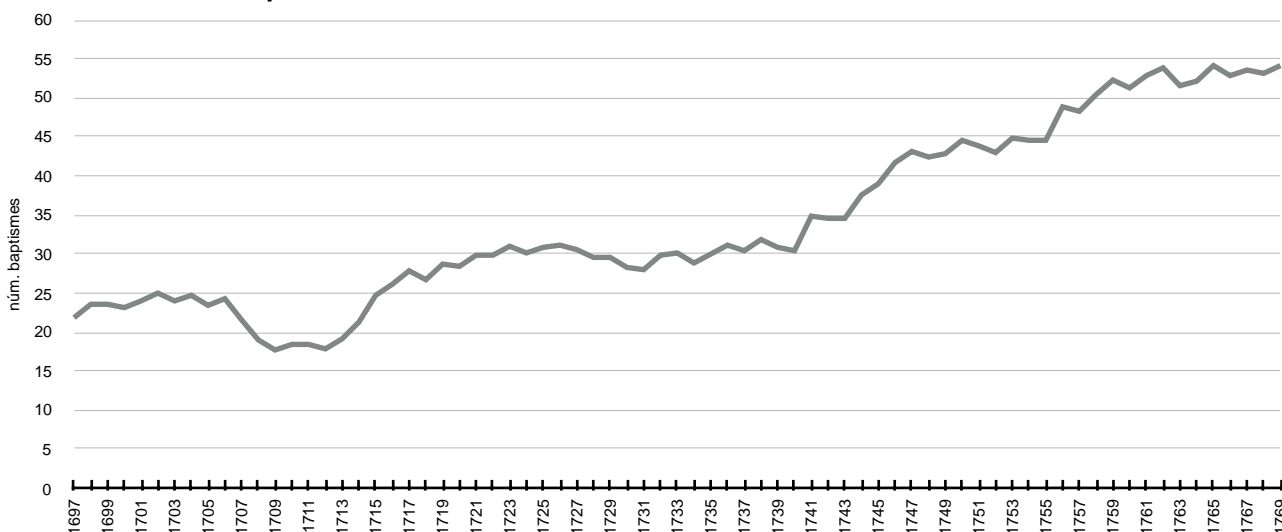
GRÀFIC 3A. Baptismes Miravet 1614-1639 i 1663-1820 Totals

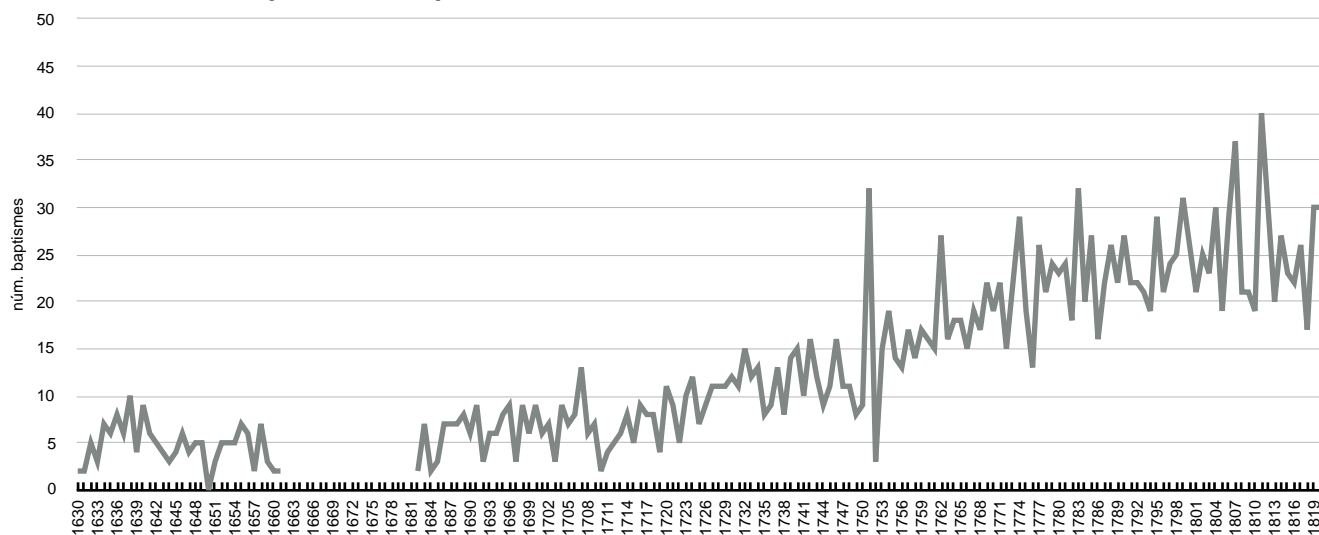
GRÀFIC 4A. Baptismes Corbera 1694-1772 Totals

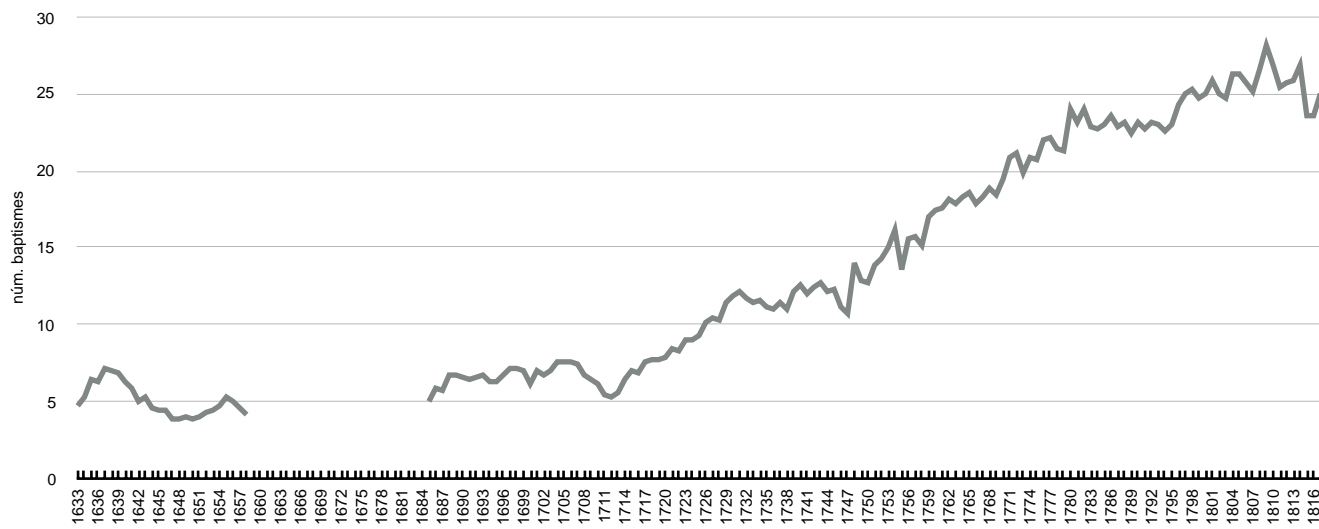
GRÀFIC 4B. Baptismes Corbera 1694-1772 m.m.7

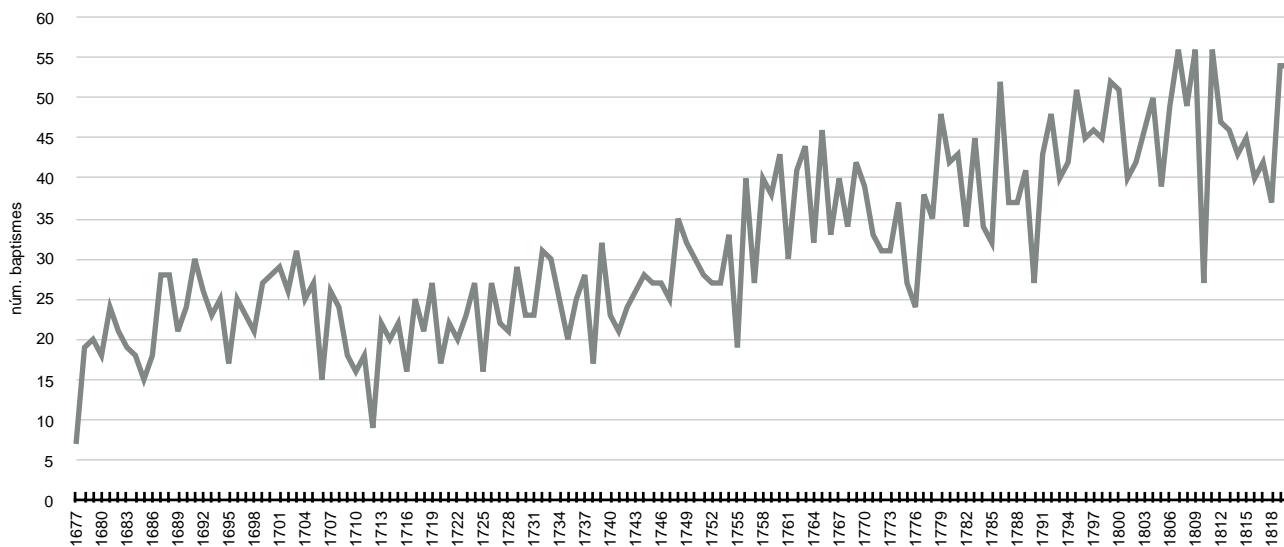
GRÀFIC 5A. Baptismes Rasquera 1630-1661 i 1682-1820 Totals

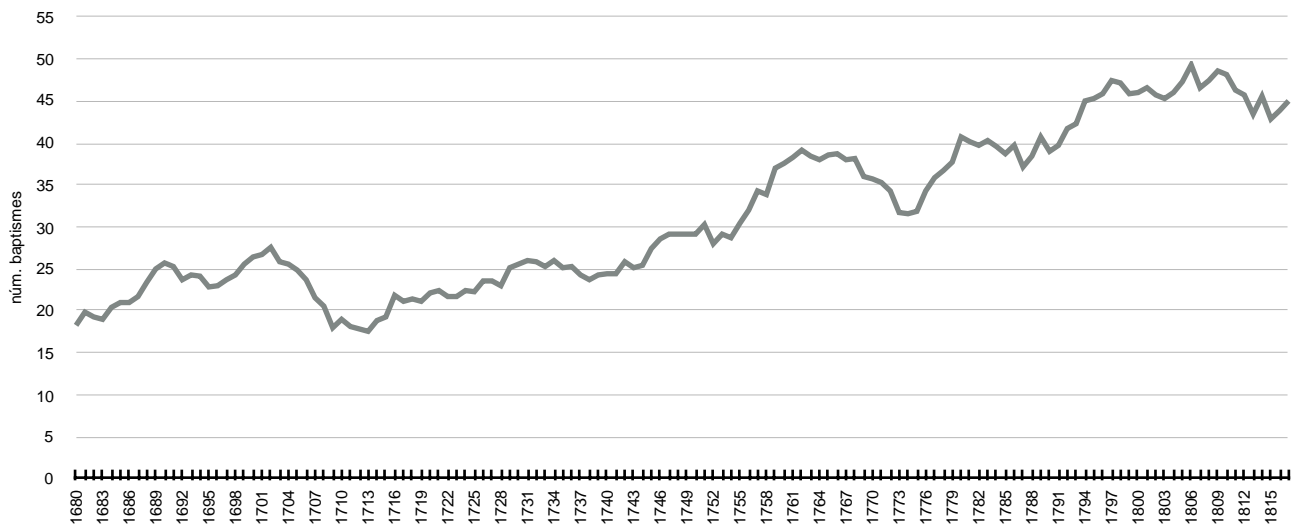
GRÀFIC 5B. Baptismes Rasquera 1630-1661 i 1682-1820 m.m.7

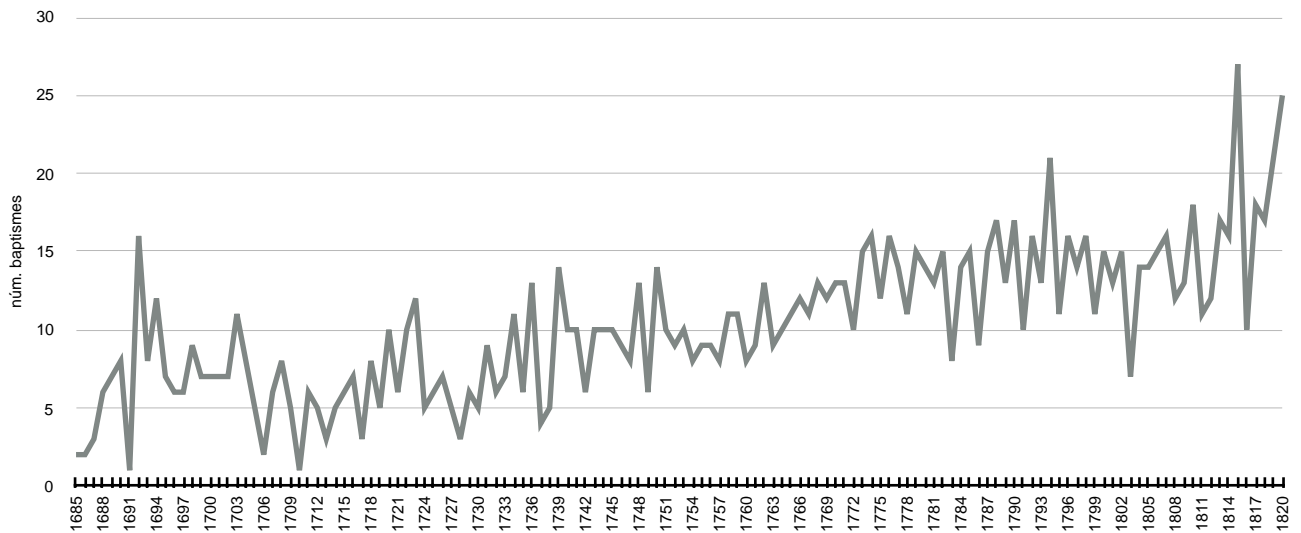
GRÀFIC 6A. Baptismes Vilalba 1677-1820 Totals

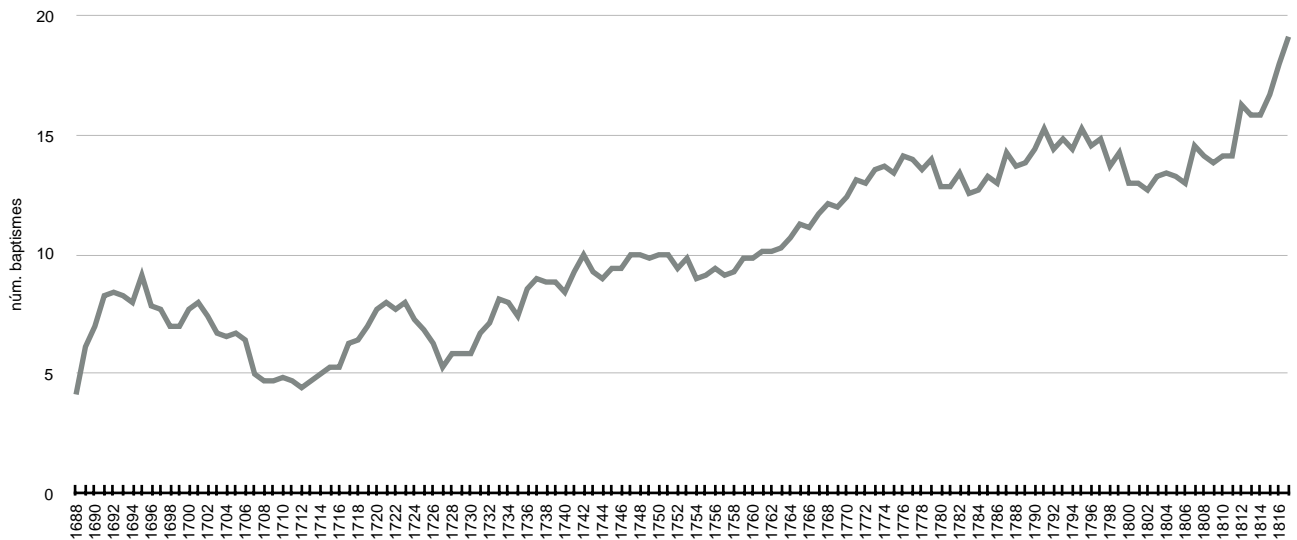
GRÀFIC 6B. Baptismes Vilalba 1677-1820 m.m.7

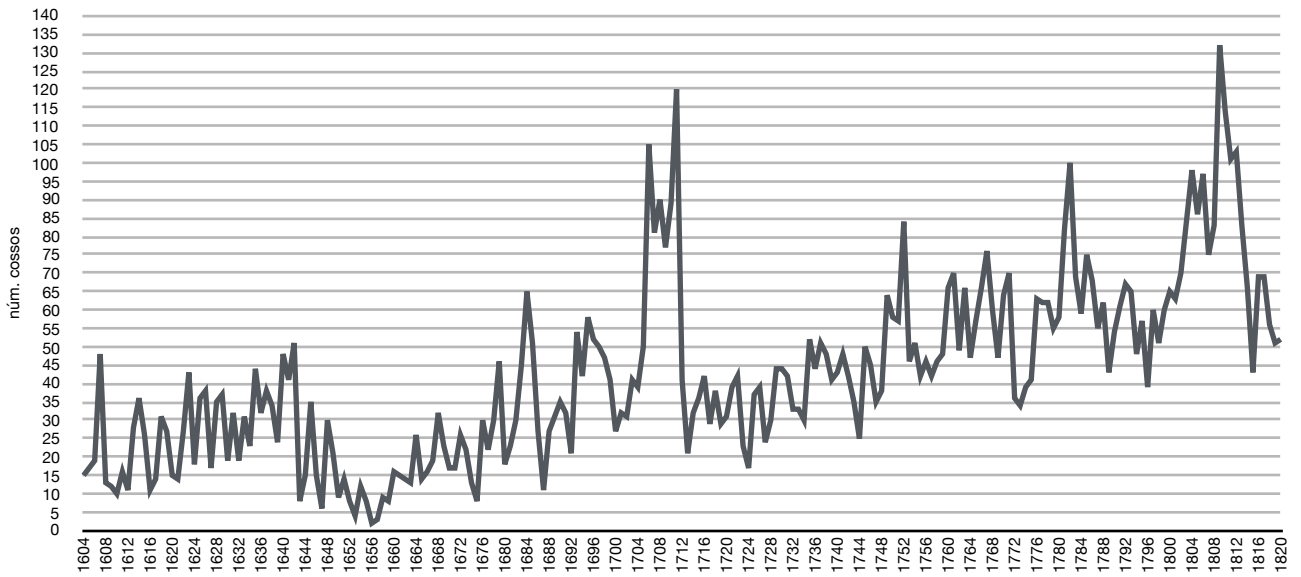
GRÀFIC 7A. Baptismes Caseres 1685-1820 Totals

GRÀFIC 7B. Baptismes Caseres 1685-1820 m.m.7

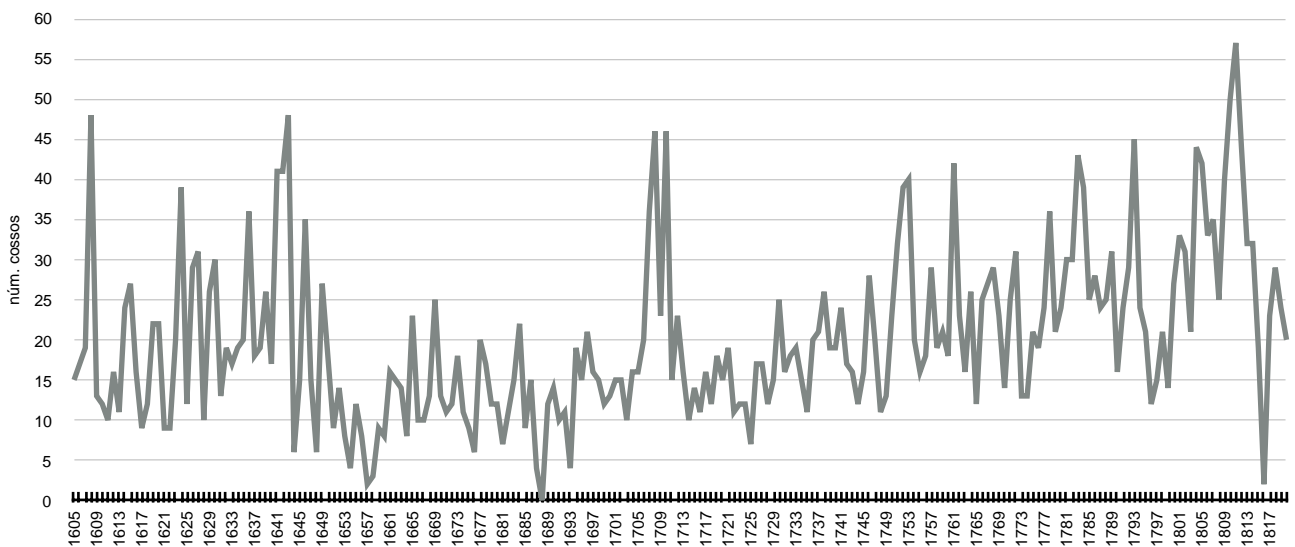
GRÀFIC 8A. Òbits Cossos Batllia Miravet 1604-1820 Totals

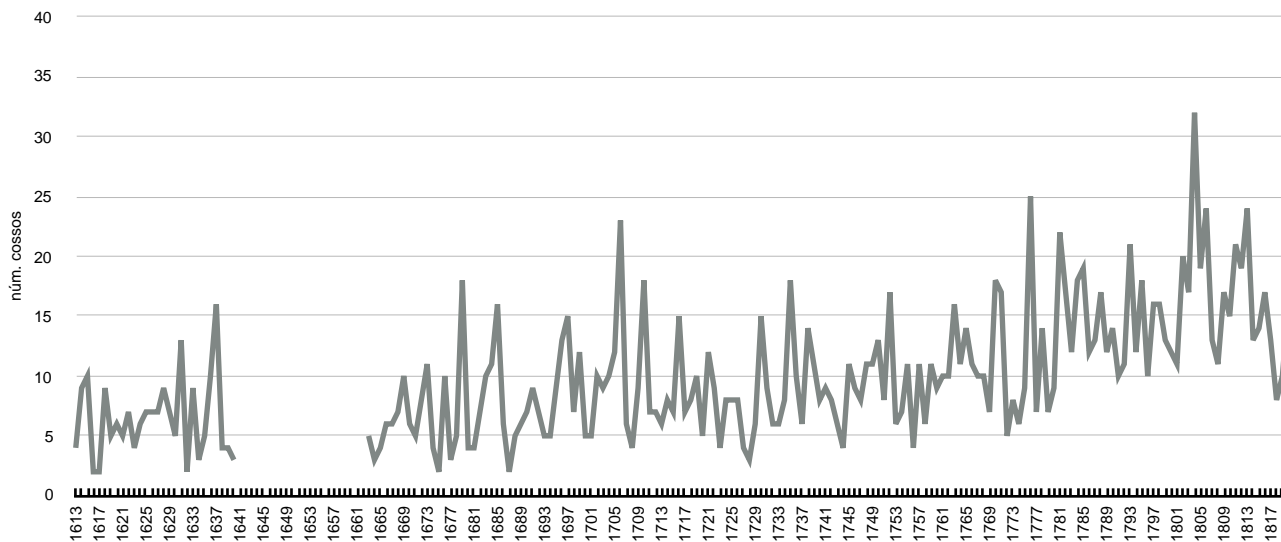
GRÀFIC 8B. Òbits Cossos Batllia Miravet 1604-1820 m.m.7

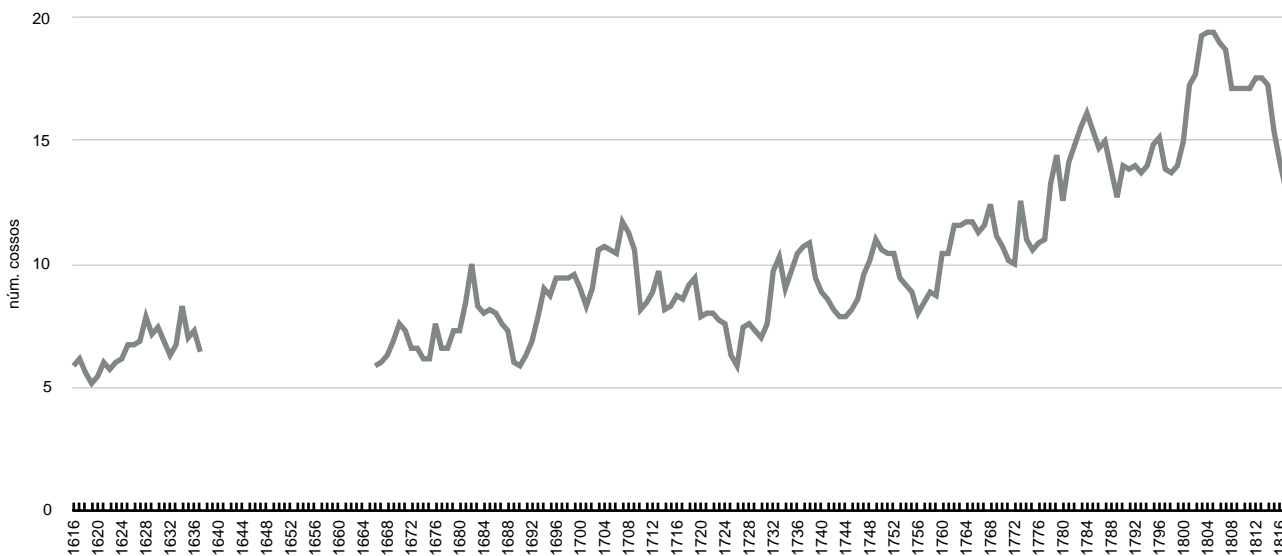
GRÀFIC 9A. Òbits Cossos Gandesa 1605-1820 Totals

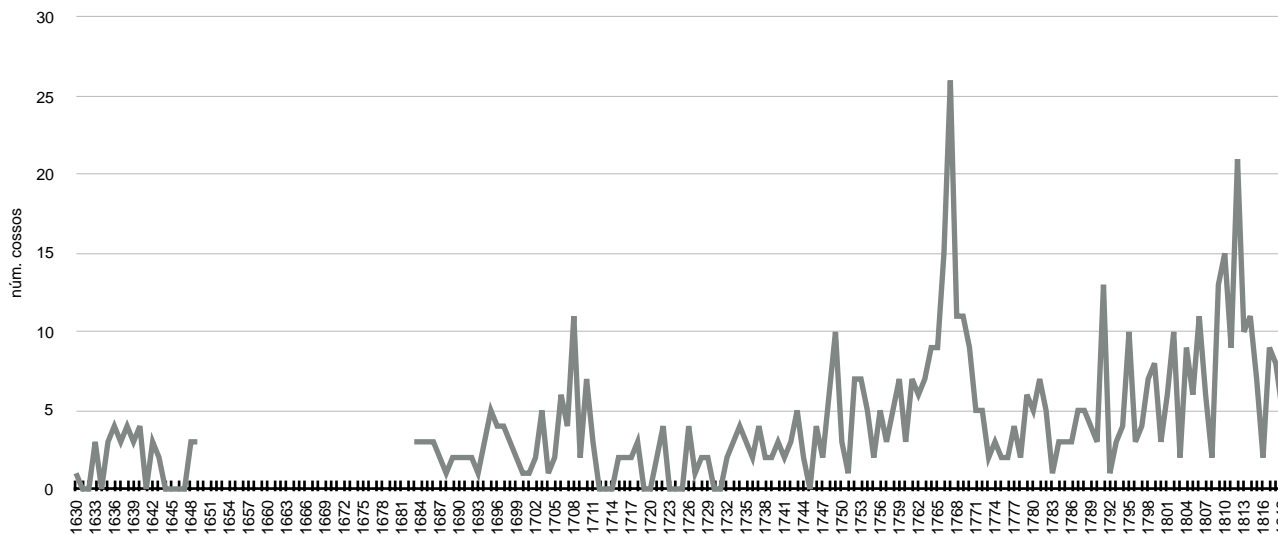
GRÀFIC 10A. Òbits Cossos Miravet 1613-1820 Totals

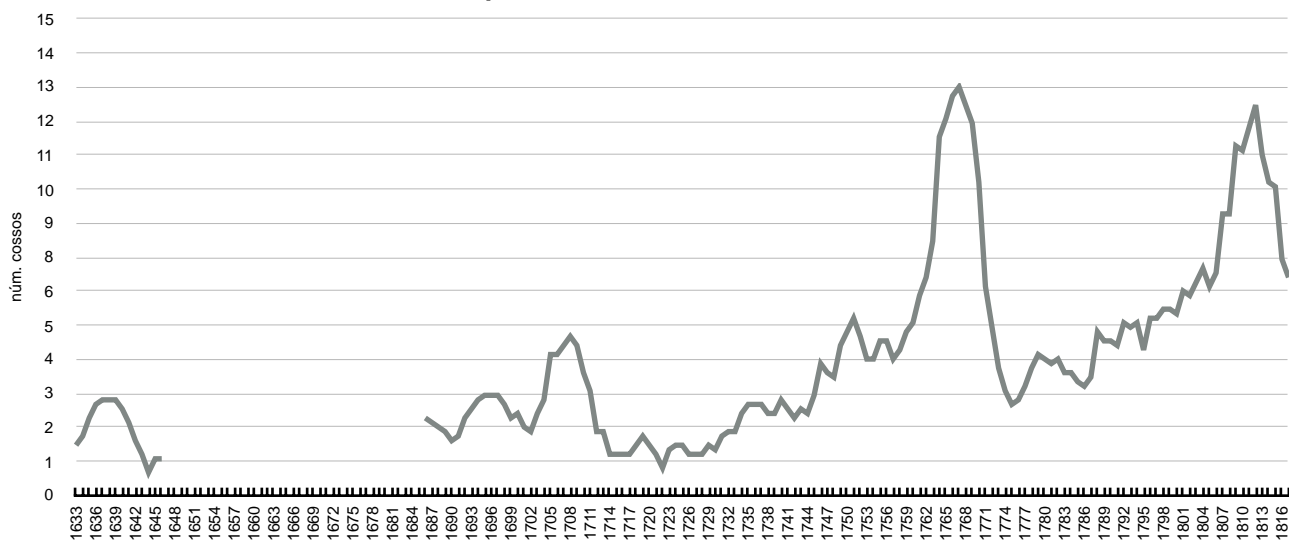
GRÀFIC 10B. Òbits Cossos Miravet 1613-1820 m.m.7

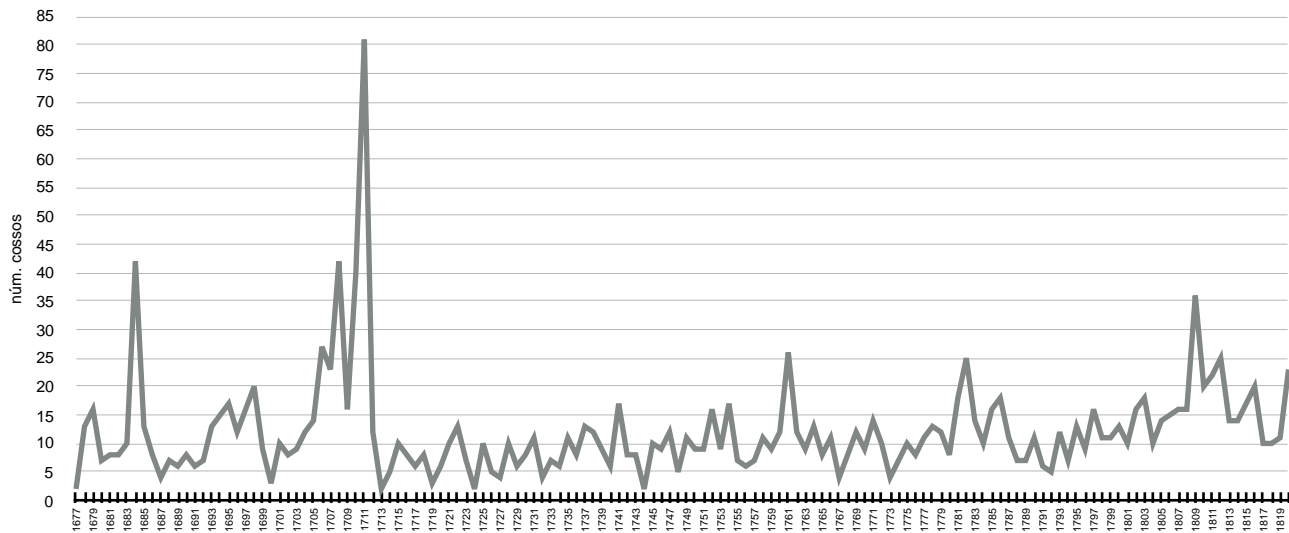
GRÀFIC 11A. Òbits Cossos Rasquera 1630-1649 i 1683-1820 Totals

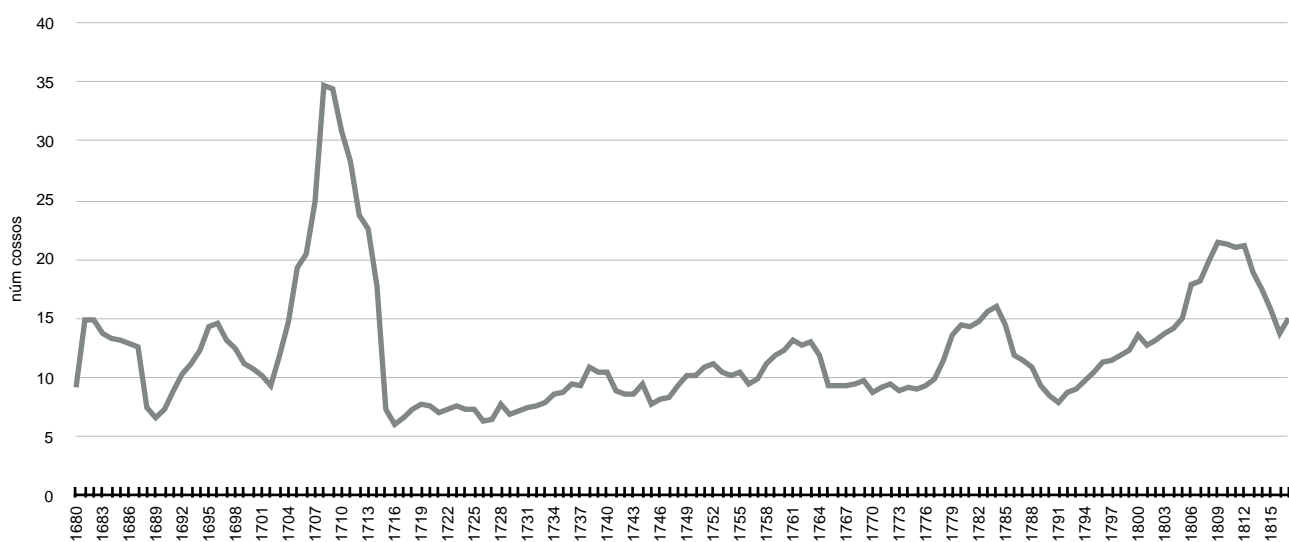
GRÀFIC 11B. Òbits Cossos Rasquera 1630-1649 i 1683-1820 m.m.7

GRÀFIC 12A. Òbits Cossos Vilalba 1677-1820 Totals

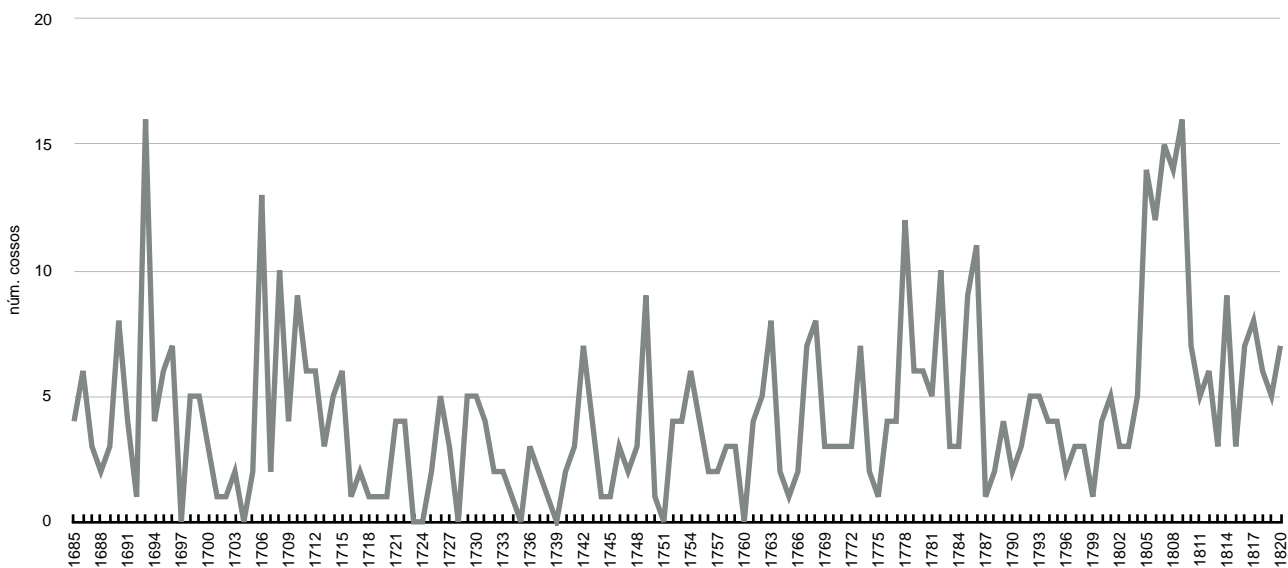

GRÀFIC 12B. Òbits Cossos Vilalba 1677-1820 m.m.7

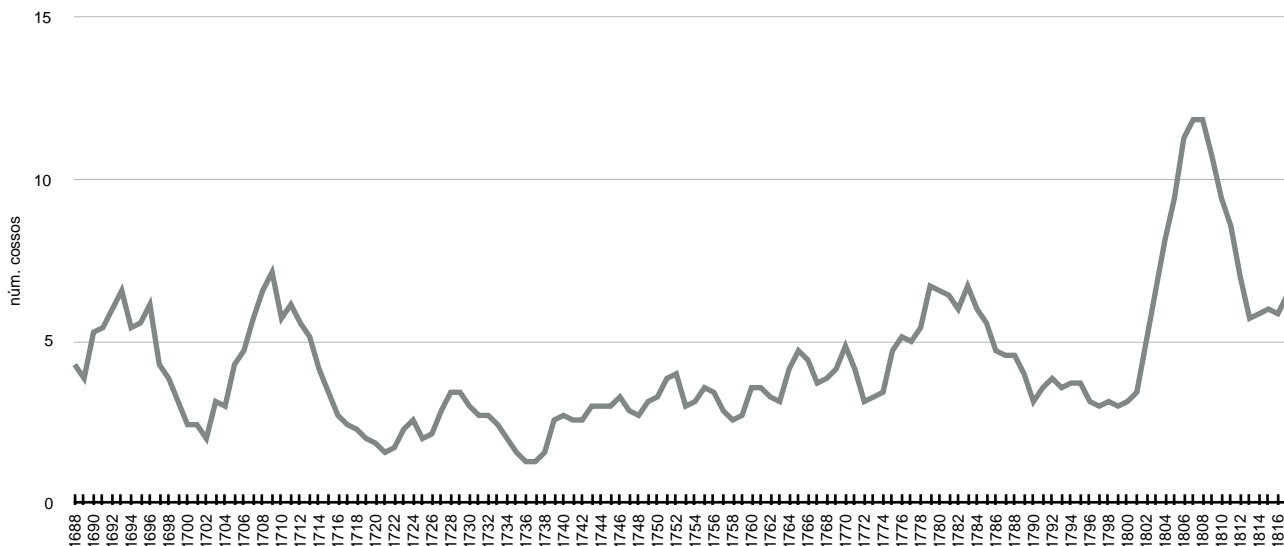

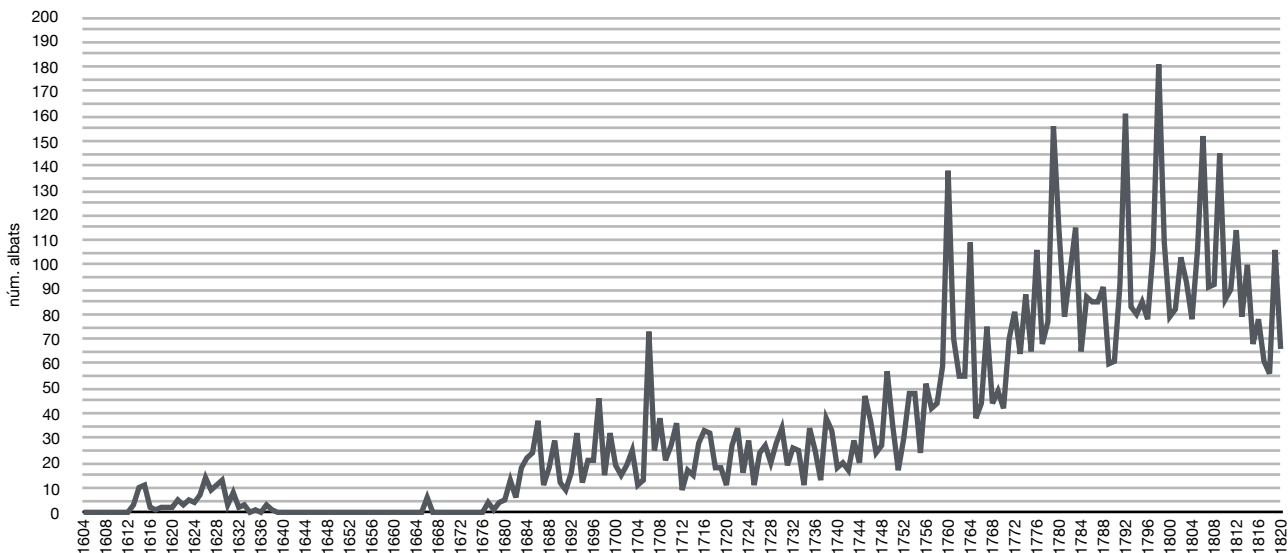
GRÀFIC 13A. Òbits Cossos Caseres 1685-1820 Totals

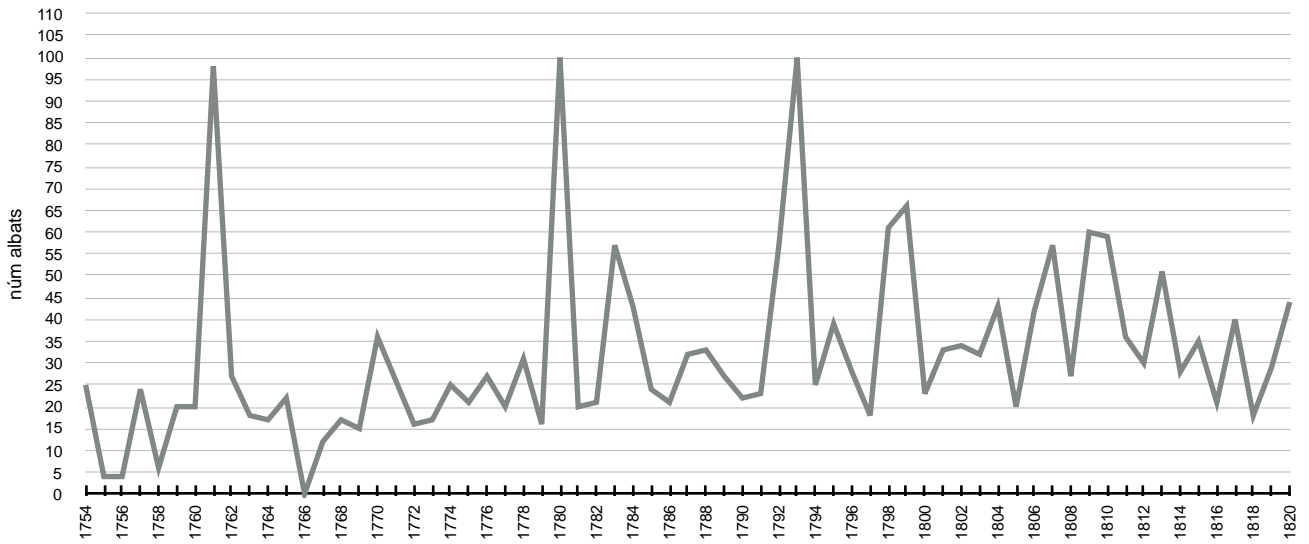
GRÀFIC 13B. Òbits Cossos Caseres 1685-1820 m.m.7

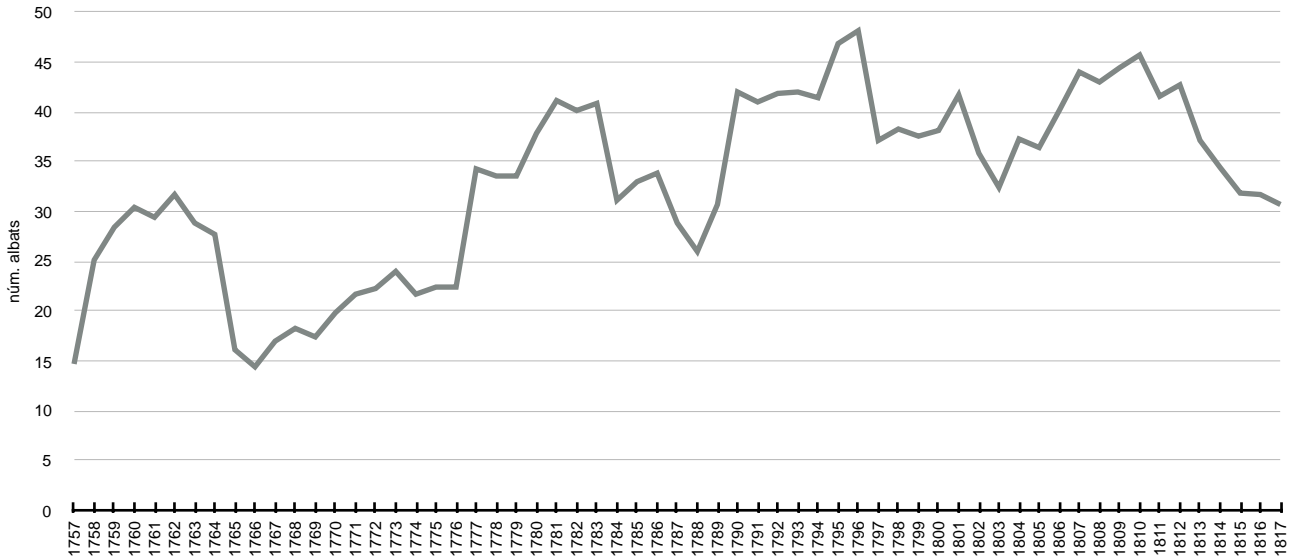
GRÀFIC 14A. Òbits Albats Batllia Miravet 1604-1820 Totals

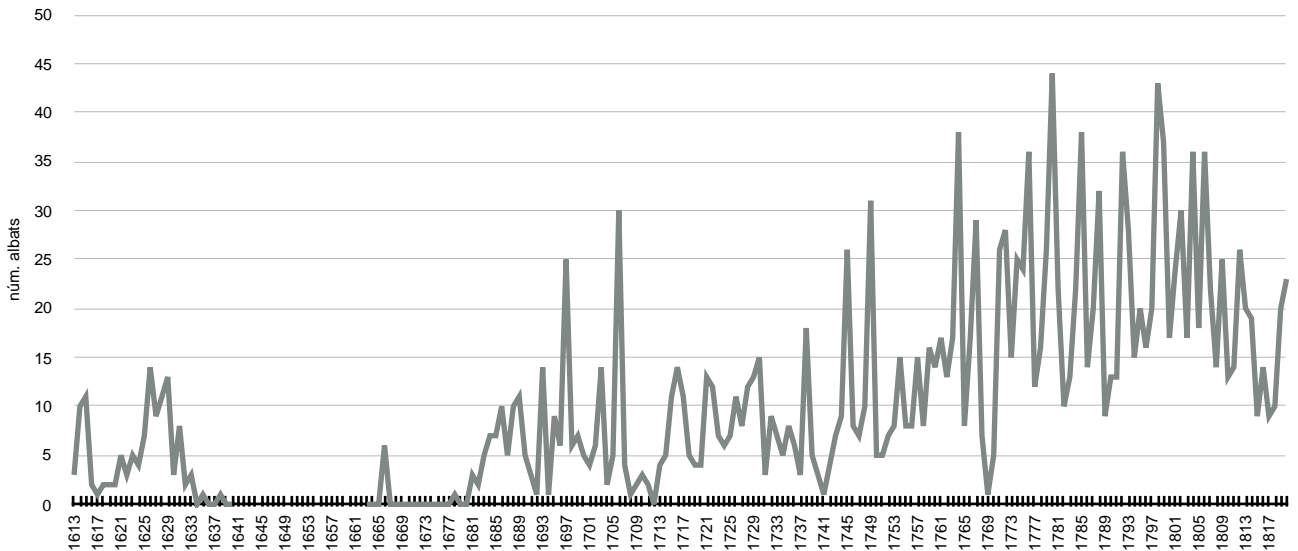
GRÀFIC 15A. Òbits Albats Gandesa 1754-1820 Totals

GRÀFIC 15B. Òbits Albats Gandesa 1754-1820 m.m.7

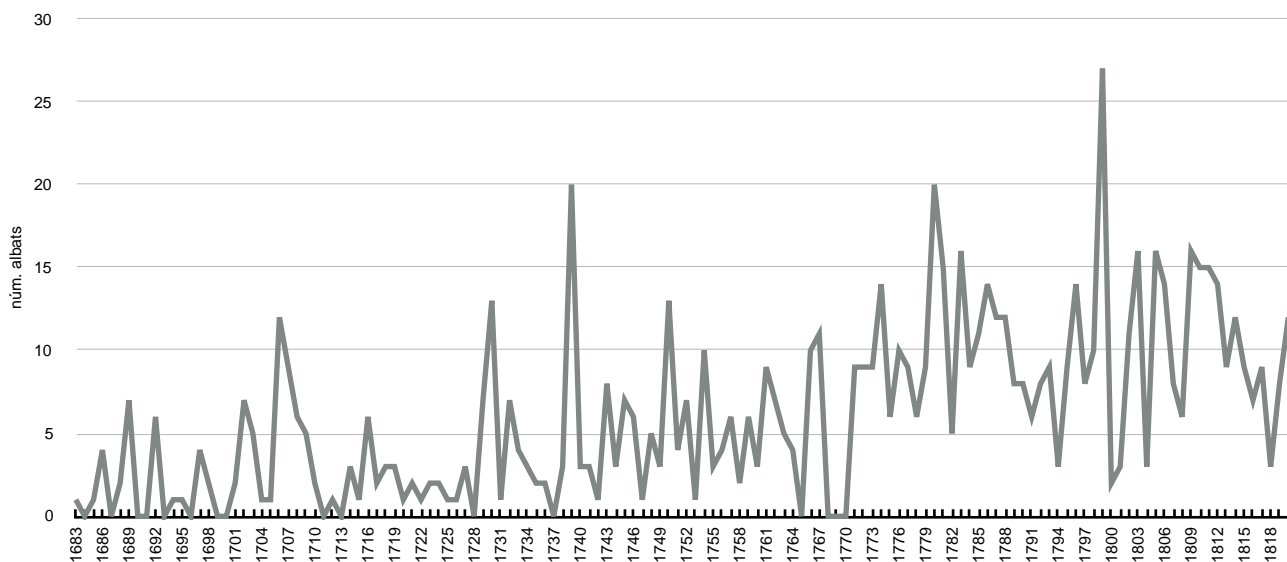
GRÀFIC 16A. Òbits Albats Miravet 1613-1820 Totals

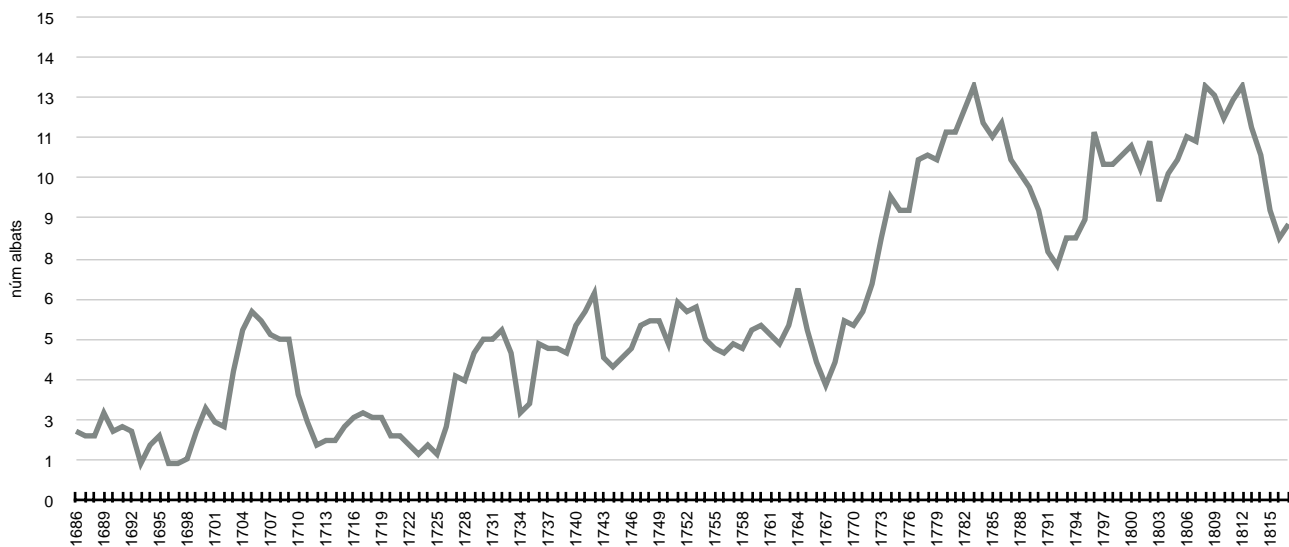
GRÀFIC 16B. Òbits Albats Miravet 1613-1820 m.m.7

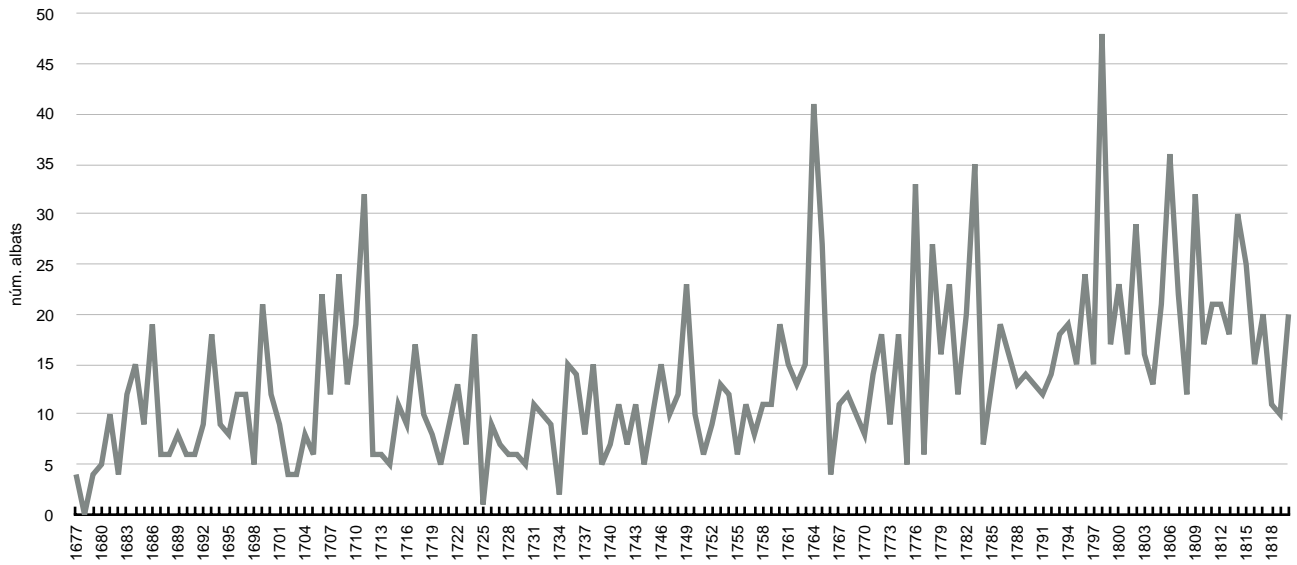
GRÀFIC 17A. Òbits Albats Rasquera 1683-1820 Totals

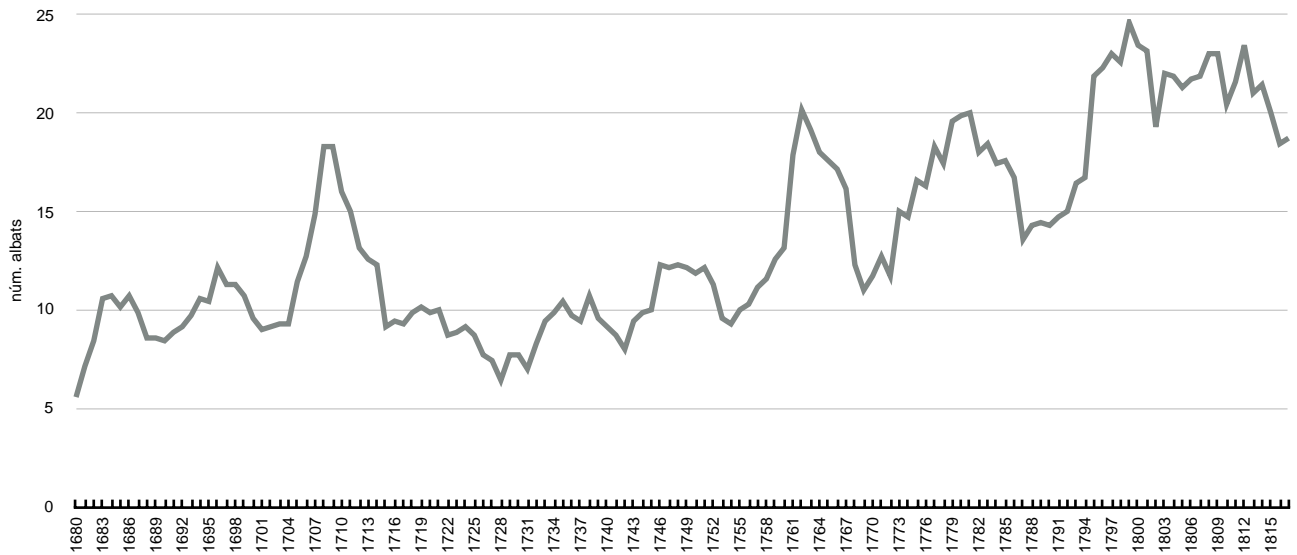
GRÀFIC 17B. Òbits Albats Rasquera 1683-1820 m.m.7

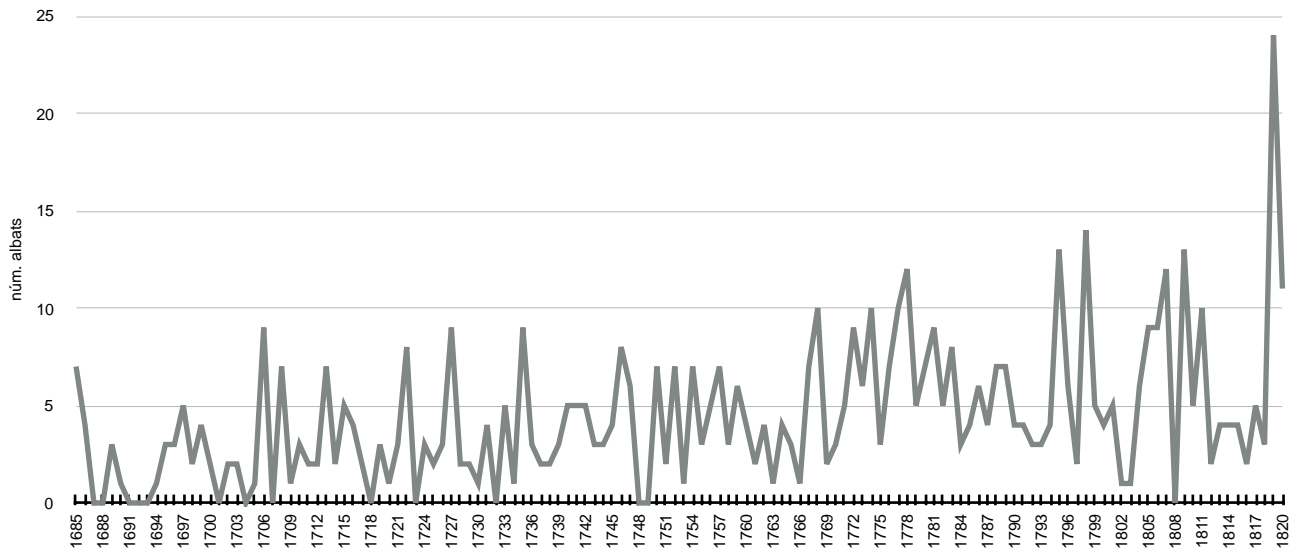
GRÀFIC 18A. Òbits Albats Vilalba 1677-1820 Totals

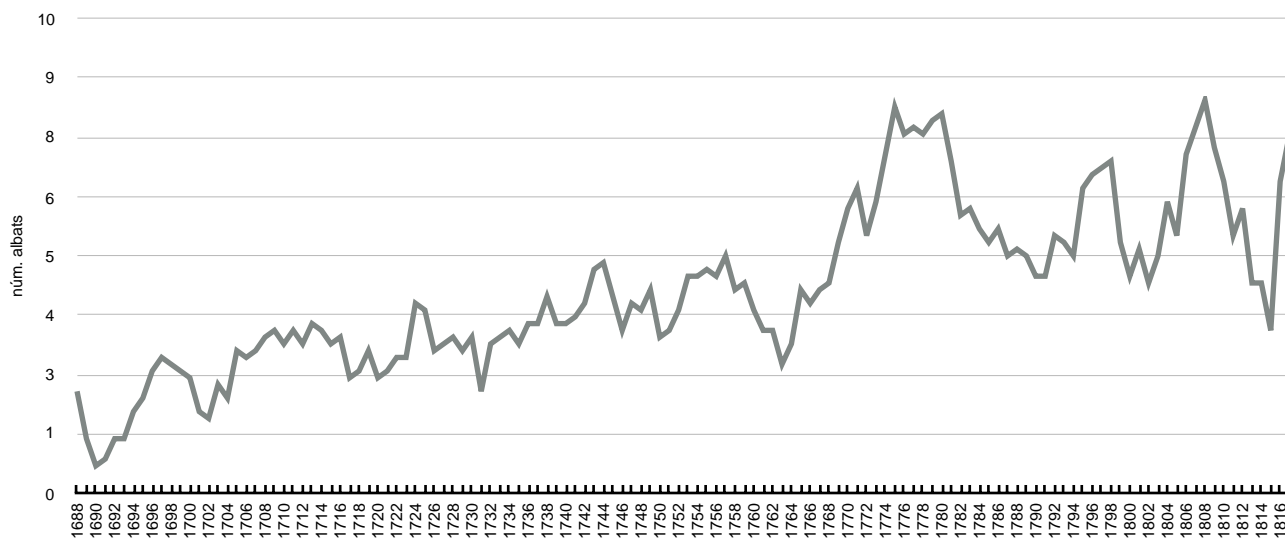
GRÀFIC 18B. Òbits Albats Vilalba 1677-1820 m.m.7

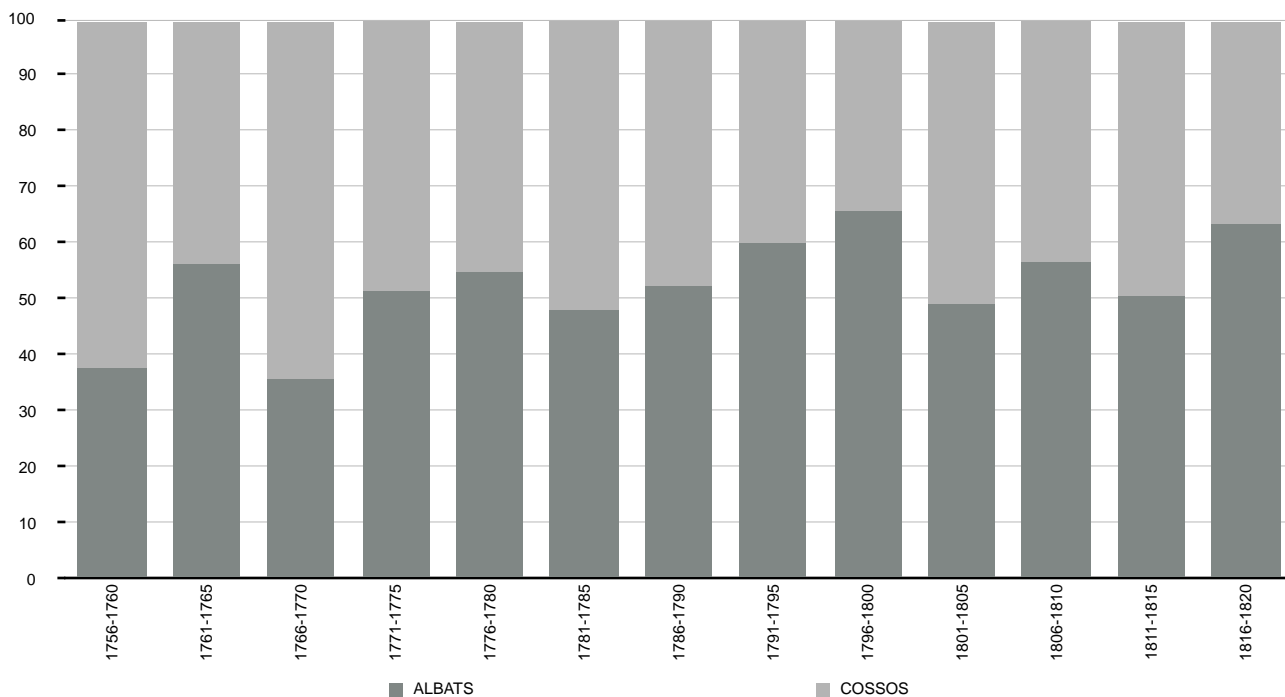
GRÀFIC 19A. Òbits Albats Caseres 1685-1820 Totals

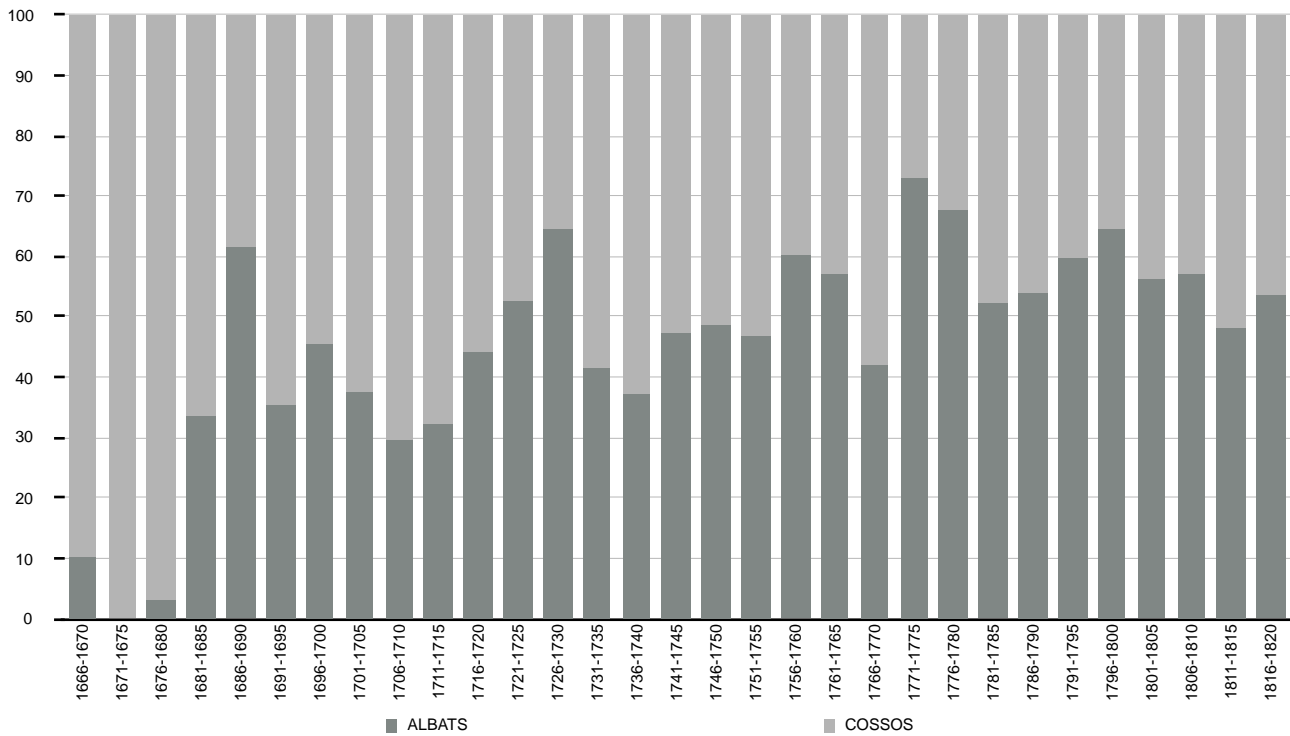
GRÀFIC 19B. Òbits Albats Caseres 1685-1820 m.m.7

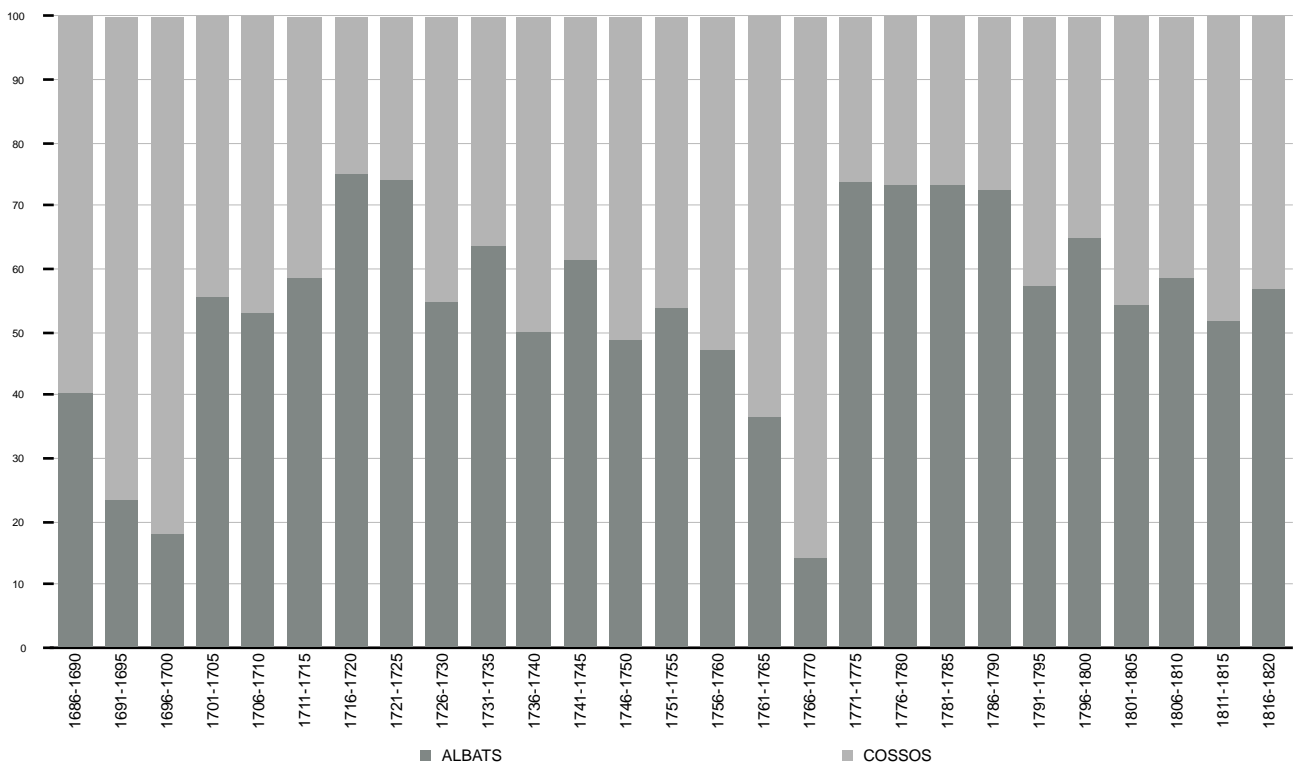
GRÀFIC 20A. Gandesa - Proporció Albats/Cossos sobre el total de Defuncions - Quinquennis 1756-1820

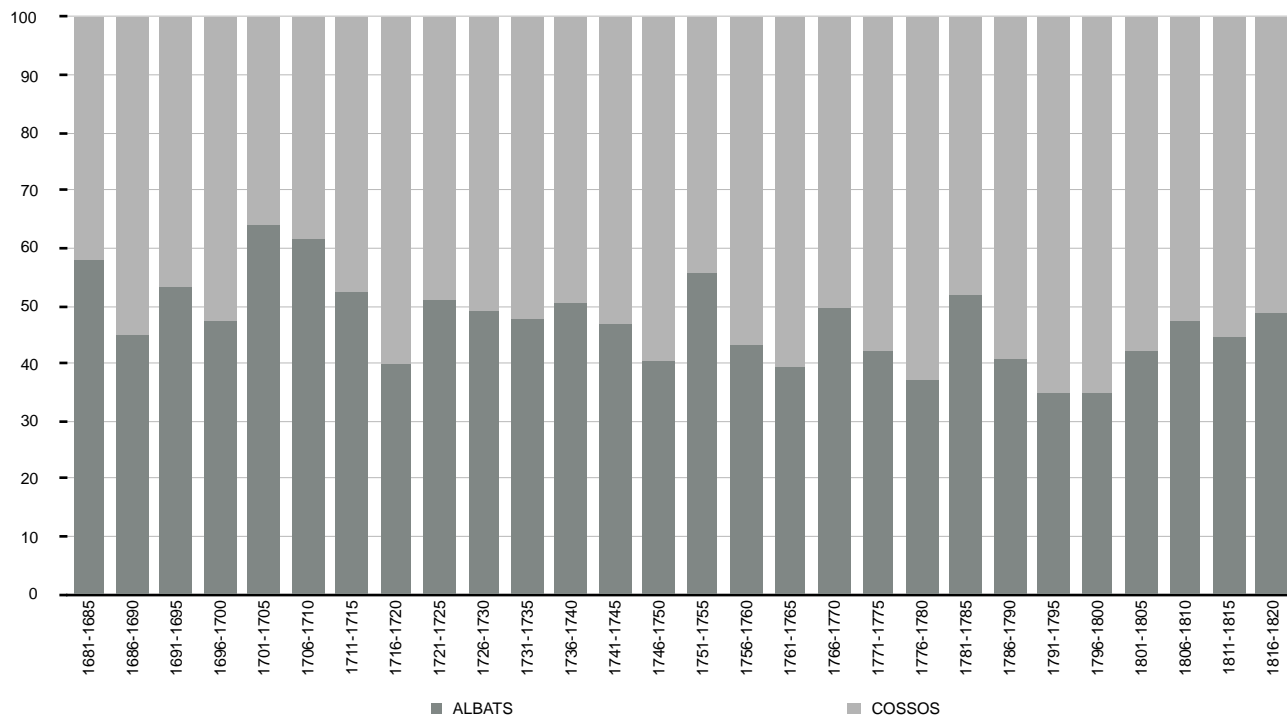
GRÀFIC 20B. Miravet - Proporció Albats/Cossos sobre el total de Defuncions - Quinquennis 1666-1820

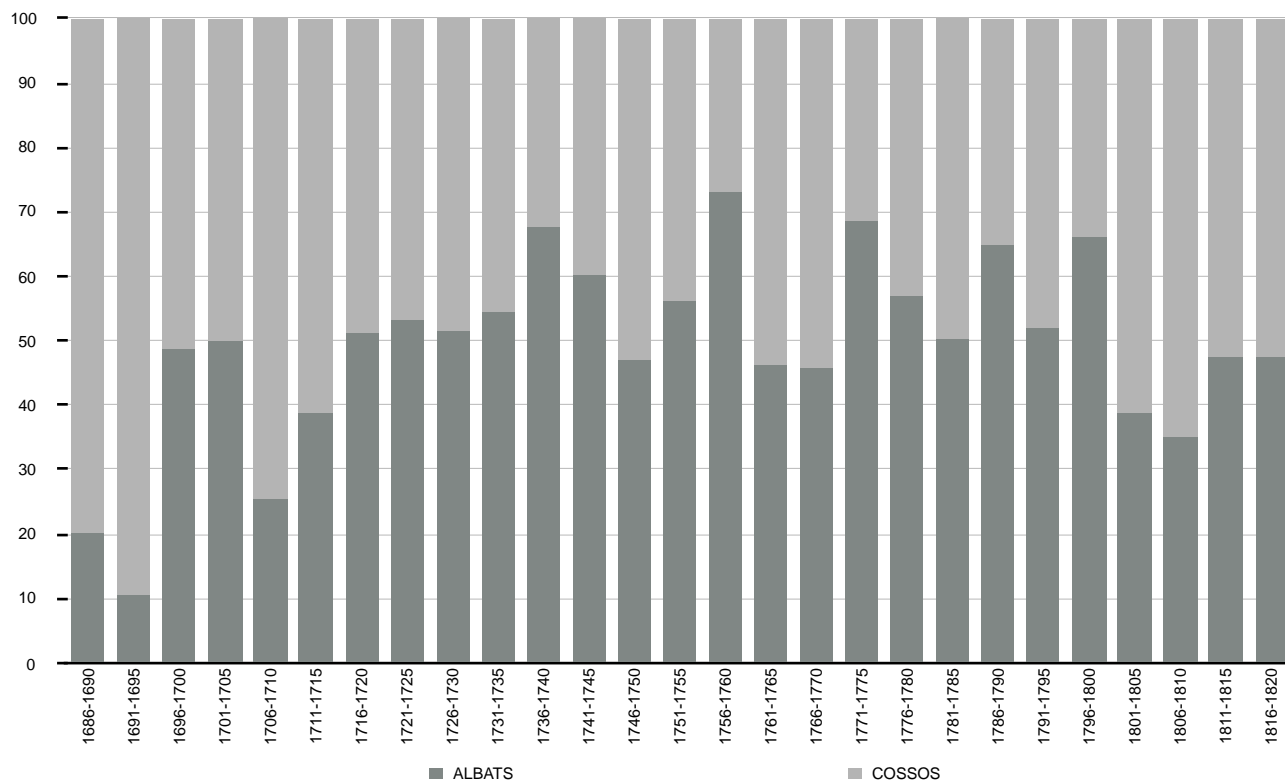
GRÀFIC 20C. Rasquera - Proporció Albats/Cossos sobre el total de Defuncions - Quinquennis 1686-1820

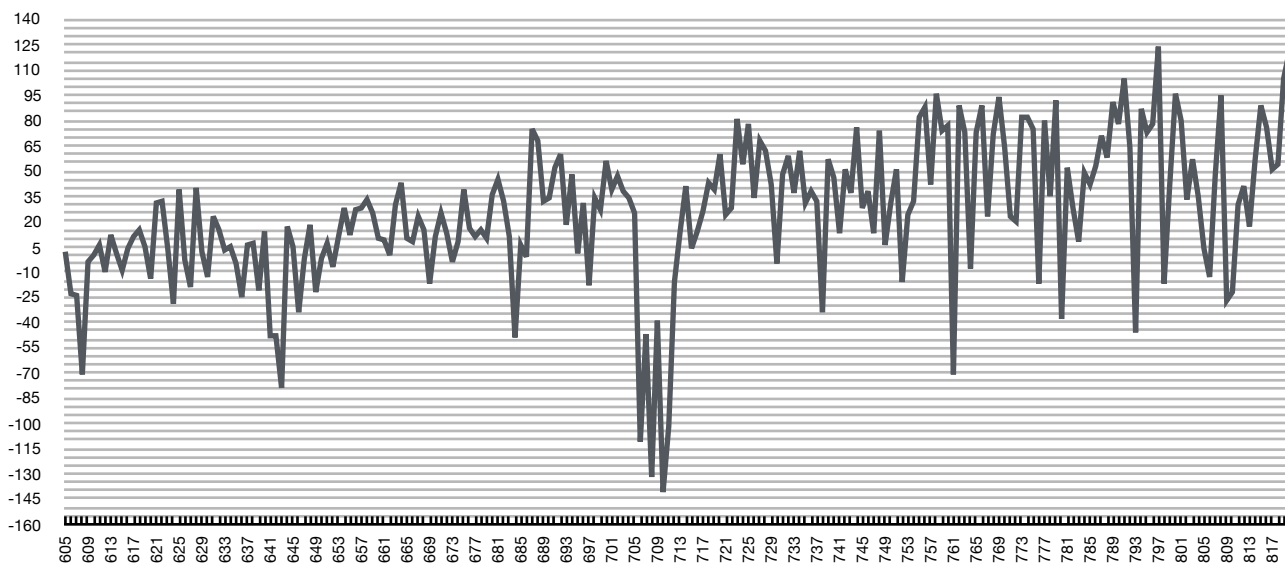
GRÀFIC 20D. Vilalba - Proporció Albats/Cossos sobre el total de Defuncions - Quinquennis 1681-1820

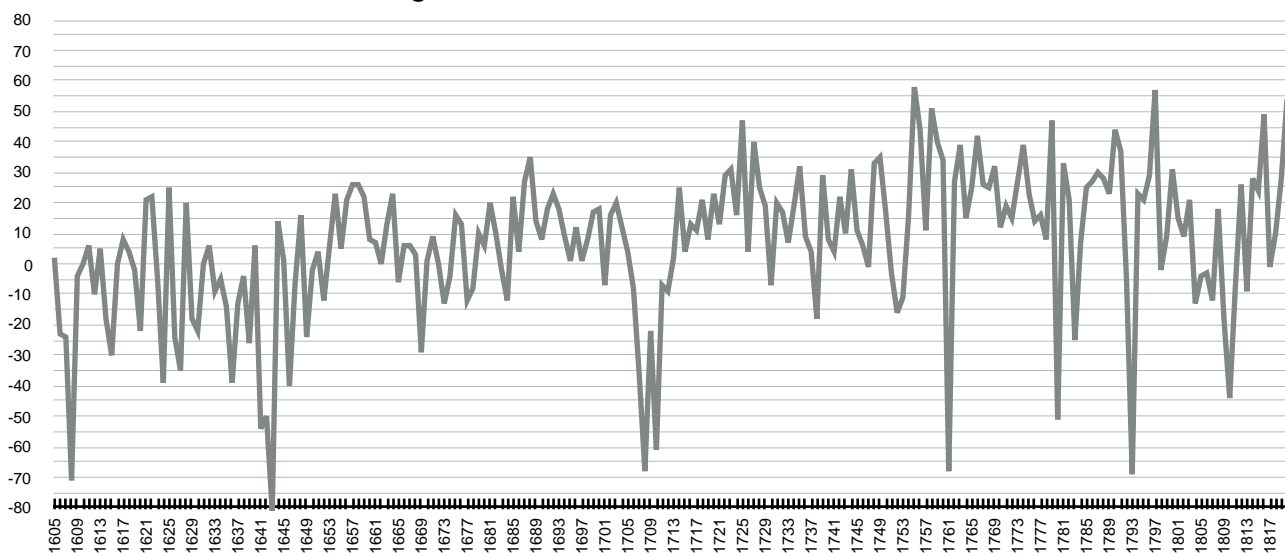
GRÀFIC 20E. Caseres - Proporció Albats/Cossos sobre el total de Defuncions - Quinquennis 1686-1820

GRÀFIC 21A. Creixement Vegetatiu Batllia Miravet 1604-1820 Totals

GRÀFIC 22A. Creixement Vegetatiu Gandesa 1605-1820 Totals

GRÀFIC 22B. Creixement Vegetatiu Gandesa 1605-1820 m.m.7

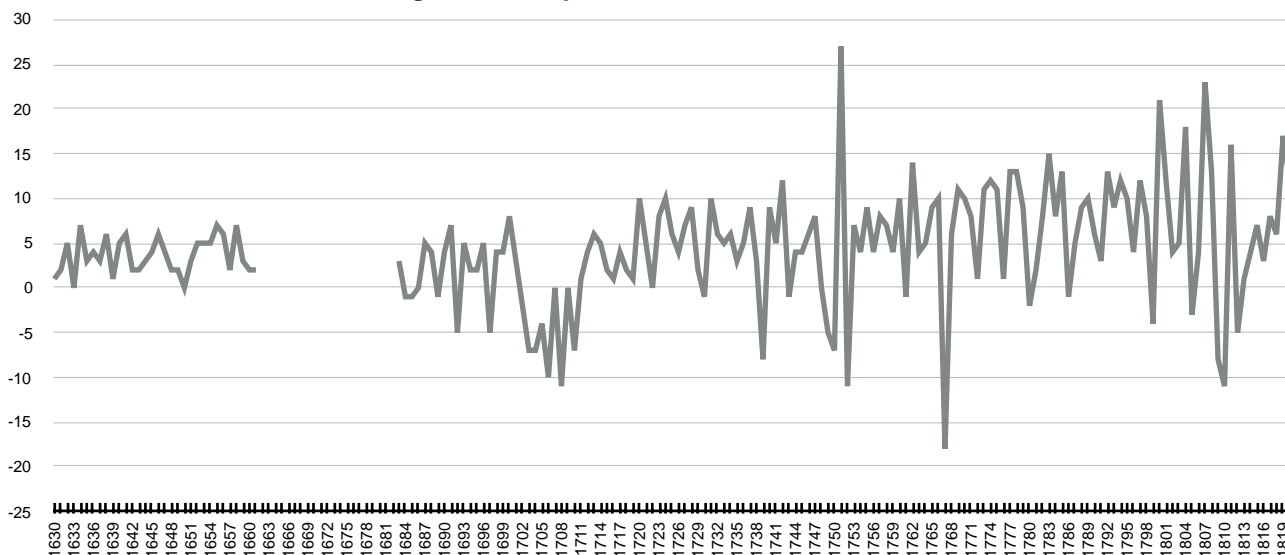
GRÀFIC 23A. Creixement Vegetatiu Miravet 1614-1820 Totals

GRÀFIC 23B. Creixement Vegetatiu Miravet 1614-1820 m.m.7

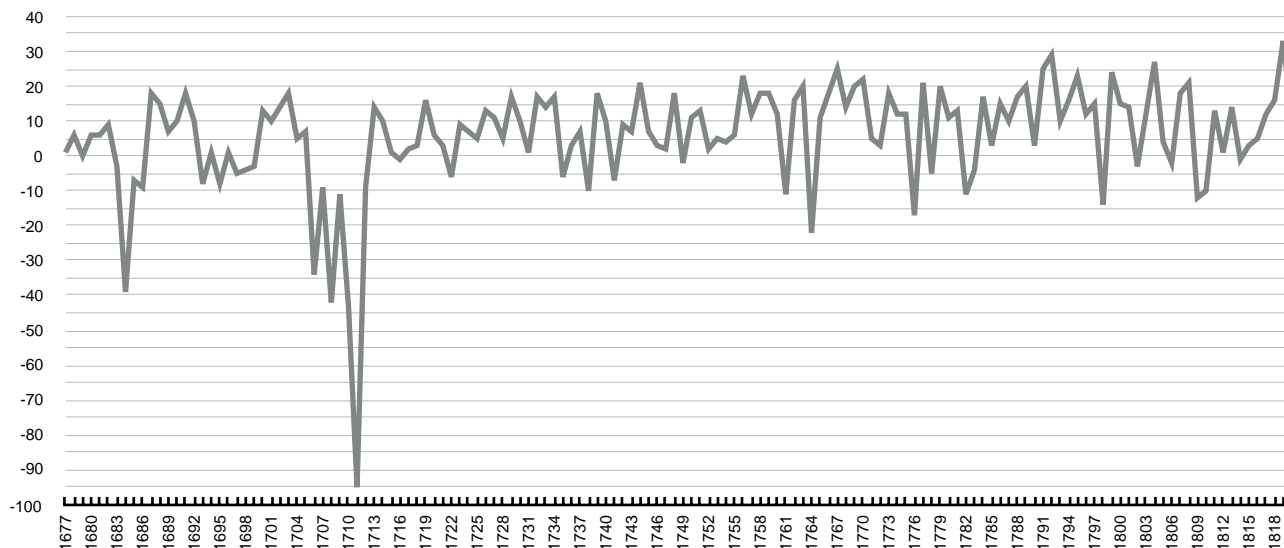
GRÀFIC 24A. Creixement Vegetatiu Rasquera 1630-1661 i 1683-1820 Totals

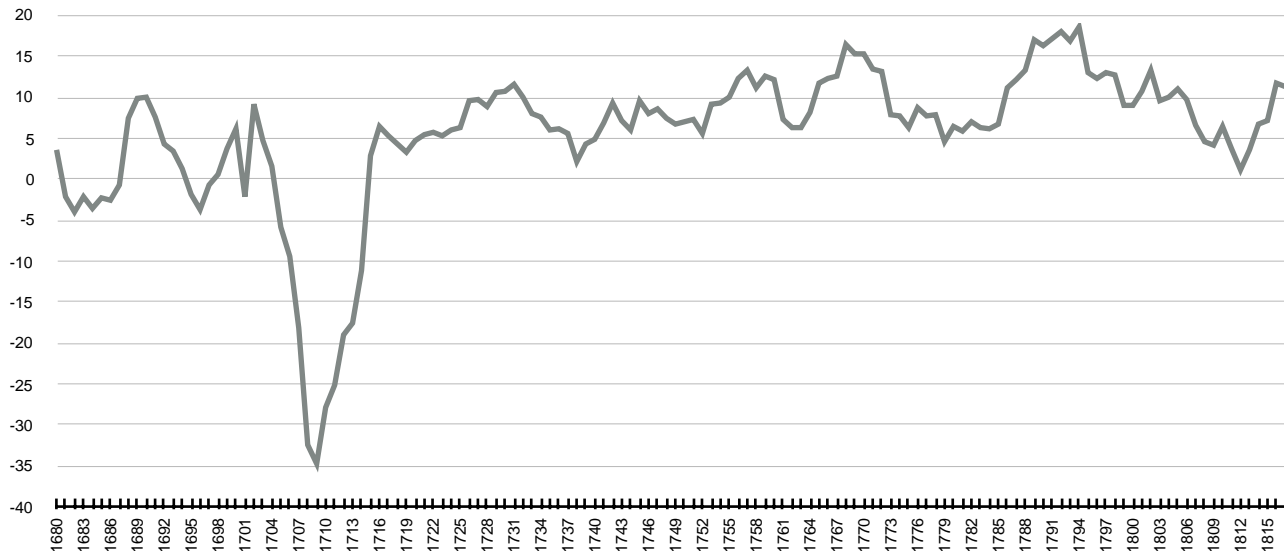
GRÀFIC 24B. Creixement Vegetatiu Rasquera 1630-1661 i 1683-1820 m.m.7

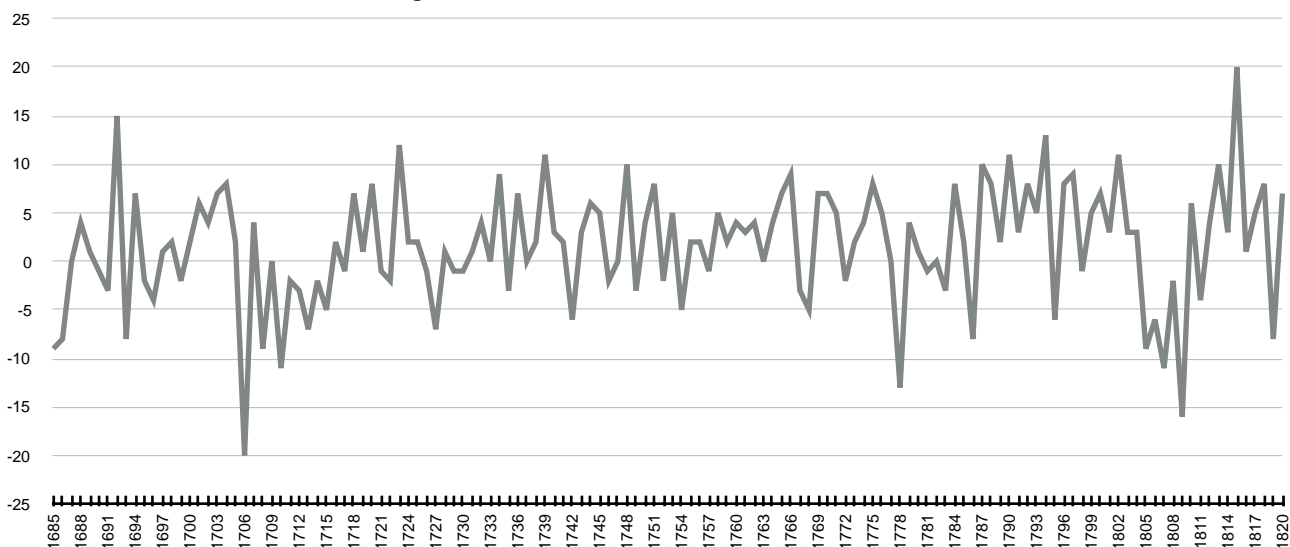
GRÀFIC 25A. Creixement Vegetatiu Vilalba 1677-1820 Totals

GRÀFIC 25B. Creixement Vegetatiu Vilalba 1677-1820 m.m.7

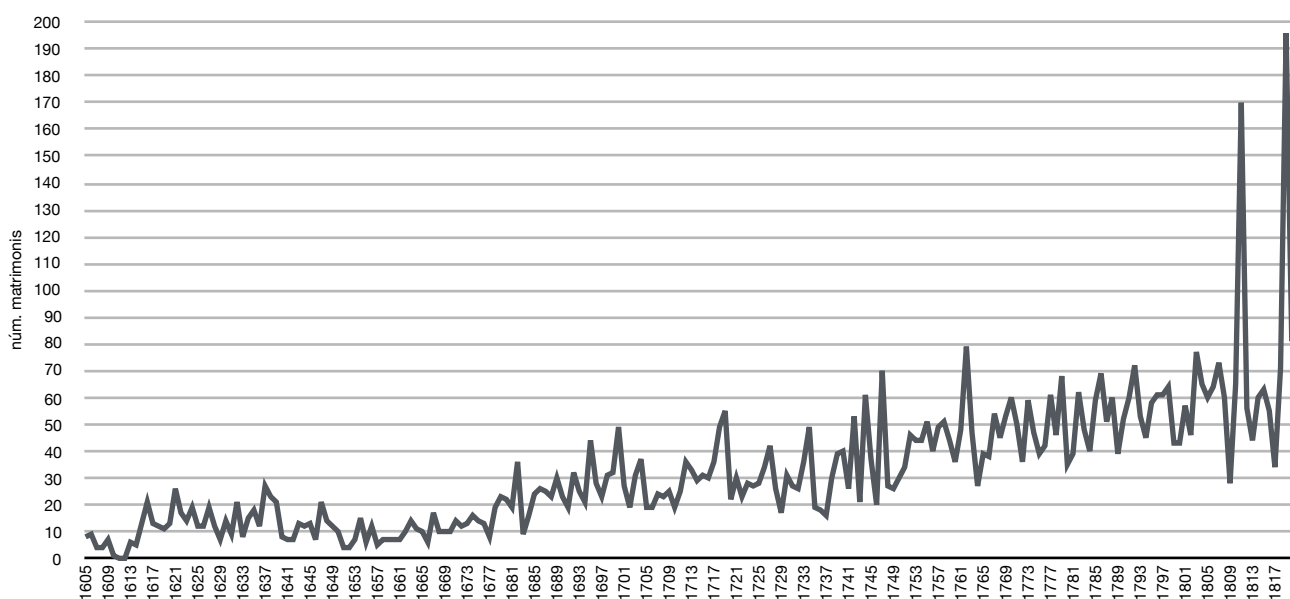
GRÀFIC 26A. Creixement Vegetatiu Caseres 1685-1820 Totals

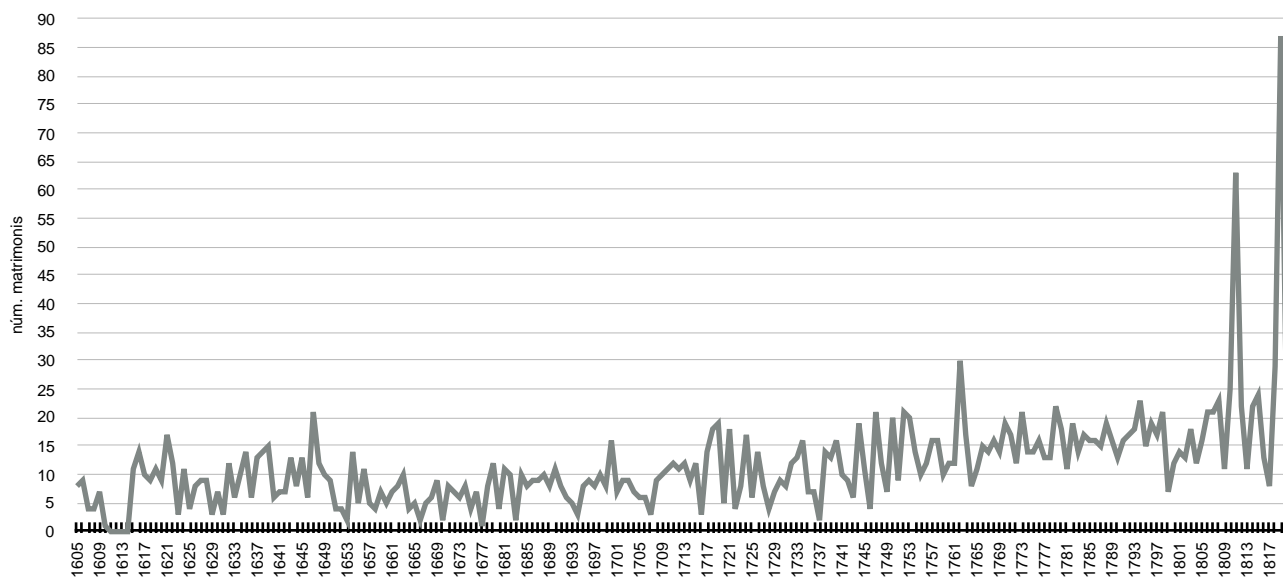
GRÀFIC 26B. Creixement Vegetatiu Caseres 1685-1820 m.m.7

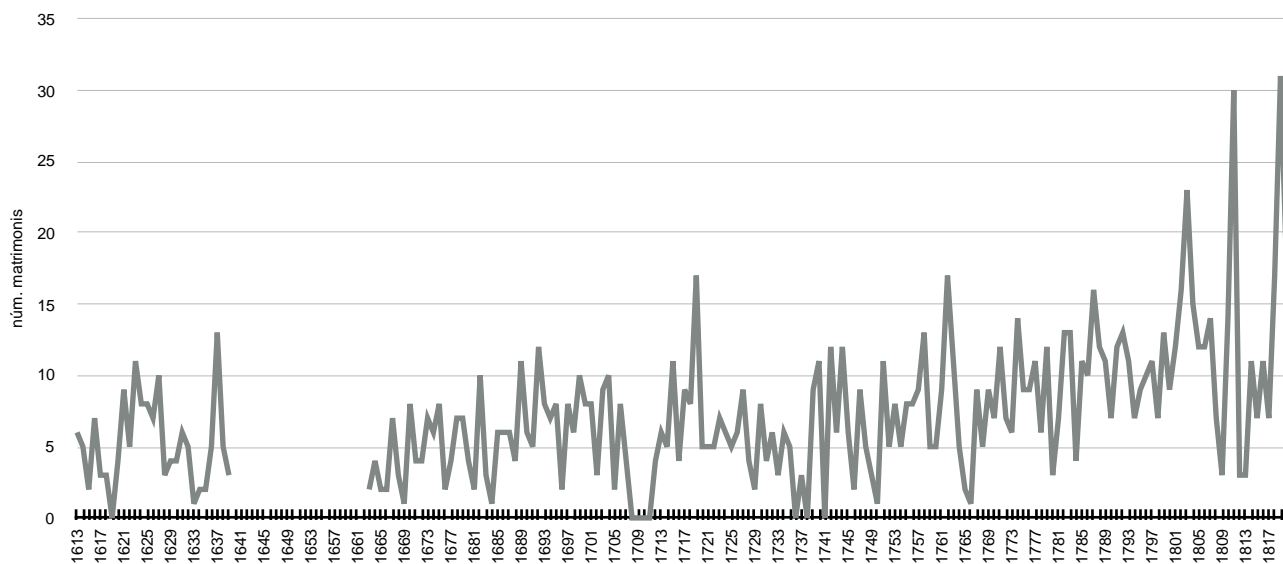
GRÀFIC 27A. Matrimonis Batllia Miravet 1604-1820 Totals

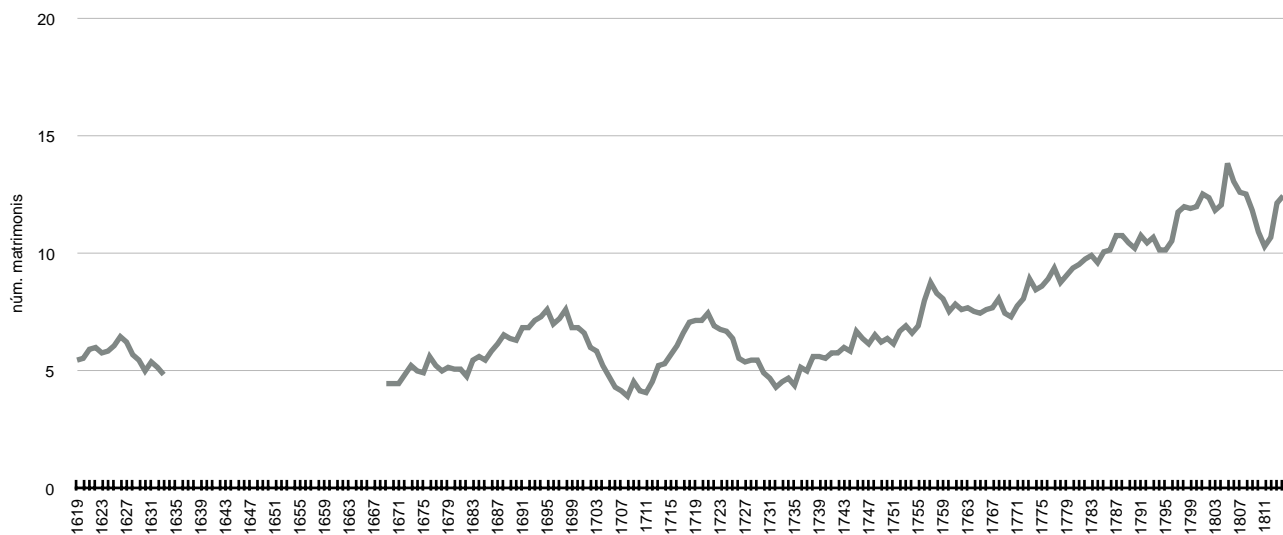
GRÀFIC 28A. Matrimonis Gandesa 1605-1820 Totals

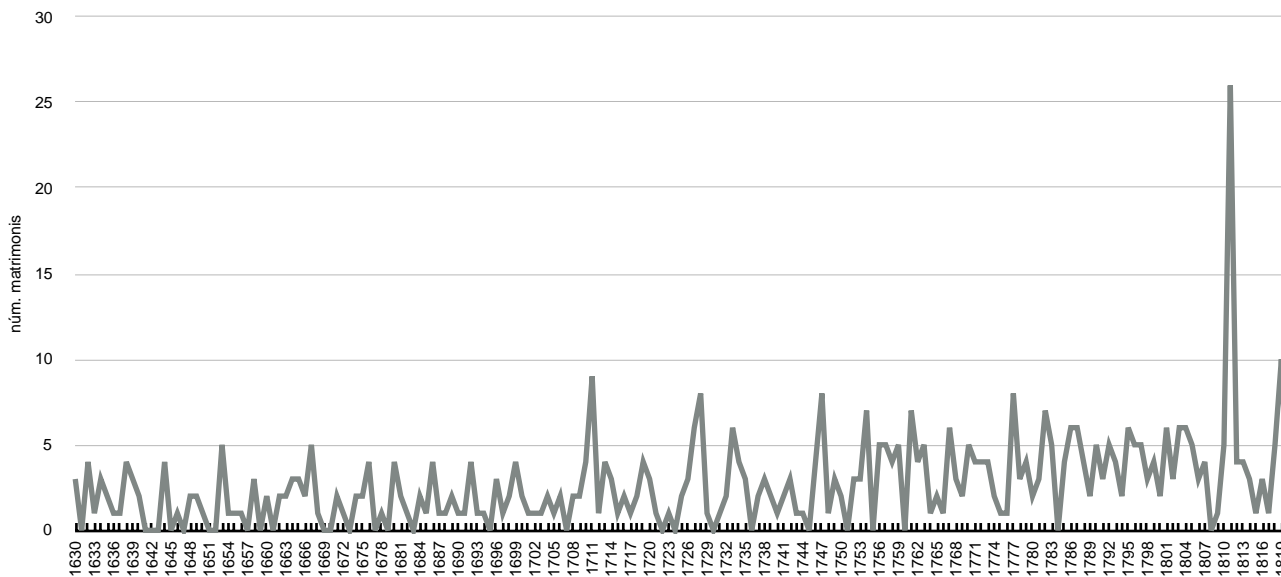
GRÀFIC 29A. Matrimonis Miravet 1613-1639 i 1663-1820 Totals

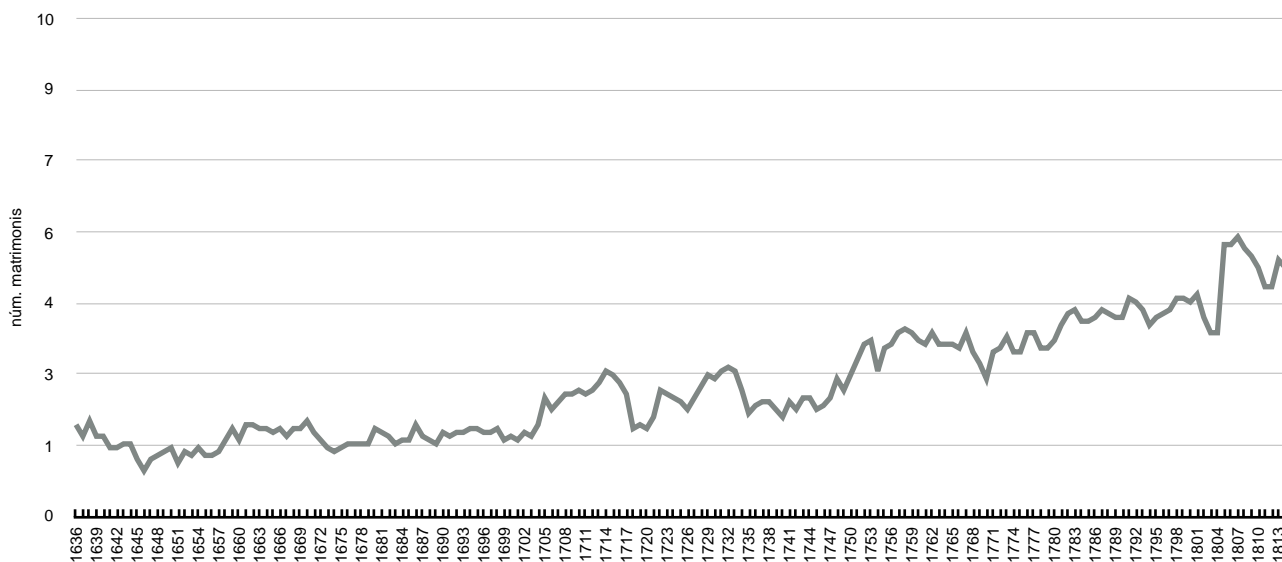
GRÀFIC 29C. Matrimonis Miravet 1613-1639 i 1663-1820 m.m.13

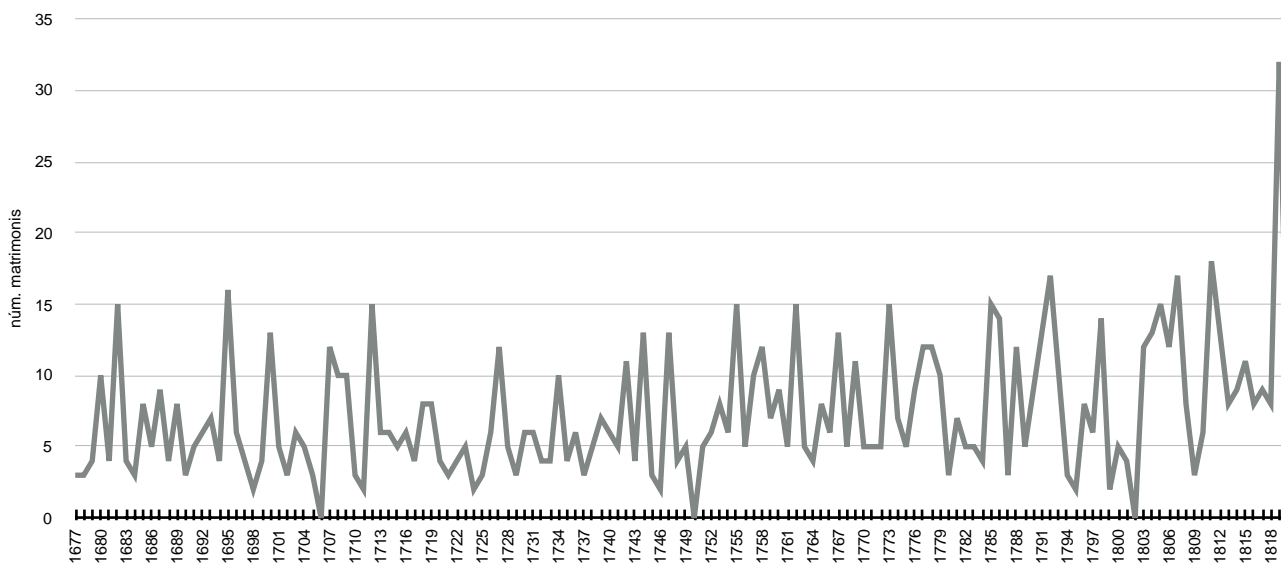
GRÀFIC 32A. Matrimonis Rasquera 1630-1820 Totals

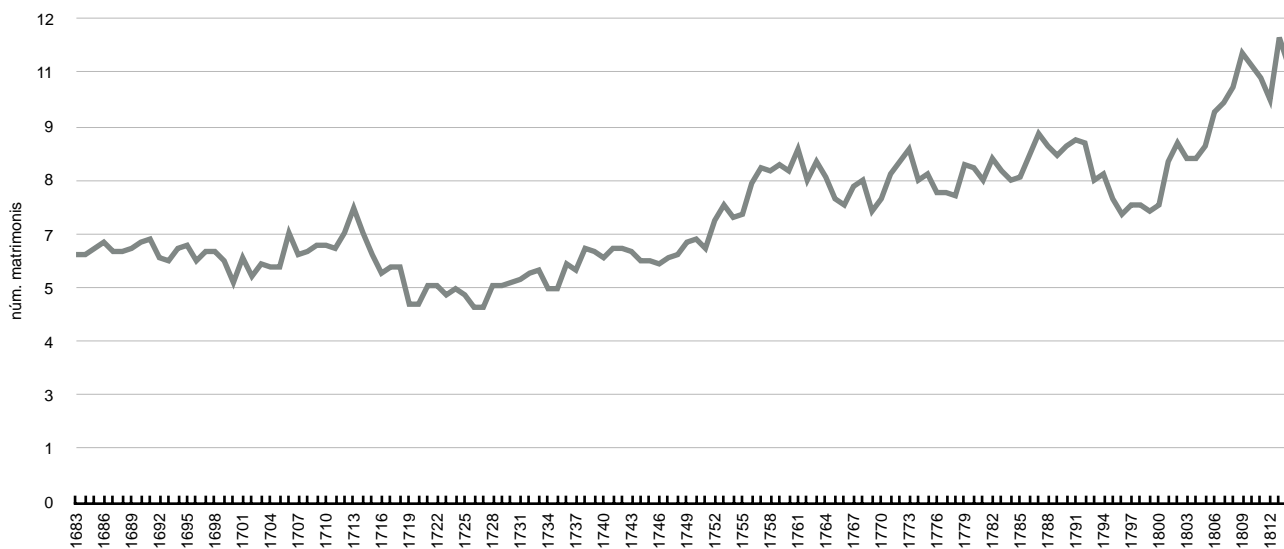
GRÀFIC 32C. Matrimonis Rasquera 1630-1820 m.m.13

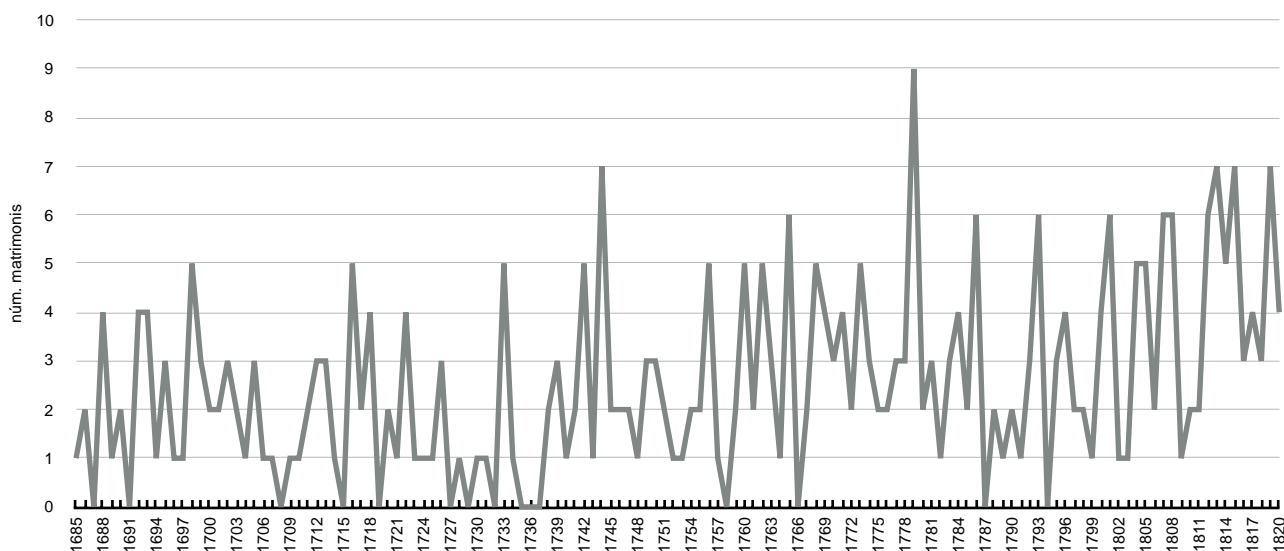
GRÀFIC 33A. Matrimonis Vilalba 1677-1820 Totals

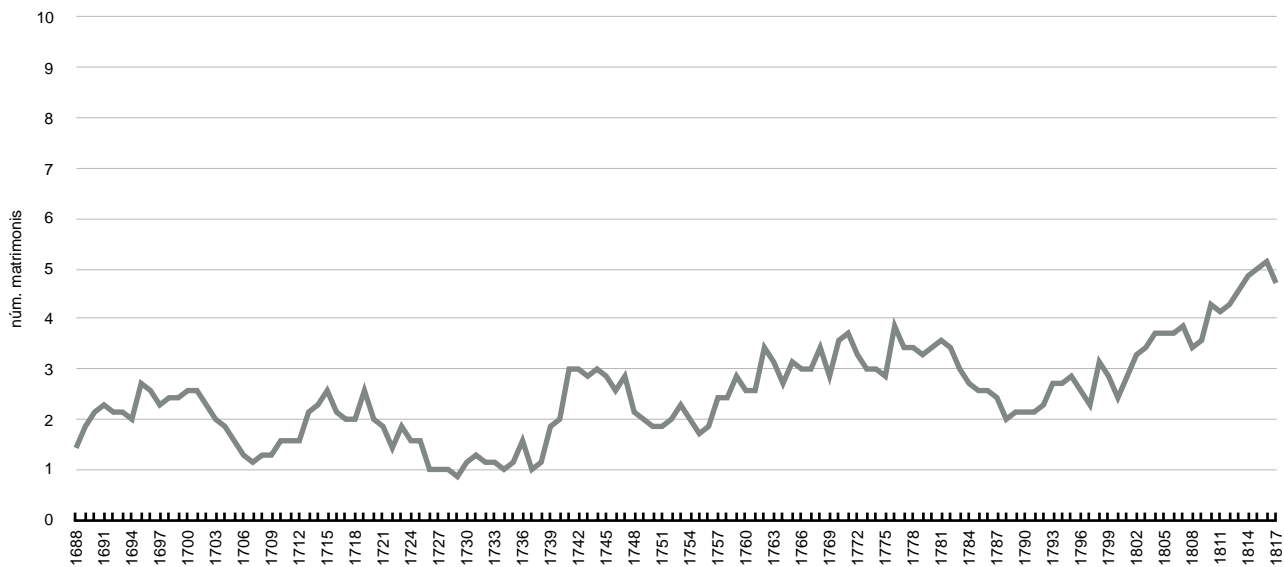
GRÀFIC 33C. Matrimonis Vilalba 1677-1820 m.m.13

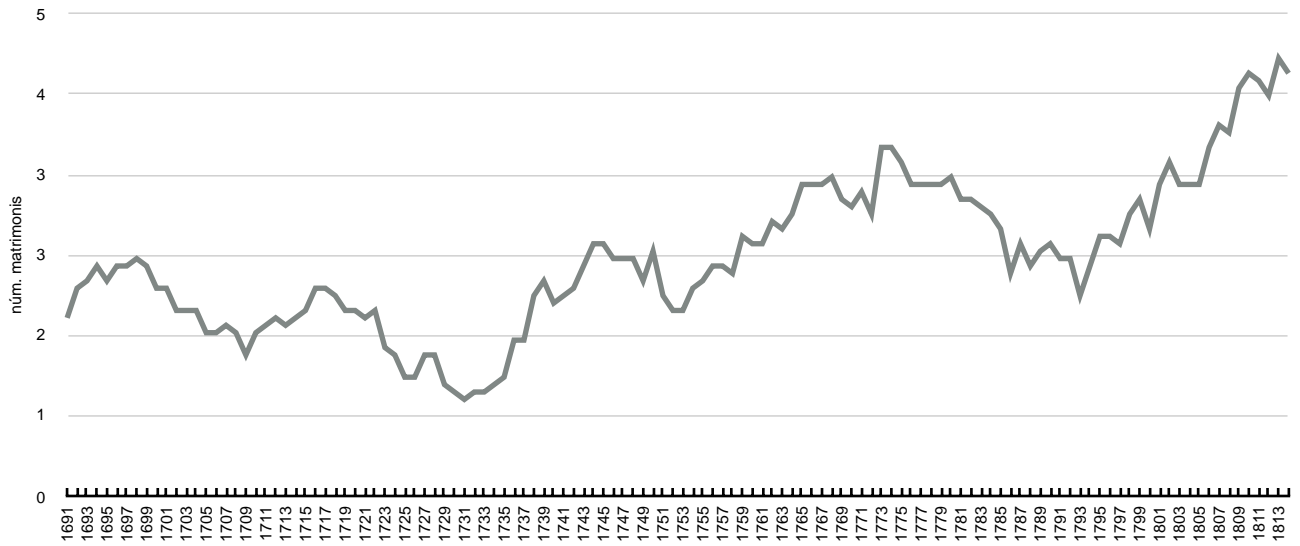
GRÀFIC 34A. Matrimonis Caseres 1691-1814 Totals

GRÀFIC 34B: Matrimonis Caseres 1691-1814 m.m.7

GRÀFIC 34C. Matrimonis Caseres 1691-1814 m.m.13

TAULES

TAULA 12C. Lloc de procedència de l'esposa - Gandesa (%)

PROCEDÈNCIA	1605-1820	1605-1699	1605-1649	1650-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Gandesa	87%	88%	85%	92%	89%	83%	94%	80%
Altres municipis	13%	12%	15%	8%	11%	17%	6%	20%
Espais de procedència sobre Altres								
Batllia de Miravet	25%	26%	29%	21%	23%	16%	34%	30%
Radi de 30km	84%	85%	80%	93%	76%	72%	82%	95%
Radi de 40km	86%	91%	88%	97%	77%	74%	82%	96%
Bisbat Tortosa (fora del radi de 40km)	0	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Lleida	1%	0	0	0	2%	1%	2%	0
Arquebisbat Tarragona (fora del radi de 40km)	1%	0	0	0	2%	2%	2%	1%
Bisbat Urgell	3%	0	0	0	6%	9%	0	0
Bisbat Barcelona	0	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Vic	0	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Girona	0	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Solsona	0,3%	0	0	0	1%	1%	0	0
Regne València	4%	1%	2%	0	7%	5%	10%	2%
Regne Aragó (fora del radi de 40km)	3%	5%	5%	3%	4%	5%	4%	0
Regne Castella	1%	2%	4%	0	2%	2%	0	0
França	0,3%	1%	2%	0	0	0	0	0
Itàlia	0	0	0	0	0	0	0	0
Altres regnes	0,3%	0	0	0	1%	1%	0	0

TAULA 13C. Lloc de procedència de l'esposa - Miravet (%)

PROCEDÈNCIA	1613-1820	1613-1633	1669-1699	1700-1799	1700-1749	1750-1799	1800-1820
Miravet	91%	78%	90%	93%	94%	92%	94%
Altres municipis	9%	22%	10%	7%	6%	8%	6%
Espais de procedència sobre Altres							
Batllia de Miravet	33%	30%	20%	30%	17%	37%	59%
Radi de 30km	71%	70%	70%	72%	61%	77%	70%
Radi de 40km	82%	90%	80%	81%	61%	91%	70%
Bisbat Tortosa (fora del radi de 40km)	4%	0	5%	5%	6%	6%	6%
Bisbat Lleida	1%	0	0	0	0	0	6%
Arquebisbat Tarragona (fora del radi de 40km)	3%	3%	5%	2%	6%	0	0
Bisbat Urgell	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Barcelona	2%	0	0	2%	0	3%	6%
Bisbat Vic	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Girona	0	0	0	0	0	0	0
Bisbat Solsona	0	0	0	0	0	0	0
Regne València	3%	7%	5%	2%	6%	0	0
Regne Aragó (fora del radi de 40km)	6%	0	5%	2%	22%	0	12%
Regne Castella	0	0	0	0	0	0	0
França	1%	3%	0	0	0	0	0
Itàlia	0	0	0	0	0	0	0
Altres regnes	0	0	0	0	0	0	0

TAULA 14C. Lloc de procedència de l'esposa - Corbera (%)

PROCEDÈNCIA	1694-1820	1700-1799	1694-1749	1750-1799	1800-1820
Corbera	94%	95%	94%	95%	95%
Altres municipis	6%	5%	6%	5%	8%
Espais de procedència sobre Altres					
Batllia de Miravet	28%	36%	18%	36%	26%
Radi de 30km	75%	76%	65%	76%	83%
Radi de 40km	86%	92%	65%	92%	96%
Bisbat Tortosa (fora del radi de 40km)	2%	0	0	0	4%
Bisbat Lleida	0	0	0	0	0
Arquebisbat Tarragona (fora del radi de 40km)	3%	5%	12%	0	0
Bisbat Urgell	0	0	0	0	0
Bisbat Barcelona	0	0	0	0	0
Bisbat Vic	0	0	0	0	0
Bisbat Girona	0	0	0	0	0
Bisbat Solsona	0	0	0	0	0
Regne València	3%	5%	6%	4%	0
Regne Aragó (fora del radi de 40km)	5%	7%	12%	4%	0
Regne Castella	0	0	0	0	0
França	2%	2%	6%	0	0
Itàlia	0	0	0	0	0
Altres regnes	0	0	0	0	0

TAULA 19. Tarifes dels drets de Corredoria de la Batllia de Miravet¹⁰⁷⁶

OBJECTE	DRETS
Cafís de blat i faves	1 diner
Mig cafís de blat i faves	1 malla
Barcella de blat	1 llossa rassa
Quatre arroves de farina	1 malla
Arrova de farina	1 llossa
Una sporta de figues	1 diner
mitja sporta de figues	1 malla
menys figues	1 pungada
Arrova de formatge	1 malla
Mitja arrova de formatge	1 puguesa
Cànter d'oli	1 diner
Mig cànter	1 malla
Una arrova d'oli	1 diner
Vuit arroves de vi	1 diner
Cada bèstia carnisseria	1 diner
4 cabrits o anyells	1 diner
Bou, vaca o cérvol	1 lliura
Un cavall	5 diners
Una mula	5 diners

TAULA 20. Quinquenni de rendes de Miravet, Ginestar i Rasquera 1773-1777¹⁰⁷⁷

QUINQUENNI	1773	1774	1775	1776	1777	Total
MIRAVET	4354ll 19s 7d	1957ll 17s 7d	1827ll 10s 1d	1749ll 40s 7d	1275ll 9s 7d	16554ll 19s
Illa Putxó (Arrendament)	700ll	700ll	700ll	700ll	700ll	-
Alcudia (Arrendament)	280ll	280ll	280ll	280ll	280ll	-
Molí de samsa (Arrendament)	297ll 16s	297ll 16s	297ll 16s	297ll 16s	297ll 16s	-
GINESTAR	1740ll 19s	1435ll 10s	1497ll 16s 4d	1160ll 18s	1138ll 10s	6929ll 13s 4d
RASQUERA	988ll 18s 6d	984ll 10s	607ll 17s	626ll 11s 1d	643ll 3s 6d	3866ll

¹⁰⁷⁶ SERRANO DAURA, J. *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, pàg. 587.

¹⁰⁷⁷ AHN, OM, C. 8265(1), 26. Lliures jaqueses.

TAULA 21. *Quinquenni de rendes de Batea 1768-1770*¹⁰⁷⁸

QUINQUENNI	1766	1767	1768	1769	1770	TOTAL
BATEA	1692II 3s 9d	1928II 12s 6d	1895II	2046II	1635II 15s 6d	9197II 11s 9d
	1368 p 16s 3d	1532 p 3s 6d	1553 p 13s 6d	1515 p 5s	1309 p 2s 6d	9459 p 18s 9d

TAULA 26A. *Confessions particulars capbreus - Gandesa*

GANDESA	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	147	160	110	105	213
Confessors	106	104	108	104	140
Recaptació	7II 9s 2d	8II 6s 7d	7II 1s	6II 6d	6II 3s
Faneques b. i o.	561	253	455	122	81
Faneques blat	11	53	94	335	352
Faneques ordi	24	12	53	14	10
E. confessats	191	189	183	179	217
Heretats	147	160	114	105	138
Cases	9	42	37	37	51
Patis	2	7	19	8	4
Era	0	3	2	0	0
Corrals	4	11	2	9	13
Horts	1	7	5	5	3
Arcs, pòrtics, perxis	0	4	1	6	6
Forn de teules	0	1	1	0	1
n/s	0	0	2	0	1

¹⁰⁷⁸ AHN, OM, C. 8265(1), 35.

TAUNA 26B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Gandesa

GANDESA	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	147	160	110	105	213
Cases, patis, corral i perxis	15	64	59	60	74
C/ Miravet	1	7	7	7	8
C/ Bassa	0	4	7	7	10
C/ Orta	2	6	5	4	8
C/ Carnisseria	1	5	4	5	7
C/ Badal	1	6	5	6	5
C/ Boters	0	2	2	2	4
Altres	4	26	19	22	29
n/s	6	8	10	7	3
Heretats	147	160	113	105	138
Part. Diumenge	1	14	12	15	14
Part. Perdigó	-	14	12	15	15
Part. Horta	-	8	6	9	9
Part. Grau	-	8	6	9	11
Part. Sendrosa	-	6	4	6	4
Part. Pas de Corbera	-	7	6	3	13
Altres	3	67	35	36	38
n/s	144	36	32	12	34

TAULA 27A. Confessions particulars capbreus - Batea

BATEA	1605	1655	1702	1732
Confessions	56	52	56	52
Confessors	52	44	46	58
Recaptació	1II 2s 8d	2II 3s 3d	3II 5d	1II 7s 5d
Gallines	12	6	9	11
Tasses d'aigua	3	2	2	0
E. confessats	63	54	68	60
Heretats	3	6	5	2
Cases	38	38	34	36
Patis	1	0	2	2
Corral	1	0	0	0
Eres	11	0	4	2
Arcs, pòrtics, perxis	8	6	14	16
Altres	1	4	3	2

TAUNA 27B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Batea

BATEA	1605	1655	1702	1732
Confessions	56	52	56	52
Cases, patis i arcs	47	44	50	54
C/ Forn	2	5	3	4
C/ Major	9	5	8	9
C/ Saragossa	5	8	7	10
C/ den Aguiló	3	3	6	4
C/ Cardona	4	3	6	5
C/ del Pes	1	3	3	3
C/ Forn Nou	0	2	4	3
Plaça	1	2	6	7
Altres	15	8	7	6
n/s	7	5	0	3
Heretats	3	6	5	2
Part. Regall	-	2	2	1
Altres	1	4	2	1
n/s	2	0	1	0

TAULA 28A. Confessions particulars capbreus - Corbera

CORBERA	1605	1655	1702	1732
Confessions	27	28	25	29
Confessors	25	23	24	29
Recaptació	2ll 4d	1ll 10s 4d	2ll 7d	1ll 7s 3d
Faneques b. i o.	11	4	3	11
E. confessats	30	35	37	42
Heretats	13	5	1	2
Faixa	0	5	6	1
Cases	6	3	5	6
Patis	1	2	9	6
Corrals	3	0	0	1
Hort	0	6	0	7
Era	0	1	0	0
Triguellat	4	9	9	11
Arcs, pòrtics, perxis	1	2	2	6
Molí fariner	2	1	0	2
n/s	0	2	5	0

TAUNA 28B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Corbera

CORBERA	1605	1655	1702	1732
Confessions	27	28	25	29
Cases, patis, arcs i corrals	8	7	16	19
C/ Sant Pere	2	1	3	3
C/ Aubaga	1	2	2	3
C/ Església	1	1	1	1
C/ Solà	-	-	2	3
Altres	4	3	4	5
n/s	0	0	4	4
Heretats, horts i faixes	13	16	7	10
Part. Barqueres	-	3	1	3
Part. La Font	-	4	5	4
Altres	-	4	1	1
n/s	13	5	0	2
Triguellat	4	9	9	11
Canelles	-	4	3	3
Altres	-	3	5	6
n/s	13	2	1	2

TAULA 29A. Confessions particulars capbreus - La Pobla

LA POBLA	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	4	4	5	10	23
Confessors	4	4	5	10	20
Recaptació	10s	9s	9s	9s	9s
Gallines	3	4	3	3 i 1/2	3
Faneques b. i o.	0	0	0	8	66
E. confessats	4	4	5	10	24
Heretats	0	0	0	6	17
Cases	3	2	3	3	3
Patis	0	1	0	0	0
Arcs, pòrtics, perxis	1	1	2	1	4

TAUNA 29B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - La Pobla

LA POBLAR	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	4	4	5	10	23
Cases, patis i arcs	4	4	5	4	6
Plaça	2	2	2	1	3
C/ Major	0	0	2	2	1
C/ Església	1	1	1	1	2
C/ Joc Pilota	1	1	0	0	0
<u>Heretats</u>	0	0	0	6	17
Devesa del Senyor	0	0	0	6	17

TAULA 30A. Confessions particulars capbreus - Pinell

PINELL	1605	1655	1702	1732
Confessions	0	1	1	2
Confessors	0	1	1	2
Recaptació	0	1s. 6d	1s. 6d	2s. 6d
Tasses d'aigua	0	0	0	1
<u>E. confessats</u>	0	1	1	2
Casa	0	1	1	0
Patis	0	0	0	1
Arcs	0	0	0	1

TAUNA 30B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Pinell

PINELL	1605	1655	1702	1732
Confessions	0	1	1	2
Cases, patis i arcs	0	1	1	2
C/ Benavent	0	1	1	1
C/ del Planet	0	0	0	1

TAULA 31A. Confessions particulars capbreus - Miravet

MIRAVET	1605	1655	1702	1732	1752	1781
Confessions	27	80	108	133	162	200
Confessors	26	69	106	131	148	127
Recaptació	1 ll 7s	44ll 4s 7d	44ll 3s 11d	30 ll 2s 8d	34ll 1s 4d	33ll 10s 7d
Gallines	6	0	0	0	1 i 1/2	2 i 1/2
Capons	2	0	2	1 i 1/2	0	2
Pollastres	1	0	0	0	0	0
Tasses d'aigua	0	0	2	1	2	2
Lluïme	-	5	4	573	9	11
E. confessats	34	119	166	739	166	204
Heretats	19	4	4	569	-	4
Cases	8	69	109	106	-	141
Patis	3	24	19	30	-	23
Corrals	1	5	4	4	-	11
Eres	1	11	17	15	-	14
Horts	0	0	2	0	-	0
Forn cànters	1	1	5	5	-	7
Botiga	1	3	1	0	-	0
n/s	0	1	5	8	-	0
Perxi	0	0	0	1	-	0
Casa amb terra i pou	0	1	0	1	-	3

TAUNA 31B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Miravet

MIRAVET	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	27	80	108	133	200
Cases, patis, corral i perxis	12	98	132	141	175
C/ Llarg	1	14	18	17	9
C/ Obradors	0	5	16	27	31
C/ Banc	0	11	12	9	15
C/ Palla	0	6	15	12	19
C/ Almoja	0	8	7	11	4
Paça i C/ de l'Om	2	7	8	14	9
C/ Portelles	0	0	2	2	7
Altres	8	24	26	37	29
n/s	1	23	28	12	52

TAULA 32A. Confessions particulars capbreus - Benissanet

BENISSANET	1605	1655	1702	1732	1752	1781
Confessions	7	118	121	152	174	266
Confessors	7	87	92	150	169	158
Recaptació	7s	95ll 10s 9d	93ll 1s 6d	77ll 6s 3d	79ll 1s 5d	101ll 9s 6d
Gallines	2	0	0	0	0	0
Capons	0	0	0	0	2	0
Part fruits	2	3	-	-	-	1
Lluïme	-	5	9	424	9	8
E. confessats	8	174	195	565	-	277
Heretats	3	11	10	420	-	20
Cases	5	87	101	130	-	175
Patis	0	12	12	49	-	11
Corral	0	18	3	3	-	13
Eres	0	8	20	11	-	14
Hort	0	2	3	2	-	6
Sínia	0	2	1	2	-	2
Sequer	0	19	19	19	-	10
Freginal	0	9	10	10	-	10
Casa, terra i pou	0	4	11	5	-	12
Altres	0	2	5	1	-	4

TAUNA 32B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Benissanet

BENISSANET	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	7	118	121	152	266
Cases, patis i corral	5	117	116	182	199
Plaça	2	14	6	8	6
C/ Cavallers	0	13	12	13	11
C/ Palla	0	10	11	14	21
C/ Mig	0	11	10	13	8
C/ Perello	0	7	14	15	20
C/ Església	0	9	13	8	13
C/ Cuellos	0	4	9	10	4
C/ den Freixa	0	3	8	4	7
Plaça Pou	0	2	3	5	5
C/ Mijanes	0	0	0	7	5
C/ Coll	0	0	0	0	7
Raval	0	0	0	0	7
Altres	1	22	24	23	29
n/s	2	22	6	62	56

TAULA 33A. Confessions particulars capbreus - Ginestar

GINESTAR	1605	1655	1702	1732	1752	1781
Confessions	19	20	12	28	34	47
Confessors	17	17	12	25	25	26
Recaptació	13s	13s. 5d	12s. 1d	10s. 2d	11l 3s 3d	11l 6s 7d
Gallines	5	5	5	2	3	4 i 1/2
Tasses d'aigua	1	1	3	0	3	3
Part fruits	4	5	-	-	1	-
Lluïme	-	-	-	17	18	32
E. confessats	24	22	15	42	35	49
Heretats	7	7	2	26	10	35
Cases	7	11	8	8	-	11
Patis	3	2	5	5	-	2
Corral	2	0	0	0	-	1
Botiga	1	0	0	0	-	0
Molí	1	0	0	0	-	0
Perxi	0	0	2	1	-	0
Pou	0	0	0	2	-	0
Altres o n/s	3	2	0	0	25	0

TAUNA 33B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Ginestar

GINESTAR	1605	1655	1702	1732	1752	1781
Confessions	19	20	12	28	34	47
Cases, patis, corrals i perxis	12	13	15	14	25	14
C/ Borro	1	1	2	2	-	3
C/ Abadia	1	1	1	0	-	2
Plaça	1	1	1	1	-	1
Fora vila	0	0	3	3	-	1
Plaça i C/ Forn	0	0	2	3	-	2
Altres	6	6	0	0	-	4
n/s	3	5	6	5	25	1
Heretats	7	7	2	26	10	35
Part. Ribera	1	1	0	0	0	0
Part. Olivarets	1	1	1	0	0	0
Part. Hortes	0	0	0	6	3	5
Part. Plans	0	0	0	6	4	15
Part. Cocolles	0	0	0	4	2	6
Altres	0	4	1	1	1	2
n/s	5	1	0	9	0	7

TAULA 34A. Confessions particulars capbreus - Rasquera

RASQUERA	1605	1655	1702	1732	1752	1781
Confessions	0	1	1	1	2	2
Confessors	0	1	2	1	2	2
Gallines	0	1	1	1/2	1	1
E. confessats	0	1	1	1	1	1
Casa	0	1	0	0	0	0
Patis	0	0	1	1/2	1	1

TAUNA 34B. Ubicació de les propietats confessades capbreus - Rasquera

RASQUERA	1605	1655	1702	1732	1752	1781
Confessions	0	1	1	1	2	2
Cases i patis	0	1	1	1/2	1	1
C/ de Dalt	0	1	1	1	1	1

TAULA 35. Confessions particulars capbreus - Salvaterra

Capbreus Salvaterra	1605	1655	1702	1732	1781
Confessions	26	28	31	34	76
Recaptació	Delmes	Delmes	Delmes	Delmes	Delmes
Heretats	34	-	-	41	89
Casa	0	0	0	5	0
Pati	0	0	0	2	0
Corral	0	0	0	1	0
Procedència					
Benissanet	3	-	14	18	52
Miravet	4	-	0	0	0
Corbera	3	-	0	4	9
Móra	6	-	12	12	15
Pinell	2	-	1	0	0
n/s	8	-	4	0	0

TAULA 36. Confessions particulars capbreus - Algars

Capbreus Algars	1655	1702	1732
Confessions	90	79	86
Recaptació	5s	5s	6s
Faneques b. i o.	362	320	357
Heretats	125	136	149
Casa, capella i altres	1	1	1
Procedència			
Batea	18	11	18
Maella	41	19	13
Calaceit	17	46	50
Favara	3	1	1
Lledó	1	0	0
Tortosa	1	0	0
n/s	9	2	1

TAULA 37. *Quantitat homes i dones confessions particulars capbreus Batllia*

Capbreus Batllia	1605		1655		1702		1732		1752		1781	
	H	D	H	D	H	D	H	D	H	D	H	D
Gandesa	114	12	94	10	103	5	99	5	-	-	130	10
Batea	48	4	43	1	41	5	46	12	-	-	-	-
Corbera	24	1	22	1	23	1	26	3	-	-	-	-
Pinell	0	0	0	0	0	0	2	0	-	-	-	-
La Pobla	4	0	4	0	5	0	9	1	-	-	20	0
Miravet	25	1	102	4	99	7	112	19	125	23	107	20
Benissanet	5	2	80	7	83	9	134	16	132	35	149	9
Ginestar	15	2	16	1	11	1	24	1	-	-	25	1
Rasquera	0	0	0	1	2	0	1	0	-	-	2	0
Batllia (%)	91%	9%	94%	6%	93%	7%	89%	11%	82%	18%	92%	8%

FONTS I BIBLIOGRAFIA

FONTS

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consejo de Aragón, Leg. 0270, núm.1166; Leg. 0287, núm. 017; Leg. 0290, núm.013; Leg. 0294, núm.097; Leg. 0303, núm.074; Leg. 0312, núm.102; Leg. 0551; Leg. 0663, núm.013.

ACA, Generalitat, Serie D, Leg. 4, 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138. Leg. 7, 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271. Leg. 8, 304; 305; 306; 307; 308; 309; 310. Leg. 9, 321; 322; 323; 324; 325; 326; 327. Leg. 10, 385; 386; 387; 388; 389; 390; 391. Leg. 12, 451; 452; 453; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465. Leg. 18, 692; 693; 694; 695. Leg. 19, 724; 725; 763; 764; 765; 766. Leg. 19, 733; 734; 735; 736. Leg. 20, 1776; 777; 778; 779; 780; 781; 782.

ACA, Hacienda, Leg. 3568/005, *Repartimiento del catastro ganancial (industria y comercio)*.

ACA, Diversos, Dominación Napoleónica, C. 1, Leg. 1, *Memòries dels prefectes del departament de les Boques de l'Ebre adreçades a l'Intendent de Barcelona, 1813*.

ACA, Real Audiencia, Pleitos Civiles, 14111; 14904; 15800; 16218; 17553; 17783; 20157; 20191; 20330; 20334; 20335; 20337; 21361; 22502; 23265; 23392; 24521; 24998; 25235; 25295; 26511; 28026; 28090; 28921; 30211; 30985.

ACA, Real Audiencia, Consulado y Tribunal de Comercio, C. 2488; 5307.

ACA, Real Patrimonio, BBGRP, Procesos, 1730, núm.3Q; Leg. 2406, 2407.

Arxiu Capitular de Tortosa (ACT), Visites Pastorals, Caixa, 10; 11; 12; 13; 15; 16; 17; 18; 20.

Arxiu Històric Diocesà de Tortosa (AHDT), *Padró Parroquial 1817*.

Archivo Histórico Nacional (AHN), Ordenes Militares (OM), C. 610, 10; 8094; 8258(2), 3, 4(1), 4(2), 5, 6, 7, 8; 8259(1), 1, 2, 3, 4, 5; 8260(2), 21, 29, 33, 34(1), 34(2); 8261; 8262; 8263, 1, 4, 5, 13, 15, 16, 22, 23; 8264, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59; 8265(1), 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41; 8265(2), 42, 43, 44, 46, 47, 50, 51, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 64, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81.

AHN, OM, L. 1848; 1849; 1850; 1851; 1852; 1853; 1854; 1855; 1856; 1857; 1857(bis).

Arxiu Parroquial de Gandesa (APG), Llibres de Baptismes (1604-1820); Llibres de Defuncions (1605-1820); Llibres de Matrimonis (1605-1820).

Arxiu Parroquial de Miravet (APM), Llibres de Baptismes (1614-1639 i 1663-1820); Llibres de Defuncions (1614-1639 i 1663-1820); Llibres de Matrimonis (1614-1639 i 1663-1820).

Arxiu Parroquial de Corbera d'Ebre (APCE), Llibres de Baptismes (1694-1772); Llibres de Matrimonis (1694-1820).

Arxiu Parroquial de Rasquera (APR), Llibres de Baptismes (1630-1661 i 1682-1820); Llibres de Defuncions (1630-1661 i 1682-1820); Llibres de Matrimonis (1630-1820).

Arxiu Parroquial de Vilalba dels Arcs (APVA), Llibres de Baptismes (1677-1820); Llibres de Defuncions (1677-1820); Llibres de Matrimonis (1677-1820).

Arxiu Parroquial de Caseres (APC), Llibres de Baptismes (1685-1820); Llibres de Defuncions (1685-1820); Llibres de Matrimonis (1691-1820).

BIBLIOGRAFIA

ALANYÀ i ROIG, J., *Batea i el seu terme municipal. El repoblament templer (s. XII-XIII)*, vol. I, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1994.

ALANYÀ i ROIG, J., *Batea i el seu terme municipal. Partides, accident geogràfics, topònims i camins*, vol. II, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1994.

ALANYÀ i ROIG, J., “Les comandes santjoanistes a l'època dels Àustries”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 147-155.

ALBERCH, R., BUSQUETS, J., CASTELLS, N., CLARA, J., SIMON, A. *Girona a l'Època Moderna: demografia i economia*, Universitat de Girona, Girona, 1982.

ALBERCH, R., CASTELL, N., *La població de Girona (segles XIV-XX)*, Institut d'Estudis Gironins, Girona, 1985.

ALZINA, J., “Els esquemes estacionals dels naixements, les defuncions i els matrimonis. Les transformacions del <<cicle vital anual>>> als municipis de la comarca de Llevant de Mallorca (1600/1700-1939)”, *Randa-Curial*, 30 (1991), p. 63-85.

AMORÓS i GONELL, F. *La Guerra de Successió i l'Orde de Malta a Catalunya. Política, finances i llinatges: 1700-1715*, Pagès Editors, Lleida, 2014.

ANDRÉS ROBRES, F., BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, R., “Distribución social y formas de transición de la propiedad desde los libros "cabreos" catalanes. Aproximación metodológica (el ejemplo del Tarragonés: Salomó, 1594-1762)”, *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 233-244.

ANDREU SUGRANYES, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*, Associació d'Estudis Reusencs, Reus, 1987.

ANDREU SUGRANYES, J., “Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat: segles XVI-XIX”, *Penell: Revista d’Història*, 3 (1989), p. 65-89.

ANDREU, J., SIMON, A., “Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)”, SOBREQUÉS, J. (dir.), *Història de Barcelona*, vol. IV, Enciclopèdia Catalana, Ajuntament Barcelona, 1992, p. 104-164.

ANES, G., *Las crisis agrarias en la España moderna*, Taurus, Madrid, 1981.

ANGUERA, P., *Economia i societat al Baix Camp a mitjan del s. XIX*, Publicacions del Col·legi d’Aparelladors i Arquitectes Tècnics, Tarragona, 1981.

ANGUERA, P., MÈLIC, J., “Immigració i matrimonis a Reus entre 1700 i 1711. Notes per a una revisió de la història demogràfica”, *1r Col·loqui d’Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat*, Tarragona, 1979, p. 85-88.

ANSON CALVO, M.C., *Demografía y sociedad urbana en la Zaragoza del siglo XVII*, Caja de Ahorros de Zaragoza, Aragón y Rioja, Zaragoza, 1977.

ANSON CALVO, M.C., “Estudio comparativo sobre la incidencia de la peste de 1652 en el campo y la ciudad. Un ejemplo de la zona aragonesa”, *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, p. 113-120.

ARDIT, M., *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, vol. I-II, Curial, Barcelona, 1993.

ARDIT, M., “Els moriscos i la seua expulsió. Entre la commemoració i la reflexió historiogràfica”, *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 24, n. 62 (2008), p. 9-14.

ARDIT, M., BALCELLS, A., SALES, N., *Història dels Països Catalans*, Salvat, Barcelona, 1978.

ARNABAT i MATA, R. *Vins, aiguardents, draps i papers: economia i societat al corregiment de Vilafranca al tombant dels segles XVIII i XIX*, Museu de Vilafranca, Vilafranca del Penedès, 1996.

ABELLAN, A., *Evolución demográfica de Molina de Segura (Múrcia)*, Caja Ahorros Provincial de Múrcia, Instituto Juan Sebastián Elcano, Molina, 1980.

BALAGUER, A.M., “Sobre els orígens de l’impost del monedatge a Catalunya (segles XI-XII)”, *Glaux. Collana di studi e ricerche di numismatica*, 7 (1991), p. 791-802.

BAQUERO GOÑI, C., *Los Caballeros Hospitalarios durante la Edad Media en España*, Col. Piedras Angulares, La Olmeda, 2002.

BARBARÀ SOLÉ, M.R., “Els retaules de Lluís Bonifàs i Massó a les esglésies parroquials d’Almoster i l’Aleixar”, BASSEGODA, B., GARRIGA, J., PARÍS, J. (ed.), *L’època del barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d’història de l’art a Catalunya*, Valls, 2007, p. 439-448.

BARCELÓ, M. (dir.), *Historia de los pueblos de España*, vol. I-II, Argos Vergara, Barcelona, 1984.

BARDET, J-P., DUPÂQUIER, J., *Historia de las poblaciones de Europa*, vol. I, Editorial Síntesis, Madrid, 2001, (1a edició en francès 1997).

BARRERO GARCIA, A.M., “El proceso de formación de las Costums de Miravet”, *Actes de les jornades d’estudi sobre els Costums de la Batllia de Miravet*, Gandesa, 2002, p. 57-84.

BATET COMPANY, C., *L’aigua conquerida. Hidraulisme feudal en terres de conquesta*, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de València, València, 2006.

BAYDAL SALA, V., “El naixement de l’impost del morabatí al Regne de València (1265-1266)”, *Revista de Historia Medieval*, 15 (2008), p. 141-164.

BAYERRI BERTOMEU, E., *Historia de Tortosa y su comarca*, Tortosa, 1956. (1a edició 1933).

BEAULIEU, S.P., *Les Plans, Et Profils des principales Villes, et lieux considerables de la Principauté de Catalogne Avec la Carte generale, et les particulieres de chaque gouvernement*, París, 1678.

BENAVENTE, J., “La minva de la fecunditat a Catalunya”, NADAL, J. (dir.), *Història Econòmica de Catalunya Contemporània*, vol. II, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1990, p. 63-119.

BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, R., “Producción y consumo en la huerta de Valencia en la primera mitad del siglo XVIII (El caso del monasterio de El Puig)”, *Actes du 1er Colloque sur le Pays Valencien a l'Epoque Moderne*, Barcelona, 1980, p. 257-272.

BERGA LÓPEZ, A., “La Baronia de Su, Senyoria territorial d'en Francesc i Josep Cortadellas de Calaf”, *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 155-164.

BERNABEU, J. (coord.), *El papel de la mortalidad en la evolución de la población valenciana*, *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990*, vol. V, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1991.

BERNABEU, J., IRLES, M.A., LLORET, I., “Aportació a l'epidemiologia i demografia històriques del País Valencià. Les poblacions de Dènia i la Vila Joiosa en el segle XVIII”, PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudis sobre la població del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 499-516.

BERNAT MARTÍ, J.S., “Aportació a l'estudi de la població valenciana al segle XVII. El cas de la Serra d'en Galceran (la Plana Alta)”, *Revista d'Estudis d'Història Contemporània del País Valencià*, 1 (1979), p. 43-74.

BERNAT MARTÍ, J.S., BADENES MARTÍN, M.A., “Cronología, intensidad y extensión de las crisis demográficas en el País Valencià (siglos XVII-XIX)”, PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudis sobre la població del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 537-557.

BERNAT MARTÍ, J.S., BADENES MARTÍN, M.A., *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857)*, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1994.

BERTRÁN MOYA, J.L., *La Peste en la Barcelona de los Austrias*, Milenio, Lleida, 1996.

- BLADÉ DESUMVILA, A., *El Castell de Miravet*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1966.
- BLAEU, J., *Atlas Maior*, Taschen, Colònia, 2005.
- BLANCO CARRASCO, J.P., *Demografía, familia y sociedad en la Extremadura moderna, 1500-1860*, Universidad de Extremadura, Badajoz, 1999.
- BIARNÈS, C., *Els moriscos a Catalunya. Apunts d'història d'Ascó. Documents inèdits*, Gràfiques Moncunill, Ascó, 1981.
- BIARNÈS, C., *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre(710-1615)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1972.
- BONET DONATO, M., *La Orden del Hospital en la Corona de Aragón. Poder y gobierno en la Castellania de Amposta (ss. XII-XV)*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid 1994.
- BRAMON, D., “Sobre els moriscos: un estat de la qüestió”, *Recerques història, economia i cultura*, 27 (1993), p. 101-106.
- BRAMON, D., “L'expulsió dels moriscos”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XX (2009), p. 69-81.
- BRINGUÉ, J.M., SANLLEHY, M.A., “Boscós, pastures i ramaderia”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 171-233.
- BUSTELO, F., “Algunas reflexiones sobre la población española de principios del siglo XVIII”, *Annales de Economía*, 15 (1972), p. 89-106.
- BUSTELO, F., “La población de Catalunya en el siglo XVIII”, *Hacienda pública Española*, 38 (1976), p. 81-91.

BUSTELO, F., “La transición demográfica en España y sus variaciones regionales”, PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudis sobre la població del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 9-20.

CAMINAL, M., et al., “Moviment de l’ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)”, *Recerques*, 8 (1978), pàgs, 51-73.

CAMPS i CLEMENTE, M., CAMPS i SUMARROCA, M., *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, Universitat de Barcelona, Lleida, 1985.

CANALES GILI, E., “Una visió més real de la Guerra del Francès. La història de Bràfim d’en Bosch i Cardellach”, *Recerques història, economia i cultura. Homenatge a Pierre Vilar*, 21, vol. II. (1990), p. 7-49.

CANALES GILI, E., “El impacto demográfico de la Guerra de la Independencia”, *Segon Congrés Recerques, Enfrontaments Civils: Postguerres i Reconstruccions*, Lleida, 2002, p. 283-299.

CAÑABATE FORTUÑO, J., *Vida i mort a Miravet a l’època moderna*, Treball Final de Màster, Universitat de Barcelona, 2013.

CAÑABATE FORTUÑO, J., “La població de Miravet durant la Guerra de Successió i la Guerra del Francès”, *Actes del VII Congrés d’Història Moderna de Catalunya: <<Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713, 1813>>*, Barcelona, 2013, p. 426-435.

CAÑABATE FORTUÑO, J., “La població de Miravet (1620-1820). Evolució demogràfica”, *Miscel·lània del Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre*, 25 (2015), p. 15-30.

CAPDEVILA, M.A., *Pagesos, mariners i comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l’època moderna*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2003.

CARDAMONE, A.F., “Il ciclo stagionale dei matrimoni, delle nascite e dei decesi a Bitonto dal 1661 al 1800”, SORI, E. (ed.), *Demografia Storica*, Il Mulino, Bologna, 1975, p. 234-236.

CARBAJO, M.F., *La población de la villa de Madrid. Desde finales del s. XVI hasta mediados del siglo XIX*, Siglo XXI, Madrid, 1983.

CARDÓ i SOLER, J., *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1983.

CARDOSO, C.F.S., PÉREZ BRIGNOLI, H., *Los métodos de la historia: introducción a los problemas, métodos y técnicas de la historia demográfica, económica y social*, Crítica, Barcelona, 1977.

CARRERAS CANDI, F., *La navegació al riu Ebre*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1993 (1a edició 1940).

CASANOVA, V., MUÑOZ, V., PUIG, F., *L'antic règim demogràfic a una comunitat rural: Bellreguard (1609-1919)*, Ajuntament de Bellreguard, 1987.

CASANOVAS, M.A., FLORIT, M.P., *Una societat pagesa en una època de transició. Estructura demogràfica del Mercadal (1785-1865)*, Institut Menorquí d'Estudis, Es Mercadal, 1993.

CASEY, J., *El Regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona, 1979.

CASEY, J., *España en la Edad Moderna: una historia social*, Universitat de València, València, 2001.

CASSASSAS, Ll., *Fires i mercats a Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2000.

CASTELLS i CALZADA, N., "La peste de mediados del siglo XVII en Catalunya", *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, p. 104-112.

CASTELLVELL, V., "Ginestar al segle XVIII", *Ginestar pàgines d'història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 132-145.

CASTELLVELL, V., “Dos plets del segle XVIII motivats per l’augment de la ramaderia local”, *Ginestar pàgines d’història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 146-157.

CATALÀ i ROCA, P., *La plaga de llagosta a Catalunya (1686-1688)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1987.

CAVALLÉ BUSQUETS, J., *Quan les cases volien ser palaus. La població d’Alcover, 1553-1625*, Centre d’Estudis Alcoverencs, Alcover, 1989.

CHACÓN, F., BESTARD, J. (dir.), *Familias. Historia de la Sociedad española (del final de la Edad Media a nuestros días)*, Cátedra, Madrid, 2011.

CID i CATALÀ, M.M., CID i CATALÀ, J.S., *La Ribera d’Ebre*, Dissenys Culturals, Barcelona, 1994.

CÍSCAR, E., *Tierra y señorío en el País Valenciano, Del Cenia al Segura*, València, 1977.

COCA MORENO, M., *Montgai i Butsènit a l’edat moderna (XVI-XVIII), Estructura social i desenvolupament històric*, Universitat de Lleida, Lleida, 2018.

CODINA, J., “Causes de la Revolució Demogràfica del segle XVIII”, *Actes del Primer Congrés d’Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 125-132.

CODINA, J., “El Baix Llobregat, 1750-1850: un segle transcendent”, CALVO, A. (coord.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 1995, p. 109-148.

CODINA, J., *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat (segles XVI a XIX)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1997.

CODINA, J., *El gir de 1750. Origen i creixement modern de la població*, Pagès Editors, Lleida, 1998.

CODINA, J., *La vida i la mort al Delta del Llobregat (segles XIV-XIX). Qüestions de demografia històrica*, Viena Assaig, Barcelona, 2002.

COLOMÉ FERRER, J., CUCURELLA-JORBA, M., VALLS-JUNYENT, F., “Poblament i despoblament a la Catalunya vitícola”, *Butlletí de la Societat d’Estudis Històrics*, XXI (2010), p. 137-155.

CONGOST, R., “Una societat rural dinàmica i canviant. El segle XVIII”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 559-583.

CONGOST, R., *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Biblioteca d’Història Rural, Girona, 2010.

COT MIRÓ, A., “Espoliacions al castell de Miravet”, *Miscel·lània del Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre*, 10 (1995), p. 7-11.

COT MIRÓ, A., “L’antiga església parroquial de Benissanet. Notes històriques i artístiques”, *Miscel·lània del Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre*, 12 (1998) p. 27-32.

DANTÍ, J., *Granollers i la seva comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*, Montblanc-Martin, Editorial Geogràfica, Granollers, 1981.

DANTÍ, J., “Les crisis de mortalitat a la Catalunya pre-litoral: el Vallès Oriental als segles XVI i XVII”, *Actes del I Congrés d’Història Moderna de Catalunya*. vol. I, Barcelona, 1984, p. 75-84.

DANTÍ, J., *Terra i població al Vallès Oriental. Època Moderna. El creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*, Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana, 1988.

DANTÍ, J., “Els dominis eclesiàstics al Vallès Occidental als segles XVII -XVIII. Els capbreus de Sant Pere de les Puel·les”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XVIII (2001), p. 247-266.

DANTÍ, J., “Pagesos, menestrals i drets senyorials al segle XVIII: el capbreu del marquès de Rupit”, *Estudis d’Història Agrària*, 17 (2004), p. 349-358.

DANTÍ, J., “Les terres de l’Ebre als segles XVIII-XVIII. Entre Catalunya, València i Aragó”, DANTÍ, J. (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya Moderna*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2005, p. 15-48,

DANTÍ, J., “Impactes climàtics, percepcions i actituds a la societat rural catalana a l’època moderna”, *Pedralbes*, 26 (2006), p. 65-78.

DANTÍ, J., “Els cereals. Retrocés del guaret i conreus intensius”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 91-124.

DELILLE, G., “Dalla peste al colera: la mortalità in un villaggio del Beneventano, 1600-1840”, SORI, E. (ed.), *Demografia Storica*, Il Mulino, Bologna, 1975, p. 237-256.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A., *Estudios de Historia Económica y Social de España*, Universidad de Granada, Granada, 1987.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A., VICENT, B., *Historia de los moriscos. Vida y tragedia de una minoría*, Madrid, 1978.

DUBERT, I., *Historia de la familia en Galicia durante la época moderna 1550-1830*, Ediciós do Castro, Sada, 1992.

DUPÂQUIER, J., “L’analyse statistique des crises de mortalité”, CHARBONNEAU, H., LAROSE, A. (dir.), *Les grandes mortalités: étude méthodologique des crises démographiques du passé*, Annales de Démographie Historique, Liège, 1979, p. 83-112.

DUPÂQUIER, J., *Histoire de la population française*, vol. II, Presses Universitaires de France, 1995.

DURAN PUJOL, M., “L’evolució de l’ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)”, *Recerques*, 17 (1985), p. 7-42.

EPALZA, M., *Los moriscos antes y después de la expulsión*, Mapfre, Madrid, 1992.

EIRAS, A., *La población de Galicia 1700-1860. Crecimiento, distribución espacial y estructura de la población de Galicia en los siglos XVIII y XIX*, Fundación Caixa Galicia, Vigo, 1996.

ESPINO, A., *Miquelets i sometents al front de l’Ebre durant la Guerra de Successió (1705-1714)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2009.

ESPINO, A., “La Guerra de Successió”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (ed), *Història de les Terres de l’Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 271-285.

FABREGAT GALCERÀ, E., “Bateig i enterraments: creixement demogràfic al Baix Ebre i Montsià als ss. XVIII i XIX”, *Recerca*, 8 (2004), p. 15-68.

FARRIOL, R., GARRIGA, M., GENOVÉS, E., JANSÀ, C., MORELL, J., *Epidèmies i demografia a Vila-seca*, Ajuntament de Vila-seca, 1996.

FELIU i MONTFORT, G., “L’estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L’exemple de Palau d’Anglesola”, *Primer Col·loqui d’Història Agrària* (1978), p. 213-278.

FELIU i MONTFORT, G., *La llarga nit feudal. Mil anys de pugna entre senyors i pagesos*, Universitat de València, València, 2011.

FERNANDEZ, R. (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Crítica, Barcelona, 1985.

FERRER, Ll., *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central: segles XVIII-XIX*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 1987.

FERRER, LL., “Organització de la producció agrària a la Catalunya del set-cents”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 511-534.

FERRER, Ll., et al., *Vinya, fil·loxera i demografia a la Catalunya Central*, Centre d’Estudis del Bages, Manresa, 1992.

FERRER, Ll., “Evolució demogràfica, crisis de mortalitat i estacionalitat a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)”, *Dovella*, 92 (2006), p. 17-26.

FERRER, Ll., “Una revisió del creixement demogràfic de Catalunya en el segle XVIII a partir de registres parroquials”, *Estudis d’Història Agrària*, 20 (2007), p. 17-68.

FERRER, Ll., “El segle XVIII: culminació i final d’un model de creixement econòmic agrari”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 55-90.

FERRER, Ll., *Sociologia de la industrialització: de la seda al cotó a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2011.

FERRER, Ll., “El creixement divers de la Catalunya del segle XVIII. Protoindustrialització?”, *Catalan Historical Review*, 5 (2012), p. 195-209.

FERRER, Ll., “<<Plantar a mitges>>: l’expansió de la vinya i els orígens de la rabassa morta a la Catalunya Central en el segle XVII”, *Recerqueshistòria, economia i cultura. Homenatge a Pierre Vilar*, 67 (2013), p. 33-59.

FERRER, Ll., “El crecimiento demográfico de las comarcas de Girona en el siglo XVIII y los cambios hacia la transición demográfica en la primera mitad del siglo XIX”, *Revista de Demografia Històrica*, 24, II (2016), p. 17-52.

FERRER, LL., *Estris i atuells de la casa de pagès*, Brau, Figueres, 2017.

FERRER, Ll., “Creixement de la població, mortalitat, natalitat i migracions a les comarques de Tarragona (1700-1860)”, *Estudis. Revista de Historia Moderna*, 44 (2018), p. 197-223.

FERRER, Ll., “L’evolució demogràfica d’una comarca de muntanya a Catalunya: el Ripollès (segles XVII-XIX) a través dels registres parroquials”, *Butlletí de la Societat Catalana d’Estudis Històrics*, XXIX (2018), p. 237-266.

FIGUERA VON WICHMANN, M., “Las enfermedades más frecuentes a principios del siglo XIX y sus tratamientos”, TORRES AURED, M.L., *Los sitios de Zaragoza: alimentación, enfermedad, salud y propaganda*, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 2009, p. 151-171.

FLINN, M.W., *El sistema demográfico europeo, 1500-1820*, Crítica, Barcelona, 1989.

FONT RIUS, J.M., *Cartas de población i franquicia de Cataluña*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1983.

FORNS i BARDAJÍ, J., *Economia i societat en els regs històrics occidentals catalans: Almenar (Segrià) i la seva àrea, segles XIV-XIX*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 2004.

FORT i COGUL, E., *El trànsit pel Coll de Balaguer: del Perelló a l’Hospitalet de l’Infant*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1974.

FUGUET SANS, J., *Templers i Hospitalers*, vol. II, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1998.

FUGUET SANS, J., “Els temples parroquials de Ginestar”, *Ginestar pàgines d’història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 102- 115.

GARCIA ANDREU, P., et al., “Comportamientos demográficos entorno a la fecundidad en la Abrera del siglo XVII”, *Actes del Primer Congrés d’Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 101-109.

GARCÍA CÁRCEL, R. “La recerca sobre la família catalana de l’Antic Règim”, *Avenç*, 66 (1983), p. 48-45.

GARCÍA GONZÁLEZ, F.(coord), *Vejez, envejecimiento y sociedad en España, siglos XVI-XXI*, Ediciones Universidad Castilla-La Mancha, Cuenca, 2005.

GAYA CATASUS, J., *Societat i economia agrària al Penedès, segles XVI-XVII: El terme de Subirats, la parròquia de Sant Pere de Lavern*, Tesi Doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2016.

GIFRE RIBAS, P., “Temps de crisi i de transformacions productives (1580-1680)”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 31-54.

GIFRE RIBAS, P., *Delmes, censos i llüïsmes: El feudalisme tardà a la Catalunya Vella (Vegueria de Girona, s. XVI-XVII)*, Biblioteca d’Història Rural, Girona, 2011.

GIL OLCINA, A., *Singularidades del régimen señorial valenciano. Expansión, declive y extinción de la señoría directa*, Universitat d’Alacant, 2012.

GIMÉNEZ i BLASCO, J., *Economia i societat: Mataró, 1600-1639*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1984.

GÓMEZ CARRASCO, C.J., *Entre el mundo rural y el mundo urbano. Familia, parentesco y organización social en la villa de Albacete (1750-1808)*, Diputación de Albacete, Albacete, 2007.

GÓMEZ ZORRAQUINO, J.I., “La burguesia mercantil catalana y su presencia en Aragón (1770-1808)”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 405-423.

GONZALVO, M., FÀBREGAS, J., VIDAL, J., “Evolución demográfica del camp de Tarragona (Cataluña, España) 1570-1880: las grandes crissi de mortalitat”, *Población y Salud en Mesoamérica*, 14, 1 (2016), p. 1-29.

GOUBERT, P., “En Beauvaisis: problèmes démographiques du XVIIIe siècle”, *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, 4 (1952), p. 453-468.

GOUBERT, P., “Une richesse historique en cours d'exploitation. Les registres paroissiaux”, *Annales. Economies, sociétés, civilisations*, 9e anné, 1 (1954), p. 83-93.

GOUBERT, P., *Beauvais et Beauvaisis de 1600 à 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du XVIIIè siècle*, SEVPEN, París, 1960.

GOUBERT, P., *Cent mille provinciaux au XVIIIe siècle. Beauvais et Beauvaisis de 1600 à 1730*, Flammarion, París, 1968.

GOUBERT, P., *El Antiguo Régimen*, Siglo XXI, Madrid, 1979.

GRAS CASANOVAS, M.M., PÉREZ SAMPER, M.A., “Els tractats d'agricultura i l'alimentació pagesa a l'època moderna”, *Estudis d'Història Agrària*, 13 (1999), p. 63-106.

GRAU PUJOL, J.M., *Població i lluita contra la mort a Montblanc (s.XVIII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1990.

GRAU PUJOL, J.M., “La crònica negra de la destrucció d'arxius a la demarcació de Tarragona”, *Lligall, Revista Catalana d'Arxivística*, 18 (2001), p. 65-120.

GRAU PUJOL, J.M., “Notícia d'un capbreu de Santa Maria de Miralles a mitjans segle XVIII a Tarragona”, *Recull*, 8 (2003), p. 48-50.

GRAU, J.M., GUAL, V., PUIG, R., “La lluita contra la verola: la difusió de la vacunació a la Diòcesi de Tarragona (ss. XVIII-XIX)”, *Galens*, 24 (1989), p. 30-32.

GRAU, J.M., PUIG, R., “Immigració estrangera a Catalunya des d'una perspectiva local: Reus, segles XVI-XX”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XVIII (2007), p. 93-108.

GRAU, R., LOPEZ, M. “El creixement demogràfic català del segle XVIII, la polèmica Vilar-Nadal”, *Recerques història, economia i cultura. Homenatge a Pierre Vilar*, 21, vol. II (1990), p. 51-69.

GRISO MARZO, M., *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de la Ribera d'Ebre*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1999.

GUAL, F.X., MILLÀS, A.C., *La població del Baix Llobregat a l'època dels Àustria*, Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 1999.

GUAL, F.X., MILLÀS, C., *Olesa de Montserrat en època dels Àustria. Demografia i societat*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2002.

GUAL VILÀ, V., *Terra i guerra (Rocafort de Queralt a l'Edat Moderna)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1987.

GUAL VILÀ, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988.

GUAL VILÀ, V., “Dades censals i dades parroquials: dues fonts demogràfiques enfrontades”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 185-191.

GUAL VILÀ, V., <<Gavatxos>>, *gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya moderna (el cas de la Conca de Barberà)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1991.

GUAL VILÀ, V., “Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic”, *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, 24 (1993), p. 55-64.

GUAL VILÀ, V., *La família moderna a la Conca de Barberà*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1993.

GUAL VILÀ, V., *Homes i estacions*, Associació Cultural Alt Gaià, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, Montblanc, 1995.

GUAL VILÀ, V., “L’espai agrícola de la Conca de Barberà (segles XVI-XIX)”, *Estudis d’Història Agrària*, 11 (1997), p. 131-150.

GUAL VILÀ, V., “Les xarxes urbanes a través dels llibres de matrimonis”, DANTÍ, J. (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2005, p. 141-161.

GUAL VILÀ, V., “La demografia catalana al segle XVI”, *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. XXIII, 60 (2008), p. 275-288.

GÜELL JUNKERT, M., *Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII des de les terres tarragonines*, a www.carrutxa.org/biblioteca (2000).

GÜELL JUNKERT, M., *La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, Centre d’Estudis Guillem Oliver, Tarragona, 2011.

GÜELL JUNKERT, M., ROVIRA SORIANO, J., *Tarragona 1715. Aspectes socials de la propietat urbana i rústica a l’època de la implantació borbònica*, F. Sugrañes, Tarragona, 1999.

GURRÍA, P.A., *La población de la Rioja durante el Antiguo Régimen demográfico, 1600-1900*, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño, 2004.

HENRY, L., “Une richesse démographique en friche: les registres paroissiaux”, *Population*, vol. VIII, 2 (1953), p. 281-290.

HENRY, L., “Fondements théoriques des mesures de la fécondité naturelle”, *Revue de l’Institut International de Statistique*, 21, vol. 3 (1953), p. 135-151.

HENRY, L., “Simulation d’une reconstitution de familles par ordinateur”, *Annales de Démographie Historique*, (1972), p. 303-309.

HENRY, L., *Demografía*, Labor, Barcelona, 1976.

HENRY, L., *Manual de demografia històrica. Tècniques de anàlisi*, Crítica, Barcelona, 1983 (1a edició en francès 1967).

HENRY, L., “Fécondité naturelle et espacement des naissances”, *Annales de Démographie Historique*, (1989), p. 21-33.

HENRY, L., BLUM, A., *Techniques d'analyse en Démographie Historique*, INED, París, 1988.

HENRY, L., FLEURY. M., “Des registres parossiaux a l'histoire de la population: manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien”, *Population*, vol. XI, 1 (1956), p. 142-144.

HENRY, L., FLEURY. M., *Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, Institut National d'Études Demographiques, París, 1976 (1a edició 1965).

HERNÁNDEZ-MARCO, J.L., “Propiedad, trabajo y renta en el Setecientos valenciano según unas fuentes poco utilizadas: los padrones de riqueza del equivalente”, *Actes du 1er Colloque sur le Pays Valencien a l'Epoque Moderne*, València, 1980, p. 273-282.

HERNÁNDEZ i CARDONA, A.M., *Olesa al final del segle XVIII segons les respostes de Joan Boada al qüestionari de Zamora*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Olesa de Montserrat, 2000.

HOEM, J.M., “La demographie, aujourd'hui et demain”, *Population*, vol. LXII, 1 (2007), pàgs, 53-56.

IGLESIAS XIFRA, J.LL., “Les monedes i els sistemes de compte al primer terç del segle XIX en els documents del mas Pòlit (Vilamaniscle)”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 47 (2016), p. 399-421.

IGLÉSIES, J., *La realitat comarcal a Catalunya*, Bruguera, Barcelona 1966.

IGLÉSIES, J., *El cens del comte de Floridablanca, 1787*, vol. I-II Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1969-1970.

IGLÉSIES, J., *Estadístiques de població a Catalunya en el primer vicenni del segle XVIII*, vol. I-II-III, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1974.

IGLÉSIES, J., *El fogatge de 1553: estudi i transcripció*, vol. I-II, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1979-1981.

IGLÉSIES, J., *El guerriller Carrascllet*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1961.

IGLÉSIES, J., “La població catalana al primer quart del segle XVIII”, *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 25 (1991), p. 123-160.

IGLÉSIES, J., *Reus en el moviment demogràfic de Catalunya i altres estudis*, Edicions del Centre de Lectura, Reus, 2002.

JAVIERRE MUR, A., *Pruebas de ingreso en la Orden de San Juan de Jerusalem*, Archivo Histórico Nacional, Madrid, 1948.

JASSANS, M.S., *Toponímia de Rasquera*, Grup Cultural de Rasquera, Rasquera, 1988.

JORDÀ, A. “Aportaciones a la demografía a partir del estudio de capbreus”, *1r Col·loqui d’Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat* (1979), p. 77-83.

JORDÀ, A., “Delmes i drets senyoriais de l’Orde de Sant Joan de Jerusalem a l’Espluga de Francolí”, *Aplec de treballs*, 4 (1982), p. 193-201.

JORDÀ, A., *Poder i comerç a la ciutat de Tarragona s. XVIII*, Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988.

JULIANO, D., “Evolució demogràfica de Barberà de la Conca”, *Aplec de treballs*, 7 (1985), p. 47-115.

JUNCOSA BONET, E., *Estructura y dinámicas de poder en el señorío de Tarragona. Creación y evolución del dominio compartido*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 2015.

JUNCOSA BONET, E., *La població de Tarragona de la crisi baixmedieval a la de l'Antic Règim. Aproximació a la demografia històrica*, Arola Editors, Tarragona, 2016.

JUTGLAR, A., “L'evolució demogràfica, econòmica i cultural de Catalunya al segle XVIII”, *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 591-600.

LAPEYRE, H., *Geografía de la España morisca*. Universitat de València, 2009 (1a edició en francès 1959, 1a edició en castellà 1986).

LATORRES CIRIA, J.M., “La producción agraria en el sur de Aragón (1660-1827)”, *Historia Agraria*, 41 (2007), p. 3-30.

LEMEUNIER, G., “La apicultura en Francia y España entre los siglos XVIII y XIX”, *Historia Agraria*, 54 (2011), p. 17-40.

LIVI-BACCI, M., *Introducción a la demografía*, Ariel, Barcelona, 1993.

LLONCH, M., SANCHO, S., “La movilidad en el marco de la transición demográfica: la Cataluña interior, 1755-1900”, *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal. Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica*, vol. II, Alacant, 1990, p. 85-97.

LLOP, J., SÁEZ, A., “El capbreu de Masricart”, *La Canonja: llocs, termes i un capbreu*, Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, La Canonja, 1987, p. 29-127.

LLOPIS, E. “Índices regionales y nacional de bautismos, 1700-1849”, *VII Congreso Internacional de la Asociación de Demografía Histórica*, Granada, 2004, p. 9-24.

LLORT, J., *Usos i costums de la vila de Guimerà en el segle XVIII (segons el capbreu de l'any 1789)*, Patronat de la Mare de Déu de Bovera, Guimerà, 1985.

LÓPEZ BONILLO, D., *Los climas de Tarragona y sus repercusiones agrícolas*, Publicacions de la Diputació de Tarragona, Tarragona, 1988

LOZANO DÍAZ, R., “Tarragona al segle XVII: aspectes demogràfics d’una població d’Antic Règim”, *Pedralbes*, 3 (1983), p. 307-314.

LOZANO DÍAZ, R., *La població de Tarragona al segle XVII*, Cercle d’Estudis Històrics i Socials “Guillem Oliver”, Tarragona, 1995.

MAISO GONZÁLEZ, J., *La peste aragonesa de 1648-1654*, Universidad de Zaragoza, 1982.

MAISO GONZÁLEZ, J., “La peste aragonesa de 1651-1654”, *I Congrés Hispano Luso Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, p. 136-143.

MARCOS, A., *Auge y declive de un núcleo mercantil y financiero de Castilla la Vieja. Evolución demográfica de Medina de Campo durante los siglos XVI-XVII*, Universitat de Valladolid, 1978.

MARFANY, J., “<<Casar-se en edat proporcionada>>: edat al matrimoni i estratègies matrimonials a Igualada, 1680-1829”, *Miscel·lània Aqualatensia*, 11 (2014), p. 13-45.

MARFANY, J., “Las crisis de mortalidad en una comunidad catalana, Igualada, 1680-1819”, *Revista de Demografía Histórica*, 23, vol. II (2005), p. 13-42.

MARISTANY, C., “Els segles XVI i XVII”, ANGUERA, P., *Història General de Reus*, vol. II, Ajuntament de Reus, 2003, p. 37-71.

MARTÍNEZ, E., BURGO, M.C., GONZÁLEZ, D.L., “Inmigración urbana en la Galicia del Antiguo Régimen: Santiago, Tuy y Ferrol a finales del siglo XVIII”, *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*, vol.II, Santiago de Compostela, 1993, p. 389-402.

MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A. “Evolució demogràfica de Sitges (1674-1810)”, *Miscel·lània Penedesenca*, 7 (1984), p. 179-198.

MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (Estudi demogràfic)*, Institut d'Estudis Penedesencs, Vilanova i la Geltrú, 1987.

MATEU GIRAL, J., *La pagesia urgellenca abans del Canal*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Fundació Vives Casajuana, Lleida, 1982.

MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Estudi demogràfic de la parròquia de Santa Eulàlia del Papiol (1565-1799)*, Ajuntament del Papiol, Castellbisbal, 1993.

MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Els altres catalans dels segles XVI i XVII*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005.

MILLÀS i CASTELLVÍ, C., *Aproximació a l'estudi de les migracions històriques a escala municipal: Olesa de Montserrat, 1581-1930*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 2015.

MIRAVALL, R., *Anàlisi política de la Monarquia Hispànica (segle XVII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988.

MIRAVALL, R., *Flagells naturals sobre Tortosa, Ruiades, gelades, aiguats i sequeres, ventades i terratrèmols*, Columna-tresmall, Barcelona, 1997.

MIRET i SANS, J., *Les cases de Templers i Hospitalers a Catalunya. Aplec de noves i documents històrics*, Pagès Editors, Lleida, 2006 (1a edició 1910).

MOLAS, P., *Manual de historia de España. Edad Moderna*, Espasa Calpe, Madrid, 1988.

MOLS, R., *Introduction a la démographie historique des villes d'Europe du XIe au XVIIIe siècle*, vol. I-II-II, Publications Universitaires de Louvain, 1954-1956.

MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Curiositats i episodis de la història de Vilalba dels Arcs*, Hispanidad de Ediciones, Zaragoza, 1986.

MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Arxiu Parroquial de Gandesa: documents del registre parroquial de Gandesa entre els anys 1564 i 1900*, Experiment Gràfic, Gandesa, 2011.

MONNER i ESTOPINYÀ, A., *Història de Gandesa: cruïlla de camins*, Experiment Gràfic, Gandesa, 2013.

MORELL i TORREDEMÉ, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'època moderna*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1994.

MORENO CLAVERÍAS, B., “La producció agrària i el mercat: conreus de subsistència i conreus comercials”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 263-294.

MORENO, A., NAVARRO, L.J., “La recuperación demográfica en la primera mitad del s. XVIII en el Baix Camp (1677-1762)”, *1r Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat*, Tarragona, 1979, p. 65-71.

MORENO, A., FÀBREGAS, J., SÁNCHEZ, J.J., GONZALVO, M., VIDAL, J., “Demographic reconstruction of the Camp de Tarragona area (Spain), 1547-1877”, *Annales de Démographie Historique*, 131, (2016), p. 171-203.

MUÑOZ, F., *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1990.

MUÑOZ MELGAR, R., “Una aportación al estudio del comercio catalán a finales del siglo XVIII: La Fábrica de Sabó dels Senyors Cortadellas y Satorras de Calaf”, *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 321-332.

MUÑOZ PRADA, F., SOLER SERRATOSA, J., “La demografía histórica catalana de los siglos XVI a XVIII: un balance bibliográfico del decenio 1974-1984”, PÉREZ, V., REHER, D.S. (ed.), *Demografía histórica en España*, El Arquero, Madrid, 1988, p. 269-284.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., *Alguns aspectes de la vida material de Tortosa durant l'edat moderna (1553-1642)*, Cooperativa Gràfica Dertosense, Tortosa, 1997.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “La Guerra dels Segadors a les Terres de l'Ebre (1640-1651)”, *Recerca*, 6 (2002), p. 43-77.

MUÑOZ, J.H., “Les parròquies de la Ribera d'Ebre, segons la Visita Pastoral de l'any 1638”, *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 16 (2003), p. 233-241.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., *Les parròquies de la Terra Alta a mitjans del segle XVII. La visita pastoral de l'any 1638 i l'impacte de la Guerra dels Segadors*, Ajuntament de Batea, 2004.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “La demografia de la ciutat de Tortosa en el primer terç del segle XVI”, *Col·loquis de la VIII Festa del Renaixement* (2005), p. 31-67.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., *L'evolució demogràfica de Tortosa durant el segle XVII i la pesta de 1650*, Consell Comarcal Baix Ebre, Tortosa, 2006.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “La demografia dels segles XVI i XVII”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 11-17.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “L'economia dels segles XVI i XVII”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J. (ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 65-71.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “La Guerra dels Segadors al territori ebrenç”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 241-255.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “Les calamitats naturals: riuades, sequeres i plagues”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l'Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Ilercavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 265-268.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “L’augment demogràfic i l’ocupació del territori”, SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.(ed), *Història de les Terres de l’Ebre. Història Moderna*, Fundació Privada Il·lencavònia Futur i Universitat Rovira i Virgili, Tortosa, 2011, p. 303-311.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., “Notícies històriques de Ginestar. El segle XVII”, *Ginestar pàgines d’història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 118-130.

MUÑOZ i SEBASTIÀ, J-H., ROVIRA, S-J., “La indústria del jaspi de Tortosa a l’edat moderna (segles XVI-XVII)”, *Nous Col·loquis*, I (1997), p. 33-55.

MUÑOZ y GAVIRIA, J., *Història del alzamiento de los moriscos, su expulsión de España y sus consecuencias en todas las provincias del reino*, París-València, València, 1980 (1a edició 1861).

NADAL, J., “L’última pandèmia de pesta a Catalunya, 1650-54”, *Actes del II Congrés Internacional d’Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, 1977, p. 19-38.

NADAL, J., “La població catalana als segles XVI i XVII”, BALCELL, A., et al., *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1978, p. 48-63.

NADAL, J., “La població catalana al segle XVIII”, BALCELL, A., et al., *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1978, p. 257-272.

NADAL, J., “La población española durante los siglos XVI, XVII y XVIII. Un balance a escala regional”, PÉREZ, V., REHER, D.S. (ed)., *Demografía histórica en España*, El Arquero, Madrid, 1988, p. 39-54.

NADAL, J., *La población española (Siglos XVI a XX). Edición corregida y aumentada*, Ariel, Barcelona, 1984 (1a edició 1966).

NADAL, J., “Las grandes crisis de mortalidad de los años 1793-1812: los efectos a largo plazo en la población catalana”, *Revista de Demografía Histórica*, vol. VIII, 2 (1990), p. 37-50.

NADAL, J., *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, Ariel, Barcelona, 1992.

NADAL, J., GIRALT, E., “Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717”, *Estudios de historia Moderna*, III (1953), p. 237-284.

NADAL, J., GIRALT, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, SEVPEN, París, 1960.

NADAL, J., GIRALT, E., *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Eumo Editorial, Vic, 2000 (1a edició en francès 1960).

NAVARRO MIRALLES, L.J., “La Compañía de Aragón (1777)”, *Estudios Históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, 5 (1977), p. 141-160.

NAVARRO, L., ROVIRA, S., *La població activa de Reus a les darreries del segle XVIII*, Centre de Lectura, Reus, 1980.

OLIVÉ i OLLÉ, F., *El Valls del s.XVIII i el comerciant d'aiguardents Anton Baldrich i Janet*, Institut d'Estudis Vallencs, Valls, 1981.

OLIVÉ i OLLÉ, F., *Valls, de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVIII*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1989.

ORTEGA PÉREZ, P., “La Orden de San Juan de Jerusalén a mediados del siglo XVII: Aproximación al estudio de sus Rentas y Propiedades en la Baylía de Miravet (Castellania de Amposta, Obispado de Tortosa)”, *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 281-292.

ORTEGA PÉREZ, P., “El Capbreu de Miravet de 1659. Aspectos sociales y económicos”, *Quaderns d'Història Tarraconense*, V (1985), p. 77-99.

ORTEGA PÉREZ, P., *Propietats i rendes de l'Orde de Sant Joan a la vila de Miravet d'Ebre i una descripció del seu castell, segons un document del segle XVII*, Ajuntament de Miravet, 1986

ORTEGA PÉREZ, P., “Alguns aspectes de la repoblació de Miravet (Ribera d'Ebre) després de l'expulsió dels moriscos (1610-1623)”, *Pedralbes*, 6 (1986), p. 39-70.

ORTEGA PÉREZ, P., “Cambios en la elaboración de aceite y frenos a la modernización en la Ribera d'Ebre a mediados del siglo XVIII”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 549-556.

ORTEGA PÉREZ, P., “De mudéjares a moriscos. Algunas reflexiones en torno a las relaciones sociales y de producción y la conflictividad religiosa: el caso de la Ribera d'Ebre”, *Miscel·lània de Textos Medievals*, 4 (1988), p. 319-333.

ORTEGA PÉREZ, P., *La Orden de San Juan de San Juan y Miravet (primera mitad del siglo XVII)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1988.

ORTEGA PÉREZ, P., *Els Hospitalers a la Ribera d'Ebre. Benissanet ss. XVI-XVIII*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1990.

ORTEGA PÉREZ, P., “Una propuesta metodológica para el estudio de los capbreus en la época moderna”, SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (comp.), *Estudios sobre la renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1993, p. 105-131.

ORTEGA PÉREZ, P., “L'Orde de l'Hospital als Països Catalans durant l'època moderna i contemporània”, *Actes de les primeres jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans*, Tarragona, 1994, p. 241-250.

ORTEGA PÉREZ, P., “Societat i economia a la Ribera d'Ebre i la Terra Alta (1150-1350)”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 7 (1996), p. 91-101.

ORTEGA PÉREZ, P., *La repoblació de la Ribera d'Ebre després de l'expulsió dels moriscos*, Biblioteca de Recerca, Tarragona, 2003.

ORTEGA PÉREZ, P., “Un cop d’ull (insuficient) a cinc-cents anys d’història”, *Ginestar pàgines d’història*, Ajuntament de Ginestar, 2014, p. 84-101.

ORTEGA PÉREZ, A., ORTEGA PÉREZ, P., “La evolución de la mortalidad y de sus causas durante el s. XIX. El caso de Miravet (Ribera d’Ebre)”, *Quaderns d’Història tarraconense*, VIII (1989), p. 95-119.

PAGAROLAS i SABATÉ, L.(coord), *Els fons de protocols de Catalunya. Estat actual i proposta de sistematització*, Associació d’Arxivers de Catalunya, Barcelona, 2005.

PEREA SIMÓN, E., *Església i societat a l’arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII. Un estudi a través de les visites pastoral*, Diputació de Tarragona, 2000.

PÉREZ GARCÍA, J.M., ARDIT, M., “Bases del crecimiento de la población valenciana en la edad moderna”, PÉREZ APARICIO, C. (ed.), *Estudis sobre la població del País Valencià*, vol. I, Edicions Alfons el Magnànim, València, 1988, p. 199-228.

PÉREZ MOREDA, V., *Las crisis de mortalidad en la España interior (siglos XVI-XIX)*, Siglo XXI ediciones, Madrid, 1980.

PÉREZ MOREDA, V., “Consum deficitari, fam i crisis demogràfiques a l’Espanya dels segles XVI-XIX”, *Estudis d’Història Agrària*, 5 (1985), p. 7-24.

PÉREZ SARRIÓN, G., “Capital comercial catalán y periferización aragonesa en el siglo XVIII. Los Cortadellas y la <<Compañía de Aragón>>”, *Pedralbes*, 4 (1984), p. 187-232.

PERIS ALBENTOSA, T., “El regadiu. Evolució, organització i transcendència socioeconòmica”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 125-144.

PERIS ALBENTOSA, T., “El treball agrícola: eines, tècniques i estratègies productives”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 155-1169.

PESET REIG, M., “L'emfiteusi al Regne de València. Una anàlisi jurídica”, *Estudis d'Història Agrària*, 7 (1989), p. 99-126, Curial, Barcelona, 1989.

PIJOAN, J., *La Terra Alta i la Ribera d'Ebre. Agricultura, ramaderia i corrents comercials*, Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Reus, 2006.

PIÑOL ALABART, D., *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Fundació Noguera., Barcelona, 2000.

PLA ALBEROLA, P.J., “La natalidad ilegítima en el Condado de Cocentaina (siglos XVI a XIX)”, *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, 3 (1983), p. 9-61.

PLA ALBEROLA, P.J., “Hambre, peste y guerra: los embates de la muerte en el condado de Cocentaina (1609-1709)”, *Revista de Historia Moderna*, 5 (1985), p. 67-126.

PLADEVALL, A. (dir.), *Catalunya romànica*, vol. XXVI, Grup Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1997.

PLANAS ROIG, M., “Variacions estacionals en la demografia d'Antic Règim: Castelló d'Empúries del segle XVI al XIX”, *La Història i els joves Historiadors Catalans* (1984), p. 237-242.

PLANES CLOSA, J.M. *Demografia i societat de Tàrrrega durant l'Antic Règim*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1987.

PLANES CLOSA, J.M., *Demografia i societat de Tàrrrega i l'Urgell durant l'Antic Règim*, Autoedició, Agramunt, 1995.

PLANES CLOSA, J.M., “Natalitat i evolució demogràfica a l'Urgell dels segles XVI i XVII”, *Urtx*, *Revista Cultural de l'Urgell*, 12 (1999), p. 64-73.

PLANES, R., “Una crisi de mortalitat del segle XVIII: incidència de les <<febres pútrides>> de 1783 a Solsona”, *Cardener. Revista d'Investigació*, 3 (1986), p. 111-122.

PONS i BRUN, E., et altres. *Treballs d'història: estudis de demografia, economia i societat a les comarques gironines*, Patronat Eiximenis, Girona, 1976.

PORTA, J.M., *La Vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII: economia, urbanisme i societat segons la documentació*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1986.

PORTA, J.M., “El senyoriu del Monestir de Poblet a la Pobla de Cérvoles (Les Garrigues) segons el capbreu de 1768-1770. Aproximació als aspectes jurisdiccionals, dominicals, econòmics i socials”, *Pedralbes*, 8, vol. I (1988), p. 599-611.

PRADILLA CARDONA, M.A. (ed.), *Història i territori a les comarques de la diòcesi de Tortosa*, La Barcella, Benicarló, 2004.

PUIGVERT, J.M., *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*, Eumo, Vic, 2001.

PUIGVERT, J.M., “Les universitats i les parròquies rurals”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 585-606.

PUJOL BALLESTÉ, J., “Poblament i despoblament al Segrià al segle XVII. Les parròquies d'Aitona, Almatret, Seròs i Sudanell”, *Pedralbes*, 32 (2012), p. 251-258.

QUEROL, E., MUÑOZ, J-H., *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*, Cossetània Edicions, Valls, 2004.

RAGA, A., “Nupcialitat, immigració i alfabetització a Ulldecona (segle XVIII)”, *Raïls*, 1 (1993), p. 76-97.

RAGA, A., “Natalitat, fecunditat i il·legitimitat a Ulldecona (segle XVIII)”, *Raïls*, 4 (1994), p. 56-81.

RECASENS, J.M., *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económicos y político-sociales*, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, Tarragona, 1963.

REHER, D.S. “Dinámicas demográficas en Castilla la Nueva, 1550-1900: un ensayo de reconstrucción”, NADAL, J. (coord.), *La evolución demográfica bajo los Austrias, Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica*, vol. III, Alicante, 1991, p. 17-75.

RIQUER, Borja de., *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. V, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1995.

ROMERO DE SOLÍS, P., *La población española en los siglos XVIII-XIX. Estudio de sociodemografía histórica*, Siglo XXI, Madrid, 1973.

ROVIRA i GÓMEZ, S-J., *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1979.

ROVIRA i GÓMEZ, S-J., “Els aiguardents del Camp de Tarragona a la segona meitat del segle XVIII”, *Actes del Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 305-320.

ROVIRA i GÓMEZ, S-J., *La desamortització de Madoz a la província de Tarragona (1859-1886)*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1987.

ROVIRA i GÓMEZ, S.J., “Altafulla i els altafullencs en el capbreu de l'any 1615”, *Estudis Altafullencs*, 13 (1989), p. 29-35.

ROVIRA i GÓMEZ, S.J., *Tarragona en crisi. Activitat econòmica dels mercaders, botiguers i negociants tarragonins de 1601 a 1640*, Silva, Tarragona, 2015.

ROWLAND, R., “Sistemas matrimoniales en la Península Ibérica (siglos XVI-XIX). Una perspectiva regional”, PÉREZ, V., REHER, D.S. (ed.), *Demografía histórica en España*, El Arquero, Madrid, 1988, p. 72-137.

ROWLAND, R., TORRENTS, A., *Matrimonio y nupcialidad: perspectivas interdisciplinarias*, Instituto de Estudios Riojanos, Logroño, 1999.

ROYO, J., *Un señorío valenciano de la Orden del Hospital: La Encomienda de Torrent*, Institut d'Estudis Comarcals, Torrent, 1988.

SABATÉ i MARGALEF, F., NULLA i AGULA, J., “Exempció de la contribució als pobres afectats per la riuada de l'Ebre de l'any 1787”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 573-580.

SÁEZ, J.M., *La terrissa miravetana*, Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, Móra d'Ebre, 1991.

SALAS AUSENS, J.A., *La población en Barbastro en los siglos XVII y XVIII*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Zaragoza, 1981.

SALAS AUSENS, J.A. (coord.), *La población del valle del Ebro en el pasado*, vol. III, Asociación de Demografía Histórica, Logroño, 1999.

SALAS AUSENS, J.A., “Cuando las fuentes nos engañan: fogatges, vecindarios y demografías (siglos XIV-XVIII)”, *Aragón en la Edad Media*, 20 (2008), p. 691-708.

SALES, N., “Els segles de la Decadència. Segles XVI-XVIII”, BALCELL, A., et al., *Història de Catalunya*, vol. IV, Salvat, Barcelona, 1978, p. 314-417.

SALES, N., “Ramblers, traginers i mules (s.XVIII-XIX)”, *Recerques història, economia i cultura*, 13 (1983), p. 65-81.

SANAHUJA ANGUERA, X., *Fabricació i circulació de moneda local a la Catalunya dels segles XIII-XVI*, Tesi Doctoral, Universitat de Lleida, 2013.

SÁNCHEZ, G., *Constitutiones baulie Mirabeti*, Madrid, 1915.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., *Les guerres napoleòniques i carlistes a la frontera de Catalunya, País Valencià i Aragó (1808-1936)*, Onada edicions, Benicarló, 2015.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, J., “La Guerra del Francès a les Terres de l’Ebre (1808-1814)”, SALVADÓ POY, R., MARTÍNEZ TOMÁS, J.(ed), *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l’Ebre. Actes del Congrés d’Història i Arqueologia*, Benicarló, 2016, p. 77-96.

SÁNCHEZ-MONTES, F., *La població granadina del siglo XVII*, Universidad y Ayuntamiento de Granada, Granada, 1989.

SÁNCHEZ RUBIO, R., TESTÓN NÚÑEZ, I., SÁNCHEZ RUBIO, C.M., *Imágenes de un Imperio perdido. El Atlas del Marqués de Heliche, Plantas de diferentes Plazas de España, Italia, Flandes y Las Indias*, Junta de Extremadura, Badajoz, 2004.

SANS i TRAVÉ, J.M., “Còpia de la crida dels moriscos”, *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol III, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1996, p. 953-955.

SANS i TRAVÉ, J.M., *La fi dels templers catalans*, Pagès Editors, Lleida, 2008.

SARRIÓ, E., *El capbreu de l’Albalat de la Ribera de 1636*, Ajuntament d’Albalat de la Ribera, 1998.

SERRA i PUIG, E., *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVIII: baronia de Sentmenat 1590-1729*, Crítica, Barcelona, 1980.

SERRA i PUIG, E., “La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)”, GIRALT, E. (dir.), *Història agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, vol. III, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 2008, p. 511-557.

SERRA, E., TORRES, X., “Catalunya Vella i Catalunya Nova a l’època moderna: el règim feudal català a través de les baronies de Plegamans i Ciutadilla (segles XV-XVII)”, *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica. Siglos XII-XIX*, vol. I, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1993, p. 337-352,

SERRANO DAURA, J., “Notes sobre els moriscos als dominis de l’Orde de l’Hospital a la Ribera d’Ebre”, *Quaderns d’Història Tarraconense*, XII (1993), p. 8-65.

SERRANO DAURA, J., *La Pobla de Massaluca*, Ajuntament La Pobla de Massaluca, 1994.

SERRANO DAURA, J., “Usos i pràctiques dels moriscos d’Ascó, Benissanet i Miravet (1610)”, *Miscel·lània del Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre*, 9 (1995), p. 31-42.

SERRANO DAURA, J., *El conflicte catalanoaragonès pel territori de la Ribera d’Ebre i de la Terra Alta*, Ajuntament d’Ascó, 1997.

SERRANO DAURA, J., *La Torre de l’Espanyol (Ribera d’Ebre). Història, règim senyorial i aspectes del seu antic dret local, en particular les Costums de 1517*, Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1997.

SERRANO DAURA, J., *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX). Comandes de Miravet, d’Horta, d’Ascó i de Vilalba i baronies de Flix i Entença*, Pagès Editors, Lleida, 2000.

SERRANO DAURA, J., “La projecció del dret de Lleida”, *Revista de Dret Històric Català*, vol. III (2004), p. 233-258.

SERRANO DAURA, J., *L’organització econòmica dels dominis dels ordes militars a la Catalunya Nova. Comandes d’Horta, d’Ascó i de Villalba i Batllia de Miravet*, Centre d’Estudis de la Terra Alta, Batea, 2005.

SERRANO DAURA, J., “L’establiment de la població cristiana: la vila i el terme”, *Miscel·lània del Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre*, 21 (2010), 237-250.

SERRANO DAURA, J., “La concessió dels Costums de la Batllia de Miravet”, *Revista de Dret Històric Català*, vol. XIV (2015), p. 273-304.

SIMÓ NOGUERA, C.X., “Les sèries de baptismes, matrimonis, enterraments i compliment pasqual de les parròquies de la diòcesi de Tortosa que pertanyen a l’actual província de Tarragona”, *Recerca*, 8 (2004), p. 119-140.

SIMON i TARRÉS, A., “La población de Cataluña a comienzos del siglo XVIII. Viejos y nuevos cálculos”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 155-162.

SIMON i TARRÉS, A., “La demografía histórica en Catalunya. Un balance bibliográfico”, *Revista de Demografía Histórica*, vol. VII, 2 (1989), p. 37-60.

SIMON i TARRÉS, A., “Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya”, *Estudis d’Història Agrària*, 9 (1992), p. 157-180.

SIMON i TARRÉS, A., “La població catalana a l’època moderna. Síntesi i actualització”, *Manuscrits. Revista d’Història Moderna*, 10 (1992), p. 217-258.

SIMON i TARRÉS, A., *Aproximació al pensament demogràfic a Catalunya*, Curial, Barcelona, 1995.

SIMON i TARRÉS, A., “Barcelona i Catalunya durant les crisis de subsistència de 1763-1764” , *Quaderns d’Història*, 1 (1995), p. 95-106.

SIMON i TARRÉS, A., *La població catalana a l’edat moderna. Deu estudis*. Monografies Manuscrits, 2, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1996.

TEIXIDÓ i MONTALÀ, J., *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*, Consell Comarcal de l’Alt Camp, Valls, 1997.

TELLO, E., “Renta señorial y renta de la tierra en la última etapa del Antiguo Régimen en Cataluña”, *Noticiario de Historia Agraria*, 4 (1992), p. 283-314.

TORRENT FUENTES, J., “Evolución demográfica de la Plana Baixa en el siglo XVIII”, *Estudis. Revista d’Història Moderna*, 11 (1984), p. 194-216.

TORRENTS, A., *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles, 1608-1935*, Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 1993.

UDINA i MARTORELL, F., *La expulsión de los moriscos de Valencia y Cataluña según el comisario de embarque Don Cristóbal Sedeño*, Servei de Publicacions de l'Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1980.

VALLS i TABERNER, F., *Els Costums de Miravet*, Universidad de Málaga, Zaragoza, 1992. (1a edició 1926).

VENTURA i SUBIRATS, J., “Les equivalències monetàries oficials a Catalunya a principis de l'edat moderna”, *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, p. 435-442.

VENTURA i SUBIRATS, J., “La moneda a Catalunya durant el regnat de Carles III”, *Pedralbes*, 8 (1988), p. 499-510.

VICEDO, E., *Les terres de Lleida i el desenvolupament català del Set-cents. Producció, propietat i renda*, Crítica, Barcelona, 1991.

VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. I-II-III-IV, Edicions 62, Barcelona, 1979 (Primera edició en francès 1962).

VINAIXA MIRÓ, J.R., “Miravet: any 1784”, *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 7 (1989), p. 35-41.

VINAIXA MIRÓ, J.R., *La navegació per l'Ebre català en el darrer quart del segle XVIII. De Ribarroja a Miravet*, Móra d'Ebre, 1994.

VINAIXA MIRÓ, J.R., “Miravet a la fi del segle XV (1495)”, *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 10 (1995), p. 13-28.

VINAIXA MIRÓ, J.R., “Benissanet al segon decenni del s. XVIII (any 1719)”, *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre*, 12 (1998), p. 35-40.

VINAIXA MIRÓ, J.R., *La postguerra del Francès i la revolta reialista de 1822 a l'Ebre*, Columna-Tresmall, Barcelona, 1998.

VINAIXA MIRÓ, J.R., *Miravet un poble de l'Ebre català a la fi del segle XVIII*, Diputació de Tarragona, 1999.

VINAIXA MIRÓ, J.R., “L’ocupació francesa a les Terres de l’Ebre”, *200 anys de la fi de la Guerra del Francès a les Terres de l’Ebre. Actes del Congrés d’Història i d’Arqueologia*, Benicarló, 2016, p. 97-116.

VINAIXA, J.R., *Pobles i gent de l'Ebre a la Catalunya del segle XVIII (Ribera d'Ebre, 1775-1799)*, Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre, Valls, 2018.

VINUESA, J., et al., *Demografía. Análisis y proyecciones*, Síntesis, Madrid, 1997.

VIRGILI, A., “Moneda i peces de moneda en els inicis de la Tortosa feudal (1148-1213)”, *Gaceta Numismática*, 137-II (2000), p. 29-50.

WRIGLEY, E.A., *Historia y población. Introducción a la demografía histórica*, Crítica, Barcelona, 1990 (1a edició en anglès 1969).